

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS III

2004

Poarta de intrare în Țara Maramureșului -
Crăcești - Mara (creație a pictorului sculptor
Traian Bîlțiu-Dăncuș)

Foto:Francisc Nistor

Coperta -

Reproducere foto după un fragment din pragul de sus al ancadramentului de ușă de la casa Marinca din Sârbi restaurată în Muzeul Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției.

Fotografia surprinde o parte din textul săpat în lemn: „...ÎN ANU DO (mnului) 1785 ÎNCEPU...” (textul integral: „Acest lucru s-au în anul DO (mnului) 1785 începutu în luna lui dec. 29 de zile”).

La mijloc apare sculptată în bazorelief crucea treflată cu însemnele specifice, flancată la bază de două animale cu conotații heraldice.

Mihai Dancuș

ACTA MVSEI MARAMOROSIENSIS

II

“Apăra casa de duhurile rele...”

Sculptură antropomorfă din localitatea Rozavlea - Valea Izei
(în colecția Muzeului Maramureșului)

Responsabilitatea asupra conținutului textelor publicate revine autorilor.

Adresa:
Muzeul Maramureșului
Str. Piața Libertății nr. 16
345500 Sighetul Marmăției
Tel/fax: +40-262-311521
E-mail: muzeukm0@sintec.ro

Muzeul Maramureșului Sighetul Marmăției
Asociațiunea pentru Cultura Poporului
Român din Maramureș

ACTA MVSEI MARAMOROSIENSIS

II

**ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR
ISTORIE ȘI ISTORIA CULTURII**

*volum îngrijit de
Dr. Mihai Dăncuș*

Colegiul de redacție:

Redactor șef: Dr. Mihai Dăncuș

Redactori: - Ioana Dăncuș
 - Nicoleta Nemeș

Culegerea computerizată a textelor:

- Nicoleta Nemeș
- Andrei Michnea
- Mirela Barz

Tipărit la tipografia ASKA GRAFIKA

Editura: Muzeul Maramureșului
ISSN: 1583-4476

„Comitatul Maramureș situat la cursul superior al râului Tisa formează în privința topohidrografică un teritoriu închis din toate laturile de dealuri mari și munți înalți, ca o cetate având ca poartă locul îngust de lângă Hust, unde Tisa părăsește locul natal. Apele pătrund acest teritoriu, cum e pătrunsă frunza arborelui de nervele sale; râuri curg din toate marginile până în mijlocul ținutului, unde Tisa pe toate le adună, primind de-a stânga râurile Mara, Iza și Vișeu, de-a dreapta Apșa, Tarasul, Talaborul și râul Nagy-Agh. Toate aceste râuri se ramifică în văi și vâlcele încântătoare de o rară frumusețe naturală, cum le are pământul clasic al Eladei și Italiei. Teritoriul Maramureșului având marginile sale naturale, puține schimbări a suferit în decursul secolelor.”

**Ioan Mihalyi de Apșa,
Diplome maramureșene din secolele XIV-XV, 1900**

Volumul de față, al II-lea din anuarul muzeului nostru ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS, continuă să publice din lucrările științifice pe teme de etnografie și folclor, precum și de istoria culturii susținute la sesiunea anuală cu caracter național și cu participare internațională organizată de muzeul nostru aici la Sighetul Marmației de peste treizeci și cinci de ani.

Majoritatea lucrărilor din acest volum au fost prezentate la sesiunile din anii 2002 și 2003. Dacă la început sesiunea avea ca obiect prezentarea rezultatelor cercetărilor din domeniul folclorului obiceiurilor și etnografiei, pe parcursul anilor s-au prezentat și lucrări de istoria culturii cu referire specială la zona Maramureșului.

Este știut că sesiunea sigheteană are loc în cadrul Festivalului național al obiceiurilor de iarnă care se desfășoară la Sighet și este legată structural de această manifestare fiind „componenta științifică a Festivalului”. De aici și ponderea ridicată a lucrărilor teoretice care vizează folclorul obiceiurilor și iată că de 35 de ani, aici la Sighet, într-un forum științific național se discută despre acest patrimoniu pe care România și puține țări din Europa îl mai păstrează.

De mare actualitate astăzi, Patrimoniul imaterial, în speță cel specific zonei etnografice Maramureș, a stat în atenția specialiștilor din muzeul nostru etnografic. Cel puțin două manifestări anuale implică acțiuni culturale de anvergură care valorifică acest patrimoniu. Ne referim la Festivalul Național al obiceiurilor de iarnă care se ține la Sighetul Marmației și Festivalul obiceiurilor agro-pastorale „Tâjaua” la Hoteni și „Stâna” pe Valea Baicului - Bogdan Vodă, cu implicații și în Muzeul satului maramureșean, care ambele, pe lângă latura spectaculară ce aduce sute și chiar mii de actanți și zeci de mii de spectatori, au și componenta științifică cu sesiuni de comunicări, simpozioane, expoziții muzeale etc. Toate acestea sunt în organizarea logistică a Centrului de Creație și a Direcției de cultură cu implicarea muzeului nostru în componenta științifică. Ilustrarea preocupărilor în acest domeniu se regăsește și în acest volum, dar și în revista noastră bianuală Tradiții și Patrimoniu.

Ne facem o datorie de onoare în a consemna și aici că Sesiunea din anul 2003 ediția a 35-a a fost dedicată memoriei celui care a fost Francisc Nistor, director întemeietor al muzeului, de la nașterea căruia în data de 5 decembrie s-au împlinit 95 de ani.

Dr. Mihai Dăncuș

Sighetu Marmației, 26 decembrie 2003

Cuprins. Sommaire. Contents. Inhalt

Cuvânt lămuritoriu	13
Cap. 1 Etnografie și folclor	15
<i>Mihai Dăncuș, Scriitori și savanți maghiari despre etniile din Maramureș (I)</i>	17
<i>Ioan Augustin Goia, Dinamica efectivelor de ovine în satele cu păstorit local-agricol din nordul Transilvaniei</i>	37
<i>Ioan Augustin Goia, Practici magice în păstoritul local-agricol din nordul Transilvaniei</i>	59
<i>Andrei Nestorescu, Aspecte ale păstoritului covășnean – Voineștenii</i>	75
<i>Petru Codreanu, Obiceiuri la împreunatul oilor – Sântejude, com. Taga, jud. Cluj</i>	95
<i>Ion Filipciuc, Nașterea din piatră</i>	99
<i>Pamfil Bilțiu, Refrenele colindelor maramureșene și funcțiile lor</i>	109
<i>Viorel Thira, Colinde și colinda lui Vasile Lucaciu</i>	115
<i>Germina Comanici, Radu Octavian Maier, Obiceiuri la încheierea ciclului sărbătoresc al ragului Anului Nou</i>	121
<i>Gabriela Căian, Ecouri mitologice în obiceiurile țărănești legate de reînnoirea naturii</i>	127
<i>Ioana Dăncuș, Obiceiuri de primăvară și vară în Maramureș</i>	133
<i>Vasile Bologa, Celto-African folkloric parallels</i>	147
<i>Ioan Drăgoescu, Descânțece din Putinești – Soroca</i>	155
<i>Pamfil Bilțiu, O vrajă cu substrat mitico-magic deosebit „Adusul pe sus”</i>	159
<i>Ioana Dăncuș, Cămașa femeiască din Maramureș – elemente de identitate culturală zonală și locală</i>	167
<i>L. Antal și M. Antal, Plante cunoscute și utilizate de sătenii din Breb</i>	175
Cap. 2 Istorie și istoria culturii	207
<i>Mihai Dăncuș, 95 de ani de la nașterea lui Francisc Nistor director întemeietor al Muzeului Maramureșului</i>	209
<i>Ion Moanță, Mihai Pop pe unde ... radio. Participarea 7folcloriștilor noștri la reuniuni științifice internaționale</i>	217
<i>Mihai Dăncuș, Academicianul maghiar Silagyi Istvan – spirit enciclopedic și mare umanist</i>	227
<i>Mihai Dăncuș, In memoriam Dr. Lucia Berdan</i>	233
<i>Ion Drăgoescu, Etnomuzeologul Boris Zderciuc</i>	239
<i>Ion Petrovai, Al. Filipașcu</i>	247
<i>Liviu Sofonea, Homo mnezicus militans: exemplary maramureschean works and necessary beginnings. Homo mnezicus: pilduitoare lucrări și trebuitoare începeri</i>	251

maramureșene

Filofteia Pally, Galeș – un sat între istorie și tradiție	279
Alexandru Ofrim, Practicile scrisului în satul românesc tradițional..	285
Nicolae Hodor, Geografie și geografi la Sighetu Marmăției	293
Pamfil Bilțiu, Ateneul popular „Lucrețiu Pătrășcanu”	313
Ion Petrovai, Precursorii literaturii Țării Maramureșului	319
Teofil Ivanciuc, Contribuții la istoria germanilor din Maramureș ...	327
Ion Vancea, Cine este Anonimus, autorul primei istorii a Ungariei?	249
Elisabeta Faiciuc, Monografiile sătești – cărți de identitate ale unor comunități, în contextul integrării europene a României	355
Aurelia Tudor, Despre un monument transferat în Muzeul Satului în urmă cu șaizeci și șase de ani - biserica din Dragomirești Maramureș	363
Ioana Elisabeta Dăncuș, Centrul Cultural UNESCO – conservarea și restaurarea monumentelor de arhitectură din lemn	389
Victor V. Vizauer, Cercetările de arheologie medievală ale lui Radu Popa în Maramureșul istoric	399

CAPITOLUL I

ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Scriitori și savanți maghiari despre etniile din Maramureș (I)

Dr. MIHAI DĂNCUȘ
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Trebuie să remarcăm interesul deosebit pentru cultura populară din zona Maramureșului din partea elitelor culturale maghiare, în special în perioada secolului al XIX-lea, care, de altfel, cuprinde întreaga Europă a regatelor și imperiilor consacrate. Astfel, în revista *Regélő Pesti Divatlap*, anul 2, Nr. 1 din 1 ianuarie 1843 care apare la Budapesta sub redacția scriitorului Garay Lános se publică o lucrare etnografică – folclorică despre românii din Maramureș, autorul fiind Bartok Gabor. Lucrarea „atestă și face obiectul înregistrării a o serie de obiceiuri și datini străvechi legate de ceremonialul de nuntă și înmormântare la țărani români maramureșeni și care implică prețioase informații etnografice și folclorice ce se pot valorifica prin instituțiile muzeale de profil”.¹

Titlul lucrării este „*Valahii din Maramureș – descriere etnografică*”, iar autorul Bartok Gabor era un tânăr scriitor maghiar din Sighetul Marmăției. Bartok Gabor făcea parte dintr-o grupare de tineri intelectuali care și-au propus să se apropie de popor pornind din convingeri democratice „cu sfânta voință de a-l îndrepta cunoscându-l” (pe el, poporul n. n.).²

Consemnăm o poziție foarte modernă sub raport științific și la fel de actuală în cel politic, autorul definind misiunea etnografului, care „trebuie să prezinte poporul obiectiv, real, cu obiceiurile sale bune sau rele”.³

Nu vom reproduce descrierea românilor din Maramureș, nici considerațiile personale ale tânărului scriitor / etnograf cu privire la aceasta, deoarece am făcut-o în articolul nostru publicat încă în 1972⁴. Constatăm doar, cu plăcută surprindere obiectivitatea acestuia și elementele aproape comune ce se desprind când ne raportăm la descrierea românilor din zona Maramureșului, făcută și publicată de Szilágyi István în anul 1876 în celebra monografie dedicată comitatului Maramureș⁵, cu remarca, că și acesta, respectiv Szilágyi István, era tot profesor și scriitor la același liceu reformat din Sighet.

¹ Mihai Dăncuș, Nandor Katz, *Datini maramureșene consemnate într-o lucrare tipărită în secolul al XIX-lea*, în Comunicări științifice pe teme folclorice, Sighetul Marmăției, Decembrie 1970-1971, 1972, p. 119 și urm.

² Ibidem

³ Ibidem

⁴ Ibidem

⁵ Szilágyi István, *Máramaros Vármgye egyetemes leirása*, Budapesta, 1876.

Apariția acestei lucrări monumentale este rezultatul unui concurs de împrejurări care mai târziu va genera și realizarea *Societății pentru muzeu* din județul Maramureș și chiar a primului muzeu sighetean⁶. Astfel, a XVIII-a *Conferință a medicilor și naturaliștilor maghiari* a desemnat orașul Sighet ca loc de desfășurare pentru ediția a XIX-a a acestei conferințe.

Comitetul județean central format special pentru pregătirea acestui eveniment cultural de mare prestigiu, respectiv **conferința** și rezolvarea problemelor locale, în ședințele ținute în zilele de 29 septembrie și 12 decembrie 1875, printre altele a hotărât să se pregătească și lucrarea monografică „Descrierea județului Maramureș”. Timpul foarte scurt pentru o asemenea întreprindere impunea o organizare deosebită. S-a format un comitet de trei persoane care au elaborat structura lucrării pe capitole și colectivul de autori care se ridică la un număr impresionant (37 de coautori).

În lucrarea amintită mai sus, privind *Istoria societății pentru muzeu*, Várody Gábor, în prefață când se referă la muzeu și la monografia Maramureșului pomeneste doar două nume, care vor deveni celebre, cei doi savanți maramureșeni Dr. Szilágyi István și Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, care au fost onorați de Academia Maghiară de la Budapesta, respectiv Academia Română de la București cu înaltul titlu de Academician. Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, pentru monografie a elaborat separat și publicat primul volum din celebra lucrare *Istoria Comitatului Maramureș Tomul I, Diplome Maramureșene din secolul XIV și XV*, Maramureș, Sziget, 1900 și a lăsat în manuscris volumul al II-lea⁷, precum și o lucrare despre Preistoria Maramureșului.

Trebuie să menționăm rolul important și responsabilitatea ce i-a revenit lui Szilágyi István în sarcina de coordonare a acestei întreprinderi enciclopedice, lucrarea însumând 516 pagini tipărite. Nu ne-am propus să analizăm critic și/sau să prezentăm întreaga monografie. Ne oprim doar cu câteva considerații privitor la capitolul al II-lea, intitulat *Prezentarea etnografică a județului* și care este integrat în partea a II-a a lucrării intitulată *Relațiile sociale*. Important de precizat că referirile în întreaga carte se fac la comitatul Maramureș, deci la ce cunoaștem și numim generic *Țara Maramureșului* și care cuprinde teritoriul și populația cu toate grupurile etnice din stânga și din dreapta Tisei.

⁶ * * *, MUZEUMI EVKÖNYV – A MÁRAMAROS – VÁRMEGYEI MUZEUM – EGYESÜLET, TÖRTÉNETE, Máramarossziget, 1905, p. 3-5, Introducere de Várody Gábor.

⁷ Volumul al II-lea al Diplomelor este în pregătire pentru tipar sub îngrijirea lui Mihai Dăncuș cu un studiu introductiv, note și comentarii de Ioan Aurel Pop. S-au transliterat și tradus integral toate textele din limba latină în limba română.

Capitolul *Prezentarea etnografică a județului* cuprinde descrieri destul de amănunțite a populației autohtone – românii – precum și a celorlalte grupuri etnice statornicite aici de-a lungul secolelor, astfel: pentru descrierea românilor și a maghiarilor autorii rezervă câte zece pagini tipărite, rutenilor le sunt acordate șapte pagini, evreilor trei pagini, iar germanilor (sași, șvabi, țipțeri) doar o pagină, aceștia în majoritatea lor fiind maghiarizați influențându-se reciproc în elementele de cultură specifice.

Ca o caracteristică generală a românilor surprinsă și subliniată și la Bartok Gábor, dar și la Szilaghy István este faptul că permanent atunci când descriu caracteristicile antropologice ale românilor precum și felul lor de a fi și în deosebi obiceiurile lor, ambii autori fac trimitere la originea romană latină a poporului român. De asemenea surprindem plăcut dragostea cu care se apropie de acest popor în a-l înțelege și a-i descoperi virtuțile.

Textele despre români și despre ruteni nu sunt semnate de către autori. Ne permitem să credem că cel care le-a redactat a fost chiar Szilágyi István (lăsând cu semnul întrebării posibila paternitate asupra lor lui Várody Gábor). Descrierea grupului etnic german o semnează Várody Gábor, iar textul despre maghiari (foarte elaborat, consistent și nu rareori subiectiv) îl are ca autor pe Viski K. Bálint. Articolul despre grupul etnic evreiesc este semnat de către Sichermann Mór.

Dăm în traducere din limba maghiară în limba română textele care vorbesc despre români, germani și evrei, urmând ca în volumul următor să dăm descrierea maghiarilor și a rutenilor. Tot în numărul următor vom face considerații ample pe marginea descrierilor diferitor grupuri etnice și o încercare de analiză comparativă.

Sesizăm cititorul în a primi cu îngăduință unele afirmații, subiectivismul autorilor fiind de multe ori evident.

Mulțumim pe această cale mai tânărului nostru coleg Victor Vizauer pentru ajutorul prețios pe care ni l-a dat prin traducerea textelor din limba maghiară în limba română.

Anexa 1

CARACTERISTICILE UNOR NAȚIONALITĂȚI CE TRĂIESC ÎN JUDEȚ

Românii

1. **Caracteristici:** Românii din județul Maramureș sunt, în general, de statură normală. Bărbații sunt musculoși și antrenați, ieșind în evidență cei ce locuiesc în zonele muntoase ale județului și care se ocupă cu păstoritul, care, fără excepție, sunt înalți și cu statură puternică. Astfel, spre exemplu, din plasa Iza, la recrutarea

din 1875, fiecare a treia persoană s-a dovedit a fi în regulă. Caracteristicile feței sunt: nasul îndrăzneț, ochii negri scânteietori, care sunt dovezile originii lor romane. În ce privește femeile lor, acelea de obicei au fața plăcută și statura frumoasă; cele care trăiesc printre munți sunt sprintene, proaspete. Ici-colo se poate găsi printre ei și câte o frumusețe așa de perfectă, încât ar putea servi ca model pentru pictori sau sculptori.

Bărbatul român din Maramureș este supărăcios și răzbunător, așa cum se întâlnește la toate populațiile mai puțin elevate; dar aceasta nu exclude posibilitatea ca în sânul familiei să fie iubitor și tandru cu ai a săi. În muncă este rezistent și neobosit. Însă o caracteristică principală a acestei populații (care reprezintă și unul din motivele sărăciei lor) este înclinația spre petrecere și ceea ce în mod normal se leagă de aceasta, plăcerea de a consuma băuturi alcoolice.

Aceasta e valabil și pentru femeile lor. Referitor la acestea trebuie să adăugăm că, de regulă, sunt niște mame bune. Femeia româncă își naște destul de ușor copilul; la 2-3 zile după naștere, ceea ce este aproape o minune, se ridică și face cele mai grele munci.

Unele întâmplări din viața lor sunt chiar interesante. După spusele preotului din Giulești, Petru Salca s-a întâmplat că o femeie din Bârsana și cu mama ei au poposit la Sighet. Când femeia a început să se simtă rău să simtă durerile facerii s-a retras într-o șură, unde a născut un băiat. Pe noul născut l-a pus în scutece, într-un șorț, și în ciuda vremii înghețate de iarnă s-a urcat pe cal și a călărit spre casă. În Giulești s-a întâmplat că o femeie a ieșit la câmp la cules, acolo a născut un băiat, pe care l-a învelit, l-a așezat la umbră ca să nu-l ardă soarele, iar ea a muncit mai departe și doar seara l-a dus acasă pe noul cetățean la familia uimită.

2. **Portul** Îmbrăcămintea românilor maramureșeni este simplă și ieftină și diferă în diversele zone ale județului. Bărbații, de obicei, poartă un cojoc din piele de oaie, o cămașă scurtă până la brâu și gatii, pe care femeia casnică le face din cânepă de producție proprie. La acestea se adaugă și un clop negru din „păr”, iarna căciulă din piele de oaie, iar cei mai înstăriți poartă o gubă din lână de culoare albă sau neagră. Foarte răspândită este cureaua sau chimirul lat, ornat cu bumbi din alamă galbeni și „tașca” din piele de asemenea ornată cu ținte.

Femeile poartă o gubă albă cu „mițe” sau suman din lână neagră care în față are baiere, sfori pentru legat. Bogăția podoabelor feminine se exprimă prin mărgelile din corali și medalioanele purtate în jurul gâtului.

3. **Locuința. Mobilierul.**

Casele românești sunt construite din lemn și de obicei omul își construiește singur casa, pentru că meșteri specializați nu prea sunt printre ei. Așa că, pe lângă gospodărie se pricep și la meseria de dulgher și de rotar etc.

La construcții folosesc diferite specii de lemn, dar dintre toate, stejarul este mai apreciat și ocupă locul întâi dinaintea cărămizilor și a pietrei.

Despre un mod (stil) de construcție, evident, nu poate fi vorba. O casă normală are următoarele componente:

- a) o cameră mai mare cu două geamuri în care cuptorul de mari dimensiuni ocupă un loc considerabil;
- b) o cămară;
- c) o bucătărie.

La acestea se adaugă șura și grajdul. În fața casei se întinde nelipsita prispă care pe timp de vară folosește și ca loc pentru dormit.

În ce privește mobilierul, este foarte simplu. Un pat lat, grosolan lucrat, o masă și câteva bănci, care servesc și ca pat pentru membri mai tineri ai familiei. Dacă adăugăm aici raftul și dulapul de tip almarin: mobilierul camerei mari l-am și enumerat. Lada, care rar lipsește dintr-o casă, și care are o așa însemnătate precum dulapul "Wertheim", era așezată în cămară.

Decorația casei o reprezintă o oglindă, pernele și covoarele colorate așezate de jur-împrejur și ulcelele de lut agățate pe pereți și pe grinzi, care uneori sunt așa de multe încât într-o casă poți să găsești și peste 100 de bucăți. Nici icoanele sfinte de pe pereți nu sunt rare.

4. **Relațiile economice** Românul maramureșean se ocupă fie de agricultură, fie de păstorit, în funcție de zona în care locuiește și de ce poate să practice acolo. Cei care locuiesc pe lângă râurile principale se ocupă mai mult cu transportul lemnului pe apă.

În gospodăria românului ce se ocupă de agricultură, locul principal îl ocupă:

- a) porumbul (mălaiul) – bineînțeles, care trebuie să asigure familiei necesarul de pâine. Unui gospodar mediu i se face 80-100 véka [unitate de măsură egală cu 20-22 l].
- b) Grâu, secară, mei 30-60 ..., din care jumătate se vinde, cealaltă jumătate fiind folosită pentru nevoile gospodăriei.
- c) Producția de fân. Gospodarul de condiție medie nu-și vinde niciodată fânul, ci se bucură când nu trebuie să cumpere și dacă-i ajunge la animale, dacă ierneză cu el.

Dintre legume, ceapa, fasolea, mazărea și dovleacul sunt mai frecvent cultivate.

Creșterea vitelor, care abia se poate numi intensivă, pe lângă agricultură este mult practică și în legătură cu aceasta, producția de lapte este una din importante surse de venit ale gospodarului român.

Adunând veniturile și cheltuielile pe un an ale unui agricultor de condiție medie se poate constitui următoarea balanță:

Venituri

grâu, secară, mei	de la 12 forinți – la 24 forinți
din vânzarea de dovleac	de la 10 fr. la 10 fr.
din vânzarea de ovine bătrâne	de la 10 fr. la 30 fr.
din oi	de la 17 fr. la 34 fr
din lână	de la 15 fr. la 45 fr.
din brânză	de la 30 fr. la 60 fr.
din lapte de oaie	de la 8 fr la 16 fr
din vânzarea bovinelor mici... ..	de la 30 fr. la 30 fr.
din creșterea cailor.....	de la 13 fr. la 13 fr.
<u>din transportul sării</u>	<u>de la 50fr. la 50 fr.</u>
în total	de la 205 fr la 312 forinți

Cheltuieli

pe un porc.....	de la 10 fr la 20 fr
pe carne	de la 8 fr la 8 fr
pe țuică.....	de la 6 fr la 6 fr
pe tutun.....	de la 36 fr la 36 fr
pe îmbrăcăminte.....	de la 59 fr la 59 fr
pentru slugi.....	de la 75 fr la 75 fr
pentru impozite	de la 20 fr la 50 fr
<u>pentru altele.....</u>	<u>de la 10 fr la 10 fr</u>
în total	de la 224 fr la 264 fr

Adunând și comparând veniturile cu cheltuielile putem să ne convingem că situația agricultorului român nu era cea mai bună. Gospodarul de condiție medie trebuie să-și mănuiască cu grijă venitul pentru a nu cădea în deficit.

5. Religiozitatea Românii maramureșeni sunt fără excepție enoriașii Bisericii Greco-Catolice și în general se spune despre ei că sunt religioși până la perseverență.

Populația ține la credința ei și găsește alinare în învățămintele religiei, care și în cazul celei mai mari nenorociri o pacifică cu soarta ei. Dacă îl/o ajunge cea mai mare lovitură, să-și piardă, spre exemplu, părintele copilul, mirele mireasa, soțul soția sau invers: copleșit de cea mai mare durere, omul pleacă pios capul spunând: "Așe a fost voia lui Dumnezeu!"

Sărbătorile religioase le ține cu respect conform tradiției; și chiar dacă însemnătatea reală a sărbătorii nu o cunoaște, el o ține pentru că așa a văzut de la tatăl său.

Românul din Maramureș merge cu plăcere la biserică în zilele de târg sau de sărbătoare. Sărbătorile le ține cu rigoare totală. Acestea se pot împărți în trei grupe:

- a) Sărbători religioase cerute și consfințite de biserică;
- b) „Sărbători promise”, cum sunt cele 7 zile de joi de la Paști la Bobotează, în care este interzisă orice muncă;
- c) Acele “zile cu prilej”, adică sărbători nerecunoscute de către Biserică, dar totuși ținute de către populație. Acestea din urmă le țin mai mult de frică, din superstiție decât din religiozitate.

Românul maramureșean se ferește de efectuarea unor munci în aceste sărbători, pentru că în frica sa superstițioasă se teme de pedeapsa unor forțe naturale superioare.

Spre exemplu, în ziua de Sf. Ilie, care de-asemenea este “zi cu prilej”, românul maramureșean nu ar aduna fânul pentru nimic în lume, deoarece crede că în acel moment îl trăznește fulgerul lui Dumnezeu.

Această sărbătoare este ținută și mai mult de români în Maramureș pentru că, se spune că în anii '60, un anume gospodar din Giulești, Hotea Dumitru, în această zi, chiar după ce a terminat de făcut clăia, a trăznit pe neașteptate și un fulger a țâșnit dintre niște nori mici și i-a ars tot fânul.

Sunt și unele, așa zisele “dies fatales”, în care doar anumite munci sunt interzise. Spre exemplu, în unele zile este considerat păcat să înhami boii, să mergi la pădure, să coși etc.

Este normal că aceste sărbători din afara calendarului bisericesc cad pe seama zilelor de muncă și de aceea ar fi necesar să nu se țină aceste sărbători pe care le practică din frică superstițioasă, astfel ar fi mai mult timp pentru lucru și s-ar rări și superstițiile.

În ce privește posturile, acestea populația le ține cu o totală convingerea, cu toate că numărul acestora nu este mic.

Posturile mai mari sunt următoarele:

- postul Crăciunului, 6 săptămâni;
- postul Paștelui, 7 săptămâni;
- postul Sfintei Maria, 2 săptămâni;
- postul Sf. Petru, 1 săptămână și jumătate.

În total 16 ½ săptămâni.

Ortodocșii prea religioși, pe lângă posturi, preiau între posturi, și trei zile ale săptămânii, luna, miercurea și vinerea, și astfel se poate spune că cea mai mare parte a anului postesc.

După ce în zilele de post populația se abține nu doar de la carne, ci și de la mâncărurile cu ouă sau lapte: deci mâncarea lor este mazăre fiartă în apă și ceapă cu pâine uscată; la cei mai înstăriți este cartofi, castraveți cruzi, varză, mămăligă pregătită cu ulei din

semințe de dovleac, iar la nemeșii mai bogați, tăitei fierți și bine piperati, plăcinte în ulei și uneori ca delicatese 1-2 pești.

La posturi includem și așa-numitele "ajunuri" sau "posturi impuse", pe care și le impune cel ce se simte vinovat de un păcat. Acestea sunt cele mai riguroase posturi, pentru că respectivul, în ziua ajunului, se abține nu doar de la mâncare și băutură, ci și de la plăcerile fumatului.

Unii, în special răufăcătorii care s-au căit, ajună în acest fel din joia Săptămânii Mari, și până-n ziua de Paști, storcându-se în așa hal că, în ziua de Paști abia pot înghiți mâncarea sfințită (trei zile nu mănâncă și nu beau nimic).

În afară de acestea la românii maramureșeni sunt și unele posturi cum ar fi "Postul Precești" și "Ține zile", dar care nu intră atât în sfera religiei, ci mai degrabă în cea a superstiției.

Mai amintim la acest subiect – religia - și o apariție specifică, de care nu am dat la altă populație. Și anume, în unele biserici românești din Maramureș, printre imaginile religioase apar și picturi satirice, cu tentă politică.

Din această privință sunt interesante frescele bisericilor din Dragomirești și Ieud.

Pe peretele bisericii din Dragomirești se vede o imagine care reprezintă magistrați județeni (vicecomiți, judecători, perceptori) contemporani cu pictura, în postura în care sunt duși în lad de către draci. În biserica din Ieud se vede o pictură cu mai puțin duh și cu o semnificație mai greu de înțeles, care reprezintă un om îngenunchiat și a cărui spinare goală este călcată de un cerb înfricoșător. Sub ea stă scris: "Cizmariu cel stricătoriu".

Picturile, după cum o arată și tema lor, ținesc spre luarea în derâdere a unor persoane, și faptul că sunt expuse în biserică suntem încredințați să îl căutăm într-un vechi obicei păgân de la romani.

Mai amintim că în biserica din Vișeu de Sus, cu un deceniu în urmă se mai putea vedea o pictură cu un rege grec Ottó, pe care în ultimii ani au îndepărtat-o.

6. Superstițiile Românul maramureșean pe cât este de religios pe atât este și de superstițios. Credința sa în ființe supranaturale, în spirite malefice este la fel de puternică ca și atașamentul său la credința creștină.

Cele mai inimaginabile creaturi născute de fantezie îi populează poveștile, în adevărul întâmplării crezând probabil și povestitorul nu doar ascultătorii.

De creaturile bizare ale mithosului popular este plină superstiția poporului. Sirenele, ursitoarele, tritonii, omul apelor, mii și mii de tipuri de demoni, toate le-a creat și le crede poporul.

Un mare rol în credința populară îl joacă “Fata Pădurii”. Aceasta ar locui în mijlocul pădurii și trăind în căsătorie cu demonii, populează lumea cu mici demoni. Uneori apare în chip de femeie frumoasă și îi „strică” pe bărbați. Doar Dumnezeu poate să ne spună pe câți bărbați a dus la pierzanie cu ochii ei seducători, cu zâmbetul ei înnebunitor.

Un personaj specific al mithosului popular este așa-numitul “vârcolac”. Este o creatură specială, despre care superstiția crede că o perioadă de timp este bărbat (sau femeie) și o altă perioadă de timp este lup. “Vârcolacii” cutreieră pe timp de iarnă mai ales, toate drumurile sterpe și acoperite de zăpadă, și vai de cel ce îi iese în cale. Această creatură este capabilă să facă toate minunile supranaturale, iar românul maramureșean o tratează cu mare respect.

Cât de mare poate să fie în rândul populației credința în superstiții este ilustrat și de faptul că încă și azi partea mai neștiutoare a populației românești de aici, crede că în timpul scăderii Lunii, o mănâncă “vârcolacul”.

Nu lipsesc la ei nici stafiile. Despre acestea ei cred că, în timpul nopții, în mână cu o lumânare cu flacăra minunată, aleargă pe câmpuri, atrăgând după ei pe cei mai creduli, care dacă le urmează niciodată nu mai ajung înapoi.

Și “vampirul” face obiectul credințelor populare. Acesta, printre altele, ia laptele vacii și strică bovinele.

Cele mai răspândite în popor sunt descântecurile și prezicerile, pe care le practică uneori și bărbații.

Vrăjitoarea și peszkellari [?] sunt două ființe în fața cărora românul maramureșean se închină cu respect și teamă. Crede în cuvintele vrăjitoarei și *peszkellarilor*, poate nu crede mai mult nici în Scriptură și dacă are probleme trupești sau sufletești lor le cere sfat și ajutor. Bineînțeles și plătește bine pentru aceasta și astfel fără să fie nevoie să muncească, vrăjitoarea are o existență cinstită.

În ce privește descântatul aceasta a dezvoltat un întreg sistem în popor; și dacă întrebăm, chiar și un copil știe să enumere câte știe vrăjitoarea să facă pentru bani buni. Spre exemplu:

- a) Vindecă bolnavul;
- b) Provoacă boală;
- c) Obține și dezleagă dragoste;
- d) Poate să facă ca băiatul să nu se însoare, fata să nu se mărite;
- e) Pentru o plată bună îl „descântă” din viață pe cel pe care este supărat;
- f) Descoperă la cine este animalul furat și pe hoț îl poate ascunde așa de bine încât nici o bănuială nu cade asupra lui;

- g) Dacă ai acasă marfă nevândută, o pune în circulație încât lumea se repede la ea;
- h) Face ca dușmanul tău să fie urât de toți cei care îl privesc, etc.

Dacă am parcurge de două trei ori toate literele alfabetului, tot nu am putea enumera câte știe vrăjitoarea să facă.

Și cum face vrăjitoarea toate astea? Ea are puteri supranaturale, se află în strânsă legătură cu puterile spirituale de dincolo, cu "dracu" însuși și stă la ordinele acestora.

Ca descântecul să aibă succes : este nevoie (pe lângă plata ce revine pentru descântec, care se negociază și se plătește anticipat) cu:

- a) ca vrăjitoarea să atingă un obiect sau o persoană la care se referă descântecul, iar dacă nu este posibil, atunci
- b) și un fir de păr, o haină sau sfoară de legat brâul pot deveni obiecte magice în mâinile vrăjitoarei; în sfârșit
- c) picurarea în mâncarea persoanei cui i se adresează descântecul a unor ierburi, prafuri sau anumite lichide.

Cu această ultimă modalitate nu odată în modul cel mai ușor vrăjitoarea a „descântat” pe om din viață.

Se întâmplă ca descântecul să fie făcut și cu cuvintele "abracadabra" pe care vrăjitoarea pentru a produce impresie le recită cu o voce patetică și cu mișcări din membre, de genul "hocus-pocus".

Este aici una căreia i se recunoaște o calitate miraculoasă, pentru vindecarea infecțiilor:

„Moime înmoimate
Cată de îndărată
Că de nu-i îndărâta
Într-o nucă te-oi băga
În mare te-oi țapa
Să piei, să răspiei
Ca roua de soare”
Ștoptitu-n cărare. Probatum est!

Au românii din Maramureș și unele posturi superstițioase, de la care se așteaptă un anumit rezultat.

Vai de cel pentru care dușmanul său "ține zile", că atunci are zilele numărate.

"Postul Precești" este de asemenea un post superstițios, pe care femeile „fără sămânță” [n.n. sterpe] îl țin în cinstea Fecioarei Maria, pentru a avea copii.

7. Poezia. Muzica. Dansul Românii maramureșeni au propria lor poezie.

Populația care își paște oile printre munți sau lucrează în mijlocul pădurii își compune ea însăși pe loc versurile și le face

melodia. Și în aceste ritmuri necăutate și nemeșterite se află o astfel de durere, care fără să vrem ne cucerește și pe care nu o putem înțelege decât dacă am trăit-o.

Fiecare nouă bucurie sau necaz naște un nou cântec. Dragostea imposibilă, dragostea nefericită, gelozia care sfâșie inima, iubirea fără speranță, dorințele pline de speranță, toate sunt exprimate în sunete.

Dacă am dori să catalogăm aceste producții populare, realizate fără cunoștințe în domeniu, dar parcă venite din instinct, s-ar putea deosebi trei tipuri:

- a) Cântece;
- b) Romante și povestiri de tipul baladelor;
- c) Poezii cu subiect satiric.

Poeemele lirice sau versurile cântecelor, sunt în mare parte, elogioase; în poemele epice se tinde spre extraordinar; cea mai puternică este satira, ale cărei scânteii cu gust proaspăt sunt condimentate cu inventivitate. Această specie este destul de cultivată.

Cu ocazia mai multor sărbători, în special la nunți, în timpul dansului sau când se bea, se strigă versuri de tipul epigramelor, cu care feciorul o face pe fată să roșească sau iubitul glumește cu iubita sa. Cel care strigă, fără milă, face și câte o greșeală voită sau atacă puncte slabe cunoscute de toți, uneori lovind în punctele sensibile.

Uneori asemenea ieșiri sunt motivate de ură. În timp ce "poetul" strigă în rime către dușmanul său, acestea sunt primite râzând și uneori motivează acte sângeroase. [Și acum se povestește despre o nuntă din Budești, unde un fecior numit Bud Chirilă l-a înjunghiat pe loc pe Feier Grigor, din cauza unor astfel de versuri].

Poezia satirică are și unele realizări foarte bune și de sine stătătoare. Acestea țintesc, de obicei, spre vicii, iau în derâdere pe cei ce beau și pe femeia ce are amant și își înșală bărbatul.

În ce privește muzica lor, caracteristica principală, pe care o are în general muzica populară românească, este revărsarea de tristețe. Monotonia și timpii lungi fac ca melodiile să fie triste. Cel mai mult seamănă cu cântecele populare maghiare. Prima parte a cântecului popular românesc este de „plângere”, cum se spune, melodie de jale, după care urmează o parte veselă, ca și ceardașul maghiar, dar cu care nu se aseamănă nici ca melodicitate, nici ca foc. În cântecul popular românesc este ceva monoton care reduce din veselie și melodicitate.

O specie a cântecului din Maramureș o reprezintă „dârlăitura”, adică un cântat fără versuri, care se practică în timpul muncii, la tors și este la modă printre fete.

În Maramureș s-a răspândit o melodie adusă din București și care începe astfel “cuconiță de la țară” (Țară, mai precis “fata de

împărat"). Răspândită este și "balada lui Pinte" în care este vorba de haiducul Pinte. Un alt cântec foarte răspândit, fără nume, dar care sună minunat, și în care este vorba despre o fată tristă care trimite mesaj iubitului ei aflat departe, prin intermediul unei turturici.

Dansul este distracția cea mai plăcută a fetelor și feciorilor români din Maramureș. În după-amiezile zilelor de sărbătoare sau de duminică, tinerii de ambele sexe se adună la cârciuma evreului, unde se organizează dansurile și petrecerile.

În acest loc nici fetele celor mai de vază nu consideră că este contra etichetei să vină. După ce se adună tineretul, în mijlocul unui grup de privitori și acompaniată de două viori începe petrecerea care se ține până seara târziu.

Se pot deosebi trei tipuri ale dansului românesc maramureșean.

Primul: dansul de grup, care înseamnă că feciorii, ținându-se de mâini și având orchestra în mijloc, se deplasează când spre stânga, când spre dreapta, în cerc.

Al doilea, când cercul se rupe și fiecare dansează ritmat cu perechea sa [învârtita n.n.].

Al treilea, când feciorul își ține partenera de mijloc și se învârt cu viteza vântului, până amețesc.

Cea mai bună pereche de dansatori este aceea care se învârt cel mai repede și care rezistă cel mai mult fără să amețească.

În timpul jocului sunt nelipsite chiotele și strigăturile rimate, fabricate pe loc.

8. Obiceiuri populare Principala trăsătură a obiceiurilor populare a românilor maramureșeni, ce caracterizează toată populația este înclinația spre petrecere. Băutura și muzica joacă un rol important. Dacă se poate, și munca este legată de petrecere. Așa spre exemplu, românul maramureșean lucrează la "clacă". Adică, un gospodar își invită cunoscuții, vecinii la strânsul fânului, la cărat lemne și chiar la cules, care de dragul unui „aldămaș” bun dat la sfârșitul muncii, ce se desfășoară acompaniat de muzică, acceptă cu plăcere invitația.

Se înșeală cel ce crede că gospodarul român face din economie claca, pentru că ceea ce cheltuiește cu claca și cu petrecerea este mai mult decât dacă și-ar face munca cu zilieri, dar totuși așa procedează pentru că așa îi place.

O altă trăsătură a obiceiurilor populare românești a cărei cauză trebuie căutată în puternica lor religiozitate, este superstiția. Astfel, de exemplu, pentru a calma durerile femeii gravide se bat clopotele de câteva ori sau dacă au vreo armă în casă îi umple țeavă cu apă și o dau femeii să o bea.

Principalele obiceiuri populare sunt:

a) **La naștere** se practică obiceiuri care liniștit pot fi numite superstiții și, care nu prea se deosebesc de cele amintite deja.

Este obiceiul ca fata nemăritată cu această ocazie a nașterii să fie trimisă de acasă, pe când bărbatul rămânea acasă tot timpul.

Faptul ca se va naște băiat sau fată nu influențează prea mult bucuria părinților. Mai mult se bucură de un băiat, pentru că atunci când va fi mare va putea ajuta în gospodărie, dar bucuria este stricată de gândul că atunci când va fi mare va fi luat în armată.

Este curios că la sărbătoarea botezului acești oameni petrecăreți nu organizează nici un ospăț sau petrecere. Totul se desfășoară în cea mai mare liniște, iar în sănătatea noului cetățean nu beau nici măcar un pahar de pălincă, pe când în alte ocazii, mai ales la nunți, se trec chiar 50-100 itcze [n.n. unitate de măsură folosită în special pentru vin = aprox. 0,5 l] din această băutură nobilă.

a) **Căsătoria** Pe fată, mai ales dacă are zestre frumoasă și un chip frumos, o căsătoresc încă din anii copilăriei. Ici-colo se poate vedea câte o femeie atât de tânără încât abia a început să-i crească pieptul. Fetele ce se căsătoresc atât de devreme de obicei devin femei muncitoare și bune, dar nu este de mirare dacă se și ofilesc devreme.

Ceremonia căsătoriei este legată de multe alte ceremonialuri și de o mare petrecere. În seara dinaintea nunții încep "cusutu steagului" adică tivirea ceremonială a steagului și pregătirea coroniței miresei.

Rudele miresei, dar mai ales prietenele ei, se adună și în timp ce cântă melodii triste, ele cos steagul, pe care a doua zi, stegarul îl flutură măreț în fața alaiului ce merge spre biserică.

Casa nunții este împodobită cu crengi verzi, iar în ziua nunții se împart daruri. În ierașul superior al județului⁸ aceasta se desfășoară într-un mod special. Aici, părinții fericiți împart invitațiilor mănuși colorate din lână [zona Izei Mijlocii și Vișeu n.n.]

Este inutil să precizăm că în ziua nunții nu se mai termină petrecerea.

După masă, stegarul cere predarea miresei, cerere pe care este gata să o aplice și cu arma. Mireasa este "răpită" de la casa părintească. Ajungând la casa mirelui, unde mireasa este așteptată cu un coș plin cu grâu, petrecerea se reia și nu are sfârșit.

A treia zi are loc "ospățul" asemănător cu acel "repotio" de la romani, când mireasa împreună cu nuntașii face o vizită la casa părintească, unde se ține ospățul final. De aici tânăra femeie revine la casa soțului ei și cu aceasta ceremonialul de nuntă s-a sfârșit.

⁸ Ierașul de Sus era actuala subzonă a Izei Mijlocii și Zona Vișeu-Borșa (n.n. Mihai Dăncuș)

b) **Înmormântarea** "Praeficae"-le vechilor romani, despre care Suetonius scrie "Praeficae morcede conductae ut plangendi modum caeteris praeferrent", sunt obișnuite la înmormântările românești. Sunt femeii, care merg în spatele sicriului plângând și jelind.

Doliul românilor este emoționant. Membrii familiilor și rudele apropiate umblă cu capul descoperit, pe când femeile își arată doliul prin părul despletit. Acum este considerat un mare păcat să nu fii mărinimos, de aceea cu ocazia înmormântărilor românul maramureșean își deschide larg punga.

Nu evităm, chiar dacă numai într-o notă, să amintim că între principalele populații maramureșene se găsesc destul de multe familii nobile, și anume în număr mai mare „donatarii” (aceștia deja din secolul al XIV-lea), decât armaliștii. Deosebit de numeroși sunt nobilii între români, aproape pe jumătate din întreaga populație. Donatarii provin din vremea regilor maghiari, iar armaliștii în mai mare parte din vremea principilor ardeleni. După români urmează ca număr maghiarii. Cele mai puține familii nobile le prezintă rușii. Nobilimea maghiară, cu excepția câtorva vechi familii de donatari, s-a constituit din locuitorii celor cinci orașe. Numărul familiilor nobile se poate estima la 140 printre maghiari, la 200 la români, la 32 printre ruși.

Legendă

() – paranteza mică = paranteză din textul original

[n.n.] – paranteză mare = paranteză pusă de traducător

Anexa 2

Evreii

1. În județul Maramureș până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, doar ici-colo se pot găsi răsfirați unu-doi evrei, ca și chiriași ai vistieriei. La recensământul din 1787, cerut de împăratul Iosif, numărul bărbaților evrei era deja de 1.214. Femeile nu au fost numărate cu această ocazie. La recensământul din 1804-1805 erau 2.488 de bărbați și 682 de soții, copiii de sex feminin nefiind numărați nici de această dată. Deci, numărul bărbaților a crescut în 17 ani cu 1.274. Stabilizarea aici a evreilor era îngreunată și de faptul că pe domeniile fiscale ale vistieriei era interzis să se așeze. Datorită acestei restricții și azi sunt domenii ale vistieriei pe care nu locuiesc evrei; dar în alte locuri rapida lor înmulțire este cu atât mai evidentă. Pe Valea Tisei, Valea Vișeuului și pe Valea Tarasului au venit aproape exclusiv din Galiția pe când în alte zone, evreii au venit din județele vecine.

2. Cea mai mare parte a evreilor din Maramureș și-au păstrat așa cum se cuvine îmbrăcămintea și obiceiurile orientale. Excluzând pe evreii mai nou veniți, câțiva dintre cei de dinainte, chiar și cei mai bogați nu se gândesc să se adapteze acestor timpuri. **Îmbrăcămintea** lor are o notă aparte din cauza caftanului lung (plundra), cu sforile ce atârnă, a vestei decorate și din cauza micii șepci din catifea (järmike) de sub pălărie. De sărbători bărbații poartă, de obicei, un caftan de mătase și o șapcă din mătase cu blană la margini (strámlí). Vara poartă pantaloni până la genunchi, și ciorapi ce urcă până la genunchi, peste care poartă papuci. Părul îl poartă tuns scurt, mai ales bărbierit, ca și turcii, și doar lângă urechi lasă două smocuri lungi. Îmbrăcămintea femeilor însă nu prea aduce cu cea tradițională, orientală. Fiecare, după posibilități, se îmbracă după cea mai nouă modă europeană sau după moda mai veche. Cea mai mare parte a femeilor se tund când se mărită și poartă peruci. De sărbători poartă haine din mătase și-și pun bijuterii, de regulă mărgelile orientale. Din această privință și cele mai sărace sunt foarte mândre, și mai bine se abțin de la alte lucruri pentru a-și permite mărgelile și ale bijuterii.

3. O trăsătură interesantă a lor este **spiritul comercial**. Părinții nu prea sunt interesați cu educarea în alt sens a copiilor. Îi căsătoresc devreme și în ziua căsătoriei, din ambele părți părinții sau tutorii le dau sumele promise. După aceasta tânăra pereche va locui vreme de doi ani la părinți, alternativ, pentru a învăța mai bine comerțul și, economisindu-și banii, să-și facă un capital. Băieții, până la vârsta de 12 ani, învață scrisul, puțină matematică și Talmudul de la dascăli (învățători), veniți mai ales din Galiția. Cel ce învață mai departe, se desparte de colegii săi, și va merge la un rabin de renume și va deveni învățăcel al rabinului. Dar nici aceștia nu obțin o cultură contemporană. Rabinii din Maramureș abia că pot să-și scrie numele în maghiară și în afară de propria religie și de istoria lor mai veche, știu foarte puține legate de științele actuale. Cunoștințele de limbi străine se mărginesc la ebraica amestecată cu un dialect german și la limba celor printre care locuiesc.

4. În comunitatea în care locuiesc, evreii își fac **construcțiile** de obicei la drumul principal sau încearcă să obțină clădirile ce dau spre drumul principal, pentru că ei sunt fie comercianți, fie crâșmari și măcelari. În ultima vreme au început să se ocupe și cu agricultura, iar cei din satele cu păduri multe se ocupă și de industria lemnului. Însă în urma puternicelor exploatari de pădure ale unor firme mai vechi, ca "Asociația maghiaro-germană de industria pădurii" împreună cu Vistieria și "Comerțul cu lemn maramureșean" deținut de acționarii elvețieni, în ultima vreme mulți comercianți cu lemn, bogați, au dat faliment.

5. Față de **săracii** lor sunt milostivi și darnici. Pentru ajutorarea acestora se organizează asociații caritabile dintre membrii comunității de credință religioasă. **Comunitatea de credință** este formată din frunzașii fiecărei comunități și pentru rezolvarea problemelor are un președinte, un vicepreședinte, un secretar, un casier, un controlor, și membrii. Îngrijitorii bisericești sunt membri din oficiu ai comunității de credință. Nici una dintre comunitățile de credință nu este încă organizată complet. Nici organizațiile lor caritabile nu au reguli întărite legal de către autorități, dar se lucrează deja în acest sens.

La preceptele **religiei** lor țin foarte mult, atât de mult încât la congresul israelit de la Budapesta din 1876, numit "Chasidium", o parte din partida ortodoxă au format o partidă și mai ortodoxă. În seara dinaintea sărbătorilor ei își închid magazinele și le deschid doar în ultima zi de sărbătoare, seara. Bărbații merg zilnic la casa de rugăciuni, unde petrec, de regulă dimineața, una-două ore. În biserica comună însă nu toți merg. Evreii cu păreri diferite, contrare, se despart în ceea ce privește locul de rugăciune, mergând fie într-o casă de rugăciuni, fie la o asociație caritabilă, fie în casa unui rabin la a cărui învățături țin cel mai mult și la care merg anual să-i ceară sfatul.

6. **Copiii** de sex bărbătesc, în a opta zi după naștere, sunt tăiați împrejur de către o persoană rugată să facă aceasta. Părinții cheamă nașii și copilul va primi numele celei mai de curând decedate rude. După circumcizie urmează o mare petrecere, în timpul căreia se face o chetă pentru săraci. La aceste sărbători se cântă, se spun poezii specifice acestei ocazii. Sărbătoarea acordării numelui la fată nu este specificată calendaristic.

7. **Nunțile** sunt foarte gălăgioase și vine multă lume. Evreii mai înstăriți aduc din Galiția vecină câte o orchestră evreiască. Bărbații și femeile se adună în încăperi diferite și înainte de încheierea căsătoriei femeile obișnuiesc să danseze între ele. Căsătoria o celebrează un bărbat rugat să o facă și numai în unele cazuri o celebrează rabinul. Urmează apoi ospățul, după care un bărbat glumeț o conduce pe mireasă cu vâl, prin fața celorlalți bărbați, astfel încât batista să fie ținută de un capăt de către mireasă și de alt capăt de bărbat. Acest dans este compus din sărituri, fiind acompaniat de muzică și de aplauzele privitorilor. Petrecerea ține până dimineața, când noua femeie este tunsă și i se pune un batic peste perucă. Peruca nu este neapărat din păr, ci dintr-o mătase de culoarea părului femeii, și care are desenată o "cărare" pe mijloc. În timpul petrecerii, un bărbat glumeț, special angajat pentru aceasta, se urcă pe un scaun și adună cadouri de la nuntași, întâi pentru mire și apoi pentru mireasă, strigând numele nuntașului și felul cadoului. În

cea mai apropiată sâmbătă, tânăra femeie este adusă la biserică de rudele ei feminine și se organizează un mic dejun. Fetele de obicei nu merg la biserică.

8. **Înmormântările** lor sunt foarte simple, mortul este condus la cimitir doar de către bărbați.

9. Scriitori ebraici de multe ori scriu lucrări literare, dar mai ales religioase. În proprietatea Societății pe acțiuni Tipografia și editura maramureșeană, începând cu anul 1874, era și o tipografie ebraică, care are ca angajați permanenți patru "culegători" ebraici. În 1874, sub editura și redacția lui Günzler Abraham, a luat naștere și un săptămânal, numit "Hator" ("Porumbel") care publică diferite subiecte. Începând din anul 1874 în Sighet au apărut mai multe lucrări literare și religioase:

1. "Jetev Lev" ("Dregător de inimă"). Explicații la cele cinci cărți ale lui Moise. Autorul este Teitelbaum Solomon, rabin sighetean. Trei volume mari.
2. "Menuchasz User" ("Calmul lui User"). Explicație la Talmud. Un volum de 200 pagini. Autor: Jungreis User, rabin din Csenger.
3. "Mare Jeckeskel" ("Oglinda lui Jeckeskel"). Răspunsuri la întrebări religioase. Volum cu 212 pagini. Autor: Penet Jeckeskel, rabin din Alba Iulia.
4. "Pri Hachag" ("Rodul sărbătorilor"). Explicarea legilor sărbătorilor. Al doilea volum; 80 pagini. Autor: Bródi Abraham, rabinul din Nagyberezna [Berezna Mare].
5. "Jad Jósef" ("Mâna lui Iosif"). Întrebări și răspunsuri despre divorț. 280 pagini. Autor: Deutsch jósef, rabin din Manistrit.
6. "Divré Csádikum" ("Cuvinte despre adevăruri"). Extrase din vechi lucrări religioase; 232 pagini. Autor: Kahan T.M. locuitor din Teceu.
7. "Zohar Harakia" ("Cerul curat"). Gânduri. Ediția a doua; 424 pagini. Lucrare mai veche publicată de Schönfeld N., locuitor din Muncaci.
8. "Remuze Thora" ("Explicații la Scrierea Sfântă"). 80 pagini. Autor: Kahan Gedajle, locuitor din Sighet.
9. "Masuvasz Hanefes" ("Împrospătarea sufletului"). Sfaturi; 72 pagini. Autor: Davidovics Moise, locuitor din Szimyérválja.
10. "Saar Jehuda" ("Poarta lui Jehuda"). Explicații la Talmud. 200 pagini. Autor: Saphir Juda, rabin din Homon [sau Homonna].
11. "Ahavan Olam" ("Iubirea lumii"). Poezii mortuare. 48 pagini. Autor: Klein Solomon, locuitor din Sighet.

10. În general în Maramureș se poate spune că evreii au avere; însă, dureros, la cei mai mulți dintre ei banul este doar un țel.

Motivul acestui fapt este de căutat în educația lor deficitară. Nu au o școală organizată, iar din celelalte școli, a căror număr este

în jur de două sute în tot județul, rămân cu puține cunoștințe. În Sighet, evreii acordă o atenție deosebită educației fetelor, de aceea multe fete evreice frecventează institutele de educație feminină.

În Sighet și Hust, mai ales după construcția căii ferate (1872) se pot întâlni mulți evrei civilizați. Sunt printre ei 5 medici, un avocat, un inginer, doi librari mai mulți deținători de restaurante, funcționari publici, iar în lumea schimburilor joacă cel mai important rol ca transportatori și comercianți. În sistemul de conducere al județului sunt 120 de persoane, iar între funcționarii primăriei Sighetului sunt 22 de evrei; iar în celelalte comunități (comune rurale) este ales regulat câte un evreu între notabilități.

Anexa 3

Germanii

După cum bine se știe o colonizare mai nouă a germanilor (șvabilor) în Ungaria a avut loc în timpul Mariei Tereza, în 1763. La început scopul a fost repopularea zonelor "de jos" ale țării, care au suferit de pe urma campaniilor turcești. Mai târziu, datorită împăratului Iosif II, colonizarea s-a extins și în celelalte zone ale Ungariei.

În Maramureș, colonizarea germanilor s-a făcut la Sighet, Cîmpulung și Hust în urma recomandărilor și condițiilor formulate în 1785 printr-un ordin. Astfel, cei ce s-au hotărât să migreze, atât agricultorii, cât și meșteșugarii, la sosire primeau o recompensă. Agricultorii mai primeau pe cheltuiala Vistieriei, o casă, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ sau $\frac{1}{8}$ de lot urbarial de pământ pentru arat și cosit, o pereche de boi, doi cai, o vacă și cele necesare gospodăriei, o căruță, plug etc. Pe lângă acestea primeau și o scutire de taxe pe 10 ani. Meșteșugarii au primit case, dar nu și pământuri.

În aceste condiții au ajuns din Austria la Sighet 10 agricultori, cu o suprafață de $9 \frac{1}{2}$ de lot urbarial, pe lângă aceștia și 5 jeleri cu casă; la Cîmpulung 7 agricultori cu o suprafață de $3 \frac{4}{8}$ de lot urbarial; iar la Hust 16 agricultori cu suprafața de pământ corespunzătoare. La aceștia se adaugă și acei lucrători ai Vistieriei care au fost colonizați mai târziu la Mocra germană, Vișeu de Sus, Baia Borșa și în alte locuri, mai ales de pe „Szepesség”.

Urmașii acestor germani colonizați sunt actualele familii germane din Maramureș, din care o parte lucrează în minele de sare, pe când alții sunt agricultori sau meșteșugari.

Germanii, în general sunt oameni muncitori, harnici și se bucura de o anumită bunăstare. În ce le privește sentimentele, sunt buni maghiari și până acum, în mare parte, sau contopit cu elementul maghiar.

Apartenența religioasă a germanilor este, aproape exclusiv la biserica romano-catolică.

***Traducerea din limba maghiară:
Victor V. Vizauer***

Notă: Traducerea textelor este necesară, riguroasă și în general nestilizată. Considerăm ca foarte importantă redarea în circuitul științific și în special pentru cercetătorii români posibilitatea de acces la aceste texte publicate la 1876 și care fără părtinire descriu grupurile etnice din această parte a imperiului, cu referire specială la români.

Mihai Dăncuș

DINAMICA EFECTIVELOR DE OVINE ÎN SATELE CU PĂSTORIT LOCAL-AGRICOL DIN NORDUL TRANSILVANIEI

Dr. IOAN AUGUSTIN GOIA
Cercetător– Muzeul Etnografic al Transilvaniei
Cluj Napoca

Lucrarea prezintă se referă la o arie care cuprinde actualele zone etnografice Lăpuș, Chioar, Dealurile Clujului, Meseș și Sălaj. Datele de arhivă referitoare la acest spațiu sunt întregite cu date culese de autor pe teren, în 86 de sate din aria respectivă, sate în care păstoritul local-zonal era practicat din vechime. Ponderea creșterii animalelor în economia ariei cercetate este dificil de calculat pentru perioada medievală timpurie, deoarece documentele nu conțin date revelatoare în acest sens. Aceste lacune documentare au favorizat formularea unor teze care pretind **practicarea exclusivă** a creșterii animalelor, în special a oilor, de către românii transilvăneni ai secolelor XIII-XV, un autor maghiar modern, B. Ila, susținând - referindu-se tocmai la o parte a satelor românești din zona cercetată de noi - preponderența absolută, aici, a creșterii animalelor chiar la sfârșitul secolului al XVI-lea, în ciuda datelor statistice din urbariile locale, care îl contrazic¹.

Teza inițialului profil ocupațional **pur pastoral** al populației românești nord-dunărene este lipsită de bază documentară, sprijinindu-se, în principal, pe analogiile sugerate de situația românilor sud-dunăreni (neștiințifice, realitatea istorică a ținuturilor nord-dunărene fiind diferită), pe existența dării regale în oi (**quinquagesima**) ca dare regală specifică populației românești transilvănene (dăr, ciudat, nu și românilor munteni și moldoveni), pe absența în cazul acelorași români a dijmei din semănături (considerată o dovadă a faptului că românii n-ar fi practicat agricultura în momentul ipoteticei pătrunderi a lor în Transilvania, când, de fapt, românii nu plăteau dijma pentru că aceasta era o dare către biserica catolică, iar ei erau ortodocși) și pe pătrunderea spre nord, pe catena carpatică, a păstoritului de munte românesc (introdus acolo de români din zona Rodnei și Bucovinei, deci din zone cu profil ocupațional mixt).

Nu există însă nici măcar un singur document referitor la Transilvania secolelor XII-XIV care să afirme profilul ocupațional **pur pastoral** al populației românești locale, profil ce ar fi ilustrat printr-o transumanță "permanentă", asimilabilă - de către neinițiați sau rău intenționați - cu nomadismul.

Astfel, primul document care atestă creșterea animalelor - mari și mici - la românii transilvăneni datează din anul 1256 și acordă

bisericii din Strigoniu dreptul de "...a strânge dijelele din veniturile regale din partea secuilor și românilor, dijele în vite mari, mici și în orice fel de animale"², privilegiul respectiv fiind confirmat în anul 1262: "...biserica din Strigoniu a fost...necurmat împodobită și înzestrată...cu multe libertăți, scutiri, stăpâniri, danii de moșii...și confirmată de sfântul scaun apostolic...în aceleași stăpâniri, scutiri, dijele asupra minelor de aur și de argint și a cămărilor care bat monedă, cât și a vitelor și turmelor de la români și secui"³. În textul privilegiului nou se menționează: "De asemenea, din vitele mari și mici ce trebuiesc strânse de la români și secui, numitul arhiepiscop va primi a zecea parte"⁴. Reiese că ambele populații creșteau în măsură comparabilă atât vite mari cât și mici, din care predau regelui o parte, formularea sugerând existența aceluiași profil ocupațional în cazul amândurora. Cele două populații erau plasate de către regalitate pe același palier fiscal și își plăteau darea regală specifică în animale domestice, așa cum locuitorii Slavoniei și-o plăteau în jderi (mădălina), ceea ce nu însemna că animalul-etalon (bou la secui, oaie la români, jder la slavoni) ilustra profilul ocupațional unic al etniei respective.

Denumirea dării regale în oi, specific românească în **Transilvania**, apare abia în documentul din 1293, care hotăra ca 60 de case de români așezați pe moșia capitlului din Alba Iulia să fie scutite "...de orice bir sau dare regală...de quinquagesima (cincizecime), de dijmă"⁵. Quinquagesima va mai fi menționată în secolul al XIV-lea în documentele din anii 1331, 1357, 1360, 1366, 1374, 1377, 1383, 1387, 1397⁶. Deși termenul "cincizecime" sugerează că românii predau ca dare regală a cincizecea parte din oile lor, modul de percepere nu era întotdeauna acesta, uneori predându-se în funcție de un număr mai mic de oi (formă agravată), fapt demonstrat de documentul emis în 1439 (în urma răscoalei din 1437) de regele Albert, în care se hotăra încasarea quinquagesimei din Transilvania "*după obiceiul vechi, când era mai mică*". Se pare că acest "*obicei vechi*" era cel menționat în documentul din 1446, referitor la 5 sate din Dăbâca, unde se precizează că românii dădeau din cincizeci de oi o oaie cu miel, fapt confirmat și de alte documente ce menționează această dare⁷. Că această regulă nu era respectată ne-o demonstrează un document din 1492, care hotăra ca quinquagesima să se ia după obiceiul vechi, de pe vremea regelui Sigismund și Albert, dovadă că hotărârea din 1439 fusese încălcată. Tocmai din acest motiv, este riscant să se calculeze numărul oilor dintr-o zonă în funcție de numărul oilor date în contul quinquagesimei. Dieta din Turda, de exemplu, hotăra să se dea în contul quinquagesimei - la 1548 - din 25 de oi o oaie cu miel, din 50 de oi - o oaie cu miel și o mioară, din 75 de oi - 2 oi cu miel și o

mioară, din 100 de oi - la fel. Unde nu se putea completa numărul de 25 de oi, fiecare oaie se răscumpăra cu 2 dinari, răscumpărându-se cu aceeași sumă și fiecare oaie ce depășea numărul de 25, 50, 70, 100 de capete⁸. Reglementarea din 1552 este asemănătoare: se renunță la perceperea unei oi cu miel din 25 de oi, dar din 50 de oi se vor preda o oaie cu miel și o mioară, iar din 100 de oi - 2 oi cu miel și 2 mioare, oile sub 25 răscumpărându-se cu 2 dinari⁹. Deoarece nu se cunoaște un document ulterior de reglementare a plății quinquagesimei, D.Prodan consideră că în perioada următoare, când a fost încasată de principi sau arendată nobililor, aceasta s-a plătit în Ardealul istoric după aceste ultime norme.

În acest context, este dificil de hotărât în ce măsură numărul oilor predate în contul quinquagesimei într-un ținut oarecare poate ilustra cu adevărat ponderea creșterii oilor în zonă. O asemenea încercare au făcut S.Dragomir și S.Belu¹⁰, pornind de la registrul de quinquagesima din 1461, care conținea darea în oi a 187 de sate românești menționate cu numele și a altor 70 de sate, nenumite, din comitatele Alba de Jos și de Sus, Târnava, Turda, Cluj, Dobâca și Solnocul Interior. Zona Munților Apuseni este reprezentată în conscripție de 87 de sate, lipsind domeniul Gilăului, valea superioară a Arieșului și regiunea Zlatnei și a Abrudului¹¹. Nerecenzarea comitatului Hunedoarei și a Țării Făgărașului (unde quinquagesima timpurie nu apare, zona aparținând Țării Românești în momentul în care această dare s-a generalizat în Transilvania) și omiterea unor localități din teritoriul recenzat dovedesc caracterul parțial al conscripției, afirmat și de istoricul maghiar Csánki, pe care autorii îl citează.

Procedura de calcul adoptată de către autori pentru a stabili efectivul de oi existent în satele recenzate a avut ca bază presupunerea că cincizecimea se plătea la acea dată în forma "clasică": o oaie cu miel din 50 de oi, cum precizează documentul din 1446¹². Înmulțind cu 50 numărul oilor predate (incluzând aici și pe cele deduse matematic din banii de răscumpărare), autorii obțin o cifră presupusă a reprezenta numărul de oi deținut de satul respectiv. Chiar autorii menționează însă că această "cincizecime" dată de români cămării regale, între Paști și Rusalii, în fiecare an, a fost fixată în dieta de la Turda (1548), cum am precizat deja, la o oaie și un miel din 25 de oi, ori o oaie cu miel și o mioară din 50 de oi, ori două oi cu miel și o mioară din 75 ori 100 de oi. Mai mult, autorii subliniază că această modalitate de luare a cincizecimei s-a utilizat și anterior dietei din 1548, fiind doar legalizată la această dietă¹³. Implicațiile acestui fapt sunt majore, prin noua bază de calcul înjumătățindu-se automat presupusele efective de oi din satele recenzate. Că acest mod de calcul (o oaie și un miel la 50 de oi) ar putea fi neadecvat pentru anul 1461 sugerează și documentul din 1439, evidențiat de

D.Prodan, document în care regele Albert hotărăște să ia quinquagesima din Transilvania și mardurina din Slavonia **după obiceiul vechi, când era mai mică** (dovadă că în momentul emiterii documentului era **mai mare**, poate o oaie din 25, sau chiar din mai puține). În același sens poate fi folosit și textul documentului din 1492, care hotăra ca quinquagesima din Transilvania și mardurina din Slavonia să se ia **după obiceiul vechi, de pe vremea regelui Sigismund și Albert** (care o readuseseră la cuantumul vechi). Este deci posibil ca în anul 1461 quinquagesima să nu se fi luat după obiceiul vechi, deoarece această dată (1461) se situează tocmai în intervalul dintre cele două momente în care se precizează **revenirea** la obiceiul vechi. De fapt, tendința generală a fisei regal - dar și a stăpânului feudal care arenda deseori quinquagesima - era să pretindă o oaie la un număr cât mai scăzut de oi, pentru a supune impozitării și pe proprietarii cu oi mai puține. Este simptomatic și faptul că quinquagesima - menționată ca atare pentru întâia oară în secolul al XIII-lea - nu mai apare în textele dietale din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, românii fiind supuși deja - ca secuii - sistemului general de impozitare.

A alege între cele două baze de calcul este dificil, iar după alegere intervine o a doua dificultate, cea de stabilire a efectivului mediu de oi pe gospodărie. Când numărul mediu de gospodării dintr-un sat de secol XV este aproximat de autori între 25 (Csánki) și 50 (Șt. Pascu)¹⁴ este riscant să tragi concluzii definitive pe baza unor asemenea calcule. Alegând din lista publicată de Silviu Dragomir și Sabin Belu cele câteva sate aparținând zonei cercetate de noi, vom încerca să estimăm efectivul de oi în funcție de ambele baze de calcul, pentru a evidenția contrastul ciferic.

Cele trei Filduri (de Jos, de Mijloc și de Sus) au predat împreună, în anul 1461, 59 de oi¹⁵, număr corespunzând - în cazul calculării după "obiceiul vechi" - unui efectiv total de $(59 \times 50) = 2950$ oi. Considerând valabilă estimarea lui Csánki, de 25 de familii pe sat, o familie deținea, în medie $(2950 : 75) = 39$ de oi, iar aplicând varianta Pascu $(2950 : 150) = 19$ oi.

Calculând efectivul după obiceiul "nou" (care apăruse încă înainte de 1437, dacă luăm în considerare cererea răsculaților de a se reveni la "cel vechi"), celor 59 de oi predate le-ar fi corespuns $(59 \times 25) = 1475$ oi în cele trei sate, ceea ce ar fi însemnat, în medie, 19 oi pe familie în varianta Csánki $(1475 : 25) = 59$ oi în varianta Pascu $(1475 : 150) = 9$ oi.

Repetând același calcul în cazul satelor învecinate, Mierța și Cutiș¹⁶, obținem - folosind baza 50 - o medie pe familie de 19 oi (varianta Csánki) sau de 9-10 oi (varianta Pascu), în timp ce folosind

baza 25 media familială este de 9-10 oi (Csánki) sau de 4-5 oi (Pascu).

Media pe familie în satele Ugruț, Ratiș, Dolu¹⁷ ar fi fost de 60 de oi (baza 50, varianta Csánki), respectiv de 30 de oi (varianta Pascu), ori de 30 de oi (baza 25, varianta Csánki), respectiv 15 oi (varianta Pascu).

O medie mult mai mare pe familie întâlnim în satul Topa¹⁸, unde cele "două părți" ale sale, menționate în listă, par să indice însă mai degrabă două sate-perechi (asemeni Fildurilor). Considerând un singur sat, media familială ar fi de 220 de oi pe familie (baza 50, varianta Csánki) sau 110 oi (baza 50, varianta Pascu), respectiv 110 (baza 25, varianta Csánki) sau 55 (baza 25, varianta Pascu). Înclinăm însă să credem că era vorba de două Topa (actuala Topa Mică se numea în maghiară Pusztatopa iar satul Sâncraiu Almașului, vecin, se numea Topaszentkiraly), așa cum era cazul - foarte probabil - și cu satul Egreg (azi Românași), în legătură cu care conscriptorul menționează că are mai puține oi decât în anul precedent pentru că satele (plural edificator) au fost distruse¹⁹. Era vorba, presupunem, de câteva sate de pe Valea Agrijului, care țineau de acest Egreg, sat plasat central, la intersecția drumului Cluj-Zalău cu valea pârauului Agrij (pe care era așezat, de exemplu, la mică distanță de Românași, și satul Felegregy = Agrijul actual), constituind, datorită acestui fapt, un ideal loc de colectare a dării. Așa se explică și numărul mare de oi care figurează ca aparținând acestui sat, lipsit de condiții deosebit de favorabile pentru păstorit (Meseșul este lipsit de pășuni alpine): 8250 de capete (cu baza 50) sau 4125 (cu baza 25)²⁰.

Metoda de calcul folosită de cei doi autori indică în satele menționate mai sus efective de oi - familiale - medii sau mici, care asigurau doar subzistența, dar credibilitatea procedului poate fi pusă sub semnul întrebării câtă vreme nu știm sigur nici măcar ce reprezenta suma în denari care urma în lista originală după coloana cu oile predate. Autorii susțin că cifra respectivă reprezenta răscumpărarea în bani a unui număr de oi ce corespundea unui efectiv existent în sat, regalitatea preferând perceperea unei părți din quinquagesima în bani lichizi. În tabele însă, numărul oilor rezultat prin transformarea denarilor este uneori mai mare decât cel al oilor predate în natură, fapt greu de înțeles, de vreme ce regula prevedea, explicit, predarea oilor în natură. Se poate pune însă întrebarea dacă suma de bani nu reprezenta, de fapt, **atât** răscumpărarea quinquagesimei sătenilor care nu aveau oi deloc (conscriptiile din secolul al XVI-lea dovedesc că această categorie era numeroasă), răscumpărarea nefiind în acest caz simbolică (2 denari) ci efectivă, **cât și** răscumpărarea simbolică, cu 2 denari, a oilor lipsă din 25, în cazul celor cu puține oi, și a oilor ce depășeau cifrele rotunde: 25, 50,

75, 100 de capete. Efectivul de ovine existent în sat ar trebui evaluat, în acest caz, pornindu-se de la numărul oilor predate în natură, cu corecții pentru posibillii contribuabili care aveau oi, dar mai puține de 25 ori mai multe de 25, 50, 75, 100, caz în care se aplica despăgubirea simbolică de 2 denari. Românii care nu aveau oi, indiferent de motive (nu țineau, le muriseră, fuseseră jefuite), trebuiau să achite quinquagesima, și o puteau face doar plătind-o în bani lichizi.

Dacă numărul oilor nu este exagerat de mare nici în cazul metodei folosite de S.Dragomir și S.Belu (ținând seama de apropierea unor sate de pășunile montane și de hotarele mari ale altora, cum ar fi satele din Câmpia Transilvaniei), efectivele scad considerabil în urma aplicării metodei de calcul propuse de noi. Indiferent de metoda de calcul, frapează diferența de efective dintre sate și faptul că media familială este înșelătoare, 2-3 săteni specializați în creșterea oilor putând spori enorm media familială într-un sat în care locuitorii cresc puține oi, doar pentru subzistență. Sprijinindu-se pe documentele din anii 1357 și 1444 referitoare la Bihor, Silviu Dragomir și Sabin Belu presupun că efectivele mari de oi erau iernate la câmpie și în zonele mlăștinoase²¹. Personal am îndoieli că realitățile din Bihor - acces lesnicios spre zone mlăștinoase mai calde - pot fi extrapolate, spațiul intracarpatic prezentând alte caracteristici. Nu știm, apoi, cât de extinse și de frecvente erau aceste practici în Bihor (caz de forță majoră? regularitate?), de vreme ce în secolul al XVI-lea numărul de oi menționat în conscripțiile referitoare la zonă - surse de informație sigure - este surprinzător de mic.

Eminentul istoric David Prodan remarcă faptul că quinquagesima este semnalată în Ardealul istoric (1451 în Hunedoara, 1453 în Alba Iulia, 1468 pe pământurile săsești, 1498 în Solnocul Interior, Valea Rodnei, 1494 în Țara Hațegului²²), în timp ce în nord-vestul Transilvaniei românii dădeau darea numită **strunga** (**stronga**), constând dintr-o oaie predată din turma familială de 10 oi sau mai mare, ceea ce îl determină pe autor să se întrebe dacă această dare nu are o origine diferită de cea a quinquagesimei²³. În satele românești din Chioar **stronga** însemna, la 1566, predarea unei oi sterpe din fiecare turmă individuală de 10 oi sau mai mare²⁴. În același an, românii din satele domeniului Cehu-Silvaniei, învecinat Chioarului, predau în contul **strongii** o oaie pentru **fiecare turmă** individuală, indiferent de mărimea acesteia²⁵ (prestație mai împovăraătoare, deoarece și cei cu doar 5-6 oi puteau fi impuși). Darea în oi purta același nume - la 1566 - și pe domeniul Ardud, unde consta fie dintr-o oaie cu miel, fie doar dintr-un miel, fie dintr-o oaie cu miel și un caș după fiecare turmă individuală, indiferent de

mărimea acesteia²⁶. În satul Măriuș, această ultimă obligație se numea **tretină**²⁷, un termen folosit în zonă, în mod obișnuit, pentru a numi darea vitei de trei ani, dare specific românească și ea în Transilvania.

În satele românești ținând de Zalău se preda în secolul al XVI-lea o oaie cu miel și un caș de fiecare turmă²⁸, iar în Țara Oașului, la 1578, la fel²⁹.

Strunga este menționată în secolul al XVI-lea și pe domeniul Satu-Mare, fără a se preciza modul de percepere, iar pe domeniul Oradea satele românești dădeau o singură oaie din turma familială de zece capete sau mai mare. În unele sate de pe acest ultim domeniu se preda din fiecare turmă individuală o oaie *fumală* (după fumul casei) și una *de strungă*³⁰.

Deși pe domeniul Beiușului un document din 1444 menționa datul berbecilor de quinquagesima, urbariul din 1600 referitor la aceeași zonă prevede deja predarea unei singure oi din turma de 10 capete sau mai mare, ca în ținuturile din nord-vestul Transilvaniei³¹. Tocmai de aceea, este dificil de hotărât care era regula de predare a oilor în ținutul Beiușului la 1582, când în registrul dijmelor cele 67 de sate românești sunt înscrise cu 231 de oi și 118 capre predate (de remarcat numărul mare al caprelor!)³². Oricum, indiferent dacă a fost utilizată regula predării unei oi din turma de 10 capete sau mai mare, ori regula predării unei oi din turma de cincizeci de capete, numărul total de oi rezultat din calcule este relativ scăzut, dacă îl împărțim între cele 67 de sate menționate în registru. De altfel, în urbariul din 1600 al Beiușului doar 437 de înscriși (24,7% din total) dețineau cele 10.122 de oi de pe domeniu. Mare parte a înscrișilor **nu aveau deloc oi**, iar 60 de persoane (3,7% din înscriși) **aveau, în schimb, doar oi**, totalizând - singuri - 1239 de capete (nu este exclus să fie vorba chiar de păcurarii care păzeau cele 10.122 de oi). Sunt amintite pe domeniu mori, vite de tracțiune, pământuri de cultură, meșteșugari fierari și arămari, deci o populație care – pe ansamblu – nu era pastorală³³. Faptul nu mai surprinde, când constatăm aceeași situație - la 1594 – pe domeniul Șimleului, unde abia 216 din cei 1866 de înscriși aveau oi și capre, cele 5802 oi și 68 capre (foarte puține!) fiind astfel repartizate: 23 de înscriși aveau sub 9 oi, 70 de înscriși aveau între 10 și 19 oi, 54 - între 20 și 29 oi, 25 - între 30 și 39 oi, 17 - între 40 și 49 oi, 23 - între 50 și 99 oi, 3 - între 100 și 149 oi, un singur înscris deținând 150 de oi³⁴. **Interesant este faptul că doar 21,5% dintre românii de pe acest domeniu aveau oi, iar dintre cele 27 de turme familiale cu peste 50 de oi, 20 de turme apăreau în satele maghiare, nu în cele românești**³⁵. Această repartitie inegală a oilor între înscrișii din urbariu atrage atenția asupra faptului că pe baza numărului de oi predat de sate în

contul datului oilor (a cincizecea, a douăzecișicincea, a zecea oaie dintr-o turmă familială) putem calcula doar media aritmetică a numărului de oi pe familie, dar nu putem obține o imagine veridică a distribuției oilor la nivelul întregii populații, deoarece câteva persoane mai bogate sau specializate, care dețineau turme mari, ridicau mult nivelul mediei, putând induce concluzii eronate asupra ponderii creșterii oilor într-o zonă sau alta. De aceea, cele 800 de oi și capre date pentru quinquagesimă de 50 de sate de pe domeniul Ciceului (ce includea și Lăpușul) la 1552-1553 nu ilustrează obligatoriu – chiar dacă au fost predate după regula una din cincizeci, ceea ce este discutabil – un păstorit dezvoltat la nivelul întregii populații, cum pare a fi tentat să sugereze D.Prodan când presupune "...*un oierit întins*" în zonă³⁶. Chiar dacă fiecare familie ar fi avut 53 de oi (media familială, dacă socotim 15 familii pe sat, conform urbariului chiorean din 1566, care înscrisa 935 de capi de familie din 60 de sate³⁷), populația nu ar putea fi definită ca "pastorală", dar în mod sigur existau pe domeniu mai multe turme individuale mari, constituite pentru a valorifica pășunile alpine din Munții Lăpușului și Țibleșului, ceea ce scădea numărul de oi pe familie. Este de presupus că unele familii nici nu aveau, probabil, oi, asemeni celor de pe domeniul Șimleului.

În același an – 1552 – comisarii regali – care descriu quinquagesima ca o dare regală ce se ia doar de la românii transilvăneni, o dată pe an, între Paști și Rusalii – susțin că numai din comitatul Turda (care ar fi "*de mijloc*" între cele 7 comitate nobiliare) au venit din quinquagesima 1008 oi cu miei, 585 de mioare, 677 floreni și 51 dinari, ceea ce ar corespunde, conform calculelor lui D. Prodan, existenței în zonă a 70.000-80.000 de oi³⁸. Prezența aici a pășunilor montane ar explica aceste presupuse efective, distribuția lor supunându-se condiționărilor deja menționate. Cazul celor 3 sate aparținând Clujului (Săcel și cele două Filea) justifică această presupunere. Aici se știe sigur că se luase la 1585 o oaie din cincizeci de oi în contul quinquagesimei: "*În 1585, el (datul în oi) s-a luat de la 59 inși după 2384 de oi, revenind în medie 40 de oi de înscris. Făcând repartitia, rezultă că 20 de înscriși au avut sub 20 de oi, 21 între 20-49, iar peste 50 oi 18, din care 4 între 100-175*"³⁹. Faptul că *strunga* (o oaie din 10 sau mai multe), care atestă creșterea a puține oi pe familie, este întâlnită doar în afara Transilvaniei voievodale, iar quinquagesima clasică (o oaie din cincizeci) este menționată în special în interiorul acesteia, este atribuit de D.Prodan conservatorismului mai accentuat al Transilvaniei, care ar fi păstrat forma veche a quinquagesimei⁴⁰. Același istoric remarcă însă că încă în timpul răscoalei din 1437 țărani români cereau revenirea la plata quinquagesimei după regula

veche ⁴¹, dovadă că încă la acea dată se încerca introducerea unei formule noi, care să permită și impunerea țăranilor cu puține oi, mai numeroși, se pare. Este posibil ca quinquagesima să fi fost inițial o dare aplicată românilor din zonele transilvănene de la poalele Carpaților, zone cu bogate pășuni montane și cu efective mai mari de oi, fiind extinsă ulterior, ca dare etnică distinctă, și asupra românilor din zonele cu mai puține oi, unde putea fi introdusă inițial ca dare comunitară, percependu-se ca *strunga* sau *decima* abia în momentul în care a devenit individuală. Menționarea în documentele sârbești din secolul al XIV-lea, de la mănăstirea Bania, a obligației vlahilor de acolo de a da "cincizecimea" ("...să dea în fiecare an din cincizeci o oaie cu miel, iar a doua stearpă") nu credem că demonstrează obligatoriu venirea românilor din sudul Dunării, cum s-a susținut (muntenii și moldovenii nu au cunoscut niciodată quinquagesima, observă Silviu Dragomir și Sabin Belu⁴²), dar nu exclude o **posibilă origine balcanică a dării**, regatul maghiar ajungând în contact timpuriu cu vlahii balcanici, a căror prestație tradițională ar fi putut-o copia și aplica zonelor transilvănene cu păstorit mai dezvoltat. Existența "cincizecimei" în Balcani și Transilvania dar nu și în Muntenia și Moldova ar putea servi mai degrabă ca argument că românii - cel puțin cei din acest areal - nu au venit din Balcani, lipsind la ei această dare, considerată specifică (prin analogie cu vlahii balcanici) unei populații exclusiv pastorale. Nu este imposibil, apoi, ca "*păstorii romanilor*", prezenți în Panonia - conform lui Anonymus - la sosirea ungurilor, să fi plătit această dare stăpânilor efemerii ai locului timp de câteva secole după căderea graniței romane de aici, favorizând ulterior vehicularea ei spre est de către regatul maghiar.

Prin arendarea quinquagesimei de către feudali (la 1552 comisarii regali menționează o sumă globală de arendare de 4000 de florini), prin concesionarea și donarea ei, quinquagesima și-a pierdut treptat caracterul regal inițial, transformându-se în dat feudal spre sfârșitul secolului al XVI-lea, în secolul al XVII-lea plătindu-se daja ca decima (o oaie din 10 oi).

De observat că țăranii maghiari din apropierea zonei cercetate dețineau și ei oi, al căror număr - calculat grație dijmii mieilor, specifică populației maghiare - era deseori considerabil, fără ca maghiarii să fie socotiți, din acest motiv, "populație pastorală". Pe domeniul Oradea, de exemplu, învecinat zonei cercetate, dijma mieilor atestă, la 1600, un număr mare de oi, iar în Debrețin unii înscriși dau în dijmă 10-12 capete, corespunzând unor turme individuale de 100-200 de oi⁴³. Condițiile favorabile de pe pustă sunt comparabile cu cele oferite de pășunea alpină carpatică, motiv pentru

care numărul mai mare de oi înregistrat în ambele zone nu trebuie să surprindă.

Daturile românești către stăpânul feudal includ și ele produse pastorale, această structură fiind, probabil, influențată de cea a dării regale - paralele - specific românești: quinquagesima. Astfel, la 1374, pe moșiile capitlului de la Oradea cnezii români dădeau, după obicei ("*de more consueto*"), un țol, o pătură de șea și un caș⁴⁴. Structura acestui dat se păstrează în zonă și în secolul al XVI-lea, când cnezii sau juzii români de pe domeniul Beiușului predau anual o pătură și 2-3 cași⁴⁵. În același secol, cnezii români din Ciceu erau datori - cum am menționat deja - cu 17 țoale anual, câte un țol predând anual și fiecare preot român de pe domeniile Chioar, Ardud și Cehu-Silvaniei⁴⁶.

Componenta pastorală se regăsea și în daturile comunitare ale satelor românești din nord-vestul Transilvaniei. Pe domeniul Ardudului, în vecinătatea zonei cercetate, satele românești dădeau stăpânului feudal, la 1566-1600, unt de oaie, cași, putini de brânză⁴⁷ (alături de pui, găini, găște, sămânță de in, vaci de tăiat, produse ilustrând o economie agricolă) iar pe domeniul Cehu Silvaniei , la 1566-1569, la fel⁴⁸. Unt și cași predau și satele românești din Chioar, iar satele Moigrad și Brebi - aparținând zonei cercetate - predau fiecare, anual, 1,5 pinte de unt, câte 4 cași și câte o puțină de brânză (alături de miei, găini, găște, pui)⁴⁹.

Deși statisticile atestă faptul că numărul oilor crescute în această zonă în secolul al XVI-lea era mic, darurile din produse pastorale se mențin, sugerând că ele nu erau legate de o preponderență a creșterii oilor în zonă ci de o impunere tradițională, elaborată - cândva - după modelul quinquagesimei, dare mai veche. Nici un document din secolele XI-XIV nu ne îndreptățește însă să presupunem că orientarea daturilor românești din Transilvania spre produse pastorale s-ar datora practicării de către populația românească de aici a unui păstorit generalizat, exclusiv sau preponderent, în acest interval de timp.

Numărul oilor se menține mic și în urbariile din secolul al XVII-lea. Iată situația efectivelor de animale - la mijlocul acestui secol - pe acele domenii feudale care includeau o mare parte din satele zonei cercetate⁵⁰:

Domeniul	Anul	Înscriși	Cai	Boi	Junci	Vaci	Oi	Porci	Stupi
Chioar	1647	688	186	1077	315	1142	541	1139	139
Șimleu	1658	871	179	2462	-	2261	799	3323	635
Almaș	1677	417	158	791	333	814	848	1004	476

Observăm că media oilor pe familie era doar de 0,78 în Chioar, de 0,91 pe domeniul Șimleului și de 2,03 pe domeniul Almașului (care conținea, la anul 1644, 36 de sate aparținând azi zonelor Dealurile Clujului și Meseș⁵¹), în timp ce media cornutelor mari era substanțial superioară: 3,68 în Chioar, 5,42 pe domeniul Șimleului și 4,64 pe cel al Almașului. Conscripția confirmă datele urbariilor din secolul al XVI-lea, care îi recomandau pe românii din zonă ca mari crescători de bovine, animale a căror prezență a fost corelată întotdeauna cu un profil ocupațional agro-pastoral.

Media porcilor pe familie era și ea mai ridicată decât a oilor, atingând 1,65 în Chioar, 3,81 pe domeniul Șimleului și 2,40 pe cel al Almașului.

Numărul considerabil al cornutelor mari, al porcilor și chiar al cailor indică o situație normală, neinfluențată de o ipotetică năvălire dușmană recentă, numărul oilor ilustrând deci o anumită stare de fapt, confirmată, de altfel, și de alte descripții.

Media mică a oilor se datora și faptului că unii săteni nu dețineau oi, situație întâlnită chiar în familiile voievozilor români de pe domeniile respective, care aveau, în general, o situație materială mai bună. Tabelul următor⁵² este edificator în acest sens:

Voievodul	Satul	Cai	Boi	Junci	Vaci	Oi	Porci	Stupi
Chețiu I.	Tihău	10	8	3	7	20	20	6
Soran P.	Chendrea	2	6	1	3	25	16	-
Certeș I.	Mesteacăn	2	1	-	1	-	12	-
Țupa Gh.	Buciumi	1	2	-	-	20	4	-
Patcaș M.	Peceiu	4	12	-	18	8	51	16
Georbe Șt.	Lazuri	-	2	-	5	-	5	-
Lupșa P.	Marin	-	4	-	2	-	3	-
Baboș S.	Cizer	1	2	-	2	-	6	4

Raportul între cornute mari și oi în cazul celor mai înstăriți dintre voievozi este semnificativ: Chețiu Ion deține doar 20 de oi față de 18 bovine, iar Patcaș Martin - 30 de bovine față de numai 8 oi. Doar patru din cei opt voievozi aveau oi, iar dintre aceștia cel mai mare număr îl deținea Soran Petru: 25 de capete, puțin în raport cu cele 10 bovine, 2 cai și 16 porci, care îi aparțineau.

Situația este asemănătoare și în cazul iobagilor înstăriți⁵³:

Numele	Satul	Cai	Boi	Vaci	Oi	Porci	Stupi
Conea I.	Cizer	-	8	6	-	60	10
Coș Gh.	Peceiu	8	10	8	-	24	13
Chirilă D.	Peceiu	12	13	4	8	30	2
Colcer Gr.	Stârciu	20	12	6	40	20	-
Curtean M.	Boian	1	10	6	-	40	4

Trei dintre cei cinci **nu aveau oi**, deși dețineau multe bovine (16, 18, 16 capete), cai (doi dintre ei) și cel mai mare număr de porci (60, 24 și 40 de capete!). Colcer Grigore, din Stârciu, avea 40 de oi, dar adevărata sa avere era alcătuită din cei 20 de cai, din cele 18 bovine și din cei 20 de porci. În cazul lui Chirilă Dumitru raportul este absolut defavorabil ovinelor, celor 8 capete corespunzându-le 12 cai, 17 bovine și 30 de porci.

Deși conscripțiile menționate acoperă o perioadă de 30 de ani, rezultatele lor - în ceea ce privește efectivele de oi - concordă, excluzând ipoteza unor posibile epidemii. Cifrele respective sunt confirmate, de fapt, și de alte date: la 1651, de exemplu, cei 783 de înscriși din Chioar aveau doar 201 oi, o medie de 0,2 pe familie⁵⁴.

Chiar în sudul Transilvaniei, în vecinătatea pășunilor alpine, efectivele de oi de pe domeniile Făgăraș, Porumbac, Comăna erau, la 1637, mici:

Domeniul	Înscriși	Fără oi	1-4	5-9	10-19	20-29	30-49	50-99	100-199	200	Cu oi
Făgăraș	2197	952	131	378	343	160	139	79	12	3	1245
Porumbac	443	163	37	90	85	27	24	14	3	-	280
Comăna	275	122	16	26	58	22	18	11	2	-	152
Total:	2915	1237	184	494	486	209	181	104	17	3	1677

Comentând datele conscripției, D.Prodan remarcă faptul că peste 42% din locuitorii celor 3 domenii **nu aveau oi**, 40% aveau doar între 1 și 19 capete și doar 4% dintre înscriși dețineau peste 50 de capete⁵⁵. Este legitimă, în acest context, remarca regretatului istoric: *“În fața acestei situații te întrebi ce valoare mai pot avea viziunile teoriei: românii popor de păstori, nomazi, seminomazi, românii imigrați rătăcitori cu turme degradând economia țării, viața istorică însăși?”*⁵⁶.

Primele statistici sistematice referitoare la zonă atestă o ușoară creștere a numărului mediu de oi pe familie, număr care rămâne însă scăzut, dovadă rezultatele recensământului din 1895⁵⁷, redate în tabelul de mai jos. Analizând situația efectivelor de animale în acest an, observăm că numărul de oi este mai mare în acele sate în care hotarele sunt întinse, împărțite în câmpuri, cu fânețe și pădure suficiente. Satele cu hotare mici nu își puteau permite imaș mare, ba chiar renunțau total la imaș, în detrimentul efectivului de oi. Din acest motiv, media de oi pe familie este mai mare în satele subzonei Almaș-Agrij și mai mică în satele cercetate de noi în Lăpuș, Chioar, Valea Barcăului, satele din zona Dealurilor Clujului ocupând o poziție

intermediară din acest punct de vedere. Număr mare de oi înseamnă, la această dată, o medie familială de 6,9 oi în Dragu (1971 holduri cadastrale teren arabil), de 6,8 oi în Agrij (1146 holduri arabil), de 5,8 în Treznea (2981 holduri), de 5,1 oi în Buciumi (2618 holduri), iar un număr mic de oi înseamnă o medie familială de 1,6 oi în Răzoare (639 holduri arabil), de 1,8 oi în Iaz (769 holduri), de 2,3 oi în Fizeș (565 holduri) sau de 2,4 în Stoiceni (828 holduri). Efectele renunțării la împărțirea hotarului în trei câmpuri se pot observa în Cozla, unde hotarul fusese deja comasat: la 1168 de holduri de arabil, media este de numai 1,2 oi pe familie. Renunțarea la câmpuri și înlocuirea imașului cu ogorul verde (trifoi) va conduce la scăderea în continuare a numărului de oi și acest fenomen va apare mai întâi, firesc, în satele cu deficit de teren agricol, cu hotar mic, care era uneori și puțin fertil.

Poartă maramureșeană nouă – Bârsana
În bazorelief „Isus Păstorul Mare”
Foto: Mihai Dăncuș

Nr. crt	Localitatea	Nr. gospodării	Arabil	Grădini	Fâneată	Vie	Pășune	Pădure	Stufăriș	Neproductiv	Total	Cornute mari	Cai	Capre	Oi
1	Bănișor	214	1.083	53	285	15	162	387	-	68	2053	412	38	76	388
2	Ban	158	695	18	212	-	527	-	-	-	1495	314	51	8	538
3	Meseșenii de Sus	294	1365	171	303	28	317	1473	-	176	3833	572	32	134	651
4	Pecei	177	815	78	203	23	264	542	1	52	1978	364	10	142	1405
5	Sâg	213	837	10	175	-	833	343	-	131	2329	281	43	38	607
6	Șeredeu	229	1313	95	280	16	205	746	-	113	2768	433	63	126	749
7	Fizeș	188	565	13	281	-	565	79	-	110	1613	198	28	109	437
8	Tusa	335	327	-	1821	-	1056	4709	-	83	7996	103	8	-	346
9	Stârciu	318	1713	158	555	8	595	1101	-	130	4260	612	86	174	1259
10	Iaz	174	769	31	267	1	256	3103	-	105	4532	416	20	159	317
11	Cizer	338	1212	64	1611	3	591	1222	1	214	4918	498	70	137	583
12	Pria	261	1002	66	1604	-	852	1499	-	263	5286	546	61	260	814
13	Sârbi	137	377	17	86	-	335	285	-	31	1131	105	22	22	155
14	Preoteasa	107	316	5	188	-	627	1776	-	138	3050	177	8	87	227
15	Subcetate	118	397	12	139	-	60	3077	-	35	3720	173	10	121	234
16	Cosniciu de Sus	152	522	13	181	-	309	-	-	49	1074	205	25	147	296
17	Drighiu	153	538	31	244	7	90	363	-	33	1306	331	43	25	255
18	Marca	226	808	13	362	-	234	1	-	128	1546	449	35	160	340
19	Halmășd	304	1287	44	833	36	322	3667	1	149	6339	692	69	26	869
20	Zalnoc	224	1099	46	361	37	1068	1378	-	170	4159	282	79	153	127
21	Chilioara	179	1025	5	186	55	171	3	-	67	1512	251	55	63	536
22	Bodia	77	523	65	144	-	133	242	-	50	1157	174	14	49	283

23	Brebi	186	984	25	303	5	288	1202	-	95	2902	420	9	70	450
24	Agrij	149	1146	47	436	1	153	995	-	113	2891	465	18	152	1021
25	Răstolțu Mare	277	1730	165	314	1	103	761	-	106	3190	428	49	57	1189
26	Treznea	230	2981	232	108	-	73	883	-	114	4391	590	22	178	1352
27	Buciumi	356	2618	249	833	-	260	1330	1	107	5398	889	56	454	1843
28	Poarta Sălajului	93	260	184	219	-	363	693	-	4	1723	136	7	16	140
29	Bozna	147	765	53	363	3	172	490	-	48	1894	187	9	106	571
30	Bogdana	175	1128	92	837	-	263	1935	-	186	4441	497	56	164	984
31	Bălan	297	1789	144	673	30	308	1147	-	258	4349	476	9	174	975
32	Racăș	153	1120	63	413	10	244	477	1	243	2571	303	8	35	590
33	Gălpâia	145	1061	35	309	10	508	914	-	144	2981	229	8	88	440
34	Dragu	231	1971	128	656	3	419	2451	-	203	5831	615	33	-	1602
35	Bercea	124	1129	50	509	-	280	1137	-	88	3193	300	20	43	459
36	Sânmihaiu Almașului	238	964	123	455	-	422	2671	-	183	4818	722	23	-	1191
37	Ugruțiu	185	1432	79	580	2	103	412	-	197	2805	357	2	51	1084
38	Mesteacăń Sj.	232	1816	129	1324	-	383	2762	-	177	6591	606	56	174	1339
39	Fildu de Sus	170	813	-	893	-	229	814	1	106	2856	493	34	47	722
40	Fildu de Mijloc	183	840	178	805	8	952	2003	-	133	4919	507	14	13	581
41	Sâncraiu Almașului	211	1684	112	888	-	352	1034	-	218	4288	378	26	9	1074
42	Topa Mică	106	727	79	523	-	224	531	-	65	2149	328	13	24	724
43	Ceaca	128	917	45	330	1	61	542	-	68	1964	236	5	108	524
44	Bezded	195	1683	102	382	1	190	229	-	70	2657	366	16	129	766
45	Călacea	203	1665	70	568	2	112	476	2	63	2958	335	16	138	1008
46	Cernuc	111	1314	72	245	-	185	81	-	38	1935	378	5	4	628

47	Hășmaș	150	1690	50	471	-	255	463	-	180	3109	277	7	147	710
48	Voievodeni	223	1309	101	459	-	443	1894	-	113	4319	380	9	-	1104
49	Zalha	109	927	53	498	-	97	2235	-	17	3827	310	18	42	584
50	Șimișna	292	2226	144	785	-	303	1342	-	68	4868	548	26	191	992
51	Osoi	96	650	104	272	-	219	15	-	46	1306	201	-	19	545
52	Chiuiesti	520	3705	237	1817	-	938	1996	1	273	8967	694	36	497	2278
53	Măgoaja	213	1460	68	213	-	625	456	-	107	2929	437	66	303	1502
54	Ungureni	388	1867	95	913	-	1069	815	-	101	4860	700	98	202	1894
55	Costeni	172	1317	68	641	-	99	160	-	53	2338	477	93	115	231
56	Cupșeni	262	1161	181	1017	-	481	512	-	51	3403	389	59	124	616
57	Răzoare	230	639	70	456	-	268	1721	-	136	3290	274	33	154	383
58	Stoiceni	103	828	53	269	-	112	136	-	47	1445	261	29	63	248
59	Dobric	153	1232	93	348	-	84	507	-	90	2354	538	97	32	74
60	Baba	155	1194	68	369	-	350	694	-	87	2762	346	17	30	244
61	Poiana Blenchii	168	1062	101	323	12	190	1394	-	100	3182	382	24	61	287
62	Dealul Mare	130	979	85	226	-	108	580	-	65	2043	316	30	136	686
63	Fălciușă	75	411	25	97	-	67	806	-	20	1426	76	2	9	98
64	Gălgău pe Someș	219	895	112	259	-	44	1051	-	123	2484	299	12	8	224
65	Gostila	213	1334	83	646	-	240	905	-	71	3279	164	10	32	369
66	Drăghia	97	944	55	188	-	103	119	-	42	1451	252	33	20	257
67	Vălenii Lăpușului	213	1467	127	935	-	184	1072	-	97	3882	440	59	156	1053
68	Ileanda	177	779	100	513	-	405	1031	-	44	2869	349	76	111	288
69	Piroșa	57	375	42	94	-	189	95	-	23	818	82	-	26	129
70	Vălișoara	69	300	27	29	-	45	487	-	4	892	67	-	9	61
71	Purcăreț	173	938	48	99	-	191	356	-	40	1672	198	8	49	197
72	Românești	92	459	24	75	-	138	284	-	25	1005	117	12	18	216

[illegible]

NOTE:

- ¹ B.Ila, *Die Walachensteuer Tretina*, in *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*, Budapest, 1969, p. 289
- ² *Documente privind istoria României, Seria C, Transilvania*, vol. II, sec XIII, p.19
- ³ *Idem*, vol. II, p. 41
- ⁴ *Idem*, vol. II, p. 42
- ⁵ *Idem*, II, p. 401
- ⁶ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. I, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1967, p.70-71
- ⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 74
- ⁸ *Ibidem*, vol I, p. 299
- ⁹ *Ibidem*, vol. I , p. 300
- ¹⁰ S. Dragomir, S. Belu, *Păstoritul la românii din Munții Apuseni în Evul Mediu* , în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1965-1967, p. 95-114
- ¹¹ *Ibidem*, p. 98-99
- ¹² *Ibidem*, p. 97
- ¹³ *Ibidem*, p. 97
- ¹⁴ *Ibidem*, p. 112
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 104, tabel I
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 105, tabel II
- ¹⁷ *Loc. cit.*
- ¹⁸ *Loc. cit.*
- ¹⁹ S. Dragomir, S.Belu, *op. cit.* p. 99
- ²⁰ *Ibidem*, p. 105, tabel II
- ²¹ *Ibidem*, p.113
- ²² D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. I, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1967, p. 72-73
- ²³ *Ibidem*, vol. I, p. 294
- ²⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 290
- ²⁵ *Loc. cit.*
- ²⁶ *Loc. cit.*
- ²⁷ *Loc. cit.*
- ²⁸ *Ibidem*,vol.I, p. 291
- ²⁹ *Loc. cit.*
- ³⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 292
- ³¹ *Ibidem*, vol. I, p. 293
- ³² *Loc. cit.*
- ³³ *Ibidem*, vol. I, p. 216
- ³⁴ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. II, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1968, p.598
- ³⁵ *Loc. cit.*
- ³⁶ *Ibidem*,vol. II, p. 151
- ³⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 178
- ³⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 301
- ³⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 292
- ⁴⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 295
- ⁴¹ *Ibidem*, vol. I, p. 295
- ⁴² S. Dragomir, S. Belu, *op. cit.* p. 98
- ⁴³ D. Prodan , *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. I, p. 285
- ⁴⁴ *Ibidem*, vol. I. p. 17
- ⁴⁵ *Ibidem* , vol. I, p. 243
- ⁴⁶ *Loc. cit.*
- ⁴⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 272

⁴⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 201

⁴⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 239

⁵⁰ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol. I. Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1986, p. 355

⁵¹ *Ibidem*, vol. I, p. 40

⁵² *Ibidem*, vol. I, p. 369

⁵³ *Ibidem*, vol. I, p. 381

⁵⁴ *Ibidem*, vol. I., p. 384

⁵⁵ *Ibidem*, vol. I., p. 385

⁵⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 396

⁵⁷ *A magyar korona országainak, Mezőgazdasági statisztikája, első kötet*, Budapest, 1897, p. 498-505, p. 506-513, p. 646-649, p. 686-689, p. 694-697, p. 492-497, p. 694-701

REZUMAT

ZUSAMMENFASSUNG

DIE DYNAMIK DES SCHAFBESTANDES IN DEN DÖRFER MIT LOKAL-AGRAREM SCHAFHALTUNGSSYSTEM IM NORDEN TRANSILVANIENS

Der Autor stellt in diesem Beitrag aus Archiv- und Feldforschungsdaten die Entwicklung des Schafbestandes im Norden Transilvaniens (die rumänischen ethnographischen Zonen Lăpuș, Chioar, Dealurile Clujului, Meseș, Sălaj) in der Zeitspanne zwischen den ältesten urkundlichen Erwähnungen und dem Zweiten Weltkrieg dar.

Es wird festgestellt, dass es keine transilvanischen Urkunden gibt, die erwähnen, dass bei den transilvanischen Rumänen in der Zeitspanne des XII-XIV Jh. oder früher die Schafzucht die ausschließliche oder die Hauptbeschäftigung war. Die ältesten transilvanischen Urkunden mit Aussagen zur Schafhaltung erwähnen die Schafsteuer, die von Rumänen und Szekler bezahlt wurde, eine Schafsteuer die später spezifisch rumänisch wird und unter dem Namen **quincuagesima** dem König bezahlt wurde. Diese Schafsteuer bestand am Ende des XIII Jh. und im XIV Jh. aus der Abgabe eines Schafes je 50 Schafe. Im XIV Jh. bestand diese Steuer aus der Abgabe eines Schafes je nur 25 Schafe, weil die königlichen Behörden den Mindestbestand zur Steuererhebung verkleinert haben, um auch die Bauern mit weniger als 50 Schafe besteuern zu können. Dieser Wandel beweist, dass der Schafbestand bei den transilvanischen Rumänen selbst in der Gebirgsnähe, wo bessere Bedingungen für die Schafhaltung existierten, bescheiden war.

In Nordtransilvanien war die rumänische Schafsteuer urkundlich **strunga** genannt, und bestand in der Abgabe eines Schafes aus jeder familiären Schafherde die mindestens 10 Schafe

hatte. Der Steuersatz ist hier kleiner als bei **quinquagesima**, da der familiäre Schafbestand in den Gebieten Chioar, Sălaj, Meseș, Dealurile Clujului, Oaș kleiner als im innerkarpatischen Transilvanien war. Die Urbarien aus dem XVI Jh. beweisen diese Tatsache: im Jahre 1594 besaßen auf der Domäne Șimleu (Sălaj), wo die Rumänen die Mehrheit bildeten, nur 216 Leibeigenenfamilien aus 1866 Familien Schafe und Ziegen. Jene 5802 Schafe und 68 Ziegen waren folgend auf die Familien verteilt: 23 Familien hatten unter 9 Schafe, 70 Familien hatten 10-19 Schafe, 54 Familien hatten 20-29 Schafe, 25 Familien hatten 30-39 Schafe, 17 Familien hatten 40-49 Schafe, 23 Familien hatten 50-99 Schafe, 4 Familien hatten 100-150 Schafe. **Nur 21,5 % von den rumänischen Bauern aus dem Grossgrundbesitz besaßen Schafe, und aus jenen 27 familiären Schafherden mit mehr als 50 Schafe, stammten 20 Schafherden aus ungarischen und nur 7 aus rumänischen Dörfern.** Das Urbar beweist, dass das Hornvieh (auch als Zugkraft für Ackerbau gezüchtet) wichtiger als die Schafe in der Ökonomie dieser Gebiete war, sowohl bei Rumänen als auch bei Ungarn.

Die Viehzuchtsituation ist in diesen Gebieten auch im XVII Jh. dieselbe geblieben. In der Mitte dieses Jahrhunderts züchtete man in der Domäne Chioar nur 0,78 Schafe je Familie, in der Domäne Șimleu nur 0,91 und in der Domäne Almaș (Sălaj) nur 2,03, während der Durchschnittbestand des Hornviehs pro Familie hier grösser war: 3,68 in Chioar, 5,42 in Șimleu und 4,64 in Almaș.

Der kleine Schafbestand, der in den Urbarien aus den XVI-XVII Jh. erwähnt ist, beweist dass im Norden Transilvaniens auch im Mittelalter eine lokale Subsistenzschafzucht betrieben wurde, mit dem Ackerbau fest verkoppelt war: die Schafe blieben den ganzen Sommer innerhalb der Dorfgemarkung, die gleichzeitig beweidet und gedüngt wurde, und im Winter wurden sie in den Bauernhöfen untergebracht (lokal-agrares Schafhaltungssystem).

Die Viehzählungen aus 1895 und 1939 zeigen, dass in diesen Jahren der familiäre Schafbestand der erforschten Gebieten grösser als damals im Mittelalter war, obwohl jetzt nur noch ein Drittel der Gemarkung als Schafweide (Brache) benutzt wurde. Zum Beispiel betrug 1895 der Schafbestand je Familie 5,8-6,9 Stück in den Dörfern mit grosser Gemarkung und Dreifeldersystem, ein Beweis dass die Bedeutung der Schafzucht gewachsen ist. Die Ursache ist folgende: im XIX Jh. wurden aus Bodenknappheit auch die steilen Abhänge geackert, und es war sehr schwierig oder gar unmöglich, dorthin mit einem Gespann Stallmist zu transportieren; deshalb düngte man jene Lagen mit dem verstellbaren Schafspferch.

Sowohl die mittelalterlichen und modernen Urkunden als auch die Ergebnisse der Feldforschungen beweisen, dass die rumänischen Bauern aus den Norden Transilvaniens immer nur jenen Schafbestand gehalten haben, der für die Subsistenz der eigenen Familie nötig war. Die ökonomische Bedeutung der Schafzucht war hier immer kleiner als die der Hornviehzucht und des Ackerbaues.

PRACTICI MAGICE ÎN PĂSTORITUL LOCAL-AGRICOL DIN NORDUL TRANSILVANIEI

Dr. IOAN AUGUSTIN GOIA
Cercetător – Muzeul Etnografic al Transilvaniei
Cluj Napoca

Lucrarea prezentă are la bază cercetări de teren întreprinse de autor în 86 de sate din zonele etnografice Lăpuș, Chioar, Dealurile Clujului, Meseș, Sălaj, sate în care, cu două excepții, oile erau vărate în hotar și erau iernate în gospodării sau în adăposturile de pe fânețele familiale din hotar. Păstoritul practicat în aceste sate se încadrează deci în tip ul denumit în literatura de specialitate păstorit local-agricol.

Au fost chestionate 188 de persoane, cel puțin două din fiecare sat (un păcurar și un agricultor)¹. Am constatat că doar o mică parte a informatorilor abordați mai cunoștea acel set de credințe și practici magice pastorale necesar “acoperirii magice” a **momentelor-cheie** ale procesului pastoral, chiar dacă fondul de practici identificat la nivelul fiecărui moment era deja destul de firav. Dintre aceștia doar puțini (în general cei foarte bătrâni) mai credeau în eficiența anumitor practici și le utilizau consecvent, pe când ceilalți erau mai degrabă sceptici, dar le utilizau, cultivând cutuma. Cei care considerau ineficiente aceste practici (în general cei din generațiile trecute prin școală după anul 1945) aveau cunoștințe lacunare în domeniu, dar nu se opuneau utilizării practicilor magice de către cei inițiați, valorizându-le ca aspecte ludice. Este imposibil să detectezi în zonă, astăzi, arii de rezistență și arii de dispariție ale practicilor pastorale, pentru a explica apoi cauzele fenomenului de disoluție. Sate învecinate - indiferent de arie - se deosebesc radical, deseori, sub acest aspect, unele conservând relativ multe practici arhaice, altele păstrând doar firave amintiri despre unele dintre ele. Din acest motiv, vom menționa satele în care au fost semnalate diferitele credințe și practici, pentru a nu crea impresia păstrării lor omogene în teritoriul cercetat.

Practicile identificate vizau asigurarea protecției magice a animalelor și a produselor lor specifice, atât în perioada în care oile se aflau în gospodărie cât și în cea petrecută în hotarul satului.

În prima perioadă, care dura de la intrarea oilor în gospodării, la iernare, până la ieșirea lor din gospodării, primăvara, setul cel mai important de practici magice pastorale viza prevenirea atacului lupilor, atât în cursul iernării, cât și în cursul sezonului pastoral activ. Momentul de intervenție magică ales era plasat în unele sate din zonă la Filipii de toamnă, în altele la Filipii de iarnă, iar în altele într-o

zi nelegată de un moment fix, numită *luparița*. În toate cazurile însă, zilele destinate practicilor cu această finalitate au fost fixate conștient în sezonul de împerechere a lupilor, moment critic pentru specie, pentru a se obține astfel maximizarea efectului magic dorit.

În satul Osoi, interdicțiile cu funcție magică erau instituite la Filipii de toamnă, în noiembrie, la începutul sezonului de împerechere a lupilor: "*...la Lăsarea de Săc de postu' Crăciunului zăceu bătrânii că-s Filiptii: să nu lucrăm, că mâncă luptii oile. Nu torceu atunci*"²

La Filipii de iarnă (sfârșitul lunii ianuarie, începutul lunii februarie) "*să ținé gurile lupilor*" în gospodăriile din Ungureni, pentru ca aceștia să nu atace oile în viitor. Se *țineau* tocmai la acea dată pentru că atunci - precizează informatorii - "*să cățălesc luptii*". Timp de trei zile, în Ungureni nu se lucra, din acest motiv, cu piepteni și cu lână, iar în Coroieni și Baba³ nu se foloseau nici furca de tors nici rășchitorul. În satul Chiuiești⁴ nu se lucra și se ajuna la Filipi, iar în Măgoaja femeile nu foloseau acul și pieptenii, "*să nu ducă luptii oile*"⁵. În Stoiceni nu se lucra cu acul, cu fusul, cu pieptenii la Filipi, iar foarfeca se lega "*... să nu poată căsca lupu' gura când vine la oi*"⁶. În Dobric, la Filipi, "*...ziua până-n post și ziua-n post și a treia zi (postul Paștelui, de la mijlocul lui februarie) nu umbli cu sulă, cu foarfecă, nu umbli cu ac, nu umbli cu cheaptă*"⁷. În Costeni se încheștau pieptenii de lucrat lână și hecela (să se încheșteze gura lupului când se repede la oi), se lega, în același scop, foarfeca, nu se folosea fusul și nu se atingea nici măcar piaptănușul cu care "*te lai pă cap*"⁸. Interdicția de a coase sau de a folosi pieptenii în ziua de Sf. Filip și în cea de Sf. Andrei a fost semnalată și în satele rodnene, nerespectarea ei atrăgând atacul lupilor⁹.

Ziua "ținută" numită *luparița* era fie prima zi de luni din Postul Mare (Sârbi),¹⁰ fie o zi neprecizată de la mijlocul lunii februarie (Bănișor)¹¹, în care sătenii ajunau și nu lucrau, pentru ca lupii să nu atace oile în cursul viitorului sezon pastoral. *Luparița* era fixată foarte aproape de Filipi și avea o funcție identică, fapt ce ne determină să presupunem că denumirea ei diferită ar putea fi legată de poziția ei mobilă în calendar, poziție datorată tocmai erodării - în timp - a semnificației magice a Filipilor în satele respective.

Un alt moment optim pentru intervenții magice era valorificat la Sântoader, în prima săptămână din Postul Mare, când în majoritatea satelor din Sub-Meseș erau scoase toate animalele din adăposturile de iarnă, erau trecute peste lanț, tunse între coarne și unse pe coarne cu ulei, pentru a fi sănătoase în anul în curs.

La Alexia cel Cald (17 martie) se ungeau cu usturoi, contra strigoilor, ușile adăposturilor de iarnă (Răzoare)¹² sau nu se lucra, să nu muște șerpii oile (Măgoaja)¹³, sau se afumau oile cu putregai de răchită, în același scop (Chiuiești)¹⁴. Este probabil ca tot la Alexia cel Cald să fi fost acea zi "*de la mijlocul Postului Mare*" în care bărbatul

din fiecare familie "rodea " cuțitul iar soția lui "rodea piatra sării" (piatra cu care se zdrobea sarea) pentru ca lupii să nu "strice" oile (Sârbi)¹⁵, sau ziua de primăvară la care în Bănișor se punea odolean și cătușnică la ușa poieții oilor și vacilor, pentru a îndepărta strigoii care ar lua laptele¹⁶.

În Vinerea Floriilor și în seara de Sâmbăta Floriilor, în Vinerea Paștilor și în seara de Paști bătrânii din Racăș puneau leuștean la poata oilor și vacilor, în același scop¹⁷.

La Sângeorz (23 aprilie) se concentrău mai multe practici apotropaice decât la alte date calendaristice. În Chiuiesti se presăra leuștean în adăpostul de noapte al oilor (în gospodărie)¹⁸, în Măgoaja se ungea staulul oilor și ușa grajdului cu leuștean și se așeza acolo "rug" (măceș) contra *strâgoilor care ieu laptele*"¹⁹. Tot rug, în același scop, se puneă în satele Gostila și Drăghia la *grăjdiiu oilor* și la *grajdul* vacilor (la uși, ferestre, obloane), ungându-se părțile respective cu usturoi²⁰. *Aiul* (usturoiul) și leușteanul se foloseau în același scop și în satele Valea Lungă, Vârteșca, Ceaca²¹, iar în Gârbou (sat vecin cu Bezded, Cernuc, Călăcea) ușile și obloanele grajdurilor erau unse cu ai, leuștean și cătușnică, la stâlpul porții și la poiată (" *la vaci și la oi*") punându-se *rug* (adus "*di unde nu să aud cocoșii cântând*") și bucăți de "*glie înverzită*" (pe pragul poieții)²².

În Zalha se mulgea lapte de la oi înainte de Sângeorz și se puneă la prins într-o oală îngropată în pământ, scoțându-se și consumându-se în familie la Sângeorz, "*ca să nu le ieie laptele la oi strâgoii*"²³. Tot aici se desenau cruci - cu leuștean zdrobit – pe ușile poieților oilor și vacilor, la obloane, la gardul dinspre uliță.

Rugul pentru Sângeorz se aducea în satul Cernuc dintr-un loc din hotar de unde nu se auzeau cocoșii din sat cântând. Se așeza la ușile poieților oilor și vacilor, împreună cu "*baligă de oaie o' de vacă*", pentru a nu lua *strâgoii* laptele. Tot aici se practica ungerea porților cu ai și balebă de porc și însemnarea poieții cu cruci făcute cu leuștean zdrobit²⁴.

În Costeni se puneă în noaptea de Sângeorz *calci* (lăptucă) în adăpostul oilor, pentru a fi *vlăstoase* (cu mult lapte) în cursul sezonului ce urma²⁵.

În satul Sârbi, proprietarii de oi nu mâncau de dulce luna, miercurea și vinerea, din momentul fătării primului miel din gospodărie până la măsuris, "*să ferească oile de gadini*"²⁶.

Prima ieșire a oilor din gospodărie, la pășune, era însoțită și ea de practici magice.

În Cernuc, oile erau scoase prima dată la pășune peste un lanț pus în poarta gospodăriei ("*să fie tari ca lanțu*"), o femeie din casă, *iertată* (la menopauză), sau *curată* (în afară perioadei de ciclu) stropindu-le cu agheasmă ("*pântru rele*")²⁷. Aceeași practică se

regăsește și în Drăghia, unde trecerea peste lanț avea ca scop “să să ție oile de-olaltă, ca lanțu”²⁸.

Oile ieșeau din curte, în Gârbou, peste lanț, iar păcurarii fereau turma, în drumul spre pășune, de poduri și de răscrucile de drumuri, pentru a nu-și pierde mana din cauza “bozgoanelor” (vrăjilor)²⁹.

În Costeni se bătea o potcoavă de cal pe pragul grăjdului oilor, peste care treceau acestea când plecau prima dată la pășune, pentru ca “să nu să lege nimic de ele”. Tot atunci, la ieșirea din curte, oile erau trecute peste lanțul pus în poartă (“să țâie laolaltă”) și peste nuia de răchită (“să fie viăstoase”), fiind stropite cu un mănunchi de calci, înmuiat în apa pusă în doniță, peste o nuia de răchită³⁰. Asemănător se proceda și în Cupșeni, unde oile părăseau prima oară gospodăria trecând peste un lanț pus la pragul grajdului și peste o coasă veche înfiptă sub prag, în timp ce bărbatul, mai rar femeia, și numai dacă era curată sau iertată (după menopauză), le stropea cu agheasmă și le afuma cu tămâie³¹. Lanțul și tămâia erau folosite în momentul respectiv și în satele din zona Ciceului (Măgoaja, Chiuești)³².

Lanț la poartă, la prima ieșire a oilor din gospodărie, se puneă și în unele sate din zona Meseș, sensul practicii pendulând între “să să țână de-olaltă ca lanțu” (Meseșeni de Sus)³³ și “să nu le doară pticioarele” (Bogdana)³⁴ sau “să fie tari ca fieru” (Răstolțu Mare)³⁵.

Contra deochiului, oile ieșite prima oară din curte erau stropite (în Valea Lungă, Vârteșca, Zalha) cu apă din vasul din care se da mâncare la porci: “Este om de dioate oaia, de moare în moment. Dacă-i deocheată, să potoale nouă cărbuni în apă, scopești (scurpi) de tri ori păstă pahar, faci sămn cu un vârf de cuțât și îi trece”³⁶.

Oii scoase din curte pentru a fi vândută la târg “...i-ai tăiet un ciup de lână și l-ai băgat într-o cheutoare la casă, într-o crepătură, când ai mârș cu ea la târg, să nu să ducă norocu”³⁷. Era o practică general răspândită în zonă, ca și cea de a nu lucra lâna în anumite zile din săptămână, de obicei marțea și vinerea.

Măsurîșul grupa și el o serie de practici magice vizând protecția amenajărilor de vărat, a oilor, a produselor lor și a păcurarilor în acest moment, socotit critic prin faptul că deschidea sezonul pastoral propriu-zis și influența hotărâtor desfășurarea lui viitoare.

În Chiuești, păcurarii înconjurau stâna, goi, în noaptea dinaintea măsurîșului, din motive pe care informatorii nu știu să le explice, și împloteau în lesele staulului rug, contra strigoilor care puneau în pericol laptele. Asociații aduceau balegă de oaie de acasă, fiecare din poiata proprie, și o aruncau în staul în dimineața măsurîșului, pentru a asigura “sporu’ tomniturii” în sezon³⁸.

Lesele staulului se frecau cu usturoi și se afumau cu tămâie în ziua măsuriișului, în Topa Mică. Oile intrau în staul peste lanț, erau stropite cu apă, cu ajutorul unui mănunchi de busuioc, iar peste păcurar se arunca apă cu găleata, "*să fie oile vlăstoase*"³⁹.

În Sâncraiu Almașului și în Răstolțu Mare turma intra în staulul măsuriișului peste lanț și peste o secure înfiptă în pământ, fiind stropită concomitent cu apă (descântată de o bătrână), cu ajutorul unui "*șomoio de răchită*"⁴⁰.

Sub leasa staulului se așezau în Gârbou o secure și doi "*kepkini de cânepă încleștați*", ca să înclește gura lupului⁴¹.

Înainte de prima intrare a oilor în staulul măsuriișului (seara), pe lesele, comarnicul și coliba păcurarului se desenau în Prislop, cu usturoi, cruci, afumându-se ulterior întregul staul cu tămâie. În dimineața zilei măsuriișului oile ieșeau din staul, la pășune, peste lanț⁴².

În Dobric, staulul era împărțit pentru măsuriiș în *țarcuri* individuale sau de grup, construite întotdeauna în număr impar ("*fără soț*"). În seara dinaintea măsuriișului, staulul și țarcurile erau "*frecate pă la cornuri*" cu usturoi, iar în exteriorul staulului, lângă lese, se presărau jur-împrejur frunze de leuștean, "*pântru șerti*" (șerpi)⁴³.

Usturoiul cu care se *frecă* staulul în Costeni, cu 10 zile înainte de măsuriiș, la prima reunire a oilor în turmă, în vederea mulșului comun, trebuia să fie "*de vârvuri*", adică usturoi de sămânță. Pe fiecare leasă a staulului se însemna o cruce cu leuștean iar staurul întreg se afuma cu tămâie, "*să nu deie oile în stărp*", și se freca cu mentă *broștească*, să nu se apropie broaștele și *nevisca* (nevăstuica). Turma intra întâia oară în staul peste lanț și peste o nuia de răchită ("*să fie oile vlăstoase*") și era stropită cu agheasmă. Contra deochiului se fixa într-un par al staulului o păpușă îmbrăcată în haine roșii, iar unuia dintre câini i se lega la zgardă un "*ciup roșu*", din fire de lână. În strungă se punea lanț și secure înfiptă în pământ, peste care treceau oile la mulș. Prin 1945, preotul a început să vină la staul, la măsuriiș, pentru a face *feștanie*: păcurarii îngenuncheau pe rând sub patrafir, iar în final întreaga turmă, cu păcurarii în frunte, înconjurau de trei ori staulul, în timp ce preotul stropea cu agheasmă. Este evident că măsurile de protecție magică vizau în primul rând apărarea laptelui, ele fiind prezente în Costeni chiar înaintea măsuriișului, dacă oile erau mulse în comun. Obiceiul de a înconjura staulul de trei ori, contra soarelui, era mult mai vechi în acest sat, practicându-se în vechime în ziua măsuriișului: păcurarul pășea în fruntea turmei, purtând cu el o oaie albă pe care o abandona apoi în pădure, lupilor, pentru ca aceștia să nu atace oile peste an⁴⁴.

Tot în ziua măsuriișului se lega în Sârbi, contra deochiului, o năframă roșie la *duba ce mare* (clopotul de tablă) de la gâtul oii frunțase⁴⁵, iar în satul Racâș nevasta păcurarului confecționa pentru

măsurîș o păpușă din cârpe roșii, de cca. 30-40 cm. înălțime, montată pe un băț ce se lega de un par al staulului: *"O făcem cu rochie, șorț, cămeșe, îi puném niște țâțe mari, să se mnire oamenii pă ele și să nu diuată oile"*⁴⁶. La gâtul păpușii se punea *"o creastă de ai, să nu străce strâgoii oile"*, păpușa rămânând în parul staulului întreg sezonul. Tot în Racâș, scoaterea oilor din staul, în dimineața măsurîșului, se făcea peste lanț (*"să fie oile sănătoase și tari ca fieru"*) iar la prânz, când reveneau la staul, femeia păcurarului le stropea cu *"apă sclujită"* în care potolea cărbuni, servindu-se de un mănunchi de leuștean. Leuștean se punea, contra strigoilor, și în cele 4 colțuri ale staulului⁴⁷.

Colțurile staulului erau unse cu usturoi și în Meseșenii de Sus înaintea primei intrări a turmei în staulul măsurîșului. După intrare, păcurarii își puneau bonda sau sumanul pe pământ și o (il) loveau cu bota, *"să nu vie strâgile să străce oile"*, să le ducă laptele și să mulgă păcurarii sânge, nu lapte⁴⁸. Aceeași practică este semnalată de Gh. Pavelescu – în contextul unor povestiri despre strigoi - în apropierea Munților Apuseni și în Moldova⁴⁹.

În satul Stârciu se lega la strunga de muls o potcoavă de oțel și *"o tașcă cu ai și cărbuni"*, contra *strâgoilor*, iar în cele patru colțuri ale staulului măsurîșului *"să făcă fumăga"*, în același scop⁵⁰.

În satul Poarta Sălajului oile intrau în staulul măsurîșului peste un lanț și treceau la muls pe sub o cruce crestată în leasa strungii⁵¹. În satul Preoteasa oile intrau și ieșeau din staulul măsurîșului peste lanț închis cu lacăt. La colțurile staulului și în coliba păcurarului se puneau *"cățăi de a"*, iar oile purtau ciucuri roșii în urechi, contra deochiului⁵².

La primul muls al întregii turme, în seara zilei măsurîșului, în satul Bogdana se înfigea un cuțit în pământ, în strungă, deasupra căruia stătea fiecare oaie în timpul mulsului, pentru a i se proteja laptele contra strâgilor⁵³.

Mulsul individual, la măsurîș, era executat de asociați după ce vărsau din vas apa adusă de acasă - gest invocând sporul laptelui - apă în care se punea frecvent urzică (Zalha, Cernuc, Racâș, Bogdana, Răstolțu Mare)⁵⁴, lăptucă (Dragu, Voivodeni)⁵⁵, ban (uneori de argint, *"să fie laptele curat ca argintu"*), în special în satele din depresiunea Almaș-Agrij. În satele din Lăpuș se punea mai rar ban în găleată, dar se punea o *coronă* de argint (coroană=monedă austro-ungară) în putina în care era măsurat laptele.

În Pria, înainte de a începe mulsul de măsură, păcurarii turnau în ciubărul de măsurat toată apa adusă de acasă de asociați în vasele de muls, adăugau apă sfințită și înconjurau staulul, stropind cu apa respectivă oile din interior, cu ajutorul unei măturici de mesteacăn. Staulul era afumat cu tămâie arsă pe jar, contra vântului,

la colțurile lui se puneau căței de usturoi, iar în strungă se împlânta în pământ o secure⁵⁶.

De gălețile aduse de asociați la măsuriiș se legau - în majoritatea satelor zonei - fire roșii, contra deochiului, flori de sezon (mălin, în special) și plante alese - conform informatorilor - pentru protecția laptelui (urzică), pentru sporirea lui (lăptucă) și pentru permanentizarea mulsoilor abundente (sasăul veșnic verde). În unele sate din Lăpuș (Cupșeni, Ungureni, Costeni) se puneau în găleată, peste laptele muls de fiecare asociat, frunze de fag, motivațiile fiind - conform informatorilor - de ordin practic: "*să nu scadă laptele*" până în momentul măsuratului (?) sau "*să nu sară laptele din găleată*" în timpul transportării spre locul unde se măsura (?)⁵⁷.

În satul Ungureni se înfigea - în momentul mulsului de măsură - un cuțit în strunga stăurașului individual și se împlânta în pământ, în imediata apropiere a strungii, o *scrivală* (par scurt, rămușor) cu grunz de sare, pe care îl lingea oaia mulsă. Diacul și fătul afumau "*roată*" stâna și toți cei de față făceau o rugăciune ce apăra oile "...*de lup, de prăpăstii, de jigăanii, de vânturi rele*"⁵⁸. Într-un par se agăța o cârpă roșie, contra deochiului, iar în găleata de muls se puneau un ban de argint.

Mulsul individual de la măsuriiș era executat fie exclusiv de bărbați, fie de bărbați și femei, cu condiția ca acestea să fie *curate*.

În puținele sate în care nu se practica măsuriișul în perioada interbelică, ci fiecare proprietar își mulgea singur oile proprii pe parcursul întregului sezon (Drăghia, Dealu Mare, Coroieni)⁵⁹, practicile magice erau legate de prima intrare a oilor în staulul comun, acesta fiind frecat cu usturoi, afumat cu tămâie "*roată împrejur*" și înconjurat cu busuioc prins în lese. În Coroieni, cândva, doar un "*fecior holtei*" făcea focul pentru tămâie și imprima crucile cu usturoi pe lese, ulterior preluând această îndatorire un bărbat tânăr, iar mai târziu - o femeie *curată*.

Aspectele rituale ale *uspățului* de după măsuriiș pot fi deduse doar din supraviețuirii sporadice ale unor practici. În satul Costeni, de exemplu, se împărțeau copiilor asociaților, ritual, cașul și jintița făcute din laptele măsurat: "*Zăcé că nu te poți înscălăda dacă n-ai mâncat caș din puțină*"⁶⁰.

Dacă în perioada ce preceda măsuriișul practicile magice erau executate în totalitate de proprietarii oilor, iar la măsuriiș tot ei dețineau inițiativa, după măsuriiș păcurarii preluau această sarcină. Nu vom prezenta însă acțiunile de protecție magică desfășurate de păcurari în sezon, înainte de a menționa existența unui moment în care intervenția proprietarilor de oi se făcea simțită la staulul obștesc și după măsuriiș: ridicarea armindenului.

Înălțarea armindenului la staul a fost practică în Lăpuș și în unele sate din Chioar, învecinate cu Lăpușul. În Stoiceni, Costeni și Dobric⁶¹ armindenul se punea la staul la Rusalii, de către 5-6 proprietari de oi, bărbați sau feciori, care alegeau din pădure o *rudă* lungă, de obicei de fag sau carpen, căreia i se fixa la vîrf o cruce din frunze și o cunună de flori, busuioc, spice de grâu, frunză de tei. Numită *arminden*, ruda se fixa în pământ în apropierea staulului, "*într-un dambuț*", în prezența păcurarilor și a altor proprietari cu oi în turmă, informatorii punând-o în legătură cu sărbătoarea Înălțării Domnului.

Măsurile de protecție magică aplicate de păcurari în cursul sezonului pastoral vizau, în majoritate, apărarea laptelui și păstrarea purității sale. În Poiana Blenchii, Frâncenii Boiului, Prislop, Stoiceni, Dobric se credea că mulgându-se turma în locuri străine sau în alt staul, oile vor pierde laptele⁶². În Cupșeni și Ungureni turma nici nu se apropia prea mult de un staul străin, pentru a nu pierde laptele în favoarea turmei străine⁶³, iar în satul Baba se credea că amestecarea turmelor pe pășune atrăgea pierderea laptelui. De asemenea, oaia răătăcită, ajunsă în alt staul, își "*lasă laptele acolo*"⁶⁴.

În Bogdana, Răstolțu Mare, Pria, Treznea, Buciumi, Bodia⁶⁵ păcurarii diverselor turme nu-și împrumutau între ei gălețile de muls, pentru a nu *da* celorlalți laptele turmei proprii, iar băcioiul nu împrumuta altei turme, din același motiv, *ciubărul de băciuit* ori alte ustensile din *bășag*, care ajungeau în contact cu laptele. De asemenea, vasele turmei nu se vindeau la sfârșitul sezonului pastoral altei turme, ci se foloseau la aceeași turmă până la deteriorarea lor completă. Nici în satele din Lăpuș, care aveau la staul comarnic (stână), *ciuvăile* (piesele din inventarul stânei) nu se împrumutau altei turme în cursul sezonului pastoral, pentru a nu se pierde laptele în favoarea acesteia.

Fluieratul în strungă în timpul mulsului era interzis în Măgoaja, pentru că ar atrage pierderea laptelui: "*să nu fluieri după rascol, că fluieri în pagubă*"⁶⁶. Aceeași interdicție exista în Poiana Blenchii, Prislop, Dobric ("*după strungă și staur nu să fluieră*")⁶⁷, Costeni, Baba (unde se interzicea și *horitul*), Răzoare.

În special în Lăpuș era strict interzis să se împrumute chiag din comarnic membrului altei stâne, deoarece acesta ar fi luat o dată cu cheagul și *laptele stânei*⁶⁸.

Legătura pe care informatorii o fac între sarea din stână și mana laptelui este evidentă. În Stoiceni, păcurarul nu avea voie să împrumute sare din staul: "*Dacă dai sarea, dai laptele, dau oile-n stărp*"⁶⁹. Și în Măgoaja, Costeni, Valea Lungă, Prislop, Pria se credea că oile pierd laptele dacă se împrumută sare de la staul⁷⁰. În Cupșeni se credea la fel, considerându-se, în plus, că oile pierd laptele și dacă vacilor le este permis pășunatul peste pajiștea pe care

s-a dat anterior sare la oi⁷¹. Împrumutatul sării din staul era interzis și în Poiana Blenchii, unde sarea se dădea oilor doar în zilele de dulce: marți, joi și sâmbătă⁷².

În Bogdana, Treznea, Stârciu, Șeredeu, Sârbi bătrânele care aduceau laptele *luat* de altcineva *cotau în sare* iar sarea o dădeau oilor⁷³. Această practică anula *luatu' laptelui*, realizat de unele babe - conform unor informatori din Sârbi - prin presărarea în fața oilor a unui amestec de sare, boabe de fasole și tărațe⁷⁴. Importanța sării în luarea și readucerea laptelui este evidențiată și de informatorii din Lăpuș: "*Îs babe meștere care le știu descânta (pe oi) și le ie laptele și-și api trebe să le cate tăt babă, pă grunzu' de sare, ca să vie laptele înapoi*"⁷⁵.

În Răstolțu Mare era considerat extrem de periculos pentru laptele oilor tocmai momentul în care li se dădea sare, motiv pentru care se înfîșea atunci un cuțit în pământ, între oi, *să nu vie strâga* ce lua laptele⁷⁶.

Practica sărării laptelui în momentul scoaterii lui din gospodărie (vânzare, dăruire, împrumut) era generalizată în zonă, având drept scop păstrarea în casă a manei laptelui sau - în unele sate - păstrarea purității sale⁷⁷.

Aruncarea sării în foc, la staul, era interzisă în Poiana Blenchii, Costeni pentru că *arzi laptele*⁷⁸, dar în Chiuiești și Prislop se puneă sare peste laptele dat în foc din căldarea de la comarnic, considerându-se că era singurul remediu pentru a nu se *strica oile la pulpă* (uger) sau *la slin* (însemnând tot uger)⁷⁹. Practica este interpretată de Gh. Pavelescu drept acțiune de protejare a manei laptelui⁸⁰.

Laptele putea fi luat de femei goale și despletite, care înconjurau staulul și descântau oile, luându-le laptele (Costeni)⁸¹ sau de "*cele rele, cele frumusele, care să văd noaptea, ca scânteii*" (Dobric)⁸². Contra acestora se păstrau permanent la comarnic, într-o pungă de pânză, mănunchiul de busuioc cu care au fost stropite oile la măsurș și tămâie.

Puritatea laptelui în cursul sezonului era păstrată de păcurar prin spălarea mâinilor înainte și după muls, în toate satele din zonă. Doar în acest fel laptele nu ajungea în contact cu *necurătenii* și nu *să strica*, nu *să spurca*. În satele rodne - fapt semnificativ - spălatul pe mâini al păcurarului evita *ceasul cel necurat*⁸³, dovadă că motivațiile unui gest puteau fi diverse, ceea ce conta fiind, de fapt, interdicția.

Dacă păcurarul avea relații sexuale și mulgea apoi, fără să se spele pe mâini, laptele *să spurca*: "*Nu-i bine nicicând să aibă de lucru cu muierea și să margă la oi să mulgă. Oaia, butea cu curechi și vaca cu lapte... aistea-s tri. Aste-s gingașe de boale și de năcazuri, să spurcă ușor*"⁸⁴. În Treznea, Agrij, Brebi, Răstolțu Mare⁸⁵, nevasta

păcurarului nu avea voie să vină la el la staul, iar după contactul sexual consumat în sat păcurarul trebuia, obligatoriu, să se spele și să-și schimbe hainele. În Sârbi, Preoteasa, Sâg⁸⁶, unde staulul era așezat luni întregi lângă casa păcurarului, acesta nu avea voie să-și atingă soția în perioada ciclului. În cazul în care încălca interdicția "... nu să încheie laptele..." (nu se închea).

Interdicția prezenței femeii *necurate* la staul era generală în zonă. În Lăpuș se credea că în prezența unei femei cu menstruație oile *dau în spurc*, adică dau lapte puțin, cu puroi și sânge, iar pe țâțe și pe coapse le apar bube. Practicile de contracarare constau fie în mulgerea oilor peste jar ori peste ban de argint, fie în trecerea lor pe sub pământ ("*...le pârândau pân pământ, pântr-un ponor*"⁸⁷), fie în frecarea ugerului cu veșmintele în care o fată a avut prima menstruație, fie în trecerea oilor, pe rând, printr-un colac confecționat din hainele în care o fată cinstită născuse, după căsătorie, primul său băiat (Costeni)⁸⁸.

Credința aceasta exista și în satele Dealurilor Clujului: "*Unde umbla femeia ...așe, ca femeile...și călca oaia, i se coce ugeru', auzât-ai dumneata ?Unde nimeré ie și umbla p-acoalea, care cum oaie trecé, numa' vedei că-i roșé ugeru' și să cocé ugeru'*"⁸⁹. În Hășmaș, de teama intrării în staul a unei femei *cu soroc*, păcurarul adresa oricărei fete sau femei care apărea la staul întrebarea: "*Tu, ești curată ?*"⁹⁰. În Costeni nici măcar femeile *curate* nu aveau voie să intre în strungă, la muls, ci doar să transporte cașul de la comarnic. În Stârciu, Șeredeu, femeia *curată*, venită la staul, "*cusături, înnodături nu trebe să facă*", pentru că "*strică rândurile la oi*"⁹¹. Femeile tinere trebuiau să ocolească în Dobric nu numai staulul ci și turma întâlnită pe pășune, dar femeile bătrâne, care "*n-au năcazuri*", puteau să intre și în strungă⁹².

Pentru ca laptele să nu se *strice*, în Sârbi se puneau în găleata de muls - o dată pe săptămână - 3 cărbuni încinși, peste care se mulgea. Laptele stricat era cel ce se *întindea* din pricina necurătenilor: "*Cel care i-ai dat lapte n-are grije de laptele tău, poate fi necurat pă mână, ori varsă picuri pă jos. Dacă face așe, laptele de la oaia ta o' vaca ta se întinde, face strune, să străcă. Dacă pui sare în el (când îl dai) nu să străcă și de umblă rău cu el*"⁹³.

Spălătura din vasele de la staul care au conținut lapte sau produse lactate se arunca în *loc curat*, să nu se strice laptele turmei, sau se dădea la câini, în troacă. Incinta staulului, spațiul din jur, comarnicul și chiar pășunea trebuiau păstrate *curate*, pentru ca și laptele să fie curat, motiv pentru care se alegeau pentru necesități fiziologice locuri dosnice și inaccesibile oilor.

Credințele legate de focul din vatra stânei sunt mai puțin răspândite astăzi în zonă decât cele referitoare la protejarea laptelui, deși focul din vatră simboliza stâna ("*ala-i stânișu'*"), dovadă în acest

sens fiind ritualul rodnean al *focului viu* ⁹⁴ - nesemnalat de informatorii consultați de noi⁹⁵- precum și practica întreținerii permanente a focului la stână, și ea nementionată. S-a semnalat însă în zona cercetată, pe alocuri, interdicția împrumutării de jar din vatra stânei păcurarilor altei turme sau trecătorilor (Poiana Blenchii, Gostila, Cupșeni, Ungureni, Chiuiеști)⁹⁶. În Stoiceni păcurarii se fereau chiar să dea un foc de la țigară cuiva din afara stânei⁹⁷. Tot în acest sat se păstra permanent în vatra focului o *lăcruță* din fier conținând sare și leuștean, care se muta - împreună cu jarul - când se muta stâna. Mutarea focului din vatră o dată cu stâna viza asigurarea magică a continuității procesului pastoral, marcată și prin mutarea simbolică a gunoiiului fertilizator: "*Când să muta stauru' să lua de la comarnic foc și să puné în ceaon și din strungă să lua cu mâna un miez de baligă și o punei pă focu' ala și să ducé cu tătu la cealaltă tomnitură*"⁹⁸. Sau: "*Când mutai oile dintr-un stâniș în altu' stâniș luai un miez de baligă din strunji și îl lipei pă fundu găleții, pă dinafară, și un miez de cenușe din foc, și o lipei tăt așe, cu baliga*" ⁹⁹. O practică similară a fost semnalată în Maramureș¹⁰⁰.

În Dobric, la mutarea staulului se lua într-o găleată "*lut din strunji*"¹⁰¹, jar din "*vatra stâni*" și potcoava de cal păstrată în foc de la prima înnoptare a turmei în staul, mutându-se totul în noul loc al staulului și comarnicului: "*Potcoava de cal îi laptele oilor, acee dacă ți-o fură oarecine ți-o furat și laptele*"¹⁰². În satul Baba, interdicția împrumutării de foc din vatra stânei viza concomitent și apărarea laptelui, crezându-se că dacă împrumuți foc "*de su' căldarea de jintiță*" dai laptele turmei¹⁰³.

Practicile magice din cursul sezonului pastoral erau dublate deseori de atitudini creștine cu aceeași finalitate: protecția turmei și a produselor ei. În satul Sârbi, de exemplu, păcurarii posteau luni, miercuri și vineri ("*să ferim oile de gadini* ") și frecau lesele staulului cu usturoi în fiecare seară de marți, vineri și sâmbătă ("*să nu vie strâga*")¹⁰⁴.

În unele sate păcurarii ajunau până la amiază în una din zilele săptămânii. În Dobric, păcurarii ajunau până la amiază în fiecare luni, miercuri și vineri și țineau posturile în măsura în care proprietarii laptelui aduceau mâncare de post la stână, în caz contrar considerându-se absolviți de această obligație. Ajunatul și postul protejau turma - se credea - contra lupilor. În același scop, în Cupșeni nu se mânca niciodată de dulce miercuri și vineri la stână, ci doar "*piciouci fripte* (cartofi) și *tocană* (mămăligă)"¹⁰⁵, iar în Ungureni se ajuna la stână, până la amiază, în fiecare vineri¹⁰⁶.

Analizând modalitățile de intervenție magică utilizate în zonă, observăm că ele vizează protejarea incintelor (adăposturile animalelor din gospodărie, curtea, amenajările de vârat din hotar) prin marcarea magică a porțiunilor de acces dinspre exterior și a

elementelor de contact cu exteriorul: uși, ferestre, obloane (la grajduri), gard, poartă (la curte), lese (la staul). În momentul primei părăsiri de către animale a incintei protejate – moment considerat deosebit de prielnic intervențiilor malefice - se aplicau procedee magice ce urmăreau amplificarea efectului de protecție în viitor: trecerea peste lanț, afumarea, stropirea.

Dacă momentul primei intrări în incinta gospodăriei nu era însoțit de practici magice, momentul primei intrări în incinta de vârat (*staurul*) era însoțit de practici de magie preventivă (trecerea peste lanț, peste secure, peste cuțit, afumarea, înconjurarea rituală a incintei) și de invocare (stropirea cu apă, trecerea peste o nuia de răchită), practici axate în special pe protejarea laptelui și pe asigurarea *sporului* său, fapt explicabil, de vreme ce acesta se exploata și se prelucra zilnic aici. *Strâgoii* (Lăpuș, Dealurile Clujului) sau *strâgile* (Meseș) periclitau laptele iar combaterea lor se realiza - ca în alte zone ale țării - cu ajutorul unor plante specifice, mereu aceleași (usturoi, leuștean, odolean, cătușnică, măceș), și al fierului (cuțit, secure, lanț, coasă, secere). Invocarea sporului laptelui avea la bază principiul similarității, folosindu-se în acest scop plante bogate în sevă: lăptucă, calci, nuiaua de răchită. De la același principiu se pornea și în combaterea magică a atacurilor lupilor, prin nefolosirea sau încheștarea uneltelor cu "fălci", "dinți" sau vârfuri ascuțite (foarfece, piepteni pentru lână, fus, ac). Practicile de combatere a luatului laptelui ilustrează concepția comunității asupra urmărilor *contactului fizic*: obiectele ajunse în contact cu laptele îi preiau însușirile iar contactul fizic dintre ele și un străin este la fel de periculos ca un contact direct. Puritatea laptelui se asigura prin izolarea lui de necurătenii (murdărie, reziduuri sexuale, sânge menstrual) și prin utilizarea unor remedii cu efect magic: sare, cărbuni încinși. În sfârșit, mutarea focului și a gunoiului o dată cu staulul viza permanentizarea stării de securitate momentană creată în incintă prin practicile deja menționate.

NOTE:

¹ Pentru lista completă a localităților și informatorilor vezi Ioan Augustin Goia, *Aspecte sociale în păstoritul local-agricol din nordul Transilvaniei*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca 1998, p. 308-316

² Inf. Duma Victor, n. 1912, Osoi

³ Inf. Buda Vasile, n. 1915, Ungureni; Bot Augustin n. 1913, Coroieni; Bot Victor n. 1919, Baba

⁴ Inf. Sălătean Gheorghe, n. 1910, Chiuiеști

⁵ Inf. Cupșa Teodor, n. 1914, Măgoaja

⁶ Inf. Griguță Teodor, n. 1909, Stoiceni

⁷ Inf. Iuga Teodor, n. 1914, Dobric

⁸ Inf. Gherman Silvia, n. 1945, Costeni

- ⁹ E. Precup, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj, 1926, p. 26
- ¹⁰ Inf. Ignat Petru, n. 1904, Sârbi
- ¹¹ Inf. Mirce Toader, n. 1905, Bănișor
- ¹² Inf. Man Ioan, n. 1906, Răzoare
- ¹³ Inf. Goja Gavril, n. 1909, Măgoaja
- ¹⁴ Inf. Sălătean Gheorghe, n. 1910, Chiuiești
- ¹⁵ Inf. Ignat Petru, n. 1904, Sârbi
- ¹⁶ Inf. Buciu Grigore, n. 1900, Bănișor
- ¹⁷ Inf. Lazar Iacob, n. 1906, Racăș
- ¹⁸ Inf. Botcă Ioan, n. 1927, Chiuiești
- ¹⁹ Inf. Cupșa Teodor, n. 1914, Măgoaja
- ²⁰ Inf. Coste Vasile, n. 1913, Gostila
- ²¹ Inf. Șuteu Ioan, n. 1915, Valea Lungă, Morar Ambrozie, n. 1912, Vârteșca, Pop Vasile, n. 1914, Ceaca
- ²² I. Cuceu, *Obiceiuri și credințe în legătură cu ocupațiile tradiționale la Gârbou, județul Sălaj*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1971-1973, p. 445
- ²³ Inf. Văscan Traian, n. 1911, Zalha
- ²⁴ Inf. Matei Pavel, n. 1919, Cernuc
- ²⁵ Inf. Tira Gavril n. 1909, Costeni
- ²⁶ Inf. Ignat Petru, n. 1904, Sârbi
- ²⁷ Inf. Magdaș Maria, n. 1931, Cernuc
- ²⁸ Inf. Sima Augustin, n. 1917, Drăghia
- ²⁹ I. Cuceu, *op. cit.* p. 447
- ³⁰ Inf. Hereș Vasile, n. 1932, Costeni
- ³¹ Inf. Filip Teodor, n. 1909, Cupșeni
- ³² Inf. Cupșa Teodor, n. 1914, Măgoaja
- ³³ Inf. Dragoș Gavril, n. 1913, Meseșenii de Sus
- ³⁴ Inf. Bănuț Isidor n. 1897, Bogdana
- ³⁵ Inf. Maxim Teodor, n. 1932, Răstolțu Mare
- ³⁶ Inf. Sima Căprian, n. 1928, Valea Lungă
- ³⁷ Inf. Buda Vasile, n. 1915, Ungureni
- ³⁸ Inf. Petăr Irina, n. 1931, Chiuiești
- ³⁹ Inf. Cocuț Petru, n. 1923, Topa Mică
- ⁴⁰ Inf. Borbel Vasile, n. 1922, Sâncraiu Almașului; Maxim Victor, n. 1890, Răstolțu Mare
- ⁴¹ I. Cuceu, *op. cit.* p. 447
- ⁴² Inf. Marian Vasile, n. 1913, Prislop
- ⁴³ Inf. Bot Ilie, n. 1931, Dobric
- ⁴⁴ Inf. Nodiș Teodor, n. 1933 și Gherman Silvia, n. 1945, Costeni
- ⁴⁵ Inf. Peșteanu Ioan, n. 1899, Sârbi
- ⁴⁶ Inf. soția lui Damșa Ioan, n. 1912, Racăș
- ⁴⁷ *Idem*
- ⁴⁸ Inf. Briscan Ioan, n. 1937, Meseșenii de Sus
- ⁴⁹ Gh. Pavelescu, *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*, Buc. 1945, p. 76
- ⁵⁰ Inf. Crișan Ioan, n. 1937, Stârciu
- ⁵¹ Inf. Pop Alexandru, n. 1909, Poarta Sălajului
- ⁵² Inf. Boca Ileana, n. 1929, Preoteasa
- ⁵³ Inf. Marincea Andronic, n. 1917, Bogdana
- ⁵⁴ Inf. Văscan Traian n. 1923, Zalha; Magdaș Vasile, n. 1915 Cernuc; Damșa Ioan, n. 1912, Racăș; Bănuț Isidor, n. 1897, Bogdana; Maxim Victor, n. 1890, Răstolțu Mare
- ⁵⁵ Inf. Copaci Vasile, n. 1910, Dragu; Colcer Nicolae, 1906, Voivodeni
- ⁵⁶ Inf. Chiba Ioan, n. 1920, Pria

- ⁵⁷ Inf. Filip Teodor, n. 1909, Cupșeni; Buda Vasile, n. 1915, Ungureni; Lucian Samoilă, n. 1920, Costeni
- ⁵⁸ Inf. Buda Vasile, n. 1915, Ungureni
- ⁵⁹ Inf. Cosma Victor, n. 1916, Drăghia; Velea Augustin, n. 1912, Coroieni
- ⁶⁰ Inf. Hereș Vasile, n. 1932, Costeni
- ⁶¹ Inf. Iuga Teodor, n. 1914, Dobric; Griguță Teodor, n. 1909, Stoiceni
- ⁶² Vezi și E. Precup, *op. cit.* p. 26
- ⁶³ Inf. Filip Teodor, n. 1909, Cupșeni; Pode Pavel, n. 1952, Ungureni
- ⁶⁴ Inf. Maja Teodor, n. 1904, Baba
- ⁶⁵ Inf. Marinceș Andronic, n. 1917, Bogdana; Maxim Teodor, n. 1932, Răstolțu Mare; Făt Dumitru n. 1888, Treznea; Marinceș Vasile n. 1903, Pria; Negrean Andronic, n. 1902, Buciumi; Sur Gherasim n. 1918, Bodia
- ⁶⁶ Inf. Cupșa Teodor, n. 1914, Măgoaja. Vezi și E. Precup, *op. cit.* p. 26
- ⁶⁷ Inf. Rus Ambrozie, n. 1906, Poiana Blenchii; Marian Vasile, n. 1913, Prislop; Iuga Grigore n. 1929, Dobric
- ⁶⁸ Inf. Filip Teodor, n. 1909, Cupșeni
- ⁶⁹ Inf. Griguță Teodor, n. 1909, Stoiceni
- ⁷⁰ Vezi și E. Precup, *op. cit.* p. 26
- ⁷¹ Inf. Filip Teodor, n. 1909, Cupșeni
- ⁷² Inf. Mureșan Gavril, n. 1911, Poiana Blenchii
- ⁷³ Inf. Marinceș Andronic, n. 1917, Bogdana; Colcer Aurel, n. 1898, Stârciu; Mureșan Ioan, n. 1892, Șeredeu; Avram Florian, n. 1916, Sârbi; Făt Dumitru n. 1888, Treznea
- ⁷⁴ Inf. Ignat Petru, n. 1904, Sârbi
- ⁷⁵ Inf. Iuga Grigore, n. 1929, Dobric
- ⁷⁶ Inf. Maxim Teodor, n. 1932, Răstolțu Mare
- ⁷⁷ Vezi și E. Precup, *op. cit.* p. 26
- ⁷⁸ Inf. Mureșan Gavril, n. 1911, Poiana Blenchii; Nodiș Teodor, n. 1933, Costeni
- ⁷⁹ Inf. Georgiu Gavril, n. 1930, Chiuiești; Marian Vasile n. 1913, Prislop
- ⁸⁰ Gh. Pavelescu, *Mana în folclorul românesc*, Sibiu, 1944, p. 44
- ⁸¹ Inf. Tira Gavril, n. 1909, Costeni
- ⁸² Inf. Iuga Teodor, n. 1914, Dobric
- ⁸³ E. Precup, *op. cit.* p. 26
- ⁸⁴ Inf. Iuga Grigore, n. 1929, Dobric
- ⁸⁵ Inf. Sălăjean Teodor, n. 1891, Treznea; Sur Ilucă n. 1895, Agrij; Ardeleanu Ambrozie, n. 1921, Brebi; Maxim Teodor, n. 1932, Răstolțu Mare
- ⁸⁶ Inf. Avram Florian, n. 1916, Sârbi; Moga Ioan, n. 1907, Preoteasa; Borz Ioan, n. 1892, Sâg
- ⁸⁷ Vezi și E. Precup, *op. cit.* p. 25
- ⁸⁸ Inf. Gherman Silvia, n. 1945, Costeni
- ⁸⁹ Inf. Prodan Gavrilă, n. 1922, Bezded
- ⁹⁰ Inf. Pop Teodor, n. 1923, Hășmaș
- ⁹¹ Inf. Crișan Ioan, n. 1907, Stârciu
- ⁹² Inf. Iuga Teodor, n. 1914, Dobric
- ⁹³ Inf. Ignat Petru, n. 1904, Sârbi
- ⁹⁴ T. Morariu, *op. cit.* p. 142
- ⁹⁵ Domnul Pamfil Bîlțiu mi-a semnalat culegerea din Lăpuș a unor informații sporadice referitoare la existența practicii focului viu și aici
- ⁹⁶ Inf. Conțiș Vasile, n. 1917, Poiana Blenchii; Bâlc Constantin, n. 1922, Gostila; Filip Teodor, n. 1912, Cupșeni; Buda Vasile, n. 1915, Ungureni; Man Nicolae N. 1934, Chiuiești
- ⁹⁷ Inf. Griguță Teodor, n. 1909, Stoiceni
- ⁹⁸ Inf. Hereș Ion n. 1936, Costeni
- ⁹⁹ Inf. Buda Vasile, n. 1915, Ungureni

-
- ¹⁰⁰ Gh. Pavelescu, *Mana în folklorul românesc*, Sibiu, 1944, p. 45
¹⁰¹ Inf. Iuga Teodor, n. 1914, Dobric. Vezi și E. Precup, *op. cit.* p. 27
¹⁰² Inf. Iuga Grigore, n. 1929, Dobric
¹⁰³ Inf. Bot Gavrilă, n. 1907, Baba
¹⁰⁴ Inf. Ignat Petru, n. 1904, Sârbi
¹⁰⁵ Inf. Filip Teodor, n. 1912, Cupșeni
¹⁰⁶ Inf. Buda Vasile, n. 1915, Ungureni

REZUMAT

ZUSAMMENFASSUNG

DIE MAGISCHEN PRAKTIKEN IM LOKAL-AGRAREN SCHAFHALTUNGSSYSTEM IM NORDEN SIEBENBÜRGENS

Die Angaben wurden von dem Autor während einer Feldforschung gesammelt, die in 86 rumänischen Dörfern aus den ethnografischen Zonen Lăpuș, Chioar, Meseș, Dealurile Clujului, Sălaj unternommen wurde.

Analysiert werden die magischen Praktiken, die in diesen Gebieten in Verbindung mit der Schafhaltung in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen angewendet wurden. Es wurde festgestellt, dass diese Massnahmen die Beschützung der abgeschlossenen Räume im Bauernhof (Hofraum, Ställe) durch magische Markierungen der Eingänge und der Kontaktpunkte mit der Aussenwelt (Türen, Fenster, Tore, Zäune) als Ziel hatten. Dafür wurde dort an gewissen Tagen Knoblauch, Liebstöckel, Hagedorn usw. befestigt.

Wenn die Schafe zum ersten Mal im Jahr einen abgeschlossenen Raum verliessen (ein Moment der, nach der Ansicht der Informanten, für böse Einflüsse sehr geeignet war), wurden magische Techniken benutzt, um einen Beschützungseffekt auf lange Dauer zu sichern: die Schafe überschritten eine Eisenkette, die Tiere wurden beräuchert oder mit Wasser bespritzt, damit sie im Sommer gesund und milchreich blieben.

Wenn die Schafherde das erste Mal im Jahr in den Schafperch (*staul*) auf dem Brachfeld (*imaș*) kam, wurden präventiv magische Praktiken durchgeführt: die Schafherde überschritt wieder eine Eisenkette, ein Messer oder eine Axt, die Schafe wurden wieder beräuchert, der Schafperch wurde rituell umkreist und ein weisses Schaf wurde als Opfer für die Wölfe in den Wald getrieben. Andere magische Praktiken, die zu diesem Zeitpunkt ausgeübt wurden, sollten reichen Melkertrag in der Sommersaison sichern: die mit Wasser bepritzte Schafherde musste eine Weidenrute überschreiten.

Da hier, im Pferch, im Sommer täglich die Milch verarbeitet wurde, wurden viele magische Praktiken zum Schutz dieses wichtigen Produktes ausgeübt. *Strâgoii* oder *strâgile* (phantastische Geschöpfe, die die Milch stehlen) wurden mit Knoblauch, Liebstöckel, Baldrian, Katzenkraut, Hagedorn und mit im Melkraum ausgelegte Eisengegenstände (Messer, Axt, Kette, Sense, Sichel) bekämpft.

Um die Reinheit der Schafsmilch zu schützen, wurde der Kontakt der Schafmilch mit Schmutz, mit sexuellen Residuen, mit menstruellem Blut verboten. Der Schafhirte (*păcurar*) wusch sich regelmässig die Hände, nicht nur **vor**, sondern auch **nach** dem Melken, weil die ganze Milchmenge der Schafherde angeblich unrein wurde, wenn seine ungewaschene Hände **später** einen „unreinen“ Gegenstand berührten. Die Reinheit der Schafsmilch konnte auch mit Salz und mit glühender Kohle bewahrt werden.

Zur Bekämpfung der Wölfe wurden die spitzen Gegenstände (Nadeln, Spindeln) und jene mit „Zähnen“ oder „Kiefern“ (Hechel, Kämmе, Scheren) aus dem Bauernhaus benutzt. An gewissen Tagen in der Paarungssaison der Wölfe wurden diese Werkzeuge im Bauernhaus nicht mehr verwendet und wurden eingebunden, um die Kiefer der Wölfe für das ganze Jahr erstarren zu lassen.

Schließlich, wenn der Schafpferch versetzt wurde (um die Brache zu düngen), nahm der *păcurar* glühende Kohlen aus der Feuerstelle und ein Stück Schafmist mit, um die Kontinuität des Wohlstandes der Herde auf dem neuen Platz zu sichern.

Einige Informanten, die in der Zeitspanne zwischen 1880 bis 1915 geboren wurden, glauben noch, dass gewisse magische Praktiken wirksam sind, jene, die zwischen 1915 und 1935 geboren wurden, üben normalerweise Skepsis, obwohl sie in der Praxis die lokale Tradition auch heute respektieren. Jene Informanten, die in der Nachkriegszeit die Schule mindestens 7 Jahre besuchten, schätzen meistens nur die festliche Seite dieser magischen Praktiken.

ASPECTE ALE PĂSTORITULUI COVĂSNEAN

- VOINEȘTENII -*

ANDREI NESTORESCU,
muzeograf –Muzeul Satului București

Păstoritul de pe teritoriul actual al țării noastre, și îndeosebi creșterea oilor, s-a dezvoltat acolo unde condițiile fizico - geografice au fost mai prielnice, respectiv în unitățile de relief cu cele mai bogate pășuni și unde agricultura nu a avut decât o rentabilitate scăzută. Inelul carpatic care, prin nenumăratele sale depresiuni, a oferit și locuri foarte bune pentru așezări, îndeplinește la maximum aceste condiții, chiar dacă nu în egală măsură pe tot întinsul său. Prezența unor largi suprafețe de eroziune, adevărate șesuri suspendate, deasupra limitei superioare a pădurilor, nenumărate căldări glaciare, majoritatea adăpostind, pe lângă pășuni și ierburi suculente, și o serie întreagă de lacuri glaciare - locuri de adăpat turme - posibilitatea de acces, fără eforturi deosebite, prin intermediul plaiurilor domoale, fac din câteva masive ale Carpaților regiuni deosebit de favorabile pentru pășunat. În seria acestora se înscriu, în primul rând, masivele Cibinului, Sebeșului, Parângului, Retezatului, din Carpații Meridionali; Rodna și Călimani din Carpații Nordici; Vrancea și Munții Buzăului din zona de curbură și Biharia cu Muntele Mare, din Carpații Occidentali.

Cu practicarea păstoritului s-au îndeletnicit cu precădere românii.

Așa se explică faptul că una dintre cele mai vechi mențiuni despre românii din Ardeal, făcută de secretarul anonim al regelui maghiar Bella vorbește de *blachii ac pastorum romanorum*¹. În conexiune cu sașii (1383) și cu ungurii (1407) românii sunt pomeniți ca oameni care își pășteau oile pe teritoriul sașilor de la Cristian² și pe câmpiile de la Apahida³.

* Studiu efectuat în cadrul programului inițiat de Centrul pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii și de Muzeul Carpaților Răsăriteni.

¹ G. Popa - Lisseanu, *Izvoarele Istoriei românilor*, vol. I, București 1934, p. 80.

² *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen*, vol. II, Hermannstadt, 1897, p. 565, citim în contractul orașului și scaunului Sibiu făcut (Grossau, 13 Ianuarie 1383) cu românii din împrejurimi următoarele: *Secundus articulus est iste, quod assumpserunt ipsi Walachi, quod nunquam pascerent pecora, nec pecudes in territorio Theutunicorum nisi liberrima licentia et admissione Theutunicorum, in quorum territoriis pascerent. După A. Veress Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească (până la 1821). București, 1927.*

³ În actul de la Apahida citim: 5 Ianuarie 1470 - *pro duobus homagiis duorum olahorum centum et quadraginta oves ac pecudes, vel pro quolibet pecore sedecium*

Cancelarul Ardealului, Nicolae Bethlen, în memoriile sale notează la anul 1662: "Acești păstori trăiesc de veacuri în fundul văilor, ca niște republici mici separate, ale căror membri nu au nici o legătură cu ceilalți locuitori ai Ardealului. Capul familiei este în același timp preot și jude, care dimineata și seara stă la rugăciune cu casnicii săi, ținând și judecată între ei. Acești oameni trăiesc slobozi, așa că numai atunci merg la proprietarii lor de moșii (de care cu drept aparțin) când vreau să se căsătorească, ei având dreptul de a-i căsători și apoi o dată pe an când fac socoteală despre oile primite și produsele lor, cu o precizie și cinste exemplară. Văile și le părăsesc acești păstori la sfârșitul verii, când își mână oile în locuri băltoase, de pe marginea Dunării în Țara Românească, unde ele găsesc și iarna iarbă verde printre stufiguri. Primăvara apoi, se întorc și dau socoteală despre banii primiți de la cumpărătorii de oi turci și de produsele oilor, ceea ce formează partea mai mare a venitului boierilor nemeși din Ardeal. În văile lor păstorii aceștia se întrețin numai cu lapte de oaie, din care fac un fel de pâine și din ea pe urmă o băutură covăsită și trebuie să fie o sărbătoare mare, când își taie vreun miel. Veșmântul lor și-l fac din lână, iar în cap poartă căciuli mari de oaie. Femeile și copiii lor sunt îmbrăcați la fel cu bărbații și trăiesc așa de retrași în mijlocul oilor lor prin munți, încât nu se ocupă de loc de tovarășii lor și cu cele ce se întâmplă în lume ⁴."

Completarea adusă de contemporanul său, sasul Johan Troester: "Cea mai plăcută ocupație a românului e păstoritul, care îl duce vara în munții răcoroși, unde iese cu toată averea sa, păscându-și caprele cu botul lat și oile grase, iar pe lângă ele oierul cântă din fluierul său (lung de un cot și jumătate) niște doine duioase despre verișoara sa ori băcița lui - întocmai ca în bucolicele poezii ale lui Virgil - în așa manieră că nici zeul Pan nu le-ar putea imita cu toți zeli săi din pădure ⁵."

Mai târziu păstoritul se extinde și în rândul secuilor.

O amploare deosebită ia păstoritul în vremea dominației turcești asupra Țărilor Române. Atât Moldova cât și Țara Românească devin principalele furnizoare ale cărnii de oaie pentru Imperiul Otoman ⁶. Nevoia unui număr mare de oi a determinat acordarea unor însemnate înlesniri de către domnitorii Țărilor

grossos parvos ac duos equos vigintiquatuor florenos valentes. După A. Veress, op. cit.

⁴ Memoires historiques du Conte Bethlem Nikos, I (Amsterdam, 1736, p. 274 - 281), după A. Veress, op. cit. p. 144

⁵ A. Veress, op. cit. p. 145

⁶ În acest sens în firmanul din 1791 sunt cuprinse o seamă de privilegii acordate oierilor transilvăneni. Constantinescu - Mircești C., *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în séc. XVIII - XIX.*, București, 1976, p. 36 - 37.

Române, oierilor pentru ca aceștia să își aducă turmele la pășunat aici. O primă mențiune despre acest lucru găsim într-un act din 5 Iunie 1418 dat de Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrân, prin care acesta confirma privilegiul pe care îl oferise părintele său comunei Cisdădie (Heltau), ca românii de acolo să-și poată paște turmele în munții țării sale⁷.

Cu siguranță înlesnirile erau mult mai vechi decât această primă mențiune scrisă (vezi un act din 1452 dat de Vladislav Dan Vodă pârgarilor brașoveni, ca de aici înainte oamenii lor să umble slobozi și fără băntuire prin țara lui, să se hrănească și să n-aibă grijă de nimica și, mai ales, să ținem așezământul cel vechiu, de la cei dintâi domni, și-l voi și noi⁸). Se dezvoltă astfel un păstorit transhumant, cu vărat în munții din împrejurimi și iernat la câmpie. Acest tip de păstorit a fost benefic atât proprietarilor de oi, care dobândeau un venit însemnat prin comercializarea produselor obținute (brânză, carne, piei, lână)⁹, proprietarilor de moșii (boieri și mănăstiri) pe unde treceau turmele, cât și autorităților de pe ambele versante ale Carpaților care își sporeau veniturile din numeroasele taxe și impozite percepute¹⁰. Pentru rezolvarea problemelor ivite în raporturile dintre păstori pe de o parte, autoritățile locale și funcționarii turci - **gelepi** și **beilici** - pe de alta, de-a lungul vremii s-au dat numeroase reglementări¹¹.

În căutarea resurselor de hrană pentru turmele mari de oi (3 - 4000 de capete) **ungurenii (bârsani, țuțuieni, săceleni, mărgineni, covășneni și brețcani)** parcurgeau distanțe mari, ajungând uneori

⁷ Hurmuzachi E., *Documente* vol. I / 2, p. 502

⁸ Ioan Bogdan, *Documente și regeste*, p. 59

⁹ Cele mai vechi norme privind produsele păstoritului le avem dintr-o ordonanță din 1712 către vameșii din Câmpina și vâtafii de plai: brânza ce o fac bârsanii "în stânele ce pun pe plai" pot să o ducă acasă în țara fără vamă; dacă însă vor face cașcaval din ea, să-l vândă în țară, să plătească vama. Iar când primăvara, trec de la șes la munte, vameșii vor lua de fiecare turmă câte un miel și de cal doi bani. Pentru lână exportată se percep 40 de bani povara de cal "cum a fost obiceiul" dacă bârsanii ar tunde oile în țară, fiind însă volnici a-și trece pieile oilor moarte iarna în țară, fără să plătească nici o vamă pe ele. după A. Veress op. cit., p. 182

¹⁰ În Ardeal s-a introdus pentru români așa numita dare de oi *quinquagesima*; în Țara Oașului românii cu oi dădeau pe la Rusalii *tretina*, iar în N - V Ungariei (unde veneau păstorii români) censul valah; la jumătatea secolului al XVII-lea se dădea *dișma mieilor*, precum și *cașul valah*. Până la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVII-lea, păstorii ardeleni nu plăteau nici o dare visteriei Țării Românești, ci doar proprietarilor - boieri sau mănăstiri - în bani și în natură. Cel dintâi Domn care ia dișmă de la turmele de oi ale păstorilor ardeleni, în 1629, este Leon Vodă. În Moldova se percep pentru prima dată dări în bani și natură la sfârșitul secolului al XVII-lea.

¹¹ Constantinescu - Mircești C., *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în sec. XVIII - XIX*. București, 1976. Ghelase I. I., *Mocanii, importanța și evoluția lor social - economică în România*. București, 1936.

din Polonia până în munții Pindului și din câmpia Panonică în stepele din nordul Mării Negre¹².

Activitatea lor intensă a dus la înflorirea industriei casnice textile - spălatul, scărmănatul, torsul și țesutul lânii fiind activități permanente în satele de baștină - la sporirea numărului instalațiilor tehnice pentru prelucrarea postavurilor - pive, dârste -, la dezvoltarea meșteșugurilor legate de prelucrarea pieilor - tăbăcit, cojocărit - precum și la creșterea prestigiului manufacturilor de postav transilvane.

Paralel cu creșterea oilor se dezvoltă, ca ocupație adiacentă, cărăușia realizată cu ajutorul vestitelor care mocănești.

După pacea de la Adrianopol (1829) comerțul cu oi pentru Imperiul Otoman a scăzut. Reforma agrară, din 1864, face ca agricultura Țărilor Române să se dezvolte rapid, în dauna păstoritului care ocupase un loc important până atunci.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul războiului vama cu Austria, volumul păstoritului transhumant scade. Dacă până la declanșarea celor două conflagrații mondiale drumurile oierilor depășeau granițele țării, în perioada dintre cele două războaie mondiale și mai ales în timpul crizei generale declanșate de acestea, oierii își limitează traseele, fapt resimțit și în agricultură, ca și în păstoriț, contribuind la scăderea simțitoare a numărului de oi.

Schimbarea regimului proprietății, impusă de puterea comunistă, a făcut ca păstorițul transhumant să primească o ultimă lovitură. Deși au existat în continuare proprietari de oi, numărul acestora era foarte mic în comparație cu perioada anterioară.

După 1989, păstorițul intră într-o fază nouă a evoluției sale care merită atenția cercetătorilor, datorită reconsiderării dreptului asupra proprietății, a libertății exercitării profesiilor și a libertăților economice.

Județul Covasna, așezat în partea internă a Carpaților de curbură, include în limitele sale o unitate geomorfologică complexă,

¹² Pentru drumurile de transhumanță vezi: Constantinescu - Mircești C., op. cit., Diaconu I., *Păstorițul în Vrancea*. București, 1930; Dragomir N., *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*. În: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. II, 1924 - 1925, Cluj, 1926; Martonne Emm., *Viața păstorească în Carpații României*. În: *Convorbiri Literare*, vol. XLVI., București, 1912; Morariu Tib., *Păstorițul în Alpii Francezi și în Carpați*. București, 1942; *Contribuții la migrațiile pastorale*. În: *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959 - 1961*. Cluj, 1963; Opreanu S., *Contribuții la transhumanța din Carpații Orientali*. În: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, 1927; Popp N. Mara, *Păstorițul în câmpie*. În: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, VII, 1942; Someșan L., *La Transhumance des Bergers Transylvains dans les Provinces Roumaines*, in *Revue de Transylvanie*, Tome I nr. 4. Cluj, 1935; Veress A., op. cit.; Vuia R., *Tipuri de păstoriț la români*. București, 1964; *Țara Hațegului*, 1926.

cu pronunțate diferențe de altitudine și masivitate, rezultate din mișcările tectonice. Aici se disting două trepte de relief bine individualizate: treapta munților cu altitudine medie - cuprinsă între 800 - 1200 m - și treapta depresiunilor și culoarelor tectonice. Treapta muntoasă se leagă la contactul cu alte județe (Buzău, Vrancea, Bacău), cu câteva vârfuri și masive care au înălțimi mai mari de 1200 m (vârfurile: Nemira Mare - 1649 m, Lăcăuț - 1777 m, Manișca Mare - 1676 m).

Structura geologică a treptei montane este relativ uniformă, alcătuită, în general, din depozite cretacice și paleogene, în care domină gresiile, urmate de marne, șisturi argiloase, de conglomerate.

În general, relieful muntos are vârfurile teșite, netezite și acoperite cu păduri. Faptul acesta a permis dezvoltarea unor zone de exploatare forestieră, mai cu seamă în munții Brețcu, Buzău și Întorsurii. Pentru transportul lemnului au fost construite căi de acces și linii ferate înguste, astăzi unele din ele fiind părăsite.

Treapta depresiunilor și culoarelor se situează între 460 și 600 m și este acoperită de depozite cuaternare, unde sunt specifice pietrișurile și nisipurile. Aceste depozite sunt intens fragmentate de o rețea hidrografică tributară Oltului și Râului Negru. Dintre bazinele tectonice se pot menționa depresiunile Baraolt, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc.

Disponerea teritoriului județului Covasna pe trepte de relief ce se succed între 500 și 1700 m altitudine, cu o variată constituție geologică, condițiile climatice favorabile au permis acumularea unor bogate strate acvifere și existența unei rețele hidrografice permanente bine organizate.

Specific județului Covasna este abundența și varietatea izvoarelor minerale. În orice parte ai călători - pe valea Oltului, în sus spre Tușnad, în munții Bodoc sau Baraolt, ori la poalele munților Vrancei, spre Covasna - este imposibil să nu întâlnești un izvor de apă minerală.

Munții sunt îmbrăcați de păduri compacte de molid, fag, gorun, în timp ce șesul depresiunilor este aproape lipsit de vegetație arboricolă, fiind acoperit de terenuri agricole și pajiști stepizate.

Pajiștile montane secundare cu o extindere mare în munții Întorsurii, Vrancei, Baraolt, sunt formate din ierburi secundare în care întâlnim: părușca (*Festuca supina*), țepoșica (*Nardus stricta*), firuța (*Poa media*) și rare tufișuri de afin (*Vaccinium myrtillus*). Sub pâlcurile de pădure se dezvoltă o vegetație de pajiște formată din: păiuș (*Festuca pseudovina*), cinci degete (*Potentilla arenaria*), coada șoricelului (*Achillea collina*), firuța (*Poa pratensis*), lumânare (*Verbascum phlomoides*), pelin nemirositor (*Artemisia campestris*) și o vegetație hidrofilă care cuprinde specii de rogoz, papură, lintiță, săgeata apei.

Relieful variat a dat naștere unei faune diversificate: cerbul (*Cervus elaphus*), căpriorul (*Capreolus capreolus*), mistrețul (*Sus scrofa*), ursul (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*), jderul de copac (*Martes martes*), lupul (*Canis lupus*), vulpea (*Vulpes vulpes*), veverița (*Sciurus vulgaris*), iepurele (*Lepus europaeus*), cocoși de munte (*Tetrao orogallus*), ciocănitoarea (*Picoides tridactylus alpinus*), privighetoarea (*Luscinia megarhynchos*), vipera de munte (*Vipera berus*), tritonii (*Triturus montandoni*). În râurile de munte, repezi și limpezi, trăiesc: păstrăvul (*Salmo trutta fario*), cleanul (*Leuciscus cephalus*), mreana (*Barbus barbus*).

Zona munților de curbura a oferit condiții prielnice de dezvoltare așezărilor omenești încă din cele mai vechi timpuri. Numeroasele descoperiri arheologice datând din epocile pietrei și fierului, vestigiile dacice și romane sunt mărturii despre existența acestora.

Activitatea continuă și înflorirea culturii materiale și spirituale a populației din acest spațiu se reflectă și în așezările din epoca prefeudală, așezări în totalitate românești. Astfel, la colonizarea sașilor și secuilor¹³, în secolul al XIII-lea, populația românească era bine constituită având ca formă de organizare, obștea sătească.

În secolele al XIII-lea și al XIV-lea economia așezărilor - bazată pe agricultură și păstorit - cunoaște un început de dezvoltare a meșteșugurilor legate de prelucrarea lemnului, lânii, blănurilor, pieilor. Tot acum începe să se practice un comerț din ce în ce mai activ care contribuie atât la progresul economic, cât și la stabilirea de relații cu populația din ținuturile învecinate și cea de dincolo de Carpați.

Condițiile naturale ale acestei zone au favorizat practicarea atât a unei agriculturi intensive, cât și a păstoritului.

Pentru "vărat", golurile alpine, iar pentru "tomnat" și "primăvărat" poienile obținute prin defrișări, în așa numita zonă de fânețe a "odăilor", au oferit totdeauna posibilități optime oierilor.

Pășunile alpine asigură hrana unui mare număr de oi dar, neputând da rezerve de furaj, nu contribuie cu nimic la iernarea lor.

¹³ Despre problema conviețuirii românilor cu secuii în această parte de țară s-au scris numeroase lucrări. Între ele amintim: N. Iorga, *Acte românești din Ardeal privitoare la legăturile secuilor cu Moldova*, București, 1916; Imreh Istvan, Pataki Iozsef, *Structura satului secuiesc, sfârșitul secolului al XVI-lea, începutul secolului al XVII-lea*. În: *Răscoala secuilor din 1595 - 1596*, București, 1978; Meteș A., *Păstori ardeleni în principatele române*. În: *Analele Institutului de Istorie Națională*, 1924 - 1925, Cluj, 1925; Opreanu S., *Ținutul secuilor*. În: *Lucrările Institutului de Geografie din Cluj*, III, 1929; Pascu A., *Voievodatul Transilvaniei*. Cluj, 1979; Rusu I.I., *Din trecutul păstoritului românesc*. În: *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1957 - 1958*, Cluj; *Românii și Secuii*, Ediție îngrijită de Ioan Opreș, București, 1990; Veress A., op. cit.

Compensarea o asigură, numai într-o măsură nesatisfăcătoare însă, zonele de fânețe, prin pășunatul periodic, de scurtă durată, atât din toamnă, la coborâtul oilor, cât și din primăvară, la urcușul spre munte.

Covăsnenii au practicat un păstorit pendulator pe arii foarte mari. Între secolul al XVII-lea și sfârșitul secolului al XIX-lea turmele lor, formate din mii de oi, parcurgeau pentru iernare distanțe foarte mari, spre Basarabia, Dobrogea, Bălțile Dunării, Bărgan, Peninsula Balcanică, stepa din nordul Moldovei, lunca Mureșului uneori, ajungând până în Caucaz și până în Câmpia Panonică (vezi *Harta drumurilor de transhumanță ale oierilor din Carpații Orientali* după S. Opreanu).

La începutul secolului al XX-lea, cel mai lung drum al lor era până în sudul Basarabiei, pentru ca în deceniul al șaptelea al aceluiași secol, să nu mai depășească în nici o direcție granițele României.

Acum, ciobanii covăsneni nu mai practică un păstorit pendulator de amploare. În foarte puține cazuri, în iernile deosebit de reci ajung cu turmele în văile Mureșului sau Târnavelor. Se înregistrează însă, tendința de pășunat de iarnă - atâta vreme cât timpul o permite - în unele regiuni intens agricole, situate la distanțe relativ mici - miriști și porumbiști, locuri de pe care s-au recoltat varza și sfecla de zahăr.

O activitate pastorală intensă au desfășurat și desfășoară locuitorii așezării Covasna.

Atestată documentar în secolul al XVI-lea¹⁴ (mărturiile arheologice surprind începuturile ei încă din paleolitic) aceasta are în componență **Voineștii** - locuit de români, majoritatea păstori - și comuna suburbană **Comandău** - aflată într-o regiune împădurită în care s-a dezvoltat un puternic centru de exploatare forestieră. Cele două suburbii sunt legate între ele printr-o linie ferată îngustă, de interes din punct de vedere al istoriei tehnicii.

"Ocupațiile deosebite ale locuitorilor se împart astfel: secuii sunt buni în agricultură iar românii, așezați în partea de către munte, s-au îndeletnicit cu creșterea oilor devenind proprietari de turme"¹⁵.

"Voineștii, cartier român, are priveliștea unui sat cu case bune, gospodărești, în mijlocul unei grădini mari; așa că aici se găsește aerul cel mai curat, cu atât mai mult că este mai sus, spre păduri. Este însă mai departe de gară decât cartierul Covasna și nici o stradă nu are trotuare. Are restaurante și menajul se poate face și în casă. Din băile locale funcționează baia caldă Csutak și mofeta Victoria.

¹⁴ Suciuc C., *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*. București, 1967.

¹⁵ *Covasna ilustrată, geografică și economică, geologică, balneară, medicală, industrială, turistică și arheologică*. Editată de Societatea de hidrologie și climatologie medicală și de Dr. V. Stroescu, medic balneolog la Covasna, București, f. a.

Voinești este regiunea cea mai pitorească a Covasnei. Aici este un mediu absolut românesc, primitiv, în mijlocul verdeții - căci fiecare casă are grădină cu pomi, pe lângă faptul că este în imediata apropiere a coastelor împădurite ale munților și de izvoarele minerale de băut cele mai căutate (Horgas, Izvoarele Porumbeilor). Voinești este prin excelență o comună românească¹⁶.

Sursa de apă Horgas rivalizează cu renumita apă Vichy¹⁷. Izvoarele minerale au făcut din Voinești o stațiune apreciată balneo-climaterică. Proprietățile chimice ale apei bicarbonatate de aici, cu gust acrișor și pișcător, permit întrebuințarea ei la dospitul pâinii. După unii autori numele Covasnei ar proveni de la cuvântul de origine slavă, **cvas** = *acreală*, *covăsire*¹⁸.

Caracterul românesc se recunoaște ușor "după crucea ortodoxă de pe acoperișul caselor și după portul bărbaților"¹⁹.

Din 1794 aici funcționează biserica cu hramul Sfântul Nicolae, pictată la 1800 de pictorii Comșa ot Brașov și Gheorghe Iacob, biserică ce a fost ridicată pe locul uneia mai veche, construită din lemn. În jurul acesteia s-a dezvoltat o puternică activitate culturală românească.

La sfârșit de mileniu al II-lea, cartierul Voinești al orașului Covasna păstrează tot aspectul unui sat, cu toate că a suferit transformările necesare unei vieți moderne.

Așezat la poalele munților Brețcului și Întorsurii, dominat de muntele Penteleu, udat de râul Covasna și numeroșii săi afluenți, Voineștiul a fost și este o așezare de păstori. Numeroasele pasuri au înlesnit trecerea spre câmpiile unde pe timpul iernii se putea procura ușor hrana oilor.

Păstoritul covăsnenilor a fost influențat de cel al mocanilor bârsani, alături de care secole de-a rândul și-au purtat turmele. Trecem în revistă aici principalele trăsături ale acestui tip de păstorit - transhumant, cu vârat la munte și iernat în câmpie, evidențiate de Romulus Vuia la jumătatea secolului al XX-lea: așezările aparțin categoriei de sate adunate și cu gospodării cu suprafețe reduse; sunt în număr mic față de întinsele suprafețe cutreierate și utilizate pentru a asigura hrana turmelor de mii de oi; rezervele de hrană sunt insuficiente față de numărul mare de animale; se practică agricultura pe suprafețe restrânse; ocupația principală a fost aproape în exclusivitate păstoritul; s-au prelucrat și comercializat intensiv produsele pastorale; sistemul de plată al ciobanilor era în natură; ca o consecință a distanțelor mari pe care le străbăteau cu turmele de oi

¹⁶ Ibidem

¹⁷ H. Stahl, *Covasna*, București, 1924

¹⁸ *Covasna ilustrată, geografică și economică, geologică, balneară...* f. a.

¹⁹ H. Stahl, *Covasna*, București, 1924

s-a dezvoltat cărăușia practică cu celebrele "care mocănești"; excluderea în totalitate a femeilor de la stână; marii proprietari de oi nu însoțeau turmele, angajau pentru aceasta personal specializat (scutari, baci); ciobănia se moștenește din tată în fiu²⁰.

Până la începutul secolului al XX-lea, stâna covășnenilor se aseamăna întru-totul cu stâna bărsănească: "Stâna propriu-zisă este o construcție curățică, solidă și mare, cât o casă, cu pereții din bârne groase și acoperită cu draniță. E lungă cam de 15 - 20 m și lată de 3 - 4 m, cu trei încăperi aflate sub același acoperiș. Din bătătura oilor intri în comarnic care spre bătătură n-are perete; din comarnic la stânga intri în stâna brânzei, iar la dreapta în fierbătoare"²¹.

La jumătatea aceluiași secol, stâna propriu-zisă s-a separat de celelalte construcții ale gospodăriei pastorale. Are încăperi separate pentru prepararea produselor lactate și pentru păstrarea lor. Stânile întâlnite de noi în campania de cercetări din anul 2001 au trei încăperi reunite sub același acoperiș: fierbătoarea, stâna brânzei și stâna Țoalelor²². Țarcul cu comarnicul și strunga sunt acum construcții separate ale gospodăriei pastorale, uneori situate în incinte diferite.

Locul unde se amplasează stâna, puțin înclinat și pietros pentru ca apa de ploaie să se poată scurge repede, trebuie ales la margini de poieni și goluri, adăpostite pe vreme de furtuni de perdelele de arbori, cu iarbă fragedă, surse de apă sigure, lemne de foc suficiente.

Stâna este formată din trei încăperi: **stâna Țoalelor** - locul de dormit, unde se află dispuse paturi de-a lungul a trei pereți și o masă înconjurată de scaune; **fierbătoarea** - locul cu vatra unde, pe două crăcane se sprijină cujba de care, cu un cârlig, se agață căldarea pentru urdă, ori ceaunul pentru mămăligă și, **stâna brânzei** - locul unde se prepară și se păstrează produsele lactate, precum și inventarul stânii. Pereții acestei construcții sunt din scânduri de brad, acoperișul într-o singură apă, iar învelitoarea acestuia, din carton gudronat.

În fața stânii se află uneori o a doua fierbătoare, neacoperită.

Inventarul stânii se compune din: căldare, **răvar** pentru brânză (fierăstrău pentru caș, folosit mai puțin în zilele noastre), mașină de tocat (folosită în locul răvarului), pânză de crintă (tifon), câni de lapte, hârdaie, **ciubăr** (închegătoare), **crintă**, fund de caș, **cruce de**

²⁰ R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX - începutul sec. XX)*, București, 1964.

²¹ Opreanu S., *Contribuții la transhumanța din Carpații Orientali*. În: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, 1930.

²² Cercetările s-au desfășurat într-un program susținut de Centrul Pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii și de Muzeul Carpaților Răsăriteni

strecurat, fund de închegătoare, puțină pentru brânză, **șteand**, găleată de muls, putinei pentru urdă, furci mocănești, făcăleț (mestecău) pentru mămăligă, ceaun pentru preparat mâncarea, **lingură de luat urda** (strecurătoare), făcăleț cu vârf de cârpă, pentru curățat bidoanele de lapte, **cârpă** de mestecat laptele, **păpușar**, foarfecă pentru tuns, tălângi (cioaie) pentru cai, vaci și măgari, samar pentru cărat cu măgarul, ciocan de lemn pentru înfipt parii (țepușele) în pământ, bătă, **jujău** pentru câini și alte unelte necesare în gospodărie.

Covășnenii au crescut întotdeauna oi de rasă țigaie (*Ovis hispanica* L) cu o carne foarte gustoasă, cu o lână²³ scurtă și subțire, ideală pentru confecționarea postavurilor fine.

Carnea de oaie era atât de prețuită în Muntenia și Moldova încât era mai scumpă decât cea de vită²⁴.

Turma, alcătuită din mânăzări și sterpe (mioare, cârlani, berbeci, oi care nu au fătat) urcă la munte pe la mijlocul lunii mai, iar la sfârșitul lunii septembrie, coboară spre locurile de iernat. Pentru ca mieii să fie întărcați și să poată urca alături de oile mature, trebuie ca fătările să se încheie în luna februarie. Lucrul acesta se obține prin "băgarea berbecilor în turmă" în prima jumătate a lunii septembrie. În restul timpului, aceștia sunt separați de oile din turmă.

Ciobanii cunoșteau, și mai cunosc încă, semnele de manifestare și măsurile luate împotriva mai multor boli la oi: **șchiopul, de sânge, gălbeaza, răsfugul, vărsatul, gălbinarea, căpiatul, de cărcei, de omag, de nigel, coptul**. Pentru multe din aceste boli se pot lua măsuri preventive: să nu stea în noroiul din târlă, deoarece se îmbolnăvesc de șchiop; să nu se odihnească pe bălegarul rămas din anul trecut, deoarece se îmbolnăvesc de răsfug; să nu fie pășunate în locuri mlăștinoase pentru a nu se îmbolnăvi de gălbează; în timp ce pasc nu trebuie mâunate prea repede sau bătute cu bâta, deoarece se îmbolnăvesc de copt; să nu mănânce omag, bureți otrăvitori ori plante care pot schimba gustul laptelui. În trecut ciobanii au practicat și o formă de vaccinare preventivă în cazurile în care oile se îmbolnăveau de vărsat: se trecea un ac de argint, în care se punea un fir de ață, prin pustulele unei oi bolnave și apoi prin lobul urechii celor sănătoase. Acum apelează la serviciile specializate ale medicilor veterinari.

În scop apotropaic atât oamenii, cât și animalele trec peste *focul viu*.

Profesorul George Vâlsan scria: "A existat până în trecutul recent un obicei păstoresc care a fost pe cât de frumos și ales, pe

²³ Din raportul agentului Raicevich, Iași, 1786, după A. Veress, op. cit.

²⁴ Sulzer, Joseph, *Geschichete des transalpinische Daciens*, Viena 1781, după A. Veress op. cit.

atât de vechiu, atât de vechiu, încât de sigur trece de vremea nașterii neamului nostru și își are originile în adâncimea timpurilor preistorice. Era obiceiul ca la urcarea la stână, primăvara primul foc să se facă, nu cu chibriturile sau nici chiar cu amnarul - care probabil e o unealtă preistorică - ci prin frecarea a două lemne până ce aceste două lemne se aprind. Obiceiul există la popoarele primitive și s-a mai păstrat la noi numai în munți²⁵...”

“De la acest **foc viu** și nestins se aprindeau toate focurile stâniilor. Este considerat sfânt pentru că *se făcea fără scânteie, din făcăciunea lui*. Se spune despre el că este mai fierbinte decât cel aprins altfel. El e aprins când oile ies la munte, la ruptul stânelor, când se însâmbrează, la băgatul pe brânză. Nu poate fi aprins de oricine ci numai de către doi veri, doi veri dulci, doi veri primari, doi veri din frați: e cel mai eficace, dacă e aprins de doi frați gemeni; e de leac, doar cel aprins de tineri, de păcurari; trebuie făcut din lemn nefulgerat; cu nici un preț nu trebuie să se stingă toată vara, căci asta ar însemna o mare nenorocire.

Rostul lui este ca oile să nu fie *stricate*, să nu stârpească, să fie ferite de relele care umblă peste vară, de cel necurat, de tunet, de orice boală, de deochiu, de *șchiop*, de orb.

Focul are puteri vindecătoare și asupra oamenilor. El este pus în cădelnița preoților, cu ea este afumată turma la plecarea la munte; uneori oile sunt trecute peste focul viu, alteori este pus de o parte și de alta a strungii și oile se mână printre ele. Astfel nimeni nu poate lua laptele de la oi²⁶.

Ciobanii denumesc oile după înfățișare: oile negre - “sârbe”; oile roșcate - “roșile”; oile tărcate - “lăcrămate”; oile alb cu negru - “buzate”; oile albe - “beler”; oile pătate cu alb pe față - “bucălaie” sau “brează”.

Ovinele se tund între Sfântul Petru și jumătatea lunii iulie. Cârlanilor li se lăsau din loc în loc smocuri de lână - “floci” - în credința că în acele locuri le vor apărea pete colorate. Tunsul oilor constituie o probă de măiestrie: trebuie făcut cu deosebită îndemânare, de la coadă spre botul animalului, în așa fel încât lâna obținută să se *țină* la fel ca o piele.

În vremea când voineștenii mai practicau încă transhumanța, tunsul oilor se făcea înainte de numărătoare, lâna fiind strânsă și îndesată, *tare ca piatra*, în burdufuri pentru a fi transportată în sat ori în localitățile vecine care se ocupau cu prelucrarea ei.

²⁵ Morariu Tib., Contribuții la aprinderea focului viu în Ardeal, Maramureș și Bucovina. În: Anuarul arhivei de Folklor a Academiei Române, IV, 1937. Obiceiuri, credințe și superstiții legate de focul viu. Cluj, 1937.

²⁶ Morariu Tib., op. cit.

Este interesant că de prelucrarea lânii este legată și o legendă privind numele Covasnei: "În timpul năvălirii popoarelor barbare, Cneazul Co de origine păgână, pentru a se apăra contra dușmanilor, a făcut îmbunătățiri în cetate și în jurul cetății. Oamenii de sub conducerea sa stăteau în afara cetății și se ocupau cu lucratul pământului și cu creșterea oilor, iar unii, în număr restrâns, stăteau în cetate și supravegheau semnalele de prin cetățile vecine, semnale date prin focuri de paie de către cetățile: Varhegy, Perko, Ika, Balvanyos și Rety. Cneazul Co avea turme de oi din lâna cărora a făcut diferite țesături. Din timp în timp postavurile lucrate le-a vândut oamenilor de prin celelalte cetăți, țesături lucrate în cetatea Tundervar. Oamenii străini s-au interesat cine este proprietarul. Li s-a răspuns că postavurile sunt ale domnitorului Co de la cetatea Tundervar, de unde își trage comuna Covasna numele, de la Co și vazon = pânză, țesătură, adică țesătura lui Co"²⁷.

La începutul secolului al XX-lea, când păstoritul începuse să dea semne de regres, în Covasna încă mai funcționau patru fabrici de tors, trei fabrici de scărmănat și patru pive (dârste, vâltori). Toată populația feminină se ocupa cu spălatul, scărmănatul, torsul și țesutul lânii.

Apar întreprinzători care comercializează tricotaje, postavuri ori confecții din lâna și blănuri naturale: atelierul de tricotaje "Salvator", cojocăria lui Dumitru A. Alupoae, prăvălia de băcănie și coloniale a lui Ioan N. Urzică. În 1966, filatura de lâna pieptănată care funcționa în Covasna prelucra aproximativ 1000 t de fibre pe an²⁸.

În prezent, datorită prețului foarte mic al lânii -10000 lei/kg, proprietarii preferă să nu o vândă, folosind-o doar pentru nevoile familiale²⁹.

Întreaga activitate a stânii este coordonată de către **baci**³⁰: el este cel care îi îndrumă pe ceilalți angajați și este răspunzător de prepararea produselor lactate. Lui îi dau ascultare: **mânzărarii, sterparii, strungarii**.

La stănilile mari stăpânul turmei angaja un **scutar** care avea doar atribuții administrative și dacă era nevoie punea **vătafi** peste mânzărari și sterpari.

Cei care se ocupă de creșterea oilor sunt **ciobanii** - numiți în situații diferite **mocani, oieri, păcurari**.

Ocupația aceasta se moștenește și astăzi din tată în fiu, majoritatea lor pornind în ierarhia pastorală de la funcția de strungar -

²⁷ Covasna ilustrată, geografică, economică, geologică, balneară..., p. 9.

²⁸ Pișota I., *Județele patriei - Covasna*, București, 1975.

²⁹ Informație Țică Lazăr, Voinești - Covasna, 2001

³⁰ Conducătorul treburilor la stână este denumit cu acest termen într-un document din 1542 dat la Făgăraș. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV, p. 419.

deținută în copilărie - până la cea de baci, odată cu ajungerea la maturitate și la căpătarea experienței necesare.

Pentru munca prestată ei erau răsplătiți în bani și în natură. Într-o învoială încheiată pe domeniului Făgărașului la 1549 se menționează faptul că păstorii primeau de la sărbătoarea Sfântului Gheorghe până la cea a Sfântului Dumitru de fiecare o sută de oi, câte două haine de două ori pe an și o parte din pieile oilor moarte; o mierță de grâu pe lună și o parte din brânză, din care erau datori să facă la început, zilnic câte un cașcaval și, cu cât oile creșteau, câte două, de la Sfântul Urban încolo, iar când oile se întărcau, chiar câte trei³¹. Într-o altă învoială, în Maramureș, la 1625 primeau pentru munca lor o oaie și 16 parale de fiecare turmă a câte 20 de oi³². Exemplele ar putea continua, sumele plătite ori numărul animalelor variind în funcție de mărimea turmei și de sarcinile îndeplinite la stână.

Acum pentru munca lor primesc un salariu - 1000000 lei/lună, haine, țigări - un pachet/zi, hrană și câte o oaie pe an³³.

Cu timpul își pot alcătui propria turmă și pot dezvolta o afacere pe cont propriu.

Alături de ciobani grija turmei o poartă câinii. Numărul lor, ca și al păstorilor, variază în funcție de mărimea turmei. Trebuie să fie niște animale devotate stăpânului și curajoase, deoarece primejdia reprezentată de sălbăticiuni pândește turma în orice moment. Un câine bun valorează de multe ori cât două sau mai multe oi. Rația lui de hrană a fost în totdeauna alături de cea a oamenilor.

Păscutul oilor este principala activitate a angajaților stânii. Deoarece resursele de hrană din zonă sunt insuficiente, aici s-a dezvoltat un păscut transhumant care a avut o mare dezvoltare până la jumătatea secolului al XX-lea. Acum drumurile oilor sunt scurte ne mai depășind zona Târgului Secuiesc. Din totdeauna au existat, și există, înțelegeri între marii proprietari de turme și proprietarii terenurilor unde aceștia își pasc oile și cei care le pot vinde însemnate cantități de fân. De existența unei hrane îndestulătoare și de calitatea acesteia depinde atât cantitatea cât și calitatea laptelui, cărnii și lânii.

Mulsul oilor cere o îndemânare deosebită deoarece cantitatea de lapte care se obține la fiecare mulsoare este mică - 500 ml lapte de la o singură oaie. Un bun mulgător poate mulge până la 150 de oi odată.

În vremea când turmele aveau câteva mii de capete se angajau suplimentar mulgători.

³¹ A. Veress, op. cit. p. 136

³² Idem

³³ Informație Emil Oltean, Voinești - Covasna, 2001

Ciobanii covășneni, cunoscuți sub numele de *mocani* sunt renumiți pentru fabricarea *brânzei de Covasna* și a *cașcavalului de Penteleu*, mai la sud, pe unde voineștenii își pasc turmele de oi³⁴.

De obținerea produselor lactate³⁵ se ocupa în exclusivitate baciul. El își pregătea dinainte **chiagul** pe care îl folosea la prepararea cașului. Pentru propriile nevoi pregătesc brânză pe care o păstrează și o transportă în burdufuri sau vase de doage - șteanduri; pentru vânzare însă, prepară încă de la începutul secolului XVII - cașcaval³⁶ iar din a doua jumătate a secolului XX telemea³⁷ pe care o transportă în putitni. Pentru nevoi speciale - sarbători, nedei - pregăteau cașul frumos ornamentat în tipar.

Produsele lactate erau comercializate de către proprietarii turmelor la târgurile din localitate ori în împrejurimi. și în prezent de vinderea brânzeturilor se ocupă tot proprietarii: în mod direct în piețe ori prin intermediul contractelor încheiate cu diverse firme interesate.

Pentru transport s-au folosit de-a lungul timpului măgarii, caii, căruțele și mai nou mijloacele auto. Trenurile nu le-au plăcut niciodată pentru că au două metehne mari. Una iarna: pe geruri îngheață pe câmp și alta peste întreg anul: se cam răvășesc *bogajiile*³⁸.

Hrana oamenilor și a animalelor a fost întotdeauna asigurată de stână: lapte, brânză, caș, urdă, jintiță, zer - pentru câini și porci. La acestea se adaugă făină de mălai pentru mămăliga zilnică și câteva legume - cartofi, fasole, ceapă. Foarte rar taie câte o oaie grasă din carnea căreia pregătesc **pastramă** și prepară **sloi**.

Portul voineștenilor a fost în totdeauna sobru asemănându-se în linii mari cu al tuturor mocanilor: cioareci, cămașă, chimir, sarică. În picioare încălțau opinci sau ghete, iar pe cap purtau pălărie în sezonul cald și căciulă din blană neagră de miel, în cel rece. Ținuta era completată de bâta frumos încrustată și de fluier. Acest port este folosit tot mai rar³⁹: în prezent în picioare încălță cizme din cauciuc, îmbracă pulovăre, cămăși, pantaloni obișnuite - chiar și bluejeans, din

³⁴ Extras din *Curierul Băilor*, no. 13 din 1928

³⁵ vezi Anexa XXIII

³⁶ Gabriel Bethlen - principele cu renume de bun gospodar - califică drept exemplară prelucrarea produselor lactate din aceasta regiune, ordonând prin instrucțiunile economice din 1623 "să se lucreze cașurile și burdufurile pre felul din Secuime". Imreh Istvan, Pataki Iozsef, *Structura satului secuiesc, sfârșitul secolului al XVI lea începutul secolului al XVII lea*. În: Răscoala secuilor din 1595 - 1596, București, 1978.

³⁷ Informație Țică Lazăr, Voinești - Covasna, 2001.

³⁸ Informații culese de la un voineștean în S. Opreanu *Transhumanța din Carpații Orientali*

³⁹ În timpul cercetării noastre un singur oier era îmbracat în portul tradițional. El ne-a declarat că nu va renunța la acesta până la moarte - Mircea Cojan, Voinești - Covasna, 2001

portul tradițional păstrându-se doar chimirul, pălăria mocănească, căciula și sarica.

Oierii stau la stână din mai până în septembrie. În tot acest timp pot coborî doar o singura dată: la nedeie.

Nedeile erau străvechi târguri ce se țineau pe plaiurile munților în fiecare an la aceeași dată și adunau populația de pe ambele versante ale Carpaților, agricultori, crescători de animale, meșteșugari. La ele coborau și ciobani de la stănilile situate pe munții din apropierea plaiului unde avea loc târgul. Aici se schimbau mărfuri, se întâlneau cunoscuții, se distrau. La petrecere luau parte activă toți cei prezenți. Jocul continua până seara târziu.

Nedeile au avut din timpuri străvechi un rol pozitiv în păstrarea și schimburile elementelor comune de cultură la populația din regiunile de pe ambele versante ale Carpaților⁴⁰.

O nedeie la care participau toți ciobanii covăsneni era cea ținută de Sfântul Ilie (20 iulie) - Sântilia - la Voinești, în Valea Zânelor. Pe lângă componentele economice și culturale, nedeia reprezenta și locul de întâlnire al tinerilor de ambe sexe.

Aici se încheiau logodnele în vederea căsătoriilor ce urmau să se officieze după ce turmele coborau de la munte. Flăcăul oferea ca dar de logodnă, păpușa de caș. Dacă cererea îi era acceptată, fata îi oferea un smoc de busuioc semănat de Sfântul Gheorghe. Din zestrea fetelor nu lipsea niciodată un număr destul de mare de oi - 100. Până la căsătorie ciobanii strângeau și ei destule oi drept plată pentru munca de la stână. Acestea împreună cu cele reprezentând zestrea fetei constituiau baza economică a noii familii. După al doilea război mondial, nedeile nu s-au mai ținut. Ele s-au reluat după 1968⁴¹ și au evoluat până astăzi când au doar caracterul unor mari manifestări culturale.

La sfârșitul mileniului al II-lea păstoritul voineștenilor se prezintă astfel: așezarea aparține categoriei de localități adunate și cu gospodării cu suprafețe reduse; rezervele de hrană sunt insuficiente față de numărul animalelor; se practică agricultura pe suprafețe restrânse; ocupația principală este în continuare păstoritul; se prelucrează și comercializează produsele pastorale; sistemul de plată al ciobanilor este în bani și în natură; se exclude în totalitate participarea femeilor la stână; proprietarii de oi angajează personal specializat pentru activitatea la stână (baci, mânzărari, sterpari); ciobănia se moștenește din tată în fiu; cel mai lung drum pe care îl parcurg este până în Depresiunea Târgu Secuiesc.

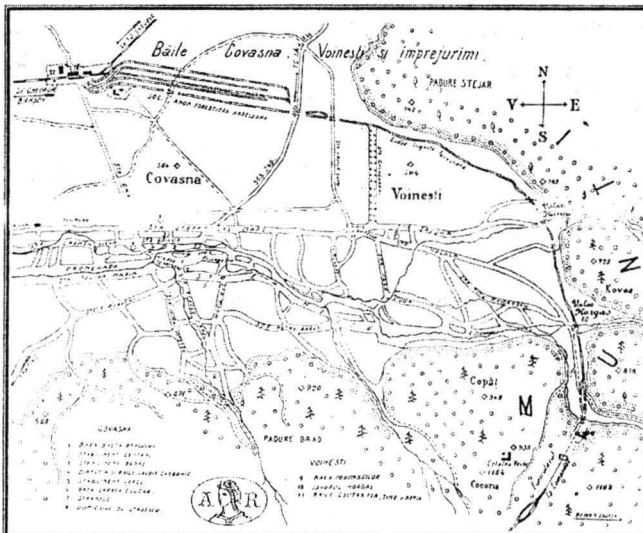
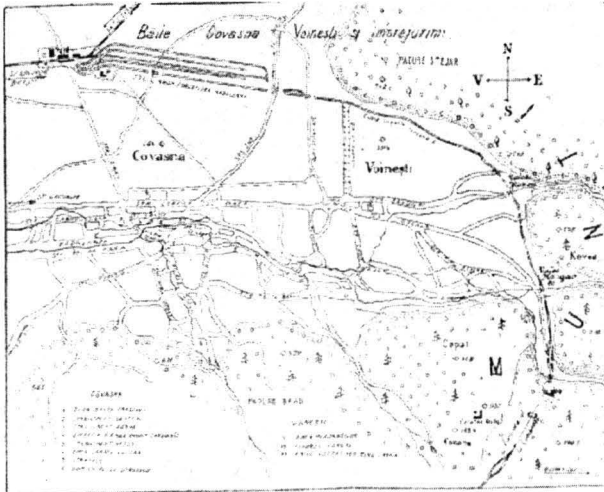
⁴⁰ Vlăduțiu I., *Etnografia românească*. București, 1973, p. 429.

⁴¹ La nedeia din acest an baciul Ioan Lazăr și-a cunoscut actuala soție; s-au căsătorit în toamna aceluiași an. (Voinești - Covasna, 2001)

Anexe

1) Harta drumurilor de transhumanță ale oierilor din Carpații Orientali după Sabin Opreanu

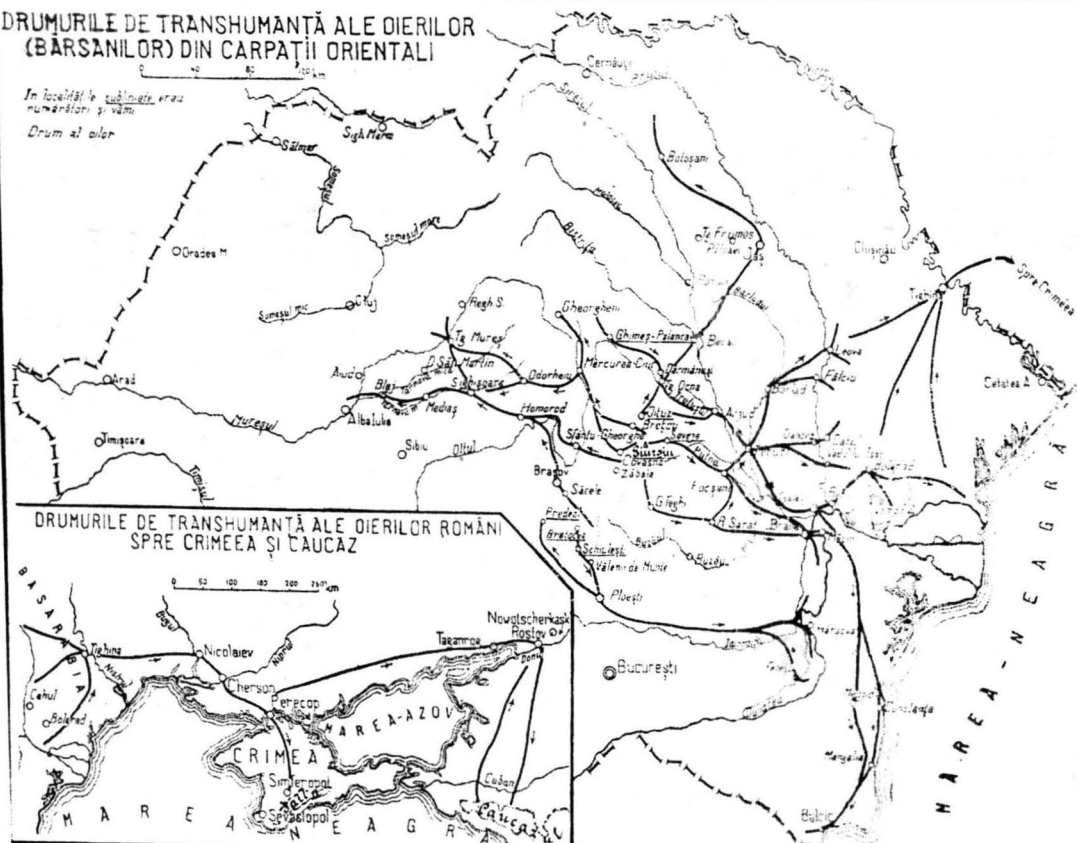
2) Biblioteca Academiei Române, Covasna – Voinești și împrejurimi

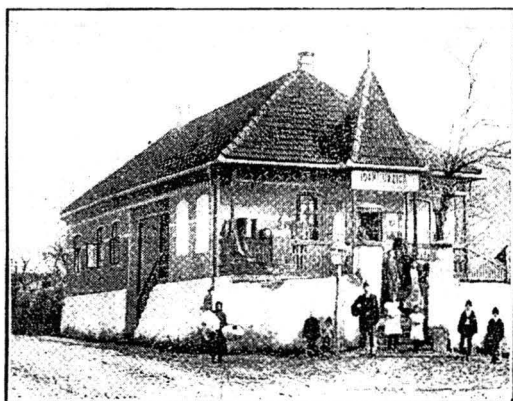
DRUMURILE DE TRANSHUMANȚĂ ALE OIERILOR (BĂRSANILOR) DIN CARPAȚII ORIENTALI

În localități le călătorie erau
numărați și vănuți

Drum al oierilor

IOAN N. URZICA
Covasna-Voinesti. — Jud. Treiscaune
BĂCĂNIE ȘI COLONIALE

Depozit de postăvuri din lână naturală, lucrate în comună pe războaie de casă.

Postăvurile sunt de bună calitate și cu prețuri convenabile.

Lățimea dela 50-56 cm.

La cerere se trimit mostre.

DUMITRU I. ALUPOAIE

COVASNA — Jud. Treiscaune

Execută lucrări de cojocărie și de croitorie. Confeționează păături, și sacuri blănite de picioare. Singurul în această branșă. — Soția execută croitorie de dame după ultima modă

Cu toată stima, **Dumitru I. Alupoaie**
cojocar și croitor

Niculai N. Olteanu

BRÂNZAR

Covasna-Voinesti — Str. Morilor 3

Jud. Treiscaune

Aduce la cunoștința Onor. clienților că servește cu orice fel de brânzeturi, cașcaval afumat, lapte gros, lapte acru, brânză specială la beșică și brânză de burduf, de munte. Produsele noastre sunt untuase și de cea mai bună calitate. Expediăm și prin ramburs.

Cu toată stima

NICULAI OLTEANU

COVASNA

ATELIER DE TRICOTAJE

„SALVATOR“

COVASNA-BĂI Județul Treiscaune

Aduc la cunoștință Onor. Public că în Atelierul meu de Tricotaje, se poate procura orice lucrări din lână casnică indigenă, bine și solid executate ca : flanele, jerseuri, pulovere, veste, șaluri, căciuliți, ciorapi, mănuși și orice haine pentru sport, din lână pură.

De asemenea avem în permanență, gata orice se dorește, în diferite mărimi, modele și culori. Primim spre executare comenzi urgente, atât în engros, cât și en-detail, garantând felul executărei.

Nu treceți până nu ne vizitați atelierul, care vă pune la îndemână cea mai bună și solidă haină, garantându-vă cel mai eficient preț.

Cu toată stima :

BERCHEU CONSTANTIN

Tricotaje COVASNA

OBICEIURI LA ÎMPREUNATUL OILOR în satul SÂNTEJUDE

PETRU CODREANU

Cluj Napoca

Particip pentru prima dată la o manifestare ca aceasta de la Sighetu Marmăției pe care o apreciez ca având un rol deosebit în perpetuarea obiceiurilor, acolo unde sunt, în descoperirea și depozitarea lor și depozitarea lor, acolo unde au fost, ori încurajarea celor care se formează în noile condiții impuse de transformările sociale.

În ce mă privește am să prezint câteva obiceiuri legate de împreunatul oilor din satul Sântejude, aparținător comunei Țaga din județul Cluj, așa cum se petreceau ele prin anii '60 ai secolului XX, când localitatea a fost cuprinsă de colectivizare.

De la început amintesc că la Sântejude oile sunt cele mai apreciate dintre animale domestice. De aici rezultă și grija ce li se acordă. În decursul vremii s-au format, în sat și împrejurimi, obiceiuri frumoase legate de oi.

Înainte, când casele vechi aveau dușumeaua din pământ, sătenii care aveau oi puține, atunci când fătau acestea erau ținute în casă până când se "antrema" nivelul.

Primăvara pentru a se stimula producția de lapte oile erau duse la păscut și noaptea. Tot în acest scop când mieii creșteau și ajungeau să pască iarbă ori să consume fân, erau "aleși", închiși separat peste noapte. În acest caz oile erau mulse dimineața și se putea aprecia cât crește producția de lapte ori aproximativ cât se va obține la împreunat.

Când se apropia împreunatul, oile erau duse la păscut pe locuri de față din cea mai bună, evitând locurile cu cucută, plantă care duce la scăderea bruscă a laptelui. Tot în această perioadă se adăugau în hrana oilor "gozurile" din grâu ținute special pentru acum. Unii săteni, în perioada premergătoare împreunatului îmbogățeau hrana animalelor cu "cocoși" (floricelile de porumb).

Împreunatul ține două zile și se face de regulă în prima decadă a lunii mai, constituind o adevărată sărbătoare populară în care oamenii, nu numai că se îmbracă cu ce au frumos dar se și hrănesc cu mâncări mai alese.

În prima zi sunt adunate oile la o gospodărie dinainte stabilită. Aici oile intră în curte peste un lanț prins de cei doi stâlpi ai porții, pentru a fi unite în turmă întocmai ca verigile acestea. Oile sunt aduse la locul stabilit în după amiaza zilei, de către doi-trei membri ai familiei din care unul este pregătit pentru a însoți turma nou

constituită pe îmaș, unde este dusă la păscut și de unde se va întoarce a doua zi.

Când au ajuns toate oile la locul împreunatului, fiecare gospodar și le mulge iar laptele obținut se pune laolaltă și se vinde prin negociere ori prin licitație, iar banii obținuți sunt folosiți pentru nevoile comune ocazionate de împreunat.

După ce oile sunt mulse turma este însoțită pe îmaș de câte un reprezentant din fiecare familie de oslaș (părtaș), adică de cel care a venit pregătit special pentru acest lucru.

Cei care însoțesc turma nu au voie să doarmă. Dacă totuși se întâmplă ca cineva să ațipească acesta este "brișcălit", adică lovit cu o nuia până se trezește și dacă se poate este descăltat și i se ascunde încălțăminte pe care o primește numai după ce dă ceva din sticla ce o are în traistă. Spre ziuă o parte din cei aflați pe îmaș se duc la pădure și aduc scoarță de cireș sălbatic și ramuri înfrunzite cu care se fac "gotoii și păpălugăra".

Pentru unele turme se angajau muzicanți. Aceștia mergeau în întâmpinarea turmei la marginea îmașului de unde veneau cântând înaintea oilor. După taraful de muzicanți veneau gotoii și apoi păpălugăra. În curți ieșeau gospodarii cu găleți ori alte vase cu apă pentru a stropi turma și a uda păpălugăra crezându-se că, cu cât este aruncată mai multă apă pe mascatul cu frunze cu atât vor da oile mai mult lapte. În timp ce păpălugăra îndura șuvoaiele de apă, gotoii se "alungau" după fete și neveste. De aceea acestea căutau să se țină cât mai departe de oi, ascunzându-se după porți, garduri ori alte obstacole ce-i împiedicau să ajungă la ele. La locul împreunatului gospodarii oslași veniți cu vase pentru muls împodobite cu flori, frunze verzi, așteaptă cu nerăbdare sosirea turmei. Odată sosită turma fiecare își alege propriile oi într-un țarc în care au fost mulse în ziua precedentă, acolo fiind mulse din nou. De această mulsare depinde alegerea celui care va fi fruntaș și ordinea în care se va lua laptele în perioada de lactație. De aceea această mulsare este începută în același timp de toți gospodarii - oslași la îndemnul unuia dintre ei când toți deodată ridică vasul de muls cu gura în jos, semn că este gol zicând: "Să fie într-un ceas bun!" Mulsul oilor se face de data aceasta astfel încât să nu le rămână în uger nici un strop de lapte deoarece la împreunat laptele este foarte scump, "un deț" și chiar mai puțin se vinde cu sume mari de bani. După muls începe măsuratul laptelui care se face cu măsuri de capacitate stabilite de comun acord de către oslași. Măsura de bază este cupa care are ca multiplii laptele (lapții) iar ca submultipli felea (jumătate de cupă), fărtaiu și dețul. Aceste măsuri sunt improvizate din oale și căni (de lut), găsite în gospodăriile oslașilor. Când una dintre ele este prea mare se crestează la partea de sus cu o pilă, aducându-se la capacitatea dorită.

Foarte rareori se întâmplă ca oslași să hotărască măsuratul laptelui cu "țâncușa" care nu este altceva decât un răboj. În viața mea numai odată și la o turmă s-a hotărât măsurarea laptelui în acest mod. În cazul măsurării cu țâncușa fiecare gospodar pune laptele în același vas. Prin introducerea țâncușei în lapte până la fundul vasului rezultă în funcție de semnele stabilite dacă oslașul are lapte în plus pentru vânzare ori dacă mai trebuie să cumpere. "Gradația", respectiv creștăturile de pe țâncușă indică aceleași măsuri de capacitate: dețul, fărtaul, felea și cupa. Și în cazul măsurării cu țâncușa laptele se pune laolaltă, urmând să fie vândut ori să fie dat ciobanului.

Gospodarul care obține cel mai mult lapte devine frunțașul turmei. În sarcina lui cad toate problemele privind definitivarea împreunatului care se încheie cu o petrecere asemănătoare cu o nuntă. Primul lucru ce îl face în noua sa calitate este transportul porților (leselor) de la locul împreunatului la locul în care se amenajează staulul, strunga și comarnicul sub care se mulg oile, mulgătorii fiind feriți de dogoarea soarelui și de ploaie. Comarnicul este un fel de construcție asemănătoare cu o poartă maramureșeană. Sub acoperiș este "patul" păcurarului. Tot aici se țin gălețile pentru mulș oile.

Frunțașul este primul care ia laptele de la turmă. De aceea el trebuie să-și tocmească mulgători, aranjând lucrurile în așa fel încât seara să se găsească în mijlocul oslașilor cărora le dă o masă copioasă de la care nu lipsesc sticlele cu băutură și muzicanții. Se petrece până noaptea târziu.

Stânăritul se practică rar la Sântejude. Spre deosebire de forma de împreunat de care ne-am ocupat până acum în cazul stânăritului nu sunt semnalate obiceiuri și petreceri. Stânăritul este practicat de proprietarii care au oi puține, până la cinci. Aceștia își întocmesc un păcurar și un baci primind de la stână o cantitate de caș ori lapte pentru fiecare oaie avută în turmă.

SIGHETU MARMAȚIEI

29 decembrie 1999

Dr. ION FILIPCIUC
Câmpulung Moldovenesc

Versurile unui frecvent cântec liric românesc despre singurătatea omului lipsit de neamuri sau poate doar înstrăinat de satul în care s-a născut:

„N-am nici mamă, n-am nici tată,
Parc-aș fi născut din piatră;
N-am nici frați, n-am nici surori,
Parc-aș fi născut din flori”

Înfățișează un model de *catrină arhaică* – despre care a scris, din câte știm, doar Ion Pogorilovschi, în cartea **Arhetipul expresiei lirice românești**, Ed. Cartea Românească, București, 1987, – unde reluarea elementului comparativ are două regnuri: cel floral și cel geologic.

Dacă pentru formularea „*parc-aș fi născut din flori*” nu se întrevede aluzia la concepția copilului într-un cuplu lipsit de auspiciile căsătoriei religioase și imaginea poetică își păstrează parfumul naturaliter, comparația „*parc-aș fi făcut din piatră*” poate fi suspectată de un absurd al imaginației folclorice cu atât mai bizar cu cât asemenea vers apare ca o constantă poetică suficient de frecventă. Să observăm însă, înainte de toate, că elementul lexical din structura celor patru versuri sînt toate de origine latină și prin acest aspect avem

îndrituirea să presupunem că formula sau patternul de mai sus are o vechime considerabilă de vreme ce nu au fost nevoie de elementele slave pentru exprimarea unei anume stări sufletești. Să bănuim, prin urmare, că și semnificațiile cuvintelor luate separat sau ale celor două brațe ale structurii întregului poartă un înțeles mai vechi decât îl pot avea aceste cuvinte în accepția din limbajul comun al zilelor noastre.

Putem înțelege în acest univers de discurs că oricine este făcut / născut din flori – sintagma „*copil din flori*” este un pleonasm sau mai degrabă o *farcitură* pentru că termenul de origine slavă „*copil*”, cu sensul născut în afara căsătoriei, adică din flori, este reluat prin cuvântul „*flori*” de origine latină – dar că același creator – poet obiectiv în toată puterea cuvântului, cum ar spune George Coșbuc – își

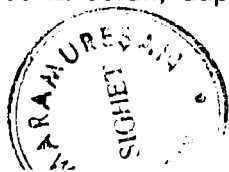
explică restriștea soartei din pricina nașterii din piatră e cam dificil de aproximat.

Și totuși, dacă ne întoarcem cu gândul și întrebarea spre capătul celor două milenii ale erei noastre, vom observa că în mentalitatea trăitorilor daco-romani din acele vremuri *nașterea din piatră* era o viziune și o zicere obișnuită întrucât în cultul mithraic, adus în Dacia de către soldații romani recrutați din Orientul Mijlociu, zeul civilizator Mithra se năștea din piatră. Și nu o singură dată, în *illo tempore*, ci în fiecare an și anume în ziua de 25 decembrie, la trei-patru zile de la solstițiul de iarnă, după intrarea Soarelui în cele spațiul celest măsurat cu 30 de grade ale Constelației Capricornus, adică după ce lumina dovedea că este mai puternică decât întunericul și noaptea cea mai lungă de peste an începea să-și micșoreze amenințarea.

„Este-o piatră lecovată,
Lerui Doamne!
Șede Maica-ngenunchiată,
Să nască fiul din piatră.
Fiu din piatră s-a născut,
Mătura-n mână i-a pus,
Să măture pământul;
Pământul de gozurele
Și cerul de negurele.”

Alexiu Viciu, **Colinde din Ardeal, Datini de Crăciun și credințe poporane**, culegere cu anotațiuni și glosar de..., Libr. Socec & Comp. Și C. Sfetea, București, 1914, p. 51, nr. LV, din Cornești, Mihai Viteazul, Cluj; altă variantă din Sebeș, Rușii Munți, Mureș, p.63, nr. LXXV; cf. **Colindă-mă, Doamne, colindă! Colinde populare românești**, Ediție îngrijită, prefată, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, Editura Minerva, București, 1992, p.122-123; variantă la Bela Bartók, **Romanian Folk Music**, Volume Four, Carols and Christmas Songs, (Colinde), edited by Benjanin Suchoff, Texts translated by E.C. Teodorescu, The Hague, Martinus Nijhoff, 1975, nr. 96 a, din Urviș de Beiuș, Șoimi, Bihor, și 96 b, din Șoimi, Bihor; cf. Monica Brătulescu, **Colinda românească**, The romanian colinda (Winter-solstice songs), Editura Minerva, București, 1981, tip. 33, *Nașterea din piatră*, p.186)

Cum în domeniul mitologiei imaginația folclorică lucrează cu un sistem închegat, nu-i de mirare că, dacă Isus Hristos s-a născut din piatră, tot din piatră va trebui să se ridice la ceruri, după cum glăsuie o colindă din țara Loviștei:

„Colo-n sus, pe mare-n sus,
 Florile-ndalbe lemn de măr!
 Pare-un soare că-mi răsare,
 Și cea lună că-mi lumină.
 Florile-ndalbe lemn de măr!
 Nu e soare răsărit,
 Nici cea lună luminând,
 Și-i o dalbă corăbioară
 Da-n cea dalbă corăbioară?
 E-ncărcată tot de jidovi,
 Între ei și Dumnezeu,
 Nu mi-l duc să mi-l cinstească,
 Și mi-l duc să mi-l muncească.
 Întâia muncă ce i-au dat?
 De caftan l-au dezbrăcat,
 Caftan de urzică l-a-mbrăcat.
 Doilea muncă ce i-au dat?
 Cunună de spini că i-a-mpletit
 Și pe cap că i-a trântit.
 Treilea muncă ce i-au dat?
 Sus pe cruce l-au urcat,
 Sus pe cruce de măr dulce.
 Patra muncă ce i-au dat
 Cu crucea l-au încărcat.
 Cincea muncă ce i-au dat?
 Cu cuie l-a pironit
 Tot prin mâni și prin tălpi.
 Șasea muncă ce i-au dat?
 Cu oțăt l-au adăpat,
 Fiere i-au dat de gustat.
 A șaptea muncă ce i-a dat?
 În stan de piatră l-a-ncuiat,
 Stan de piatră în patru-și muchii.
 Când fu joi de dimineață,
 Când se uită cam deoparte,
 Cam deoparte, nu departe,
 Tare-și venea patru sfinți,
 Patru sfinți cu patru cărți,
 Se puse de patru părți.
 Cetiră joi, cetiră vineri
 Și sâmbătă toată ziua,
 Duminică-n cântători,
 'N revărsat de ziori,
 Stan de piatră în patru-și crapă,
 Dumnezeu la cer se-nalță.

*Dar din gură ce mi-și lasă:
– Sfinți, mai sfinți, și dragi de sfinți,
Sfințească-vă Dumnezeu
C-ați stătut de trupul meu,
De l-ați scos din stan de piatră.
Sfințiți și voi după mine,
Cu toți sfinții de-a-mpreună,
Să ne facem voia bună.
Și s-o-nchinăm lui Hristos,
Să fii, domn bun, sănătos!"*

(Înregistrat în 1964 de la Pătru F. Menchiu, 79 de ani, Boișoara, Țara Loviștei, cules și publicat de Constatin Mohanu, în grupajul **Colindele Patimilor**, în „*Datin'*”, București, nr. 7-8 (12-13), 1994, p.20; cf. tip – 190- Isus ichis într-un bloc de piatră, Monica Brătutescu, op. cit., p.309, foarte frecvent.)

În chip firesc, nașterea din piatră a Mântuitorului va fi transferată asupra unui personaj istoric precum Ștefan cel Mare:

*„Trandafir verde-nflorit,
Colo-n jos la răsărit,
Mare spaimă s-a făcut,
Că din peatră mi-o crescut
 Brădișor
 Înălțișor,
 Frumușel
 Și subțirel
Ca și tras printr-un inel.
Toată lumea se-ntreba
Și cu toți se ciudulea
Cum din peatră ne-ncepută
Brad să crească se putea?
Cum grăiau,
Cum să strângeau,
Cu toții să ciuduleau,
 Să ciuduleau,
 Să mirau,
 Să mirau,
 Să minunau.
Nime-n lume nu-mi găcea,
Pân-o babă îmi venea,
O babă ocheșia,
Care din grai le grăia:
– Fraților, fărtaților,
Mergeți toți către sfîntit*

*Că acolo mi-o sosit
Armăsar împodobit,
Armăsar înlăntuit,
Tot în aur ținut,
Care din grai mi-a grăit
Că cin' vrea să-l stăpânească
Să meargă să-l călărească.*

*Lumea cum o auzea,
Să mira,
Să minuna
Și acolo să ducea,
Dară nime nu-ndrăznea
Să meargă să-l călărească,
Să mi-l ia să-l stăpânească. [...]
Și-napoi mi să-nturna,
Doamne sfinte, ce-mi vedea?
De-mi vedea cel brădișor
Înălțuț, înălțișor,
Că din peatră îmi ieșea,
În fecior mi să făcea
Și apoi din grai grăia:
– Oameni buni, oameni români,
Cu inima de creștini,
Înarmați-vă toți bine
Cu puști și cu carabine
Și haideți toți după mine
Să bătem eli limbi străine."*

(Ștefan Vodă și baba, după Teodor A. Bogdan, **Ștefan cel Mare, Tradiții, legende, balade, colinde ș.a.**, culese din gura poporului de..., Editura Librăriei Ciurcu, Brașov, 1904, p.45-46, cules din Orșova. E drept că textul de mai sus ridică oarece semne de întrebare privind autenticitatea folclorică, dar ivirea unui brad din piatră și transformarea bradului în erou exemplar țin de naivitatea și dacă nu cumva chiar de modalitatea de a netezi o imagine de sorginte păgână în paradigma sărbătorilor creștine de la Crăciun.

Monica Brătulescu considera că *Nașterea lui Isus din piatră* face parte din „stratul de bază al colindei românești – strat căruia îi circumscriem nu numai nucleele unor tipuri comune Transilvaniei și Munteniei, dar și unele tipuri atestate regional”, în care aflăm tipuri „necunoscute popoarelor învecinate» de ex. Tipurile nr. 33 - *Naștere din piatră*, nr. 36 - *Miorița*, nr. 55 *Leul*, nr. 65 - *Ciuta proroacă*, nr. 69 - *Vînătorii preschimbați în cerbi*.” (op. cit. p.71)

Cum însă versiuni similare cu subiectul din **Miorița** colindă se găsesc în folclorul francezilor, al polonilor, sârbilor, grecilor, albanezilor și al bulgarilor, e posibil ca la o cercetare mai atentă și *Nașterea din piatră* să se ascundă în textele altor popoare din aria europeană. Dar subiectul nu a fost abordat, din câte cunoaștem, decât de filologul român Mircea Popescu, în studiul **Le colinde de la petra** (trăce del culto di Mithra pietrogenitus i Sol invictus nel folklore romeno) tipărit în volumul „*Saggi di poesia popolare romana*”, Roma, 1966, p.117-128.

Subiectul este incitant fiindcă nu-i singura relictă folclorică românească din cultul mithraic instituit de legiunile romane în Dacia cucerită de împăratul Traian. Mai exact, romanizarea o bănuim desfășurându-se în trei etape oarecum distincte: întâia, în manieră militară; a doua, în perspectiva colonizării cu forță de muncă adusă din imperiu, așadar cu [o masă de] vorbitori de limbă latină vulgară, și a treia, în perioada următoare demilitarizării romane din Dacia Felix.

În fapt, romanizarea dacilor nu se putea face în forță și ar fi de presupus că viitura romană cea mai puternică a venit după retragerea legiunilor imperiale. Astfel, în prima etapă, prin cucerirea Daciei de către legiunile conduse de împăratul Traian și prin pacificarea învinșilor (unde trebuie făcută diferența dintre victoria militară obținută în câțiva ani de lupte intermitente sau continue (102-106) și pacificarea învinșilor într-un răstimp de cel puțin zece ani, în Dacia pătrunde cultul mithraic adus de soldații recrutați din întreg imperiul roman. În etapa a doua sînt împinși în provincia cucerită și pacificată diferiți coloni, oameni liberi, antreprenori, negustori și odată cu aceștia își face intrarea masivă în Dacia și cultul creștin. Pentru aprecierea realității istorice din această etapă ar trebui luată în seamă chiar basna lui Simeon Dascălul și a lui Misail Călugăru, anume că în Dacia au fost deșertate închisorile de la Roma și din întreaga Italia. Numai că ar fi de știut ce hram purtau acești penitenți sloboziți în proaspăta provincie cucerită de romani: dacă erau hoți de rînd și criminali de drumul mare, singurul sprijin al ipotezei ar fi că urmașii lor le-au perpetuat harul până în pragul mileniului trei al erei noastre; dacă însă cei surghiuniți la capătul imperiului erau creștini închiși pentru delictul propagării învățăturii lui Isus Hristos, atunci faptele intră într-o cu totul altă perspectivă.

Când s-a petrecut această istorică deșertare a penitenciarelor romane în Dacia nu avem știre dar am presupune că numaiedcât în vremea unor persecuții mai înverșunate, după care se așterne oarecare pace între cultele oficiale păgâne și creștinismul în plin avânt. Ajunși în Dacia Felix, penitenții creștini nu pot fi priviți de către dacii băștinași decât ca dușmani ai administrației romane și virtuali prieteni ai oropsiților imperiali și, prin urmare, se produce o comuniune de suferință cultural-

etnică între romanii pedepsiți cu surghiunul în Dacia și dacii osândiți cu supunerea sub steagurile legiunilor romane. În aceste condiții ar putea fi explicată și creștinarea spontană a dacilor și amestecul de elemente păgâne din creștinismul cosmic al daco-romanilor.

În etapa a treia, după retragerea legiunilor militare, retragere ce durează totuși vreo câțiva ani, din 271 până prin 275, se produc două fenomene sociale de mare importanță în desfășurarea istorică ulterioară: un recul al romanilor oficiali (administratori, guvernatori, veterani, antreprenori, negustori, preoți) care sînt rechemati sau se întorc cu de la sine voire în patria mămă și altul de izbăvire a celor incomodați de legile administrației imperiale într-o provincie lăsată acum de către foștii stăpâni în voia soartei istoriei.

Pentru triburile din jur, Dacia era oricum oaza de civilizație apuseană și nimic nu-i mai stânjenea pe cei îndrăzneți să-și caute rostul într-un ținut rămas fără stăpâni. Procesul pare oarecum similar cu ceea ce s-a petrecut în Bucovina după ce administrația austro-ungară a părăsit provincia în toamna anului 1818: venind românii din Vechiul Regat, bucovinenii au ținut să se diferențieze de ei vorbind limba germană, limba foștilor opresori. Concret, la intruziunea noilor elemente „barbare” în Dacia părăsită de legiunile romane, daco-romanii s-au apărut vorbind limba latină, limba foștilor asupritori. În chip firesc, în societatea Daciei demilitarizate, la sfârșitul secolului al III-lea din mileniul întâi, se oficiau cel puțin trei culte religioase:

- a. Cultul zalmoxian, prin urmașii dacilor care practicau o rezistență culturală față de foștii asupritori și urmașii lor;
- b. Cultul mithraic, prin veteranii legiunilor romane și prin urmașii lor împământenii în Dacia Felix, și

c. Cultul creștin, prin penitenții expulzați pe motive religioase din Italia și din vechile hotare ale imperiului roman.

Negreșit că între cele trei culte exista un flux de informații, de transfer al unor simboluri și de resemnificare, astfel încât cele trei religii monoteiste se vor îngădui și se vor împleti, cu timpul, în jurul doctrinei celei noi și cu mai mare putere de încredințare în mântuire – cultul lui Isus Hristos. Ceea ce a cântărit greu în izbânda cultului creștin în spațiile în care încă se mai oficiau misterii zolmoxiene și mithraice a fost accesul femeilor la slujbele religioase (acces interzis în misterii mithraice) și,

prin urmare, învățătura lui Hristos a intrat, prin glasul mamei, în educația copiilor.

Dintr-o sumară analiză a celor trei culte religioase din istoria poporului român se poate constata că în mare parte folclorul nostru păstrează imagini care și-au avut funcția primară într-o doctrină religioasă, au fost valorificate treptat în decursul timpului și al schimbărilor social-culturale și au fost transmise până în epoca modernă în cadrele a trei paradime cultural-ritualice. Dintre cele trei culte din spațiul locuit de români, cel mai important sub aspectul rezistenței sistemului de semne transmis prin valorificare poetică se dovedește cultul lui Mithra.

Îndoitul rost al mesajului mithraic era să aducă beneficii atât destinatarului celest cât și destinatarului pământean, cu precizarea că eficiența textului destinat depinde de puritatea semnelor și de prezența „oficială”, festivă și nonprofanatoare a destinatarului-destinator colectiv în numele căruia și în beneficiul căruia se și transmite textul. În termeni tehnici, am spune că un text sacru destinat divinității își pierde funcția comunicantă în momentul în care canalul de transmisie și înțelesul mesajului sînt profanate de intruziunea neinițiaților în paradigma festivă.

Și în acest cult avem o divinitate supremă, un zeu civilizator, Mithra, și o zeiță a Dragostei. Scena cea mai importantă în toată iconografia mithraică îl reprezintă pe zeul civilizator înjunghiind taurul pe care l-a gonit cu ajutorul unui câine trimis de Divinitatea Supremă și în momentul jertfei animale sângele taurului se preface în struguri pentru *vin* iar carnea (coada) animalului capătă înfățișarea unui mănunchi de spice de *grâu*. Dacă ne aducem aminte de legenda cu distrugerea viței de vie de către Deceneu, putem înțelege din subtextul poveștii că preotul a poruncit stărpirea viilor nu din pricina apetitului bachic al geto-dacilor, ci tocmai pentru că aceștia își vor fi început practicarea unui nou cult, cel al lui Mithra, în care principalele elemente de împărtășanie erau *pâinea* de grâu și *vinul* din struguri. Că aceste elemente au fost revalorificate apoi în cultul lui Isus Hristos nu mai trebuie explicat.

Plăcile votive mithraice din Dacia se disting, față de cele din alte spații geografice cucerite de către romani, unde cultul oriental a pătruns vertiginos prin soldații recrutați din Asia, prin numărul mare, peste 250 de piese sculptate, și prin execuția rudimentară a sculpturii în piatră de calcar. În celelalte provincii romanizate, în Galia, Spania, Germania sau Britania, stele mithraice sînt mai puține la număr dar marmora în care sînt executate sculpturile presupune donatori bine înstăriți. Din asemenea deosebiri putem trage concluzia că în vreme ce în celelalte provincii romanizate din Europa cultul lui Mithra era practicat de stratul aristocratic al comunităților, în Dacia cultul mithraic a fost apanajul oamenilor simpli.

Din acest cult daco-romanii au conservat legenda vânătorii bourului de către Dragoș Vodă, zilele săptămânii planetare și numele celor trei divinități consacrate planetelor Mercur, Venus și Soare, sub imaginea celor trei babe *Sf. Miercuri*, *Sf. Vineri* și *Sf. Duminică*; sistemul celor 12 semne zodiacale, pâinea și vinul ca însemne rituale ale jertfei de întemeiere a agriculturii; tripartiția agricultură, viticultură și păstorit din cântecele folclorice; cultul Soarelui și frecventa invocare a astrului în vrăji și descântece; nașterea lui Mithra și a lui Hristos din piatră; personajul Moș Crăciun de la solstițiul de iarnă și personajul *A lunei Mireasă*, Sora Soarelui și-a Pământului din descântece, vrăji și mai cu seamă din variantele baladă și colindă ale **Mioriței**.

Cultul lui Mithra avea ca principiul sacrificiul taurului și botezul mistului cu sângele animalului ucis. Față de cultul lui Zalmoxis, întemeiat pe sacrificiul uman, cultul mithraic era un progres religios pentru că mesajul comunității către divinitatea invocată se transmitea prin sângele, carnea și suflul taurului. Alegerea sau impunerea acestui animal se datora faptului cosmic anual că echinocțiul de primăvară în urmă cu cinci mii de ani avea loc în ziua de 23 aprilie, când Soarele intra în Constelația Taurului. Cultul lui Mithra își are originea și scopul în civilizația agrară, înlăturând supremația păstorilor, căci la nașterea lui Mithra din piatră (piatra din jurul trupului său având încrustat inelul celor 12 constelații zodiacale prin care trece anual Soarele) trei păstori vin și-i închină ofrandele lor. Cea de a treia divinitate din cultul mithraic, Fecioara Celestă, rămâne ascunsă și această ocultare a feminității poate fi justificată prin faptul că femeilor le era interzisă prezența la misterele ce se desfășurau într-un templu subteran (mithreum) săpat în piatră.

Cultul lui Hristos pătrunde în Dacia în urma cultului mithraic și cu mai slabă vigoare întrucât la acea vreme încă nu era acceptat în rândul religiilor oficiale din Imperiul Roman. Legiunile romane intră în Dacia și cu acest cult și în scurtă vreme noua religie cucerește tot mai mulți enoriași dintr-un motiv mai puțin religios-doctrinar: jertfele animale nu mai sînt admise; botezul mistului se face prin apă iar nu prin foc sau prin sânge; primirea femeilor la slujbele religioase.

Incompatibilă cu litera și spiritul **Evengheliilor** creștine, colinda românească despre nașterea lui Hristos din piatră implică următoarele observații:

1. În practica și ceremonialul cultului

mithraic de pe teritoriul Daciei romanizate se cântau în seara sau în ziua nașterii lui Mithra un set de texte ritualice;

2.Unul dintre aceste cântece proslăvea nașterea lui Mithra din piatră;

3.Alte cântece erau închinatelor celor 12 constelații zodiacale sau ființelor celeste figurate în structura acestor constelații;

4.Întrucât fiecărei constelații îi corespundea în plan cronologic o lună de zile iar în capătul fiecărei luni primele zile erau numite calendae, cântecul rostit despre o zodie sau alta a fost numit calenda – cārindă, corindă, colindă;

5.Cele 12 colinde mithraice s-au cântate veacuri la rând și au ajuns până în zilele mileniului al treilea sub forma colindelor despre *berbecul* năzdrăvan sau *mioriță*, despre *taur*, bohor, bohurel, bou sur sau *buor*, despre *gemeni*, despre *leu*, despre o *fecioară* fată de maier, o *fată* în leagăn, despre o *galbenă păioară* care măsoară pământul cu umbletul și cerul cu cumpătul, despre un *cerb săgetat* de un arcaș Făt-Frumos, despre un *pește* care hălăduiește prin grădina unei fete, despre un *șap* sau un *pui de iudă* (iudiță) care știe sfârșitul pământului și capătul veacului;

6.În timp, colindele mithraice au fost impregnate cu elemente creștine sau li s-a transformat textul spre a purta o semnificație creștină și cerbul săgetat se dovedește a fi metamorfoza Sf. Ioan Botezătorul, fecioara fiară a cerului devine Maica Precista, nașterea lui Mithra din piatră va fi transferată asupra lui Isus Hristos;

7.Colindele românești, spre a li se desluși originea, structura și semnificațiile, ar trebui așezate într-o paradigmă mai largă decât cea a tradițiilor dintre Crăciun și Bobotează, din răstimpul celor 12 zile și nopți dintre Anul Vechi și Anul Nou, și cu cât paradigmele vor fi mai extinse – vrăji, basme, balade, jocul *călușarilor* sau ritul *caloianului* – în spațiul național sau în spațiul european – la bulgari, sârbi, ucraineni, poloni, francezi sau italieni – cu atât avem șanse de a desluși rosturile și adevărul care i-au determinat pe strămoșii noștri să întâmpine *Ziua Soarelui Învingător* prin asemenea cântări.

REFRENELE COLINDELOR MARAMUREȘENE ȘI FUNCTIILE LOR

Prof. PAMFIL BILȚIU
Baia Mare

Refrenele, dincolo de execuția lor mecanică și caracterul lor mobil, constituie unul din nucleeele colindei și joacă un rol esențial în structurarea textelor, chiar dacă sensul lor a devenit parțial obscur¹.

Vechiul repertoriu de colinde a fost înainte cu mult mai bogat, față de cel care îl posedăm astăzi, asta în acord cu multiplele funcții ale colindei, pe care le-a avut de îndeplinit și pentru care a fost creată. Rosturile ei magice impuneau obligativitatea repetării melodiei principale, ceea ce a generat refrenele. Întrucât colinda a avut mai înainte un caracter mai manifest, în ceremonialul colindatului, a generat variantele cu două sau cu mai multe refrene, care erau repetate alternativ. Refrenele sunt călătoare. Aceeași formulă s-a adaptat și circulă cu mai multe variante. Adaptarea se face în acord cu rolul ceremonial al variantei respective².

În refrene specialiștii au descifrat formule magice în legătură strânsă cu rosturile de propițiere ale colindei. Să amintim că după vechiul calendar se colinda la începutul lunii martie, când începea noul ciclu vegetațional și când, prin rituri și obiceiuri, se urseau destinele anului nou.

Refrenele colindelor s-au adaptat unor multiple rosturi magice și ritualice, ceea ce a generat marea lor varietate. O categorie destul de bogată ne indică funcția lor de mesageri ceremoniali în obiceiul colindatului, cu referire directă la anumite momente și acte ceremoniale. Unele se referă direct la implicarea actanților și gazdelor în ceremonial, ceea ce ne sugerează caracterul de obligativitate a colindului și colindatului: "Colinde-mă, Doamne, colindă", "Dai corinde", "Hai, corinde". Implicarea muzicanților în ceremonial, prin formule de genul "Cânta-m' cetera", pe care o întâlnim în variantele din Țara Lăpușului, ne argumentează substratul magic al tipului de colindat cu muzicanți, care ocaziona, în satele din Zona Codrului jucatul de către colindători al fetelor, nevestelor tinere și al fetelor mici.³ Invocarea fluierului, în refrenele colindului mioritic din Țara Lăpușului, "Si-așè fluier zâcè" nu poate fi pusă doar pe seama prezenței instrumentului păstoresc în obicei, ci pe seama rosturilor lui magice, fiind legat de cultul strămoșilor și slujind ca

¹ Monica Brădulescu, București, Editura Minerva, 1981, p. 86

² Pamfil Bîlțiu, "Sculați, sculați boieri mari". Colinde din județul Maramureș, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 48

³ Contribuții la studierea obiceiurilor tradiționale de iarnă din zona Codru, în Tradiții maramureșene, vol. II, Baia Mare, 1979, p. 122

mijloc de comunicare cu lumea de dincolo,⁴ așa cum ne argumentează și dorința ciobanului de a i se pune la cap, când va fi îngropat.

O categorie de refrene marchează momente ale colindatului: "Dimineața lui Crăciun", "Asta-i sara lui Crăciun." Refrenul foarte răspândit "Zăorel de zua", "Zoriori de zua" considerăm că nu se leagă atât de un moment al execuției colindei, cât de invocare a zorilor, care în mitologia populară sunt considerate ființe mitologice, care aduc dimineața, separă ziua de noapte. Colindele "de zori" sau "zăorit" vin să ne certifice această afirmație. Poporul credea că aceste ființe trebuiau invocate pentru a fi îmbunate, deci se media cu ele pentru ca să aducă ziua. "Voi zorel de zua/, Și-al de dimineață/, Ce tot rătăciți/ Și vă tot pîpiți/, Ca să-mi răsăriți".⁵

Ceterași la Festivalul Datinilor și Obiceiurilor de Iarnă de la Sighetu Marmăției

O categorie de refrene cuprinde invocații ale diverselor categorii de gazde, denumite generic:

"Domnului, domn", "Domn, domn", și-a nost domn", adresant capul casei. Trebuie să subliniem că în limba veche "domn" însemna gospodar sau țăran liber, dar și stăpân.⁶ Cu

această funcție el apare invocat și în incipituri "Cel domn bun

să veselăște "sau este implicat în ceremonial" "Scoală-mi-te, domnuț bun/ Și scoală și slujnicile/, Să măture tăt curțale". Considerăm greșită părerea potrivit căreia prin astfel de refrene sunt invocate personaje biblice, deci au un conținut religios.

Prin circulație, refrenele s-au adaptat perfect la conținutul variantelor cu care circulă. Sunt edificatoare, pe această linie colindele la fată, în ale căror formule de refren întâlnim până și declarații amoroase, în acord cu funcția de pețit a colindatului: "Drăguleană! / Uă, uă, uă, că dragă mi-i / O da cum și nu / Ca și până amu / Țucu-i sufletu". O altă categorie ne elucidează starea și vibrația sentimentală "Doru' m-o d-ajunsu". Starea sentimentală, în

⁴ Ivan Evseev, Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, p. 142

⁵ Flori de măr, București, Editura Academiei, R.S.R., 1987, p. 22

⁶ Pamfil Bîlțiu, op.cit., p. 49

colindele la față ne este exprimată, uneori, metaforic: "Luminioară, merâoară". Uneori în partea a doua a refrenelor din această categorie întâlnim formule caracterologice "Luminioară, ochi-s negri", "Rominioară, ochi-s negri".

Substratul mitologic pronunțat al colindelor ne este bine evidențiat de invocarea în refrene a unor elemente cosmogonice, cel mai adesea soarele "Raza soarelui", "Raza mândră-a soarelui". Se știe și nu există nici un dubiu că dintre toate simbolurile arhetipale soarele deține cel mai important loc în cultura tuturor popoarelor, simboluri ce aparțin tuturor codurilor culturale.⁷ El este cel care asigură lumina și căldura, fertilizează ogoarele și țărinile.

Refrenele în care este invocat șarpele în formule de genul "Din dănă-ri șerpe șuier", "Șerpe teșuiu", care au persistat până astăzi, derivă din vechi credințe totemice. Șarpele este un adevărat simbol arhetipal, prezent în cultura tuturor popoarelor, un adevărat model simbolic, care se asociază cu lumea de dincolo, cu moartea și cu învierea, fiind considerat o încarnare a sufletelor morților, epifanie a strămoșilor mitici⁸.

Mascați la Festivalul Datinilor și Obiceiurilor de Iarnă de la Sighetu Marmăției

Refrenele cel mai bine reprezentate în colindele vechi sunt cele care conțin formule prin care este invocat vegetalul, în care anumite elemente ne apar denominalizate "Hoi lăr și flori de măr", "Măruț mărgăritar", "Florile dalbe de măr", "Că-s florile-a mărlui", "Viță verde,

iadăra", "Viță verde, mălin verde", "Frunza iederii", "Floarea de mălin",

"Floarea cea de mac", "Frunza de bujor", "Lilion", "Flori de măghiran", "Viță verde de lemn verde". Sunt formule, care odinioară au avut rolul de a stimula pe cale magică rodirea.

Mărul revine obsedant ca invocație în refrenele colindelor. Poate că, dintr-o practică străveche a vieții, în care mărul fiind un aliment de strictă necesitate, a fost demonizat, provine refrenul atât de ciudat "Florile dalbe de măr". Așa cum observa just Traian Herseni, mărul nu dă roade dacă nu înflorește, încât floarea lui este semnul precis pentru cultivator, dacă roadele vor fi slabe sau bogate.

⁷ Ivan Evseev, op.cit., p. 428

⁸ Op.cit., p. 448

Caracterul magic, de incantație sau încântare, de provocare prin cântec a lucrurilor dorite, ne apare în toată strălucirea lui, prin prizma refrenelor "Florile dalbe de măr", rostite mereu după fiecare strofă până la obsesie, nu urmăresc efecte literare, care nici ele nu lipsesc, ci țeluri practice foarte precise, pe care nu e greu să le descifrăm. "Florile dalbe de măr", după părerea noastră, a fost la origine o formulă de incantație, de provocare a primăverii, de provocare a florilor înseși, care anunță și pregătesc rodul, fără de care viața oamenilor nu este cu putință⁹.

În legătură cu acest refren, în care apare asociat mărul, Petru Caraman subliniază că este foarte vechi, tocmai prin uriașa răspândire și prin originalitatea lui, aflându-se exclusiv la români. Acest refren nu poate fi interpretat altfel decât că odinioară în cele dintâi timpuri, când colindatul era însoțit ca și la sorcovă de lovirea cu mlădițe înflorite de măr. Petru Caraman este de părere că avem de-a face cu o practică magică pur românească, autohtonă, care dispărând a lăsat în urmă refrenul, precum și prezența mărului în colinde¹⁰.

Acelorași rosturi de provocare a rodului și de stimularea lui pe cale magică subscriu și alte formule de refren în care întâlnim denominalizate și alte fructe, care au jucat un rol important în alimentația tradițională: "Zur mere, zur pere, zur căline", "Nuci în deal, tinghirele".

O deschidere către funcția de stimulare a fertilității trebuie să o fi avut și refrenele "Răoriță, romaniță", "Răoriță, rojmolid" "Negura, negura". Și la baza acestor incantații stă o experiență practică. Roua are un simbolism apropiat de cel al ploii. La multe popoare roua este semnul hierogamiei cerului și pământului.¹¹ Roua și negura au o importanță în stimularea procesului de creștere a florilor și plantelor.

În formulele de refren descifrăm invocarea boului cu numele lui generalizat "lamber". "Lirli, lamber și-a nost domn". În colinde boul ne apare frecvent, mai ales în variantele despre boul sur. "Vine-și marea cât de mare / Da de mare marjini n-are / D-apoi marea ce-și d-adună? / Adună-și on bouaș sur / Cu corniță de aur". Atari refrene nu le putem despărți de vechile credințe totemice. Pe de altă parte boul sur este simbolul primăverii, așa cum ne argumentează și obiceiul boului instruat, practicat și astăzi pe o arie destul de întinsă a Transilvaniei. Boul este un animal sacru la foarte multe popoare, un demon al fertilității și simbol al belșugului gospodăriei țărănești. În

⁹ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj Napoca, Editura dacica, 1977, p. 198

¹⁰ Petru Caraman, *Colindatul la români, sslavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983, p. 369-370

¹¹ Ivan Evseev, *op.cit.*, p. 402

mitologia creștină este un animal binecuvântat de către Domnul pentru că în ieslea lui a suflat căldură ajutând la nașterea lui Isus.¹² Boul cu numele generic lambor ne apare bine reprezentat și în colindele despre tocmeala zestrei. "Pă lamboru nu l-om da / lamboru-i on bou frumos / De trimăs la țară-n jos / După grâu de primăvară / După scumpe mândre flori / La fete și la feciori". Ne apare bine evidențiată și în aceste versuri funcția boului de animal fertilizator. Faptul că alături de bou este invocată și gazda prin termenul generic "domn" ne argumentează legătura dintre gospodar și acest animal sacru.

Structura refrenelor este adesea binară. Alături de invocarea gazdei întâlnim invocații cu elemente greu de descifrat, unele suscitând numeroase discuții. "Haida ler și-a nost domn" sau "Lăr, lăr și-a lăruu-l doamne". Ler stă sub toate probabilitățile, așa cum arată Ivan Evseev, sub semnul unui personaj mitologic românesc. Dacă e vorba de invocarea unei divinități arhaice, aceasta nu poate fi decât o chtoniană a primăverii, când cădea începutul noului ciclu agrar¹³. Asupra originii acestui termen s-au purtat numeroase discuții. I.G. Sbiera îl derivă din forma de singular al latinescului Lar-lares. B.P. Hașdeu pune la baza termenului latinescul Lar Dominus. Mizes Gaster pune cuvântul în legătură cu slavonescul Ler-Lelea, numele zeului tinerății și al dragostei înflăcărate. Acesta este fiul zeiței pământului la vechii slavi și baltici. Leli patroana atât dragostea cât și recoltele, de unde și prezența sa sub formă de invocare repetată în unele colinde bielorusă. "Lilja, Lelja, dă-ne grâne și secară"¹⁴. Aron Densușianu îl deriva din Liber Pater, vechi zeu italic al sporului și înmulțirii¹⁵. Simion Mândresc îl deriva din latinescul Lares, din Lari Compitali, numele a doi zei luați din mitologia etruscă, care erau venerați ca spirite ale strămoșilor și ocrotitori ai casei și gospodăriei¹⁶. Este una dintre cele mai plauzibile ipoteze, care poate fi explicată și pe baza transformărilor fonetice. Oricum nu putem admite teoria lui Dimitrie Dan din "Halleluia Domine", deoarece colindele românești sunt anterioare Creștinismului, iar intruziunile creștine în colinde sunt mai târzii, pătrunse mai mult în etapa slavonă¹⁷.

Așa cum am subliniat, refrenele s-au adaptat bine la conținutul textelor cu care circulă. Refrenele colindelor-cântec poartă pecetea liricii populare. Formule de genul "Da liu, liu, liu" ne amintesc de

¹² Op. cit., p. 54

¹³ Op. cit., p. 224

¹⁴ Op. cit., p. 226

¹⁵ Victor Kernbach, Dicționar de mitologie generală, București, Editura Albatros, 1995, p. 317

¹⁶ Op. cit., p. 311

¹⁷ Ivan Evseev, Op. cit., p. 225

cântecul de leagăn, iar formule precum "Ai nu-i și bai nu-i / Duinu, mândră și duinu", ne ilustrează influența doinei.

În colindele de peste ogrăzi, care nu erau colinde de fereastră, ci le interpretau feciorii umblând peste ogrăzi de la o casă la alta, au refrene adaptate, marcând caracterul de petrecere și veselie a sărbătorii: "Traje, măi țigane / Că-i be vin și-i mânca carne". "Să bem vin, să vorbim, să ne veselim". Din această categorie sunt foarte picante și cu un umor savuros refrenele parodii după limba țigănească: "Hop calor romande / Linu-i hurda, egra-n jos / Purdea los cu curu-n jos / Aladica, sanadica, corinda-i defla / Corinda buf". "Sana de, sana iude / Sun berbelu / Na berbelu / Colindra lependra / Ler gaborenga io / Contraric codo, dele pun mișto". Mai există o categorie de refrene axate pe parodii după limba ruteană sau rusă: "Stani, pani, schiti vrana, dobra na-re / Rupe sai, saai, rupce-n copci". În refrene au pătruns și maghiarisme, uneori constituite în formule aproape întregi "Sargo roja, lilion".

O categorie de refrene au pătruns pe filieră creștină, ele fiind adaptate mai ales la colindele religioase "Domnu' nostru-I Dumnezeu", "Gana Galileii", "Hristos s-a născut", "Hristos de nu se năștea / Lumea a iadului era", "Zi de judecată / Greu va fi odată".

Procesul desemnatizării refrenului s-a produs ca urmare a dezagragării speciei, el fiind mai supus uzurii față de alte porțiuni ale textelor. În practica modernă a obiceiului, momentul execuției refrenului constituia un răgaz pentru concentrarea memoriei asupra versurilor care urmează, din care cauză s-a ajuns la deformarea lor¹⁸. Dacă unele refrene ma pot fi descifrate, altele, prin deformare sunt absconse. "Cea Lore / Nu poci hore". Prin deformare anumite refrene și-au schimbat înțelesul și funcția, fiind receptate greșit. Cercetările noastre au dezvăluit că la baza refrenului înțeles "Domn din cer" stă formula "Domnice", adresantă fata gazdei sau soția tânără a ei. Unele refrene au devenit veritabile șarade. "Mărlin, tarlin, fum baia și titirin-i țup, țup, țup".

Refrenele sunt adevărate relicve de spiritualitate veche, capabile să ne dezvăluie simbolistica speciei precum și elementele etnografice pe care le include unele persistând din primele straturi.

¹⁸ Monica Brătulescu, Op. cit., p. 87

preot VIOREL THIRA
Baia Mare

Spre deosebire de vecinii noștri din jur: ruși, unguri și bulgari, care s-au încreștinat în veacurile IX, X, XI, străbunii noștri geto-daci au auzit glasul Evangheliei domnului Dumnezeu, încă înainte de cucerirea romană de la 106, întrucât după cea mai veche tradiție creștină, Sf. Apostol Andrei a predicat în Dobrogea de azi. Creștinismul românesc în scurgerea vremii s-a concretizat în Biserica ortodoxă Română care până în 1700 a adus slavă lui Dumnezeu într-o singură strănă, cea ortodoxă, iar din 1700 până azi în două strane: Ortodoxă și cea Greco-Catolică, fiecare cu farmecul și specificul ei.

Când au fost în joc mari cauze ale neamului românesc precum: Adunarea Națională de la Blaj din 1848, marea Unire din 1918, ocupația maghiară din 1940, Blajul și Sibiul au făcut cauză comună.

Biserica Românească prin cele două strane ale ei, a dat mari satisfacții sufletești poporului român, din leagăn până la mormânt.

În istoria noastră atât de zbuciumată, credința în Dumnezeu, în nemurirea sufletului și în continuitatea vieții sufletești dincolo de moarte, a fost acoperișul de azur al sufletului românesc de totdeauna.

Creștinismul românesc în decursul timpului, s-a exprimat în câteva forme deosebite și anume:

1. Construcția de mănăstiri și biserici, adevărată salbă a Carpaților, înălțătoare prin simplitate și măreție.

Cu ani în urmă, am văzut un japonez pipăind cu mâna pereții de lemn ai bisericii din leud Deal ctitorită în 1364 și exclamând oh!, oh!, oh!, întrucât lemnul acestei biserici timp de șase secole și mai bine a fost îmbibat cu credință, tămâie și lacrimi.

Biserica maramureșeană prin stil și construcție este unică în timp și spațiu. Nici unei biserici din ținuturile românești nu l s-a închinat un imn mai sublim ca celei maramureșene, de către Victor Ion Popa (autorul îndrăgitelor cărți: Tache, lache și Cadâr și Maistorașul Aurel ucenicul lui Dumnezeu):

“Dumnezeu obosit de lume rea și de soare
Se culcă uneori în codru la răcoare
Atunci brazii dimprejur de află că este Domnul
Se trudesă să-l mângâie și să-l vegheze somnul

* Preotul greco-catolic Dr. Vasile Lucaciu, tribun al poporului Român, autor și erou al Memorandumului a fost numit de popor pentru calitățile și dârzenia sa, pentru cauza națională „Leul de la Șișești” (n.r.)

Se pleacă unul spre altul cu vârfurile laolaltă

Și clădesc de-asupra Lui o biserică înaltă " (biserica Maramureșeană)¹

Trebuie amintit aici că Nicu Steinhardt, eseist de talie europeană, în marea lui evlavie a intrat în bisericile de lemn de pe Mara în coate și genunchi de la ușă la altar.

2. Construcția de cruci și troițe așezate la răspântii de drumuri și cimitire, spre a ne aduce aminte de Dumnezeu și veșnicie.

3. Icoanele pictate pe lemn și sticlă, care au premers prin expresie și culoare plastică modernă, și care împodobesc astăzi cele mai mari muzee din lume. N. Iorga ne încredințează că icoana românească are ceva care este numai a ei și predispune la evlavie.²

4. Încondeierea ouălor de Paști, adevărate minuni de frumusețe

5. Învățătura creștină propovăduită din afara altarului a stat la temelie "Legii pământului" și "Pravilelor" în lumina cărora se judecau la noi toate pricinile, până la introducerea legilor moderne.

6. Biserica românească este depozitul sacru al limbii românești pe întindere de aproape șase secole.

"Limba noastră-I limbă sfântă

Limba vechilor cazanii

Care-o plâng și care-o cântă

Pe la vatra lor țărani"³

7. Colindele izvorâte din podoabele noastre sufletești, nu fără temei a scris V. Alecsandri că "Românul s-a născut poet"⁴.

Colindele sunt versuri populare sau culte cântate la ferestre în seara de Crăciun de copii sau oameni din popor. Ele au ca subiect pruncul Iisus, fecioara Maria, bătrânul Iosif, steaua magilor sau alte teme în legătură cu Crăciunul.

Colindele sunt de două feluri: **populare**, create de diferiți preoți,

cântăreți din strane, învățători, sau diferiți oameni din popor, a căror nume nu s-au păstrat și colindele **culte**, create de diferiți poeți și compozitori începând cu Psalmii versificați ai Mitropolitului Dosoftei.

Străbunii noștri s-au perindat pe suprafața pământului, ca frunzele și florile anotimpurilor, dar ne-au transmis prin vămi și vremi comoara lor sufletească de credință și dragoste.

Colindele noastre îmbogățesc cu neasemuite comori patrimoniul creștinismului universal.

¹ Victor Ion Popa, Cântecul meu, postume, București, 1946, p. 55

² N. Iorga, Icoana românească, București, 1933

³ Al. Mateevici, Poezii, 1926, p. 3

⁴ V. Alecsandri, Poezii populare ale românilor, București, 1971, p. 9

Ele sunt un lanț miraculos din istoria neamului, la care fiecare generație a adăugat câte o verigă.

Ele au fost transmise prin viu grai, de la strămoși la nepoți prin timp și spații.

Prin faptul că se cântă aceleași colinde în toate ținuturile locuite de români de la Nistru până la Tisa, iar de la Tisa la Dunăre și Mare, este dovada unității noastre sufletești din toate veacurile.

Ele reflectă suferința neamului nostru din veacurile trecute și sunt o comoară a spiritualității românești din toate vremurile.

Ele confirmă marele adevăr istoric și anume, dăinuirea noastră pe aceste plaiuri, încă înainte de istorie.

Ele ne aduc în suflet ceva din undele de cristal ale Nistrului, Tisei și Dunării, Oltului și Mureșului, precum și ceva din albastrul nemărginit al Mării și al celui de la Voroneț.

Atmosfera ce plutește în colinde stimulează credința neamului nostru în bine, adevăr și frumos.

Ele ne aduc în suflete miros de tămâie, busuioc și prescură.

În colindele românești sunt pagini demne de condeiul lui Eminescu, Coșbuc și Goga. Iată două exemple:

“Dacă cumva l-ați văzut

Al cunoaște ați putut

Căci pe fața fiului lui

Scrisă-i raza soarelui

Iar pe frunte, lună plină

Luna plină cu lumină

Iar pe-a lui umerei

Strălucesc Luceferei”⁵

Text din colecția Atanasie Marianu-Marinescu. Același text și în colecția lui Gavril Bichijan, la mare distanță de timp una de alta.

Și una din Țara Oașului:

“Răsună lin sub sară

Al clopotelor cânt

Căci vine, vine iară

Hristos pe-acest pământ

La orișicare casă

S-aud colidători

Cântarea lor frumoasă

Răsună până la nori”⁶

Este “ce ne lăsară din bătrâni, părinții din părinți” (Mihai Eminescu)

⁵ Atanasie Marianu Marinescu, Colinde, Pesta, 1859, p. 51. Aceiași colindă și la Gavril Bichigean, Colinde dintr-un colț de graniță, Năsăud, 1942, p. 44

⁶ Colinde culese din popor, Mănăstirea Bixad (Satu Mare), 1935, p. 53

Colindele laice nu au decât în parte subiect religios și tratează diferite teme din viața și istoria neamului.

Una din colindele laice nepublicată până acum (practic necunoscută) este "Colinda lui Vasile Lucaciu", culeasă cu mulți ani în urmă din Țara Lăpușului, de către marele meu prieten dr. Ioan Crăciun din Baia Mare și încredințată mie spre a fi publicată atunci când voi socoti potrivit.

"Lucaciu fiul neamului
Cere drept românului
Asuprit și fără carte
Fără pic de libertate
Pentru îndrăzneala sa
Înfundat-a temnița
Și în lanțuri l-a băgat
Pe omul cel învățat
Nici o vină n-a avut
Doar dreptate a cerut
Pentru neamul românesc
Pe la uși împărătești
Du-te dragă păsărică
La fereastra lui cea mică
Spune-l că Dumineca
Nu face nimeni slujba
Dar că noi toți ne rugăm
Rugi fierbinte înălțăm
Pentru sfânta libertate
De care noi n-avem parte
Dar Dumnezeu Sfântu ne-o da
Dreptate și-om colinda
Cu prea bunul nost Părinte
Chiar cu morții din morminte
La altarul din Sisești
Pentru sfânta libertate
De care noi n-avem parte."

Colinda este o creație anonimă a unui om din popor, și este scrisă în duhul "Doinei lui Lucaliu", creată de învățătorul Gh. Bocu din Șistarovățul Banatului și publicată în "Foaia poporului" din Sibiu în anul 1893, pentru care învățătorul Gh. Bocu era să înfrunte temnițele ungurești, dar întâmplarea a făcut să decedeze cu câteva zile înainte de proces, în vârstă de 43 de ani.

Colinda și Doina, reflectă starea sufletească a Ardealului din acea vreme și dorința românilor de libertate.

Colinda scoate în evidență calitățile morale și sufletești ale Preotului greco-catolic Dr. Vasile Lucaciu, dârzenia și tenacitatea lui.

De aceea contemporanii l-au numit "Leul de la Sisești", poporul nu se înșeală niciodată în aprecierile lui.

O. Goga îl vede în epocă "mândru ca un senator roman, frumos ca un cardinal de pe vremea renașterii italiene"⁷.

În adevăr Părintele Dr. Vasile Lucaciu a fost și este o dovadă a latinității noastre în lume.

V. Lucaciu și O. Goga au avut în lupta lor și momente de tulburare și grele încercări. Într-un astfel de moment mi-a mărturisit bătrânul preot Iuliu Surani din Sisești, Lucaciu i-a zis lui Goga: "am rămas numai noi doi, un popă prost și un poet bun". Dar Dumnezeu nu a îngăduit diavolului să se atingă de sufletele lor și au biruit ca dreptul lov din Sfintele Scripturi.

O. Goga și V. Lucaciu au fost caractere tari și mari patrioți. De exemplu după ce V. Lucaciu și-a terminat studiile la Roma, ministrul maghiar Augustin Trefort l-a oferit postul de profesor de limba latină la Liceul de stat din Losoncs și pe urmă i s-a promis un post Guvernamental, dar Lucaciu i-a răspuns: "că înaltul guvern maghiar nu dispune de atâtea milioane pentru care să-mi las eu poporul"⁸.

Același înalt patriotism a dovedit V. Lucaciu și la procesul Memorandului, clătinând din temelii toată asistența.

Părintele Vasile Lucaciu a fost un orator de înaltă clasă care l-a impresionat pe toți la Roma, la București și în America.

În America fiind întrebat ce dovezi are că reprezintă Ardealul, Lucaciu bătându-se cu pumnul în piept a răspuns "unde sunt eu bate inima Ardealului". Iată ce ne spune în această privință Barbu Delavrancea: "Elocința lui e ca răsnetul buciului din pădurile de brazi ale moților, aici duioasă și gravă, cum e cavatul, aici aprinsă și roșie ca de aramă, trezind conștiința până și în cei mai adormiți"⁹.

Colinda lui V. Lucaciu este o monedă de mare preț în salba de glorie a lui V. Lucaciu. Este dovada cinstirii lui de către poporul român.

Vorbind metaforic, colindele sunt lanțul de aur care ne leagă de strămoși. Acest foc sacru a încălzit sufletul neamului în toată bună-vremea. El nu este un veșmânt care poate fi schimbat, este sufletul acestui pământ bătut de valuri.

Prin intermediul limbii românești, până la pătrunderea pe teritoriul țării noastre, prin intermediul elementelor alogene a "ciumei roșii" a fost preamărit Dumnezeu cel mare și sfânt:

"O! Doamne-n lume cât am stat

În ochii tăi plini de admirare

Pe tine te-am reprezentat"¹⁰

⁷ O. Goga, *Mustul care fierbe*, București, 1927, p. 302

⁸ V. Lucaciu, *Biserica S. Uniri a tuturor Românilor...Baia Mare*, 1892, p. 11

⁹ Barbu Delavrancea, *Lucaci și Goga*, *Epoca*, XXII nr. 358, din 30 decembrie 1915

¹⁰ V. Alecsandri, *Cântecul ginte latine*, în *Poezii*, București, 1974, p. 550

Reprezentanții “ciumei roșii” ne-au făcut de râsul Europei și al altor continente obligând poporul să scrie cu literă mică cuvântul Dumnezeu, socotind că astfel îl vor scoate pe Dumnezeu din sufletele noastre dar au ieșit ei. După cum ne dovedește istoria de două ori milenară din timpul încreștinării Dumnezeu nu se lasă niciodată batjocorit. Dumnezeu este și astăzi viu și prezent în sufletul neamului nostru. O dovedesc din plin zecile de mănăstiri ridicate după decembrie 1989.

Păstrarea colindelor bisericești și laice este o datorie sfântă față de generațiile trecute și viitoare, este “partea noastră de cer” cum se exprimă undeva C-tin Noica, este contribuția noastră la tezaurul creștinismului universal.

Mă opresc aici cu ferma convingere că n-am spus totul despre sufletul și inima neamului nostru, și cât am spus și cum am spus nu are în întregime pecetea frumosului absolut.

OBICEIURI LA ÎNCHEIEREA CICLULUI SĂRBĂTORESC AL PRAGULUI NOULUI AN

Dr. GERMINA COMANICI
Dr. RADU OCTAVIAN MAIER
București

Segmentul temporal al celor 12 zile marcat de semnificația comună a inaugurării unui nou an se prezintă ca un timp monolit bine articulat, din care se decupează cu valoare hiperactivă trei momente polarizând cele mai importante manifestări, de la forme simple cu rol ritologic până la ceremonii complexe structurate: Crăciunul, Anul Nou și Boboteaza. De fapt marcarea finală a sărbătorii se încadrează într-un ciclu de trei zile: 5-7 ianuarie, promovând aceiași semnificație corelată de renovare a anului, proprie Crăciunului și Anului Nou. Devin active la nivel comunitar, prin comportamente ceremoniale specializate, aceleași categorii de vârstă și sex: copiii și flăcăii.

Un perfect echilibru pe roluri structurează acest cumul de manifestări. Dacă la Crăciun inaugurarea sărbătorii este realizată de copii, tot așa în marcarea finalului, primatul îl dețin aceștia.

Obiceiul la care ne referim cunoscut cu numele de rezonanță bizară Chirelaisa sau Kiralesa, ajungând la forme ca Turaleisa, Cioralisa aparține repertoriului copiilor, având funcție similară colindatului, fără a avea caracterul generalizat al acestuia. Obiceiul se desfășoară pe o arie zonală limitată cuprinzând frecvent satele din Maramureș și Țara Crișului, cu o prezență notabilă în Nordul Moldovei și difuză în diferite puncte din Transilvania. Deși de esență laică, precreștină, numele își are etimonul de la grecescul Kiriem elesion, cântec bisericesc pe care poporul l-a auzit pe vremea când se oficia în limba greacă (1).

Copiii cu Chiraleisa au același statut de mesageri de bine și belșug, precum pițărăii. Ei poartă un clopoțel - element simbolic cu funcție apotropaică - înconjoară casa, anexele, grădina în mișcare circulară, certificând un halou spațial de protecție și influență benefică. Forma verbală conjugată acțiunii se structurează de la o simplă formulare de urare "Kiraleisa, Kiraisa roadă-n grăie" sau "Kiraleisa grâu de primăvară și-n pod și-n cămară" până la texte formalizate, în care se recunoaște prototipul tuturor textelor de urare caracteristice întregului ciclu performat de copii, colinda de pițărăi.

Textele consacră o funcție agrară manifestă, de altfel preponderentă ca și în cazul colindatului, formulată pe tipul de urare directă - specifică textelor copiilor - dar și aluzii maritale, proprii de asemenea funcțiilor conjugate ale colindului.

"Chiraleisa, leisa
Grâu de primăvară
Și prin pod și prin cămară
Și prin tindă și pe-afară
Câte paie în coteț
Atâția pețitori s-aveți
Câte pene de găină
Atâția pețitori la Irină,
Câți cărbuni în vatră
Atâția pețitori la fată". (2)

Similar ca funcție și scop colindatului, obiceiul nuanțează semnificații comune și prin aplicarea principiului de reciprocitate al categoriilor de valori vehiculate, așa cum se conturează secvența dăruirii. Categoria materială a darurilor este aceeași, preponderente fiind fructele (mere, nuci, poame uscate), uneori chiar modalitatea particulară a oferirii lor - aruncate pe jos în pragul casei - precum la colindat. Atât natura darurilor, cât și acest gestem însoțitor sunt corelate de funcția agrară a obiceiului, vizând sporul câmpului și roadele bogate. În mod similar prezența formelor de descolindat se încadrează registrului conotativ propriu colindatului.

Și pentru că finalul ciclului are un sens înglobant, prin încercarea de mediere a unei situații tensionale - trecerea de la sărbătorească la cotidian - obiceiul aglutinează și sensuri suplimentare. Astfel, după ce urează, copiii iau paie din grădină le pun în prăjini și le dau foc, sau fac o roată de paie căreia îi dă drumul pe dealuri strigând: "Ciorolisa, lisa, lisa".(3)

Atât focul făcut de copii, cât și cel de la lordănit aprins de flăcăi, au pe lângă funcția solară și o evidentă funcție apotropaică, în acest moment de discontinuitate când se sparge comuniunea dintre cei vii și cei morți, iar comunitatea trebuie ocrotită.

În sensul medierii rituale și ceremoniale necesare ca strategie procedurală pentru momentele tensionate, ce marchează treceri calitative ale timpului, se încadrează și conținutul manifestărilor desfășurate în ultima zi a ciclului, pe 7 ianuarie.

Acestea vin să probeze, cu solide argumente, faptul că cele aproape două milenii de conviețuire a elementelor păgâne cu cele religioase, deși au creat în fuziuni și în fluente reciproce, fondul laic, păgân s-a dovedit mult mai viguros. Cultura populară oferă în acest sens cel mai amplu registru de argumente, un exemplu în acest sens fiind și obiceiul lordănitului, performat pe 7 ianuarie.

În cultura populară apa apare slab creștinizată. Unul din contextele în care aceasta apare integrată ciclului religios este în ziua de 6 ianuarie la Bobotează. Nu numai că apa cu învestitură religioasă apare prezentă în practici folclorice cu rol magic-ritual, dar în același sistem de echilibrare a doua zi se desfășoară o serie de

obiceiuri, în care apa obișnuită este tratată într-un "modus sacrandi" mult mai amplu și diversificat.

Numinozitatea apei la acest hotar contextual de Anul Nou are o semnificație evidentă încadrată ultimilor precauții, pe care fiecare component al comunității și le ia spre a-și asigura invulnerabilitatea, atât pentru momentul trecerii de la sărbătoresc la cotidian cât și cu efect perpetuat pentru întregul an calendaristic. Apa devine astfel un izvor de valoare, care să consacre putere, sănătate, vigoare. După cum noului născut i se face prima abluțiune, marcând apotropaic și propitiator acest prag fundamental existențial, tot așa prin echivalență, virtuțile apei se activează în momentul trecerii tot a unui prag, cel al timpului calendaristic, raportat la toți membrii colectivității. Se creează o corelație între puterea manifestă a actualului cu cea latentă a potențialului, care-și prelungește efectul pentru tot anul, până când aceleași obiceiuri vor fi reiterate.

În această zi de final al ciclului sărbătoresc se performează o serie de acte, în care membrii colectivității sunt implicați în mod diferențiat la modul activ sau pasiv.

La un prim nivel se decantează acele acte performate de fiecare membru al colectivității în propriul sau beneficiu: stropirea cu apă, scăldatul în copcă, udatul copiilor de către capul familiei, toate acestea vizând o funcție comună: asigurarea vigoriei fizice (a fi oamenii feriți de boli în cursul anului, a nu suferi de friguri, a fi asigurată sănătatea copiilor).

La un alt nivel de complexitate, dar și de multitudine a semnificațiilor, printr-o specializare la nivel de performer și o selecție la nivel de beneficiar apare obiceiul cunoscut cu numele lordănit, Ciuralezi, Vălărit. Acesta se practică limitat zonal, în satele din Oltenia și Muntenia. Denumirea obiceiului compact detașează două zone: în regiunile muntoase caracteristic este termenul Ciurlezii, iar în zonele de șes și luncă până spre Dunăre termenul consacrat obiceiului este lordănit (4). Termenul Vălărit folosit de altfel cu totul izolat, este un împrumut de la un obicei cu o sferă funcțională parțial comună, actualizat de flăcăi la Paște.

Ciurlezitul sau lordănitul nu este o simplă manifestare ritual-ceremonială, ci are adânci implicații de ordin social-comunitar. Este un obicei performat exclusiv de tineri, fiind în esența lui o manifestare a cetii de flăcăi, care își activează augmentat funcțiile la finalul ciclului sărbătoresc. După cum în aria intracarpatică ceata devine manifestă ceremonial recordată la obiceiul colindatului, în zona extracarpatică încheierea sărbătorii consacră postural ceata pe linia specializării ceremoniale.

Elementele specifice colindatului, corelate cu elemente particulare, individualizatoare, definesc profilul acestui obicei.

Vom defini în linii majore caracterul de colindat al lordănitului:

În primul rând iordănitarii, precum colindătorii, au o investiție simbolică specială. Pe plan ritologic aceștia se manifestă în două modalități. Prima dintre acestea în aparență ar conferi individualitatea obiceiului față de colindat: udatul tuturor sătenilor cu mănunchi de busuioc muiat în apă. De fapt în esență iordănitul a conservat un act ritual, care a fost specific și colindatului, dar care s-a consacrat numai în textul folcloric, ce ipostazioază poetic practica în detaliile ei.

În afara stropitului cu apă, a doua manifestare actanțială este cea a ridicării oamenilor în sus, uneori asociindu-se și eliptica formulare :

"Hăp una,
Hăp două,
Hăp trei,
La mulți ani!" (5)

Gestul ascensional certifică investiția specială a iordănitarii (precum în alte categorii care realizează o similară performanță : moașa care ridică nepotul la grindă de Anul Nou, Călușarii care ridică la Rusalii copiii în brațe). Dacă la ridicatul vătafului la alegerea în ceata de feciori gestul ascensional are funcție consacratore, la iordănit ridicarea oamenilor vizează obținerea unei stări calitative superioare de plenitudine fizică. Practica rituală, ca oamenii să se ia la trântă cu iordănitarii vine să susțină ideea de forță și vitalitate, presupusă că aceștia o pot transmite.

Trecerea lor, neselectiv din casă în casă, spre a-și îndeplini obligațiile consacrate de statutul lor special este echivalentă colindatului, receptat nu ca un fapt exterior, ci de conștiință colectivă. "Iordănitul e considerat chiar ca un fel de colindat, ca cel de Crăciun sau de Anul Nou "(6). Elementele de continuitate proprii desfășurării întregului repertoriu al obiceiurilor de iarnă se evidențiază și în obstrucția gazdelor de a primi cu iordanul, atunci când au fost ocolite la colindat. Prezența mutului în grupul flăcăilor certifică suplimentar statutul de ceată cu funcții ritual-ceremoniale. Menționat în satele din Dâmbovița aceasta poartă sarică, bătă, brâu roșu, barbă și mustăți, are fața vopsită, ține o frigare în mână cu care gesticulează exprimându-și mimice doleanțele pentru anumite categorii de daruri (carne, bani, rachiu) (7).

Ceata de iordănitarii avea și un casier care alături de bani aduna și produse, care uneori erau vândute precum în satele din Argeș, unde se licita mălaiul, cu banii strânși cumpărându-se băutura pentru petrecere. (8)

Dăruirea flăcăilor la iordănit este o recunoaștere a oficiilor rituale oferite.

Recompensa este preponderent pecuniară și numai în cazuri speciale conținutul darului este diversificat. Aceasta se leagă de o

formă particulară, cea a gratulării celor cu zi onomastică. Cei ce poartă numele de Ion nu numai că sunt luați pe sus, dar uneori erau aruncați în apă. De aceea, pentru a evita aceasta, se lua doar căciula sărbătoritului - conform principiului atât de activ în mentalitatea folclorică "pars pro toto" - și se arunca doar aceasta scoțându-se pe un efect similar privind influența benefică asupra celui vizat. Cu timpul acest sens s-a voalat, reținându-se mai puțin nuanța auguristică, ci cea de divertisment. Consimțindu-se a fi manevrat substitutul persoanei - căciula - flăcăii erau răsplătiți cu un dar mat bogat: băutură, o bucată de carne, bani.

Pentru satele din Muntenia și Oltenia Iordănitul afirma un palier funcțional extins dimensional, prilejuind un moment marcant al consacrării în fața colectivității, a raporturilor premaritale dintre tineri, creând în același timp cadrul agramental necesar prin joc și petrecere. Un element public din peisajul sătesc, fântâna, polarizează întreaga atenție a tineretului, de multe ori de numărul fântânilor depinzând și numărul cetelor de iordănituri, existând și aici o grupare motivată simpatetic, flăcăii de regulă activând în zona în care se află fântâna iubită. Ca spațiu consacrat ritual, fântâna este decorată cu flori, de multe ori fetele confecționând câte o coroană mare, iar flăcăii păzesc - precum în satele din Teleorman și Dolj - fântâna ca să se mențină ca un mediu pur, să nu se arunce nimic în ea. Cu acest prilej se aprind focuri la fântână, stropirea fetelor și ridicarea lor fiind însoțită uneori și de formula de urare.

Al doilea palier funcțional al obiceiului este legat de valențele sociale, petrecerile comune ale tineretului. Doar în unele sate petrec flăcăii în grup ermetic, norma o constituie însă petrecerea cu participarea fetelor. Fetele aduc plocon, flăcăii contribuie cu darurile strânse.

Încheierea ciclului sărbătoresc este marcată de petreceri și veselie nu numai pentru tineret, ci ca ultimă normă generalizată cu valoare omenică, care să condiționeze buna desfășurare a anului următor: "cine nu se veselește în această zi va fi trist tot anul" (9). A se iordăni și-a extins astfel sensul "a se iordăni nu înseamnă numai a se uda cu apă, ci și a se face chef" (10).

Un aspect particular îl prezintă atât zonal, (Estul Munteniei, Dobrogea) cât și categorial, petrecerea în grup exclusiv feminin, numit chiar Iordanul femeilor. Dacă în tot intervalul sărbătoresc femeia a reprezentat elementul cel mai activ, care a asigurat cadrul material (împodobirea casei, pregătirea preparatelor pentru consumul familiei și a oaspeților, darurile (colacii) pentru variatele grupuri de colindători), fiind

mai obscură pe plan ceremonial, compensatoriu, ziua de încheiere a sărbătorii marchează momentul, în care femeile prin petrecerea lor conotează de fapt încheierea

unui ciclu și a unor obligații.

De altfel, sensul general al petrecerilor în ziua de 7 ianuarie notează o echivalență a formelor de desfășurare, care incumbă de altfel atâtea planuri funcționale, între cele două extreme ale ciclului sărbătoresc, inaugurarea și finalul.

Note

- 1) Petru Caraman, Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi. Iași, 1931, p.84
- 2) Steluța Popa , Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor. Tipologie muzicală. Colinde și cântece, București, Editura Muzicala, 1981, p.118
- 3) F.A. 3012 , Țebea - jud.Hunedoara, informator Zah Florea, data culegerii 10.X. 1935, culegător Tiberiu Alexandru, Arhiva de folclor a Institutului de Etnografie și Folclor "Constantin Brăiloiu"
- 4) Ion Chelcea, Noi contribuții la studiul cetelor de feciori din țara noastră : Vălari, ciurlezi, iordănituri, în "Studii și comunicări", Vrancea, IV, Focșani, 1987, p.434
- 5) F.A. 4728, Boteni -jud. Argeș, informator Geta Bădescu, data culegerii 5. V.I 940, Arhiva de folclor a Institutului de Etnografie și Folclor "Constantin Brăiloiu"
- 6) Răspunsurile la Chestionarul B.P.Hasdeu, vol. IV, fila 108, Cucuteni - jud. Dâmbovița
- 7) Ion Chelcea, Stud.cit., p.439
- 8) F.A. 623. Gliganu de Sus - jud. Argeș, informator Vasile I. Caval, data culegerii 16. VIII 1939, culegător I.Bugescu, Arhiva de folclor a Institutului de Etnografie și Folclor "Constantin Brăiloiu"
- 9) Răspunsuri la Chestionarul B.P.Hasdeu, vol. XII, fila 49, Bogza - Rm. Sărat
- 10) Idem, vol. VII, fila 54 și 122, Broșteni și Copuzu - jud. Ialomița

ECOURI MITOLOGICE ÎN OBICEIURILE ȚĂRĂNEȘTI LEGATE DE REÎNNOIREA NATURII

Prof. GABRIELA CĂIAN
Cluj Napoca

SOLIDARITATEA CU NATURA, cu RITMURILE COSMICE, este o coordonată esențială a mentalității arhaice. Țăranul român a înțeles creștinismul ca pe o „liturghie cosmică” a cărei esență este „proiectarea misterului cristologic asupra naturii întregi” – notează Mircea Eliade¹. Asemeni naturii care renaște în fiecare an prin trezirea la viață a vegetației, și omul, racordat la ritmurile cosmice, își reînnoiește forțele trăgându-și seva din marea putere a ÎNCEPUTULUI...

*

ANUL NOU – probabil cea mai mare sărbătoare a oamenilor din toate timpurile – înseamnă un nou început, o reînnoire a calendarului care „rânduiește vremea”. Cu fiecare nou început lumea încearcă să regăsească acea „sfințenie originară... a timpului pur existent în momentul Creației”². De aceea, este și un prilej de curățire, de purificare, a întregii ființe. POSTURILE și ÎMPĂRTĂȘANIILE („spovedania”, „cuminecarea”) care preced marile sărbători legate de regenerare sunt respectate și azi de țărani și de mulți oameni religioși de pretutindeni. Prin aceste purificări rituale se „spală” nu doar „păcatele” ori greșelile omului, dar se încearcă chiar o „abolire” a timpului trecut, profan, pentru a putea reveni la timpul SACRU al începutului. Și parcă, la fiecare început de an, ne simțim mai curați, mai liberi – ușurați oarecum de povara greșelilor ori a neîmplinirilor trecute, iar în ceasul trecerii în noul an lăsăm dorințele să se nască.

În noaptea întâmpinării Anului Nou nimeni nu trebuie să doarmă, iar focul din vatră trebuie „vegheat, căci nu-i slobod să fie stins” – spun țăranii din mai toate satele noastre. FOCUL, LUMÂNĂRILE, CANDELELE care ARD TOATĂ NOAPTEA sugerează izbânda luminii, a vieții. Și la CRĂCIUN regăsim același obicei, iar la unele popoare (români, aromâni, sârbi, croați, letoni) s-a păstrat și datina arderii BUTURUGII DE CRĂCIUN. Se pare că acest butuc de brad ar fi substitutul unei divinități solare autohtone (arhaicul Crăciun), arderea lui simbolizând moartea și renașterea odată cu anul și soarele – Anul Nou fiind sărbătorit odată cu solstițiul de iarnă. Să nu uităm strădaniile bisericii de a integra datinile străvechi legate de întâmpinarea Anului Nou în cadrul creștin al sărbătorii nașterii lui Iisus; dealtfel, să ne amintim chiar cuvintele Mântuitorului: „Eu sunt LUMINA!”...

Crăciunul și alte sărbători de iarnă instituite de biserica creștină s-au suprapus ciclului de sărbători hibernale precreștine, care conțineau elemente autohtone daco-gețice, amestecate cu cele romane și cu influențe din mitologia greacă (venite tot pe filieră romană). Astfel, dintre fastele antice care aveau loc în preajma Anului Nou, de mare importanță erau Brumalia, saturnalia și Calendele lui Ianuar. BRUMALIA – sărbătoarea vinului, încorporează elemente ale cultului lui Dionysos – zeul grecesc al vegetației, al viței-de-vie și al beției extatice, devenit Bachus la romani. SATURNALIA – evocă vârsta de aur a omenirii sub domnia lui Saturnus Rex – cel care i-a hrănit pe strămoșii poporului roman, devenit apoi protector al semănătorilor. CALENDELE LUI IANUAR erau închinat lui Ianus „cel cu două fețe”, una privind înainte, alta înapoi, personificând începutul și sfârșitul, trecutul și viitorul. Toate aceste sărbători se caracterizau prin ospete îmbelșugate în bucate și vin, jocuri populare, dansuri și deghizări în animale, sacrificii ritualice (porcii, în cinstea lui Saturnus), suspendarea activităților publice și private, schimbul de daruri, etc., toate pe fondul unei veselii generale. Regăsim cu ușurință aceste elemente în obiceiurile derulate de la Crăciun până la Bobotează: colindatul – mai ales cel cu măști („Capra”, „Turca”, „Cerbul”, „Ursul”), tăierea porcilor înaintea Crăciunului (mai ales la Sf. Ignat, 20 decembrie), practicile premonitorii din preajma Anului Nou și, desigur, ospetele copioase și bucuria generală. Referitor la **dansurile cu măști animaliere** (relicve valoroase ale misterele dionisiace) practicate încă în unele zone rurale – scenariul ritual e axat pe ideea reîntoarcerii la viață: animalul considerat sacru e ucis, jertfit, cade la pământ, e jelit... pentru ca, în cele din urmă, să răspundă invocațiilor și să „învie” spre bucuria tuturor.

De asemenea, data la care biserica a hotărât sărbătorirea nașterii lui Iesus Christos – 25 decembrie este, așa cum aflăm din mărturiile antice, data la care în calendarul iulian este solstițiul de iarnă și se sărbătorește nașterea lui MITHRA – zeu al razelor solare, preluat din mitologia vedică și adorat de romani – adică ziua cea mai scurtă a anului, ziua în care „renaște” Soarele („Matolis Solis Invicti”). J. G. Frazer descrie în „Creanga de aur” ritualul nașterii soarelui la câteva popoare antice: „Credincioșii se retrăgeau în sanctuare secrete de unde ieșeau la miezul nopții strigând din toate puterile:

Fecioara a născut!

Lumina crește!

căci odată cu solstițiul de iarnă zilele încep să crească”³.

Ușurința cu care s-a impus cultul lui Mithra în rândul daco-geților după cucerirea romană s-ar putea explica prin importanța de care se bucura la strămoșii noștri cultul soarelui. Petru Caraman a evidențiat câteva relicve păgâne de esență solară în sărbătoarea

Crăciunului⁴: rostogolirea roților de foc pe dealuri, colacii de Crăciun imitând forma soarelui și arderea ritualică a „buturugii de Crăciun” – de care am pomenit deja.

Revenind la noaptea dintre ani, este încă vie în mentalitatea țărănească credința conform căreia „SE DESCHIDE CERUL”. În noaptea de Anul Nou, sau în cea de Crăciun, „se deschide cerul”, pentru ca Dumnezeu să fie încă și mai aproape de oameni în ceasul noului început. Câțiva bătrâni din leud și Botiza (Maramureș) au spus că „El poate fi văzut... iar cine-L vede, ăla om poate să-i ceară orișice dară, că El îi dă!”⁵

Tot în Maramureș, dar și în satele din preajma Clujului, am întâlnit obiceiul **FURATULUI PORȚILOR** în noaptea de Anul Nou. Întrebați de unde se trage această datină, țărani au răspuns firesc: „din bătrâni, dintotdeauna!” Dar poate că semnificația acestui obicei trebuie căutată în simbolistica **PORȚII: TRECEREA**. Poarta leagă dar și separă două lumi, două stări, două spații. Această noapte trebuie să stea sub semnul **DESCHIDERII**, de aceea nu trebuie să existe porți închise. Găsim însă, în această datină, și aluzii la măritișul fetelor deoarece se „fură” porțile mai ales la casele cu „fete de măritat”.

*

Am poposit mai mult asupra unor obiceiuri specifice Crăciunului și Anului Nou – numit și „Crăciunul Mic” – deoarece ele sunt sărbători de prim rang în comunitatea tradițională. Dar, dacă urmăm firul calendarului bătrânesc, întâlnim, încă de la începutul primăverii, o seamă de obiceiuri bogate în ritualuri privind **REGENERAREA NATURII**. Le voi aminti doar, în treacăt.

Astfel, **DRAGOBETE** (24 februarie) este „Cap de primăvară”, ziua „nuntirii păsărilor”. Urmează **MĂRȚIȘORUL** (1 martie) când se leagă „funia anului”, purtat în trecut ca talisman până în Duminica Floriilor, când se agăța de ramura unui pom tânăr, „ca să șie, dară, cu samă” – cu rost de noroc, adică... după bălțatele zile ale **BABELOR** (1-9 martie) culminând cu moartea mitologică a Babei Dochia – simbol al asprimii iernii, se așteaptă deja semnele primăverii. Urmează apoi **MOȘII DE PRIMĂVARĂ** (10 martie) cu ritualuri legate de începutul anului agrar („scoaterea plugului”). Simion Florea Marian amintește de datina „baterii pământului cu maiul și cu bătele, anume ca el să se dezghețe, să intre gerul și să iasă căldura”⁶.

Vine apoi **SÂNTOADERUL** – cel care „ține cumpăna vremii” la echinocliul de primăvară și „păzește Soarele de la Miazăzi”... Urmează **ALEXIILE** (17 martie) când „se dezmořesc jivinele pământului”, iar la scurtă vreme – **BLAGOVEȘTENIA** sau **BUNAVESTIRE** (25 martie) care „dezleagă limba păsărilor cântătoare”, mai ales a **CUCULUI** – principalul vestitor al primăverii care prin cântecul său dă semnalul pornirii plugurilor și scoaterii vitelor la pășunat.

Cea mai mare sărbătoare a creștinătății, PAȘTELE, conține ecouri din cultul arhaic al primăverii, al renașterii. Prin învierea lui Iisus Christos întreaga natură e regenerată prin revenirea la viață a vegetației. OUĂLE PASCALE, vopsite în culorile sângelui, a soarelui sau a ierbii crude de primăvară, sau „muncite”, ca în Bucovina, cu zeci de simboluri și motive arhaice, amintesc de perfecțiunea ascunsă de fața mării simplități, de nucleul primordial al lumii: oul, germenul vieții.

La câteva zile după Paște, comunitatea țărănească se bucură de o altă mare sărbătoare de primenire primăvăratică: SÂNGEORZUL (23 aprilie). În mai toate satele se păstrează încă datina împodobirii caselor cu „frunzar verde” de salcie, fag, mesteacăn și, pe alocuri, punerea „brazdei verzi” în grădină, ca și cum în acea ramură verde ar fi concentrată întreaga putere a vegetației. Un obicei asemănător întâlnim și de ARMINDEN (1 mai), când țaranii pun în poartă un „păhui”, un „pui” de arbore verde numit „arminden”. Pus la porți, la uși și la ferestre, adică la „vatra”, „gura” și la „ochii” casei, „păhuiul” se păstra până la vremea secerișului când se făcea foc cu el pentru a coace „pâinea nouă”. În casele din Maramureș și Sălaj se poate vedea și astăzi „ruda pentru ștergare” pe care era expusă zestrea casei și care e făcută din acest lemn de Arminden, pentru a binecuvânta munca omului prin semnul pădurii...

La RUSALII țaranii din toate zonele își împodobesc casa cu tei, salcâm, paltin – plante sacre, înzestrate cu puteri apotropaice „ne feresc casa de rele”. „Dansul Călușarilor” – dispărut azi din obiceiurile țărănești, dar cu o uriașă valoare spectaculară, se petrecea tot la vremea Rusaliilor, iar între multiplele sale valențe (magie profilactică, rosturi fertilizatoare) desprindem și semnificații legate de regenerare.

La puțină vreme după seceriș găsim în calendarul religios sărbătoarea numită sugestiv SCHIMBAREA LA FAȚĂ (5-6 august) care marchează sfârșitul anotimpului cald. Florile încep să se veștezească, frunzele îngălbenesc, dar se coc fructele de toamnă – după rosturile vieții și ale morții, care statornicesc praguri în circuitul naturii.

De la sfârșitul toamnei până la Crăciun urmează o altă serie de sărbători purtând semnificații izvorâte din circuitul vegetației, al aștrilor și al muncii: SIMEDRU (26 octombrie), SÂNT-ANDREI (30 noiembrie), SÂNICOARĂ (6 decembrie). Toți „patronii” acestor zile sunt numiți „MOȘI” (Moș Dumitru, Moș Andrei, Moș Nicolae, Moș Crăciun fiind cel mai bătrân), semnificând însăși „îmbătrânirea anului” și apropierea sfârșitului său, amintind de un bocet de pe la noi:

„Vremea ne vremuește

Viața ne vămuește...”

Dar nu e loc de prea multă jale, pentru că urmează după „sfânta rânduială”, RENAȘTEREA FIRII prin însăși nașterea Sfântului

Prunc, la Crăciun. După trecerea Soarelui spre Miazănoapte, țăranii și întreaga lume creștină așteaptă NAȘTEREA FIULUI DIVIN pentru a readuce lumina și credința, prin întruparea sa ca om.

¹ Mircea Eliade, *de la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 259

² Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 65

³ J. G. Frazer, *Creanga de aur*, București, Editura Minerva, 1980, vol. V, p. 46

⁴ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983

⁵ Informator: Pașca Ioana a lui Cujneru (74 de ani), localitatea Ieud (Maramureș), cules în martie 1998

⁶ Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români (1898-1901)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, vol II, p. 14

Ioana Dăncuș

**Muzeograf – Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmației**

În cadrul acestui mare capitol al obiceiurilor calendaristice de peste an, Prof. Mihai Pop, care s-a ocupat special de acestea, stabilește trei segmente distincte, astfel:

- a. Obiceiurile Anului Nou;
- b. Obiceiurile de primăvară
- c. Obiceiuri nelegate de date fixe¹

Această categorisire se explică prin faptul că, în general, obiceiurile amintite mai sunt încă vii (se practică și astăzi) și așa cum constată Prof. Mihai Pop, “prezintă forme interesante de integrare contemporană”.

Constatarea aceasta se referă la preluarea celor mai importante categorii ale obiceiurilor – în special cele de Anul Nou și cele de primăvară – în cadrul unor forme de valorificare spectaculară-scenică. Printre cele de Anul Nou și Crăciun, de peste 35 de ani se organizează la Sighetul Marmației “Festivalul obiceiurilor de iarnă”; la Hoteni, pe Mara este un alt mare festival “Tânjaua”, care valorifică riturile agrare de primăvară, de fecunditate și fertilitate a pământului și sărbătorirea primului țăran ieșit la arat; și în sfârșit, la Cuhea – Bogdan Vodă, Sărbătoarea “Ruptul sterpelor” care se face pe Valea

“Tânjaua la Hoteni” – Festival Folcloric în care se valorifică riturile și obiceiurile agrare de fecunditate și fertilitate a pământului și sărbătorirea primului ieșit la arat

Foto: Mihai Dăncuș

Baicului, sărbătoare pastorală promovată de cuheni și care merită perpetuată.

Ne-am propus să ne ocupăm de obiceiurile care însoțesc principalele munci agro-pastorale, dar și de obiceiurile peste care s-au suprapus de-a lungul veacurilor marile sărbători creștine în Maramureș, cu exemplificări din

localitatea Cuhea. Obiceiurile de primăvară sunt legate de câteva

* Din *Monografia comunei Cuhea – Bogdan Vodă*, în curs de apariție

¹ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p. 33 și urm.

sărbători mai importante: *Lăsatul Secului*, *Bunavestire*, *Paștele* și *Sfântul Gheorghe*.

La categoria obiceiurilor de primăvară mai adăugăm și obiceiurile de vară, care implică și calendarul creștin.²

Trebuie să remarcăm că maramureșenii până în 1948 au fost preponderent greco-catolici. După 1989, când biserica greco-catolică a fost eliberată din interdicție, dar încă nu repusă total în drepturi, ea se manifestă spiritual, iar credincioșii își țin sărbătorile din calendar care sunt identice cu cele din calendarul ortodox – greco-catolicii aparținând ritului bizantin. Deci la nivelul comunităților nu sunt diferențieri în practica sărbătorilor și riturilor creștine.

24 februarie, în calendarul creștin ortodox și greco-catolic, este “ziua aflării întâia și a doua oară a capului Sf. Ioan Botezătorul”. În această zi, cuhenii știu că păsările își caută perechea, și că este și un semn al începutului primăverii.

9 martie - este ziua celor “40 de sfinți”. Se crede în sat, că acum e bine să se pună răsaduri în grădină, pentru că este o zi potrivită; tot ce se răsădește în această zi va rodi.

Se mai crede că, așa cum este vremea în această zi tot așa va fi de-acum încolo încă 40 de zile.

Lăsatul secului. Ca peste tot în Maramureș, și în Cuhea în ultima sâmbătă, înainte de intrarea în Postul mare – Postul Paștelui, la **lăsatul “secului”** se organizau de către feciori **jocuri** la case stabilite dinainte. Se făcea așa numitul “joc t`emat” (chemat), când fiecare fecior invita câte o fată. Organizarea jocului le revine feciorilor, ei găseau spațiul de joc pe care-l închiriau, plăteau muzicanții, iar fetele pregăteau mâncare.

Indiferent când se organizau, aceste jocuri nu erau o simplă petrecere a tineretului, ci un ceremonial premarital, în cadrul căruia se întăreau legăturile dintre fete și feciori. Dacă o fată era invitată la joc de către mai mulți feciori și accepta invitația unuia, iar pe ceilalți îi refuza, trebuia să suporte oprobriul acestora. Cel refuzat o scotea din joc și drept pedeapsă nu avea acces la joc câteva duminici la rând. Era un adevărat „duel” verbal între cei doi flăcăi, unul încercând să o determine să rămână în joc, iar celălalt o scotea zicându-i „marșul” și strigătura:

„Mândra cu obraz de câne
Tăt o țap și iară zine
Mândra cu obraz de scoarță
Tăt o țap și iară-ntoarce.”

Feciorii jucau jocurile tradiționale: „bărbătescul, bătrânescu, sârba etc.”, ocazii de etalare a vigoriei, frumuseții și talentului, iar după

² George Cristea, Mihal Dăncuș, *Maramureș un muzeu viu în centrul Europei*, București, 2000, cap. *Obiceiuri*, p. 79 și urm.

aceea „învârtita” – un joc în doi, care are un evident caracter premarital.

Aceste petreceri erau interzise în continuare pe toată perioada postului.

Respectarea unui sistem de norme nescrise dar bine cunoscute și definite de comunitate, era obligatorie. Orice abatere de la aceste reguli era pedepsită de către ceilalți membri ai comunității. La sfârșitul câșilegilor, înainte de postul mare, feciorii bătrâni, care nu s-au căsătorit în acel an, erau puși de către tineri să „ducă grapa de-a umăr” într-un vârful de deal, „ca să-i vadă tot satul”. Feciorii din Susani duceau grapa în vârful Hultinii, iar cei din Josani la Tăul Mare. Grupul de tineri care-i însoțeau îi ostracizau și făceau glume pe seama lor. Cei în cauză erau puși să plătească mâncare și băutură și totul se încheia cu o petrecere.

În cadrul sărbătorilor de primăvară intră și Buna Vestire (Blagoveșteniile) **(25 martie)**. Este prima mare sărbătoare de primăvară. În această zi fiind sărbătoare religioasă nu se lucrează, iar sătenii în număr mare merg la biserică. Prin tradiția bisericii creștine în această zi din Postul mare este dezlegare la pește, adică la masă se poate consuma carne de pește:

„În ziua de Blagovește

Tăt românul mănăcă pește”.

În această zi se curăță grădinile și se fac focuri din resturi vegetale în grădini. Tot acum femeile înconjoară grădina și casa cu un lanț înroșit în foc, cu o secure și o bucată de cauciuc aprins (sfârlă) în mână ca o făclie, torță. Se „tămâia” întreaga livadă.

Unui copil, bunica care era văduvă îi agăța de cojoc un lanț și înconjura grădina de trei ori ca să nu iasă „zermii” (șerpilor).

Femeia lovește pomii și zice: „de ce ai făcut anul trecut numai două mere? Să faci mai multe anul aiestă” sau ca să rodească, pomii erau loviți cu un topor și se zicea: „Măi pomule, îi fa poame la primăvară ori nu? dacă nu te tai”. Se repeta de trei ori la fiecare pom, „ca să înflorească”.

La zilele mari ale anului și, bineînțeles și la Blagoveștenii se puneau usturoi în colțurile casei, se înconjura casa cu tămâie și se făceau rugăciuni pentru îndepărtarea duhurilor necurate.

Toate acestea se fac în credința că anul respectiv va fi mai roditor, dar și pentru ca șerpilor să nu se mai apropie de casă, și desigur casa și familia să fie ferite de toate relele.

Focurile, lanțul înroșit în foc, făcliile, torțele semnifică rolul purificator al acestora, de apărare împotriva răului.

În această perioadă cântă pentru prima dată cucul. Se crede că este bine să ai bani asupra ta când auzi cucul cântând pentru prima oară și să zici în gând sau cu voce:

“Bani, cucule bani,
Mie bani toată vara
Ție frunza și iarba
Mie bani pă tăt anú
Ție frunza și codru.”

Este bine să asculți cântecul cucului dimineața și nu seara, căci altfel toată vara îți va merge rău, vei avea probleme:

“Cui îi cântă cucu sara
Rău îi îmblă tătă vara
Că și mnie mi-o cântat
Și vara rău mni-o îmblat”

Dacă vezi creanga pe care stă cucul e bine să o tai și să o folosești ca „botă” când mergi la târg, să ai noroc “la târguieli”.

După Blagoveștenii se spălau „pânzurile” – pânza țesută - se fierbeau cu cenușă să se albească și “bdilească” și se descânta ca să nu vină „vântoasele”.

În categoria obiceiurilor de primăvară intră și cele care marchează calendarul și muncile din cadrul sistemului agro-pastoral. Cele două ocupații de bază: agricultura și creșterea animalelor au generat o serie de obiceiuri și practici, o bună parte fiind vii și valabile și astăzi. Astfel, obiceiurile însoțesc anumite momente ale muncilor agricole (ieșirea la arat) sau ale vieții pastorale. Întreaga comunitate era și este interesată ca anul care vine să fie un an îmbelșugat, ferit de cataclisme naturale (înghețuri, grindină, puhoai, incendii, secetă etc.), iar animalele să nu sufere de boli, de epidemii, să fie apărate de animalele sălbatice, de răul care bântuie peste tot.

Prima ieșire la arat și actul însămânțării pământului, pentru a obține roade bogate, au fost întotdeauna însoțite de practici magice și credințe socotite benefice.

Actanții acestor practici erau de regulă femeile, care urmăreau ca totul să se desfășoare normal, să se respecte regulile și normele nescrise, dar valabile în permanență.

Aratul și semănatul sunt atribuții care aparțin exclusiv bărbaților.

În ziua când bărbatul iese pentru prima dată cu plugul la arat, dimineața, se prind caii la căruța în care este plugul și tileguța, apoi se pune mâncarea și sămânța. Bărbatul își descoperă capul, iar femeia aduce o farfurie cu grâu, un ou și două găleți de apă, pe toate le așează jos în spatele căruței – „ca să ude Dumnezeu pământul, să răsară recolta”. Apoi, femeia ia un blid cu jar și tămâie și înconjoară de 3 ori căruța spunând rugăciunea “Tatăl nostru”. În final îi urează bărbatului “Să pleci cu Dumnezeu înainte. Să fie bună recolta.” Grâul și oul se dădeau unui om sărac în semn de respect față de viitoarea

recoltă. Se avea grijă ca la cai să se pună „ciucalăi” roșii, iar de coarnele de la plug să se lege usturoi pentru a proteja sămânța și a îndepărta orice rău de animale și de recoltă. Când se prind animalele la plug, caii sau boii se stropesc cu apă sfințită”. După ce termina de arat bărbatul rostea cuvintele „să dea Dumnezeu roadă pământului” și-și făcea semnul crucii.

Bărbatul semăna din desagi, cu capul descoperit și în cămașă albă. Semănatul era considerat lucru sfânt. Practicile agrare, aratul și semănatul au întotdeauna în centrul atenției curățenia interioară, dar și cea exterioară – cămașa albă, curată – „ca să sie holdele curate, să nu aivă tăciune și burene”. Aratul și semănatul se fac la anumite date pe care omul și le-a fixat de-al lungul timpului prin observațiile directe asupra mersului naturii cunoscând perioadele optime conform unui calendar popular pe care tot el l-a instituit.

Se cunosc „zilele bune” (lunea și joia) pentru arat și semănat, dar și zilele rele (miercurea și vinerea) când nu-i bine să se iasă cu plugul.

23 aprilie este sărbătoarea Sf. Mucenic Gheorghe – **Sângeorziul**, zi în care fetele și feciorii se udă între ei cu apă – străvechi rit de fertilitate – și tot acum este perioada când începe scoaterea oilor în hotarul satului.

La sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai, de obicei se constituie stânele prin asociere. Întreaga comunitate este interesată ca anul care vine să fie un an îmbelșugat, oile și în general animalele să fie apărute de boli, de intemperii, de animalele sălbatice, de ochiul rău etc.

Mulsul măsurii-Vadu Izei, 1976

Foto: Mihai Dăncuș

Constituirea stânei se face din mai multe „boteie”, care va rămâne în această formă până la coborârea oilor din munte (august). „Sâmbrașii” se asociază, de obicei, pe criterii de neam, de vecinătate sau de prietenie. Sarcina de constituire a stânei o are „gazda de stână”, care se va ocupa în continuare de bunul mers al acesteia, de angajarea

păcurarilor, de procurarea ustensilelor și vaselor necesare pe perioada vâratului (budacă, bărbânțe, polonice, strecurător etc.)

Până la sărbătoarea stânei **Ruptul sterpelor**, când, de fapt, începe sezonul pastoral, oile vor pășuna în hotarul satului. **Ruptul sterpelor** se organizează în luna mai, în funcție de când „ptică” Paștele, dar întotdeauna după Paște. Acum se separă oile de miei, dar și oile cu lapte de cele sterpe și tot cu ocazia acestei sărbători se stabilește cantitatea de brânză pe care o va primi fiecare sâmbraș.

Totul se încheie cu o masă festivă, o petrecere câmpenească organizată de gazda de stână, la care participă toți sâmbrașii cu mâncare și băutură.

O serie de credințe și practici, a căror origine se pierde în negura vremurilor, sunt legate de creșterea animalelor și, în special de păstorit.

Unii mai cred și astăzi în eficiența acestor practici care se fac pentru a asigura protecția magică a animalelor și a produselor acestora pe toată perioada anului și în special primăvara pentru a preveni atacul animalelor

sălbatică în perioada viitorului sezon pastoral, iar alții le efectuează doar în virtutea tradiției.

Un moment încărcat de o serie de practici magice este acela al ieșirii oilor în hotar, la pășune sau urcarea oilor la munte, adică începutul anului pastoral.

Când oile se adună în boteie, pregătite să iasă din sat pe izlaz, la casa gazdei este chemat preotul

pentru a face rugăciuni spre a le feri de trăsnete, fulgere, de vrăjmașii văzuți și nevăzuți, pentru a binecuvânta turma.

Orice femeie care auzea „trâmbița” (tulnicul) cântând atunci când trec oile prin sat spre pășune, pune donița pe „halău” și o secere rea, veche în aceasta, până trecea boteiul cu oile ca să nu ia cineva laptele, și spunea: „laptele meu să mi-l lăsați și să mereți cu ce aveți voi”. Când ieșeau oile la deal sau după aceea la munte, gazda de stână și trei femei văduve ajunau pentru apărarea turmei. În ziua **ruptului** în „târlă” (staul) gazda stânei înfige doi pari vis-à-vis unul de altul în formă de cruce, punând un colac înstruțat în vârful fiecăruia. Când ies oile, după muls, păcurarii se întrec în a lua colacii înstruțați cu flori împărțindu-i între ei – „în semnul credinței”.

Erau și mai sunt și astăzi o multitudine de credințe și interdicții pe care le respectau cu strictețe spre binele tuturor.

Ritual la Stână. Mulsul măsurii-Vadu Izei-Șugău, 1976

Foto: Mihai Dăncuș

Nu era voie să se împrumute vasele de la stână și nici laptele, nici măcar de “acreală”, doar dacă primea alt lapte în schimb, chiar lapte dulce. Întotdeauna se punea în laptele pe care-l împrumuta puțină sare – pentru a nu se pierde laptele în favoarea celeilalte stâne. La strungă era interzisă prezența femeilor, femeile-s „pricăjite, îți aduc rău la stână”.

Colibă la o stână. Muntele Leșitau, 1975
Foto: Mihai Dăncuș

Se crede și azi despre unele femei, că folosindu-și puterile malefice puteau lua mana laptelui în folosul propriilor animale. În asemenea situații oile, vacile erau agitate, laptele pe care-l dădeau era puțin, slab și apos. Alte femei din lumea satului puteau readuce lucrurile la starea inițială – aduceau înapoi laptele la vacă. Pentru revenirea laptelui se apela la o serie de

practici magice. Femeile puneau afară tărățe ca să cadă roua pe ele, iar dimineața pe nemâncate dădeau vacii tărățele stropite cu apa sfințită (păstrată de la Bobotează) și se zicea:

“Tu Suraie, tu Bărnace
Nu zdera, nu helua,
Că laptele iară ți-a-nturna
Mândru, gros și groștioros
Ca Soarele Isus Cristos
De l-o luat din sat
Să zie pân gard
De l-o luat din țară
Să zie pă sfoară
Mândru ca sfântul soare”.

sau se puneau într-un blid tărățe și se amestecau cu un cuțit și cu un pai din mătură în timp ce se rostea descâtecul:

„Cu mătura te-oi mătura
Și-n mare te-oi arunca
Cu cuțatu te-oi tăia
Că alt lapte n-oi lua
Da p-al mneu nu l-oi lăsa
De-i în vecini
Să zie pân stini
De-i în sat
Să zie pân gard
Cât un grăunte de mac

În nouăzeci și nouă dedicat”.

Observăm că în practicarea descântecelor, femeile folosesc anumite obiecte din gospodăria lor – obiecte ce par a fi investite cu puteri miraculoase: secere, secure, mătură, dar și apa, elementul primordial.

Stână în Munții Maramureșului
- Farcău, 1975

Foto Mihai Dăncuș

Gazda stânii nu avea voie în ziua de **rupt**, este vorba de ziua când se organiza **“Ruptul sterpelor”**, să aibă relații sexuale, “ca să nu spurce stâna”. Și în zilele noastre se crede că nu e bine să ai relații sexuale în sărbători mari ca „să nu faci copii muți”.

Obiectele folosite în practica obiceiurilor pastorale și a celor agrare se pot clasifica în două mari categorii:

1. Obiecte, respectiv unelte, ustensile folosite în practica muncilor specifice agriculturii și creșterii animalelor – plugul, grapa, gălețile de muls, budaca, jintalăul, căldarea etc.

2. Obiecte de ritual folosite în cadrul riturilor și obiceiurilor – apa, florile, „ruja - buja”, colacii, crengile de arbori și arbuști, jarul, lanțul etc.

Constatăm prezența în permanență a elementelor primordiale, *apa* și *focul* cu valențe purificatoare.

Focul viu este un obicei străvechi în Maramureș. Acesta, odată aprins, trebuia să ardă fără întrerupere până la coborârea oilor din munte. Obiceiul nu s-a păstrat în memoria cuhenilor, cel puțin în memoria celor intervievați. Aceasta nu înseamnă că nu s-a practicat mai demult.

Tiberiu Moraru înregistra în 1937 în Cuhea că “Focul viu se face, apoi îl pun în cădelniță la popa și afumă oile și apoi stropește oile cu agheasmă și le mai face feștani”³.

Duminica Floriilor este o mare sărbătoare creștină, care premerge sărbătoarea Învierii Domnului, Sf. Paști. Este duminica dinaintea Paștilor.

Sărbătoare de primăvară, duminica Floriilor este o zi specială care implică credințe și practici ce vizează binele familiei. În fiecare casă se făceau și se mai fac și azi pâini (cu o zi înainte de sărbătoare) împodobite cu flori din aluat, numite “florii” care se

³ Tiberiu Moraru, *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de focul viu*, în “*Freamătul școalei*”, Cluj, 1937, p. 29 și Perța Lucian, “*Acta Musei Maramoresiensis*”, Sighet, 2002, p. 137

mănâncă de către toată familia în credința că în lumea cealaltă vor fi toți împreună. Se dă și pomană săracilor: făină, lapte, pâine, etc., iar la biserică se duce prescură. Tot în această zi se duc la biserică pentru a fi sfințite ramuri de loză – “mâțișoare”, care se aduc apoi acasă, se pun la streășina casei, la grajd (pentru a proteja animalele), iar o parte se păstrează “la grindă”. Vara, „când îi vreme gre”, când plouă cu gheață se pun “mâțișoare” în foc în credința că vremea se va liniști.

În ziua de Florii, dacă “te taie jâg” (ai acid la stomac) mănânci o “mâțișoară” sfințită și „te faci bine”.

Obiceiurile de Paști

Cea mai mare sărbătoare a creștinătății dar și a primăverii este sărbătoarea Paștelui, Învierea Domnului. Pregătirile pentru această sărbătoare încep odată cu Lăsatul Secului. Așa cum am văzut mai sus, în perioada Postului Mare sunt interzise jocurile, nunțile, distracțiile de orice fel. Majoritatea oamenilor din sat postesc tot postul. Exigența postului era și este atât de mare încât femeile, cu o zi înainte de începutul postului, fierbeau toate vasele cu „leșie” (apă fiartă cu cenușă) și se pregăteau în mod special pentru această perioadă.

Luni, în prima zi de post nu era voie să umbli cu fire de ață, nici să tai ceva că atunci vei vedea „zermi” (șerpi) la fel de lungi ca firele.

Miercuri și vineri din prima săptămână de post nu se lucra nimic. Se ținea sărbătoare și post „ca să nu se facă bube și râie”, și se ține post pentru bărbați, „să-i ferească Dumnezeu de prilej”.

Mai demult, în joia mare, se obișnuia ca după ce se ieșea de la biserică, de la „îngéruntété” (citirea celor douăsprezece evanghelii, când cei prezenți în biserică stau în genunchi), copiii să spargă cu pietre geamurile caselor evreiești „pentru că evreii l-au răstignit pe Isus”.

Era o „pedeapsă” simbolică, dovadă că acest lucru s-a păstrat și după ce au plecat evreii din sat, copiii lovind cu pietre casele părăsite.

În Săptămâna Mare, mai ales femeile mai în vârstă, țin și astăzi post negru, adică de joi și până duminică după sfințitul păștilor nu mănâncă absolut nimic. Femeile se îmbracă mult mai sobru, de obicei în haine de culoare neagră, în semn de doliu. În Săptămâna Mare se face curățenie generală în casă și gospodărie. În Vinerea Mare se vopsesc ouăle roșii ca simbol al sângelui vărsat de rănila Domnului Cristos.

În dimineața de Paști, când se trezesc, se salută cu „Cristos a înviat!” și apoi se sărută toți din familie pentru a se întâlni și în „ceia lume”.

Înainte de a merge la Înviere, într-un vas cu apă proaspătă din fântână se pune un ou roșu și un ban în care se spală pe față toți ai casei. Se stropesc și copiii din leagăn cu această apă pentru că "apa-i viață". Moneda se lasă trei zile în apă, după care se dă la un copil și se zice "Dă-mi Doamne și mie să am de unde da și la altul".

În ziua de Paști, când se trăgeau clopotele pentru înviere, fetele mergeau la o apă curgătoare cu o crenguță de busuioc pe care o băgau în apă și se spălau pe față. Este bine să se spele pe față în dimineața de înviere, când se trag clopotele "ca să fie bine văzute în sat și la joc" și să li se vindece "orice bubă". Se spălau pe față zicând:

„Bună dimineața apă întunecoasă!

Sănătate bună Irină frumoasă! (fiecare își rostea numele)

Am zinit la tine

Să mă speli pe mine

De ură țapată

De nevastă groasă

Și de-a noști din casă

Țârmure de busuioc

Eu să siu întâia-n joc

Țârmure de tămâiță

Eu să siu întâia-n uliță

Ceață pe ulițe apune

Ca și mine nu-i în lume

Ceață pe uliță a și

Ca și mine nu-i găsi".

Se crede în sat că cojile de la ouăle roșii sunt bune de leac pentru animale. Se păstrau pe cuiele de pe perete până la Rusalii, când se puneau pe straturile din grădină pentru a feri recolta de dăunători. Femeile din casă pregătesc cu grijă și drag mâncărurile specifice Paștilor: ouă roșii, șuncă fiartă, pască, usturoi, friptură de miel, cârnați afumați fierți, slănină, le așează în desagi, sau traistă, iar bărbații, pentru că numai ei au voie să ducă pasca la sfințit, se duc la biserică pentru a fi sfințite de către preot. Din toate alimentele sfințite se dădeau și la săraci, câte ceva din fiecare.

Încă mai există și astăzi o serie de credințe și practici care sunt specifice acestei sărbători și care în mentalitatea tradițională trebuiesc respectate spre binele familiei și gospodăriei.

După sfințirea bucatelor fiecare bărbat încerca să iasă primul din biserică și din cimitir cu desagi sau traista cu bucate pentru a fi primul la toate în întregul an.

Femeile și fetele în ziua de Paști nu e bine să meargă în vizită la alte case, și nici să intre primele în casă că "aduc sărăcie" și îți merge rău tot anul. Este bine ca primul care intră în casă să fie bărbat pentru "aduce noroc". Toți ai casei mănâncă bucate sfințite și dau și

animalelor. Cei care erau la oi în câmp nu mâncau până nu li se aducea mâncare sfințită.

În dimineața de Paști, după serviciul de înviere și înainte de a merge la biserică pentru liturghie băieții umblă "în ptez". Merg din casă în casă spunând "Cristos a înviat!", iar gazda casei care-i răsplătește cu ouă roșii și mai ales cu bani în zilele noastre le răspunde "Adevărat a înviat!".

În ziua de Paști, după masă, bărbații, mai demult, jucau cărți în cimitir, iar tinerii jucau mingea (o minge confecționată din păr) - jocul numit "de-a-nțelitelea" (oina).

În ziua de Paști nu e bine să dormi pentru că-ți "plouă pologul" (fânul la uscat).

A doua zi de Paști se organizează de către tineri "jocuri" cu muzică, cu "ceterași", ca semn că postul s-a încheiat și petrecerile au început.

În luna mai (20 mai) este sărbătoarea **Ispasului**, când se "înstruță" porțile și "șătrile" (prspele caselor) cu ramuri de tei și când se pomenesc numai cei morți în războaie (este Ziua Eroilor).

Sărbătorile de primăvară se încheie cu **Rusaliile**, mare sărbătoare religioasă când se scot icoanele „la țarină” pentru sfințitul acesteia. De la biserică, după liturghie, se pleacă în „prosesie”, cu „icoanele”, „praporii” etc. la un loc anume unde se oficiază "sfințitul țarinei", adică al pământului. După ce oamenii se reîntorc acasă stropesc cu apă sfințită animalele și grădinile.

24 iunie – Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (Sânzienele), zi de ajun și post când se culeg sânziene (plante cu flori mărunte de culoare galbenă, frumos mirositoare) utilizate împotriva „durilor de șale și a umflăturilor”, dar și alte plante bune „de leac”. Tot în această zi se culegea și mătrăguna pe care fetele o purtau în sân „ca să sie dragi la feciori”.

20 iulie este sărbătoarea **Sf. Prooroc Ilie**. Dacă în această zi este „vreme gre”, furtună cu fulgere și tunete se zice că alunele nu vor fi bune, vor fi „codătoase”, (cu viermi).

6 august - Schimbarea la Față – (Probojeniile), semnalează trecerea la următorul anotimp, frunzele încep să îngălbenească, iarba „să probază” și își schimbă culoarea.

Sfânta Maria Mare (15 august)

Este o sărbătoare religioasă în care se organizează pelerinaje la mănăstirile care au hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Pentru cuheni cea mai apropiată mănăstire este cea de la Moisei (cca. 40 km).

Încă din perioada Postului Sfintei Marii începe pregătirea sufletească prin post și rugăciuni (Rozariul, Paraclisul Maicii Domnului). Aceasta se face pentru drumul care urmează să-l

parcursă. Conștientizând foarte bine scopul pentru care încearcă să ajungă în acest spațiu sacru, acela de a cere ajutorul lui Dumnezeu prin mijlocirea icoanei făcătoare de minuni, vindecarea unei boli trupești sau sufletești, pentru noroc în viață, înțelegere în familie etc. este nevoie de meditație și rugăciune. Procesiunea numită „prosesie” are o anume organizare. În fața Prosesiei merge o fată care duce crucea, urmată de alte două fete cu icoana Maicii Domnului și tineri care duc praporii, întotdeauna de culoare albă.

Fetele fecioare, îmbrăcate în costum de ritual (precum niște mirese) cu cămașă și poale albe, cu volănașe din dantelă, cu coronițe albe pe cap, confecționate până nu demult din măduvă de pipirig, cu părul despletit pe spate, constituie o bună parte din grup, la care se adaugă și alte categorii de vârstă, bărbați, femei.

Plecarea se face cu o zi înainte, pe 14 august, înainte de masă, chiar dimineața pentru a ajunge la mănăstire la vecernie. Înainte de plecare grupul înconjoară biserica de trei ori, timp în care se trag clopotele și se cântă cântece religioase dedicate Fecioarei Maria, așa cum, de altfel, vor face pe tot traseul până vor ajunge la mănăstire: „Ajută-ne Măicuță / Să ne rugăm mereu / Să creadă toată lumea / Că este Dumnezeu”.

Este impresionantă credința în ajutorul lui Dumnezeu. La orele douăsprezece noaptea, o parte din pelerini înconjoară mănăstirea de trei ori, în coate și în genunchi, se spovedesc și participă la liturghie.

Pentru tineri este și o posibilitate de a întâlni și cunoaște și alți tineri din diferite sate ale zonei.

La întoarcere, fiind sărbătoare, „prosesiile” sunt întâmpinate la intrarea în sat de un alt grup cu care vor veni împreună cântând și vor încheia sărbătoarea așa cum au început-o, prin înconjurarea bisericii de trei ori, aducând mulțumiri Maicii Domnului.

Cu această ultimă sfântă sărbătoare de vară am încheiat obiceiurile enunțate în titlu amintind că peisajul satului este mult mai complex și că ne-am oprit doar asupra unor sărbători care sunt mai intens marcate de comunitate.

După cum am observat, obiceiurile primăverii și verii, ca și obiceiurile legate de celelalte anotimpuri, se circumscriu calendarului agricol peste care s-a suprapus de-a lungul celor două milenii de creștinism – calendarul creștin, iar riturile agro-pastorale, în general, fie se suprapun, fie sunt apropiate de marile sărbători creștine cu semnificații oarecum similare.

Obiceiurile despre care am vorbit mai sus, cu accente speciale pe cele din Cuhea, dau identitate culturală locală și zonală, dar în același timp se integrează armonios în spiritualitatea românească.

Bibliografie selectivă:

1. Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976;
2. Mihai Pop, Paul Ruxăndroiu, *Folclor literar românesc*, București, 1976;
3. Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978
4. Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986;
5. Mihai Dăncuș, George Cristea, *Maramureș – un muzeu viu în centrul Europei*, București, 2000.

Lista informatorilor

1. Deac Ioana, 75 ani, fără școală, 2003
2. Mariș Măricuța, 67 ani, 4 clase la alfabetizare, 2003
3. Mariș Irina, 52 ani, 8 clase, 2004
4. Mariș Irina, 65 ani, 4 clase, 2004
5. Buftea Ion, 69 ani, fără școală, 2004
6. Deac Dumitru, 68 ani, 4 clase, 2003

Motto: "The so-called isolation of Africa is a myth"

L.C.D.Joods (1961-1964)¹

In an interesting work of geographical popularisation, entitled "Tanganzika – The Silver Crocodile", the Romanian publicist, Mircea Fodoreanu², reproduces two African legends concerning the formation of this impressive lake, from a scientific work of the evolutionist biologist Stefan St. Sihleanu (1857-1923), from the University of Bucharest³.

So, at only 27 years after the discovery of the lake Tanganyika by the British explorers, Sir Richard Francis Burton (1821-1890), and John Hannig Speke (1827-1864), occurred at the 13th of February 1858, and at only 6 years after the famous meeting on the 18th of October 1871, on the eastern border of the lake, at Ujiji, (nowadays found in Republic of Tanzania), between the British journalist and explorer, Sir Henry Morton Stanley (1841-1904) and the Scottish missionary and traveller, dr. David Livingstone (1813-1873), Stefan St. Sihleanu published in 1877 in "The Scientific Review", (Revista Stiintifică) in Bucharest, an article on the "Equatorial African Lakes and Stanley's Discoveries"⁴.

The publication of the two legends made by Stefan St. Sihleanu stands for the first mentioning of the Black African folklore in Romanian. Here it is how the above mentioned author presented the first of the two legends, probably reproduced after H.M. Stanley, from excerpts published in the press:

"The traditions concerning the origins of this lake of major importance in Africa and the phases through which its discovery has gone, are worth presenting to the reader. Wajiji, the tribe who

¹ L.C.D. Joos: "Brève histoire de l'Afrique noire", Ed. Saint-Paul, Paris, 1961-1964; translated into Romanian under the title "Scurtă istorie a Africii negre", Ed. Politică, București, 1964

² M. Fodoreanu: "Tanganyika – the Silver Crocodile", (Crocodilul de argint), Ed. Științifică, București, 1970

³ cf. of. the biographical data from the "History of Sciences in Romania, the Biology", under the leadership of E. Pop and R. Coidreanu, Ed. Academiei, R.S. România, 1975, page 104

⁴ St. St. Sihleanu, "The Lakes of the Equatorial Africa and the Geographical Discoveries Made by Stanley" excerpts from the "Scientific Review" (Revista Științifică), New Press of the Romanian Workers, București, 1877, pages 5-6

occupies a part of the oriental coast of the lake, has two legends regarding the formation of the lake.⁵

As to the first, the place today occupied by the lake was in previous times a vast plain on which there was erected a very big town. There, a man and his wife lived in their small house. In their yard there was a very deep pit; the waters of this pit were the only source for food for these two people. The existence of the pit was held secret, and this was the tradition in the family, transcending to them. One day, the man being away, the woman disclosed the secret to another man and she lead to see the pit. In the moment when he got his hand in the pit to catch a fish, the waters of the pit suddenly rose, the earth cracked and a huge lake flooded that plain covering the whole city⁶.

This legend has also been reproduced by us in 1975, in an article concerning the comparison of the legends the formation of the lake with the real geological background, where it was shown the statement that "I have recently found in an anthology, in a manuscript dedicated to the activity of the Europeans in Burundi, in the period comprised between 1914-1918, belonging to Claudius Rabeyrins, (Official Library of Bujumbura-Burundi)⁷ the same legend as above mentioned".

Studying the work of Jean Markale (1975), concerning the Celts and their civilisation⁸, I had the pleasant surprise to come across an old Celtic poem, very similar to our African legend. This poem is said to belong to the bard Gwyddno (Livre Noir, poème 38, J. Markale: "Anciens Bardes Gallois" in Cahiers du Sud, nr. 319, p. 383), is the following, in French:

Seithenin, lève moi, sors d'ici et regard
la verte ligne de bataille des flott
La mer a recouvert la terre de Gwyddno.
Maudite sait la jeune fille
qui a libéré après avoir gémi,
gardienne de la fontaine, la mer redoutable

⁵ Wajiji corresponds in present day to Ujiji, (the place where H.M. Stanley met D. Livingstone), a marker place situated in the Republic of Tanzania. After the map belonging to M.D. Hertflet, A.A. Trouwborst and J.H. Scheese's (Les anciens royaumes de la zone interlacustre meridionale Rwanda, Burundi, Buha, Musée Royal de l'Afrique Centrale – Tervuren Belgique, Monographies Ethnographiques, nr. 6, 1962), the Ujiji are inhabited by populations speaking kirundi language (the national Burundi idiom), kiha (the Buha idiom) and by the jiji population (a name resembling the wajiji one) which speaks the local idioms.

⁶ St. St. Sihleanu, q. ibig

⁷ V. Bologa "The legends of the lake Tanganzika" in the review "Magazinul", nr. 947, November, the 29th, page 9

⁸ J. Markale, "Les celtes et les civilisations celtiques", Editions Payot, Paris, 1975, pages 23-25

Maudite soit la jeune fiile
qui a libéré après avoir lutté
gardienne de la fontaine, la mer dévastatrice.⁹

Explaining this poem, J. Markale shows that: "The story is clear, the flood seemed to have occurred from a well that had overbrimmed. That well was guarded by a young girl who was raped by the drunken king Seithenin. The careless behaviour of the warder triggered the catastrophe"¹⁰

The motive of the overflowing from the poem attributed to Gwyddno was found by J. Markale in Ireland too, in the old manuscript from *Leabhar na h Vidre*¹¹ (Fol. 39-41, Standish O'Grady; *Gilva Gadelica* 1892, tome I, 233-237; tome II, 255-259). In this manuscript a similar legend is presented, in which the carelessness of a woman designated to keep ward of a magic well in Ulster, provokes its overflowing, drowning so the whole country and the king Ecca. Only the daughter of the king a girl, called Libane, survived for a whole year in a room covered by the waters of the lake Neagh, changing then into a salmon. After three hundred years she reincarnated and was called Muirge, that is "Born of the Sea".

Dealing with the hermeneutic significance of these legends, J. Markale notices that: "The well that overbrims as the well that makes you cry is a sexual symbol for fecundity. The woman warder of the well identifies herself with the well so that the pit symbolises the vagina. Once it is raped (fecundated) it gets fertile. This stands for a sufficient proof to demonstrate that the myth of the flood must not always be considered as a myth of the punishment and destruction".¹²

Another significant legend is dedicated to the well of barenton from the Paimpont-Brocélandie woods in the Ille-et-Vilaine region, in the neighbourhood of the commons Tréhorenteuc, Concoret and Mauron (France), to invoke rain. It is said that, when water was shed on the porch in the front of the well, rain started to fall immediately. On the occasion of the precessions knightly tournaments used to take place as that one mentioned by Chrétien de Troyes, in which the winner of the contest, Yvain, son of Uryen, had to marry the widow of the knight he had killed in the battle. "The widow was a true warder of the well and completely identified with it"¹³.

There is another legend with a similar content regarding the disappearance under the waters of the sea of the Breton town Ys, in the

⁹ J. Markale, q. page 23

¹⁰ J. Markale, q. page 23-24

¹¹ J. Markale page 24

¹² Ugo Maraldi, "Ys la ville du châtimeut" in "Ecclesia", Paris, nr. 59, February, 1954, pages 115-117

¹³ R. Vulcărescu, "Dicționar Etnologic", Ed. Albatros, București, 1979, pages 78, 217 and 384

4-5 century A.D. The resume of the legend is the following, (after an article by Ugo Maramldi, 1954, who presents the variant published by the French astronomer C. Flammarion, after an old Breton chronicle).

In the 5th century A.D., the christian king Gradlon was ruling over Ys and he had a daughter called Dahu, a libertine and cruel spirit. Not far from the town lived a hermit, St. Guénolé, which is believed to have founded the Landevennec monastery and to have died in 527. Giving a free rein to her passion, Dahu made prisoner her father and committed to death a prince who was in love to her, but whom she did not want to. As the city was situated on a river, and it was defended from the sea by a dam, it was necessary to open the gate of the dam every year, to let the waters of the river sluice. The opening of the gate was observed as an important habit, that could not be carried through unless it was preceded by appropriated rituals and prayers. St. Guénolé warned Dahu not to open the gate without carrying out the rituals in the presence of her father, whom she had thus to set free from captivity. Otherwise, the saint foresaid great misfortunes. But Dahu did not subdue to this, threatened to death the pious monk and opened the gate without the performing of any ritual. All of a sudden a frightening storm burst out. Gigantic waves rose menacing the sinful city. King Gradlon freed miraculously by St. Guénolé, rushed to the palace to save his daughter, whom he loved in spite of all her mistakes. He managed to take her on the saddle of his horse and began to gallop towards land. But the sea grew furious around him and the king heard out of the storm a terrible voice calling at him "Gradlon, if thou do not want to perish, abandon the demon you carry into your arms!" In answer Gradlon shielded her more closely into his arms. Then, two enormous arms shaping of the night took her from his embrace. Only then had the storm calmed down. But when it was dawn again people realised that the town Ys died under the sea. It had been swallowed by the ocean forever, together with its monuments, royal palace and all its riches¹⁴.

The comparative reading of the two texts:

- The African legend concerning the formation of the lake Tanganyika and
- The fragment of the Celtic poem attributed to the bard Gwyddno reveal the striking similarity between the form, structure and content of the above mentioned legends.

So, structural and comparative analysis of these two folkloric texts, so very similar though the product of totally different civilisations, which due to their spatial and temporal data could not have influenced each other, might be rendered schematically as following:

¹⁴ R. Vulcărescu, *ibid*.

Comparative structural analysis

	Gwiddno's poem	The African legend
the heroine	the young girl	the married woman
the nature of the interdiction	to remain a virgin to keep ward of the well, in order to avoid the catastrophe	to keep the secret of the well rich in fish, their only source of food, avoiding thus the catastrophe
the infringement of the interdiction (in V.I. Propp's meaning)	the young girl was raped by king Seitenin	the secret was betrayed to a stranger who introduces his hand to catch fish
the result	the well overflowed flooding the earth: shedding into the sea	
the significance	sexual symbol for fecundity (after J. Markale)	

Out of the above described scheme, besides important similarities there effect three differences, though unessential structurally, but meaningful as for the specificity of each legend.

The first difference consists in the legal status of the two heroines: a married woman, in the African legend, and the young girl in the Celtic poem. The difference could be explained on the basis of the natural and socially different condition, knowing that in Africa young girls reach earlier the age of marriage.

Another difference between the two texts, which derives from the first is regarding the scope to which the two characters are meant to fulfil their duty, in order to avoid the catastrophe; that of keeping the secret of the well rich in fish, the unique source for food, for the African heroine, and respectively, to guard the well, remaining thus a virgin, for the Celtic maid. This dissimilarity has also causes of social and geographical origin, determined by the bleak necessity of assuring the food that for African was their first task.

The third difference, conditioned in fact by the two mentioned before, is sin or the mistake done by the heroine, which is the cause that leads to the catastrophically overflowing of the well. The mistake done by the young Celtic girl is that she was raped by the secret of the well and the fact that the stranger introduced his hand into the well to catch fish.

Coming back to J. Markale's remark regarding the hermeneutic significance of the Celtic poem, according to which the young girl, identifying herself with the well, being violated, got fertile,

provoking the overbrimming of the well, we can notice that the African legend proves to have a greater power of transfiguration in that, that the infidelity of the woman is discreetly substituted by the act of introducing the stranger's hand into the well, to catch fish.

We are thus in the situation to notice besides the thematic and structural parallelism, the fact that the African legend is superior to the Celtic poem, as far as the artistic transfiguration is concerned, being by far more abstract.

What remains still fascinating, asking for further explanation is the arresting similarity between the two folkloric productions, bearing in mind the unlikely possibility that one of them could have played the least influence upon the other. These similarities, parallelism, analogies coincidences or no matter how we should call them, cannot be explained through the classic ethnographical theories of the ethnographical and folkloric parallelism, or by means of hyperdifusionism, synchronism, etc.

The comparative study of the ethnographical and folkloric elements seen as components to the folk culture that has put into bold relief since long the existence of some similitudes or coincidences of morphological, structural or ideatic origin, has lead since the 17th century to the theory of the folkloric parallelism, a theory that was reconsidered and developed by the American ethnograph, Lewis Henry Morgan (1818-1881) and who imposed it as empirical means to compare the folkloric elements. This theory explains the existing similarities throu the convergence of the effects generated by the same causes difficult to be admitted, in our case, under geographical and social aspect, as it has been mentioned, due to the spatial and temporal totally different characteristics.¹⁵

Closer to the possibility of an accurate explanation of such folkloric parallelisms, is the highly reputed historical of myths and religions, George Dumeyil (b. 1898), who in his vast work dedicated to the Indo-Europeans heritage, merging harmoniously the structuralism with the historism, considers that the human civilisation expresses on all its levels a unitary structure, referring to three functions different from one another: the magic-juridical one, the warlike one and the sexual one¹⁶.

Apart from the tempting issue to formulate a theory about the universality of the archetype, the structures of myths and in general the conceptual unity of the mythological elements belonging to the various culture and people, Mircea Eliade (b. 1907), uses in his whole

¹⁵ M. Eliade, "Aspects du mzthe", Editions Gallimard, Paris, 1963, edition 1975, page 71

¹⁶ A. Mario "Romainian Aspects and Europeans Realities – The Journal of an Intellectual", Ed. Albatros, București, 1878, page 45-46

work characteristic examples, uncommonly diverse, taken from all existent civilisations. Thus, he makes use of the mythological and folkloric elements of the Amerindians, Vedic Indians, Africans and even of the solitary inhabitants of the Pacific Ocean atolls, substantiating structurally the archetypes he had deciphered as a result of long hermeneutic studies, meant to explain the genesis of myths and of the religious phenomenon, generally.

Strictly referring to the myth of the flood, Mircea Eliade is of the opinion that: "The myths concerning the flood are the most numerous and nearly universally known, but extremely rare in Africa"¹⁷. The mentioning of the African legend heritage is this field.

We consider the notion of panchronism as a possible explanation of the above mentioned similarities and coincidences, as far as this notion was put forth by the Romanian literary critic and hermeneut, Adrian Marino, who roughly defines it as "a universal phenomenon of the simultaneous creations and inventions, without direct influence, which is, in some cases, unlikely to be thought of. Within very distant and diverse cultural areas, there come into being the same types of cultural phenomena, the same literary ideas, etc... Thus one might speak of polygenesis, that nobody could claim exclusively and which has not a precisely determined origin..."¹⁸. It is worth mentioning that Adrian Marino notices that "Two creators in analogous historical, social and ideological contexts can produce parallel creations that may ultimately converge and be put under the same aesthetic single categories (trend, style); they become in this way synchronically to each other and not epigons"¹⁹, but in our case we doubt a true synchronisme, as we cannot precisely date the two folkloric works.

The notion of pancivilisation has, after R. Vulcănescu, four different significations²⁰ (the unity of the civilisation; the scheme of the human civilisation and its relationship with the environment; the extension of some secondary aspects of the human civilisation to some superior animals and the synthesis of the principal material processes that lead to the discovery of new styles and methods of work), the first of which "expressing the human character of the civilisation regardless of the degree of its development", being able to explain thus the possibility of similar elements in human societies no matter how remote and diverse they might be in time or space. R. Vulcănescu also mentions that "The pancivilisation approaches the components between them, by what in the most general in them, and

¹⁷ A. Mario, q. page 47

¹⁸ R. Vulcănescu, q. page 244

¹⁹ R. Vulcănescu, q. page 245

²⁰ R. Vulcănescu, *ibid.*

makes them differ at the same time as model of life, by what is particularly ethnical in them"²¹; this enables us to explain the striking likeness between two legend, as well as the difference, caused by the local specific.

The panculture, an ethnological concept announced even from 1750 by the French philosopher and enciclopedist A.R. Jacques Turgot (1727-1781), and then developed by the American ethnologist George Peter Murdock (b. 1897), in 1945, expresses the generally human character of culture, regardless of the degree of development in society, which contains grounds for science and archetypes of culture. R. Vulcărescu, on defining this concept, shows that: "The panculture considers as a primary condition to all man's spiritual activities the level of psychological unity of the human species, that regardless of the degree and type of man's development, the peculiar forms of his activities are unitary. It also takes into consideration that the generally human peculiarities of the spiritual activities depend on the range of human intellect and are due to co-perception in bissiciation" as G.P. Murdock states it; but he is his "classifications based on the generalised resemblance of the universal aspects of culture, does not distinguish the particular significance of these, their differential problematic"²². Of the above mentioned we can state that the striking resemblance between the African legend and the Celtic poem (both having as model the myth of the woman warder of the well and thus of fecundity), can be considered neither a fortuitous coincidence nor a folkloric parallelism based in convergence, generated by similar natural and social causes, because these are completely different.

Thus we consider that this case of Celto-African folkloric convergence may stand for an example characteristic for the emergence of stroking similar forms, determined by the generally human unity of the spiritual preoccupation, as a result of the primary, constituing elements of the legends, beliefs and rituals and of the other manifestation of the archaic life."

²¹ R. Vulcărescu, page 367

²² V.I. Propp (1895-1970), "Morfologia skazkii", 1928, Romanian Edition, Ed. Minerva, București, 1970

DESCÂNTECE DIN PUTINEȘTI – SOROCA

ION I. DRĂGOESCU
etnograf – București

În întâmpinarea celui de-al III-lea Simpozion Internațional de Etnologie Chișinău-Soroca – publicăm o suită de obiceiuri inedite culese de Dionisie Moraru din comuna Putinești, jud. Soroca și păstrate la Arhivele statului din București, fondul de Instrucțiune, dosar 11942/1943.

Am preferat aceste texte atât pentru valoarea lor documentară cât și pentru interesul literar pe care ele îl pot stârni mai ales printre tineri mai puțin cunoscători ai acestui capitol al etnologiei. Ele se constituie și într-un omagiu adus culegătorului care le-a înmănunchiat în condițiile grele ale războiului.

De cel pierit.

O pornit o pasere de fier,
Pe drumul de fier,
Și o scos nouă pui de fier
Și o prins a se minuna
Că n-au ce mânca.
Dar Maica Domnului a zis:
- Dacă n-aveți ce mânca,
Duceți-vă și-l mâncați,
Pe cel pierit (numele bolnavului)
Din cleștele capului
Din sfârcul nasului,
Din fața obrazului.
Am pornit pe cale și cărare
Gras și frumos (numele bolnavului).
Pe la jumătate de cale,
M-am întâlnit cu Samca,
Și cu răul cel mai mare
Și cu Moroaiaca,
Și-n spinare mi-a sărit,
Și ochii mi-o paianjenit
Și fața mi-a-ngălbenit,
Și de moarte mi-o pus,
Dar el (numele bolnavului)
A prins a plânge și a se mișala,
Maica Domnului de Sus a auzit
Și a strigat (numele bolnavului)
- De ce plângi, de ce mâșălezi?

Dar (numele bolnavului) a răspuns:

- Cum n-oi plânge și n-oi mișăla

Dacă spinarea mi-i strica

Pieptu-mi ridică, picioarele-mi sucește,

Vinele-mi sgârcește

Și capu-mi vuiește.

Dar Maica Domnului a zis:

- Din cer m-oi coborî pe scări,

Și de mâna dreaptă te-oi lua

Și pe mâna celui ce va descânta

Te voi da.

De deochiat:

Sub o răchită răsărită,

Șade-o fată despletită

Cu un ochi de foc și unul de apă,

Cel de apă îl stânge pe cel de foc

De și trece deochiul.

De beșica cea rea:

A făcut Sfânta Maria bal,

Și a chemat toate răurile,

Și toate răurile

Și toate puroaiele,

Dar pe beșica cea rea n-a chemat-o

Iar ea s-a-mbujorat și a crăpat

Și n-a rămas de leac

Nici cât un fir de mac.

De speriat:

Un speriat le-a speriat,

Doi le-a speriat,

Trei le-a speriat,

Patru le-a speriat,

Cinci le-a speriat

Șase le-a speriat

Șapte le-a speriat

Opt le-a speriat

Nouă le-a speriat

Și a rămas curat și luminat

Ca Maica Domnului ce le-a născut

Ca-n ceasul ce le-a născut.

De frigare:

Ursita face cu o mână,
Eu desfac cu două,
Ursita face cu două,
Eu desfac cu trei,
Ursâta face cu trei,
Eu desfac cu patru,
Ursâta face cu cinci
Eu desfac cu șase
Ursâta face cu șapte
Eu desfac cu opt,
Ursâta face cu opt
Eu desfac cu nouă,
Și-am rupt ursâta-n două,
Și (numele bolnavului)
A rămas curat
Și luminat
Ca Maica ce le-a făcut
Și ca-n ceasul ce s-a născut,
De răul copiilor
S-a pornit de la casa lui (numele),
Gras și frumos
Și-n ceas rău au speriat
De spinare l-a apucat
Și de piept l-a încheștat
Samca cu Sămcoiul,
Urs cu ursoaică,
Lup cu lupoaică.
Jos le-au trântit
Carnea i-a rugumat
Fața i-a îngălbenit
Ochii i-au împăianjenit
Buzele i-au învinețit
Și de moarte i-a gătit,
El plânge și se văicărează,
Maica Precistă-l întreabă:
Ce te plângi și lăcrămezi?
- Cum să nu plâng și să nu lăcrămez,
Dacă Samca m-a sugrumat,
Sângele mi-a băut,
Și zi de moarte mi-a gătit.
- Du-te la mare,
Și cu gura ți-a descânta
Și Maica Domnului leac ți-a da

Și să rămâi curat și luminat
Cum Maica Precista te-a făcut
Ca-n ceasul ce te-a făcut.

De albeață:

Trei fete despletite
Cu pielea dezbrăcată,
Dar Maica Domnului
Le-a întâlnit și le întreabă:
- Unde mergeți fetelor?
- Noi, Maică, mergem
La fântâna lui Iordan
S-o curățim de mâl și de mătreață
Dar Maica Domnului le-a înturnat înapoi
- Nu vă duceți la Fântâna lui Iordan
S-o curățiți de mâl și de mătreață
Ci duceți-vă la cel bolnav (numele lui)
Și curățați-l
De ceață, de albeață
De stircă și roșată.
Ele au zis că "nu putem curăța până Aneica n-a veni
Și cu mătura de la biserică
Ne-a mătura
Și peste mare le-a arunca".

De frigure:

Aho! Ho! Vacă neagră, bălțată
În ziua de Paști fătăță,
La (numele bolnavului) nu te duce,
Zilele nu-i lua
Ochii nu-i împăienjeni,
Fața nu-i îngălbenii
Căci patruzeci și șapte de frigări te-oi lua
Și acolo-i seca.

Așa descântau basarabenii din zona Sorocăi în prima jumătate a secolului nostru și, desigur, mai-nainte.

O VRAJĂ CU SUBSTRAT MITICO-MAGIC DEOSEBIT “ADUSUL PE SUS”

Prof. PAMFIL BILȚIU
Baia Mare

În folclorul românesc, magia dragostei este deosebit de bogată sub toate aspectele. Practicile magice de o infinită varietate, născocite de către omul din popor, în trecerea lui prin vreme, au fost destinate celor mai variate scopuri: stimularea frumuseții fizice, atragerea și despărțirea partenerilor, ghicirea ursitului, etc. În contextul acestui repertoriu de practici sunt electante, pentru cercetător, cele rezervate transportului de la distanță a partenerului, grație substratului mitico-magic bogat, care ne este evidențiat de către întregul lanț al vrăjii și care ne este potențat și de către bogăția accesoriilor rituale, care reprezintă elemente etnografice, purtând pecetea unei apreciable vechimi ale ei.

Oficierea vrăjii este încredințată “babelor meșter” și care, în funcție de localitate, mai sunt denumite “meșteritoare”, “bobonitoare”, “bozgonitoare”, cea mai frumoasă, despre care se spunea că “ști face să-ngețe și apa” a fost Ana Herbil din Vadu Izei, cunoscută sub denumirea de “Herbeloiaia”, născută în 1913, care a fost cea mai mare vrăjitoare a tuturor timpurilor din acest colț nordic de țară. A fost vrajitoarea care a transmis multora dintre urmașe din experiența și priceperea de a face vrăjuri căci, așa cum ne-a relatat, știa “și toaca-n ceri cum stă”. Pretindea că lucrează sub imperiul unei puteri diavolești “Io lucru cu dracu”. Ulterior mai mulți dintre consătenii ei ne-au relatat că la înmormântarea ei sicriul a fost păzit de către un șarpe mare, care a fost diavolul. Neputându-se nimeni apropia de sicriu, capacul i-a fost așezat cu două furci, iar șarpele a intrat în sicriu plecând cu defuncta vrăjitoare.

Reconstituirea acestei vrăji – adusul pe sus – este astăzi dificil de realizat. După dispariția “babelor meștere”, unele dintre ele din categoria celor care au învățat practicile magice era Ana Herbil. În memoria performențelor noastre mai persistă și astăzi întreaga suită de practici magice care alcătuiesc vraja, care este de mare complexitate și care, pentru cercetător suscită un interes aparte.

Așa cum arată și Antoaneta Olteanu, unul dintre procedeele cele mai des utilizate de aducere a ursitului, era cel în care se manipula un vehicul de lemn ritual, cociorvă, melesteu, băț, par etc.,

care era asimilat unui cal demonic, trimis de vrăjitoare sau chiar de către persoana, care avea nevoie să-și aducă ursitul.¹

Cercetările noastre, precum și alte contribuții puține la număr, asupra acestei vrăji, ne certifică varietatea categoriilor de vehicule rituale, folosite de vrăjitoare, în vraja aducerii de la distanță a ursitului. În Moldova era îndătinat, alături de o prăjină, trestia². O varietate mare în privința categoriilor de vehicule rituale, folosite în vrajă, întâlnim, în spațiul investigat de către noi, în Țara Lăpușului și mai ales în Maramureșul Istoric. Din categoria acestor ustensile, unele sunt din metal, cu utilizare largă în magie: lanțul (Groșii Țibleșului), melița (Moisei), vârtelnița (Călinești), grapă (leud), leasă (Sârbi-Călinești), cociorvă (Suciu de Sus). Leasa și cociorva erau, odinioară vehicule rituale folosite în vrăjurile de adus feciorii în satele de pe valea Marei³. Unele ustensile de metal, precum restelul de la jug, era odinioară folosit curent în practicile de adus feciorii în șezătoare în Țara Lăpușului, iar vârtelnița era intens utilizată în aceleași practici din Maramureșul Istoric⁴.

Gama accesoriilor rituale folosite în categoria acestor practici era bogată. Se miza pe elemente ale naturii: apă, arbore, piatră, pământ, dar și pe simbolistica ustensilelor casnice: blid, cuțit, ic, cămașă bărbătească, haine ale drăguțului. Între accesoriile rituale se mai foloseau animale, cu o simbolistică aparte, precum șarpele, elemente mortuare, precum crucea defunctului.

Faptul că erau puse să acționeze unul sau mai multe accesorii în aceeași practică ne argumentează faptul că se urmărea amplificarea efectului magic. "Baba, care știe aduce pă sus, pune o găină neagră la țâțâna ușii și-o-mpluntat on cuțat de teacă acolo la ușe jos, în tus patru cornurile căsî, o pus patru blide cu fundu-n sus⁵". Faptul că în unele practici sunt puse să acționeze ființe vii, alături de obiecte, ne dovedește că magia naturală se folosește de latura ei simbolică și simpatetică, care se bazează pe existența unor legături între ființele vii și obiecte⁶.

¹ Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie. Divinitate și vrăjitorie în context comparat*, București, Editura Paideia, 1999, p. 478

² Tudor Pamfile, *Dragostea în datina tineretului român*, București, Editura Saeculum, I.O., 1998, p. 162

³ Parasca Făt-Sabău, "Dusu pă sus", în *Mănăstirea*, nr. 2, 1990, p. 27

⁴ Pamfil Bîlțiu și Maria Bîlțiu, *Fascinația Magiei. Vrăji, farmece și desfaceri din județul Maramureș*, Baia Mare, Editura Enesis, 2001, p. 259

⁵ Ibid.

⁶ Paul Ștefănescu, *Magia înaltă*, București, Editura Miracol, 1997, p. 259

Prezența, între accesoriile rituale, ale vrăjii, a unor elemente mortuare, precum mormântul, crucea din cimitir, ne edifică asupra legăturii vrăjii cu necromancia. De altfel Antoaneta Olteanu observa că prin unele vrăji de acest gen se realizează un ritual magic asemănător celui utilizat în necromancie, cu deosebirea că cel chemat nu este sufletul celui mort, ci acela al unui om viu⁷. De altfel, cercetările noastre de teren au dus la descoperirea unor vrăji, rezervate adusului pe sus, nu al ursitului, ci al soțului mort pe front, departe de vatră și familie. Adus în chip de strigoi el poate produce moarte în familie. "Am auzat că l-o adus pă sus pă on bărbat mort în război și femeia o descântat nu știu ce și mortu' o vinit pă sus. El o vinit sâmbătă sara, o-ntrat în casă și-o zâs:

- No hai, tu Măricú(ță) cu mine. Lé s-o sculat și s-o dus cu el și-o adus-o până la apă și-o-necat-o acolo în apa Vișeului" (Petrova).

Elementele de necromancie ale vrăjii stau sub semnul vechimii considerabile ale acesteia, fiind o formă a magiei atestată încă în antichitate, prin anii 99-95 î.H și care a fost practică de către asirieni, egipteni, greci, romani⁸.

În scopul obținerii efectului scontat accesoriile rituale erau preparate magic. Procedul cel mai des utilizat era fierberea lor rituală, care asociază cultul focului, și se făcea după prescripții îndătinat. "Pune apa aceie-nt-o ulcè și în apa aceie pune-l lemnile și le serbei acolo multă vreme. Le serbè încet"⁹ (Desești). "Ca să poată aduce pă sus, babile puneu nouă ulcele în vatra cuptorului și apoi puneu nouă pietricele în fiecare ulcè și acopeream ulceaua și punem în ele nouă stropi din vadurile carălor, cum trece ele păstă apă. Ființele vii erau supuse și ele procesului de preparare magică, în acord cu aceleași vechi prescripții, șarpele îndeplinind un rol aparte, fiind socotit un arhetip și o ilustrare vie a anulării sau contopirii contrariilor în gândirea arhaică"¹⁰. "Pune zermelă pă foc și unu' sus. Trebe să facă foc din nouă feluri de lemne și să aude cum zdiară zermelă, cum serbe pă foc"¹¹.

Trebuie să subliniem că, în magia noastră, șarpele ucis este mai răspândit, mai ales în cea meteorologică. Pentru provocarea ploii

⁷ Antoaneta Olteanu, op. cit., p. 269

⁸ Paul Ștefănescu, op. cit., p. 159-160

⁹ Pamfil Biltiu și Maria Biltiu, op.cit., p. 269

¹⁰ Ivan Evseev, *Dicționar de demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, p. 48

¹¹ Pamfil Biltiu și Maria Biltiu, op.cit., p. 269

pe Valea Vișeuului se folosea între alte practici magice șarpele ucis¹². În folclorul nostru provocarea ploii cu ajutorul șarpelui ucis a fost atestată la finele veacului trecut pe Valea Jiului¹³, dar și în Moldova¹⁴. Ritualul uciderii șarpelui a fost atestat și în folclorul altor popoare¹⁵. Foarte interesantă ni se pare prezența perechii de șerpi între accesoriile rituale ale vrăjii și ea mai răspândită în folclorul nostru. Perechea de șerpi o întâlnim pe stâlpii porților maramureșene și pe fruntarul acestora cum este cel de la poarta lui Pleș Chindriș din leud¹⁶.

Alături de elemente ale naturii: apa, lemnul, pietrele, folosite ca accesorii în vrajă, focul este supus și el unui proces de preparare magică. La Dănești, în practica coborârii ursitului, focul este împărțit în patru¹⁷. La Berbești se împărțea în nouă, în virtutea aceleiași credințe în efectul reduplicator mitico-magic. "Și ulcelele erau pusă între două focuri. Pă mijloc stau ulcelele pă vatră"¹⁸ (Berbești).

În povestirile, având ca miez adusul pe sus al ursitului, motivul oaspetelui, care neștiind ce fierbe gazda și bănuind că face mâncare și va fi și el servit, care împinge oala în miezul focului este răspândit în întregul spațiu investigat de către noi.

Complexitatea vrăjii rezidă și în practicile existente în fiecare etapă a ei, prin care se asigură lanțul magic: ridicarea și antrenarea în mers a ursitului, coborârea la locul unde este adus, ridicarea în văzduh și antrenarea în mers la înapoierea ursitului de unde a fost adus. Ocupă un loc aparte coborârea ursitului, practică ce asociază ritul metalului prelucrat, dar și reminiscențe ale magiei chtoniene. Aceste forme de magie ne sunt marcate de prezența cuțitului, pe care îl întâlnim și în Moldova¹⁹, dar și de actul înfingerii lui în pământ. La Dănești, practica asociază cultul focului. "On păcurar o fugit la vatră și-o-mpărțât focu' în patru cu cuțātu, în mijlocu focului. Dacă-mplunta oaricine cuțātu-n foc nu putè mère mai departe până scotè cuțitu"²⁰. La Mara, practica coborârii ursitului asociază simbolistica tăietorului,

¹² Op. cit., p. 67

¹³ Ion Mușlea și Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului după răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 483

¹⁴ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul sec. al XI-lea*, București, Editura Minerva, 1976, p. 257

¹⁵ James G. Frazer, *Creanga de aur*, vol. I, București, Editura Minerva, 1980, p. 153

¹⁶ Pamfil Bîlțiu, *Reprezentări arhaice în arta populară românească și maramureșeană*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, pe anul 1999

¹⁷ Parasca Făt-Sabău, op.cit.

¹⁸ Pamfil Bîlțiu și Maria Bîlțiu, op.cit., p. 268

¹⁹ Tudor Pamfile, op.cit., p. 162-163

²⁰ Parasca Făt-Sabău, op.cit. p. 27

loc comun pentru efectuarea a o serie de practici magice, mai ales a celor rezervate ghicirii ursitului. Prezența restelui de la jug a pătruns în vrajă pe baza aceleiași magii simpatetice. “Și unu dintre vecinii noștri o luat on cuțât de teacă și on resteu di la jug și p-acele le-o-implântat câtilinaș în tăietor. Și cum le-o-impluntat s-o și lăsat jo, că vinē pă sus”²¹. Interesantă și purtând pecetea unei mari vechimi este coborârea ursitului la Desești, în care se miza deopotrivă pe magia fierului și a apei. “O zâs că îl cobora cu cuțât de teacă. Și acela îl punē în apă. Îl băga și iară îl scotē. Cuțātu’ îl băga câtilin, până-l punē p-o cergă așternută jos”²². La Călinești, alături de magia fierului, era pusă să acționeze în această practică a coborârii ursitului magia pânzei și firului. “Omu’ acela o scos on cuțât de teacă, cu mânunchi de aramă, o țâpat cămeșă di pă el și odată o-impluntat cuțātu-n cămeșă. Atunci odată s-o oprit și s-o năpustit o cătană jos”²³.

Povestirile, având ca miez această vrajă, din spațiul investigat conțin și motivul coborârii ursitului de către o altă persoană, de regulă un bătrân, care cunoaște tainele vrăjii, înainte ca acesta să ajungă la locul unde este dus, dacă are asupra lui accesoriul ritual – cuțitul de teacă, motiv întemeiat în veacul al XIX-lea și în Moldova²⁴. În majoritatea satelor investigate, coborârea ursitului este oficiată de către vrăjitoare, prin înfigerea lentă a cuțitului în pământ, care să asigure coborârea lină a acestuia spre a nu se lovi de pământ.

Între accesoriile rituale de bază ale vrăjii se situează cuțitul, preparat magic prin construcție. “Cuțātu’ cu care îl aduci îi anumit. Măneru’ începe de la tăiș. Are on inel de alamă galbăn, are on inel negru și unu’ albastru. Măneru’ și tăte aieste îs vrăjite”²⁵. Cuțitul este frecvent utilizat în magia românească, într-o gamă variată de practici, cum este cea de largă răspândire “punerea cuțitului”, care la finele veacului trecut a fost atestată în toate regiunile locuite de români, în care de asemenea cuțitul este preparat magic, fiind “descântat, menit, ursit, sorocit”²⁶.

Așa cum arată I.A.Candrea, credințele în puterea magică a fierului, comune tuturor românilor, de dincoace și de dincolo de Carpați, sunt foarte vechi. Le găsim identice la toate popoarele din

²¹ Pamfil Bîlțiu și Maria Bîlțiu, op.cit., p. 272

²² Op. cit., p. 267

²³ Op.cit., p. 23

²⁴ Tudor Pamfile, op.cit., p. 162

²⁵ Pamfil Bîlțiu și Maria Bîlțiu, op.cit., p. 261

²⁶ Ion Mușlea și Ovidiu Bîrlea, op.cit., p. 491

Europa și în parte la acelea din celelalte continente. Tot așa credeau grecii și romanii²⁷.

Povestirile brodate în jurul acestei vrăji ne furnizează date legate de comportamentul ursitului în timpul drumului pe care-l parcurge prin văzduh, precum și după sosire. Călărețul demonic, aflat în stare de transă, în drumul pe care-l parcurge la ducere sau înapoiere, este supus unei adevărate torturi fizice, ca urmare a tratamentului ritualic intens la care este supus. "Cum o zănit pă sus? O zinit tăt fărmat. Era-nghețat de frig, în izmene și cămeșă"²⁸. "L-o-mblătit de tăte lemnele că l-o adus păstă munț de pădure, că nu l-o rădicat sus tare"²⁹. "Când zinē pă sus, străga:

- Apă! Apă! Că îi era săte, că-i obosât. Și-apoi cum îl apuca așe yinē, c-on picior desculț, cu unu-ncălțat"³⁰. "Altele cu vrăji aduceau bărbați din temniță cu lanțuri pă iei. Și zornăituri de lanțuri să auzē și când era mai aproape străga:

- Apă! Apă! Apă!"³¹.

La efectul magic al vrăjii concura și descântecul. "Când aducē pă sus, punē apă-nt-o oală nouă și serbē. Și cum serbē acolo apa descântă"³². Variantele de descântec de adus feciorul pe sus nu mai persistă în memoria performerelor noastre. Unica variantă completă a descântecului de acest gen publicată o datorăm lui Radu Răutu, care este un document etnologic de mare însemnătate, atât prin dimensiunile ei, cât și prin motivele ce o alcătuiesc, cu elemente de mare vechime. Ea poartă denumirea "de adus feciorul prin aer" și a fost înregistrată de la Ana Herbil din Vadu Izei.

Sub aspectul morfologiei motivelor, incipitul ne plasează în plan fabulos, prin convorbirea șarpelui-balaur, simbol arhetipal de mare persistență și cu o arie largă de răspândire, în miturile și basmele lumii, încărcat cu multiple semnificații, fiind întruchiparea răului universal, a diavolului și pulsațiilor inconștientului³³. Motivul, care reprezintă mobilul mitico-magic al descântecului, derivă din puterea extraordinară cu care este investit acest animal fantastic, care poate distruge universul întreg. Motivul este comun mai multor descânțece din categoria celor de dragoste. "Une meri, tu șerpe

²⁷ I.A. Candrea, *Folclor medical comparat*, București, Casa Școalelor, 1944, p. 246

²⁸ Pamfil Bilțiu și Maria Bilțiu, op.cit., p. 246

²⁹ Op.cit., p. 262

³⁰ Op.cit., p. 267

³¹ Parasca Făt-Sabău, op.cit., p. 27

³² Pamfil Bilțiu și Maria Bilțiu, op.cit., p. 262

³³ Ivan Evseev, op.cit., p. 45

laură-balaură? / Cu ochi ca taleru / Cu solzii ca galbenii / Cu 99 de picioare mărgăitoare / Cu 99 de cozi împuşcătoare / Cu 99 de aripi zburcăitoare / Cu 99 de coarne-mpungătoare / Cu 99 de limbi muşcătoare / - leu mă duc la munte să tai lemne / Să sac văile / Să despici pietrele”³⁴.

Porunca directă, motivul esențial, este tratat dezvoltat, și ne sugerează credințele legate de transferul puterii magice de la animalul fabulos la ursit. “Du-te tu-n sara asta la Ion / Cu 99 de picioare împroaşcă-l / Cu 99 de coarne împunje-l / Cu 99 de codz împuscă-l / Cu 99 de aripi zburcăiește-l / De minte zmințește-l / La Mărie adorește-l”³⁵. atari formule sunt generalizate în folclorul nostru și al altor popoare, fiind atestate la români, francezi, caldeeni, indieni, belgieni, nemți³⁶.

Porunca directă este conjugată unor blesteme adresate flăcăului, specifice acestor categorii de descântece derivate din nevoia de sugerare. “Să-l mânânce 99 de păduchi / Di pă 99 de colduși / Să-l mânânce 99 de stelnițe / Di pă 99 de temnițe”³⁷.

Suita de blesteme este urmată de fiecare dată de motivul-poruncă adresat dorului, trimis ursitului pentru a fi fermecat. “Du-te dor la Ion / De l-i găsi dor la lucru lucrân / Să-i ardă lucru-n mână, Și mâna pă lucru / Și inima-n-t-el / Să nu poată de doru’ Mării / Să n-aibă a fi / Să n-aibă a poclui / Până la Mărie-nt-as sară-a vini / Și cu ie a povesti / Și pă ie a ibdi / Și pă ie a peți”³⁸.

Studierea unor astfel de manifestări spirituale complexe capătă o importanță aparte grație încărcăturii lor mitico-magice, la care faptul că sunt și marcate de o poezie de cea mai mare frumusețe, cizelată prin circulație, care este drumul perfecțiunii speciilor și produselor folclorice.

³⁴ *Antologie de folclor din județul Maramureș*, Baia Mare, 1980, p. 243

³⁵ Ibid.

³⁶ Artur Gorovei, *Literatura populară*, București, Editura Minerva, 1985, p. 137

³⁷

³⁸ *Antologie de folclor din județul Maramureș*, op.cit., p. 243

CĂMAȘA FEMEIASCĂ DIN MARAMUREȘ – ELEMENTE DE IDENTITATE CULTURALĂ ZONALĂ ȘI LOCALĂ

IOANA DÂNCUȘ

**Muzeograf – Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției**

“Mirese” – costum de ritual al fetelor fecioare care participă la corțegiile de pelerini ce pleacă la Mănăstirea de la Moisei

Țărâncă din Maramureș și-a pus pecetea opțiunilor estetice pe fiecare lucru al existenței sale, pe fiecare componentă a costumului și în special pe cămășă, care este piesa de mare forță artistică a portului popular femeiesc și totodată de bază, în funcție de care se asortează din punct de vedere cromatic și ornamental toate celelalte componente ale ansamblului.

Cămășă maramureșeană este unitară încadrându-se variantei tipului „poncho” (conf. Hedvig-Maria Formagiu, *Portul popular din*

România) cu mâneca încrețită prinsă din umăr de trupul cămășii. Trebuie însă menționată drept caracteristică exclusiv Maramureșului, croiala pătrată din jurul gâtului.

Cămășă se diferențiază pe subzone mai mult în privința dispunerii câmpilor ornamentali, a cromaticii, a elementelor decorative și bineînțeles a formei mânecilor.

Ornamentica este dispusă în mod echilibrat în anumite părți ale cămășii: pe piept, pe umeri, de-a lungul mânecilor, la manșetă și în partea de jos a poalelor.

Desigur, diferențieri apar și din perspectiva categoriilor de vârstă unde pentru bătrâne domină albul uneori cu discrete infuzii de galben în ornamentică, pentru femeile căsătorite fiind caracteristică sobrietatea care nu exclude apariția unor pete de culoare mai accentuate în ornamentarea decolteului sau a mânecilor cămășii. La cămășile fetelor tinere pe lângă galben apare frecvent albastru, roșu, portocaliu și verde.

Specific cămășii, ca de altfel întregului port popular este dubla ei valoare - permanentul său rol practic dublat de cel decorativ. Abundența decorului indică o destinație mai sărbătorească a cămășii.

Materiile prime utilizate la confecționarea cămășii erau cânepa și inul. Pânza era țesută în „țiară” (război de țesut) în două ite în cadrul gospodăriei tradiționale.

Inițial cămașa se confecționa din *pânză de tort* - „tort în tort” (cânepă) – atât băteala cât și urzeala. Mai târziu, ca urmare a extinderii relațiilor comerciale, a început să se utilizeze tot mai mult bumbacul în combinație cu cânepa, urzeala din *fuior* și băteala din *bumbac*.

În ultimii ani, nemaicultivându-se cânepă în zonă, pânza se

Tineri din Săpânța în costume de miri

Foto: Mihai Dăncuș, 2003

țese doar din bumbacul de cea mai bună calitate, atât băteala și urzeala, mai ales pentru cămășile de sărbători sau cele de ritual (cămașa de mireasă).

În ornamentarea cămășii se folosesc materialele procurate din comerț: arnici, bumbac mercerizat, mătase, mărgelile colorate și firul metalic auriu și argintiu.

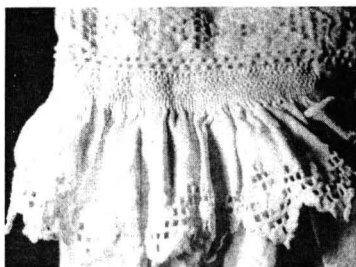
Un decor deosebit îl dau cămășii crețurile care se găsesc pe

spate, pe piept, pe umăr și pe mânecă.

Înainte de a trece la descrierea croiului cămășii vom da câteva variante locale ale cămășii maramureșene:

- cămașa lungă - întâlnită mai mult în subzona Văii Tisei și a Văii Cosăului;
- cămașa scurtă cu poale atașate și cu poale separate „umblătoare” întâlnită în subzona Izei și a Vișeuului;
- cămașa cu mânecă lungă;
- cămașa cu mânecă scurtă;
- cămașa cu „guriță” în față și cu „tietori”;
- cămașa fără „guriță” și cu „tietori” pe piept.

Cămașa femeiască din Maramureș se încadrează în tipul cămășii drepte, cu mânecile prinse din umăr, compusă fiind din următoarele elemente, care diferă pe subzone doar în denumire:

Decor pe umăr-cămașă femeiască,

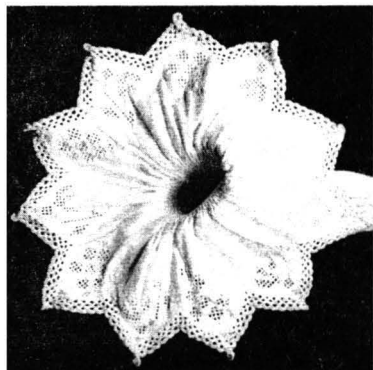
Foto: Mihai Dăncuș, 1984

pieptul dinainte și pieptul dinapoi, fiecare alcătuit dintr-o lățime întreagă din foaia pânzei. Pieptii sunt uniți de mânecă prin „umeri” sau „călăreți”. „Călăreții” reprezintă o bentiță situată perpendicular, trecând din față, de la nivelul subrațului, peste umăr spre spate unde se termină la același nivel. Mâneca croită de asemenea în foi drepte se compune dintr-o foaie, iar la aceasta se adaugă „toldelul”, care lărgeste mâneca și care se compune dintr-o jumătate de

foaie.

Cele mai vechi cămăși se făceau cu bezerii din mânecă, de aceea ieșeau „boți” înfundați și erau mai mici. Mâneca este încrețită și în partea de jos, la brățară și se termină cu un volan lucrat în „colți”. Cămașa are sub braț un mic pătrat din pânză numit „păguță”, „puiut”, „păpușă” ce permite libertatea mișcării.

Așa cum constată și Ortansa Dogaru care a dat o lucrare pe tema portului popular, o caracteristică a cămășii maramureșene o constituie aplicarea unui mic ornament la piept, care uneori încadrează acea despicătura din față numită „guruță” sau „guriță” a cămășii prinsă cu un șnuruleț numit „tietori” cu „ciucalai”. Un decor deosebit îl dau cămășii încrețiturile de la piept, umăr, brățară, lucrate cu fir alb, formând reliefuri de mici figuri geometrice în diverse forme numite „boți”, „suveici”, „curmături”, „căpuțuri”, „șcătuțe”, etc. Decorul este dispus liniar în forma unor benzi înguste. Fâșia de pânză care se aplică în jurul decolteului denumită „pogmată” este întotdeauna ornamentată fie cu motive geometrice, fie cu motive florale ușor geometrizate. Pe umăr ornamentul este dispus de-a curmezișul lucrat

de obicei în formă de trăsură ca și cea de la brățară cu deosebirea ca aceasta se lucrează pe pânza întinsă, peste fire și nu pe crețuri. Motivele realizate prin trăsură sunt geometrice: rujă, cârlige, crac, grebluțe etc. Fondul trăsurii are o singură culoare, iar motivele sunt policrome. De o valoare ornamentala deosebită sunt volanele (fodrii, bezeri) de la umăr și mânecă terminate cu colțișori rotunzi și mai ales cele terminate cu colți lucrați pe fire scoase

realizând mici pătrate numite „ferești”, colții având de la 3-19 „vârfuri”. În ceea ce privește formele de ornamente trebuie să mai menționăm faptul că deseori pe aceeași cămașă coexistă toate tehnicile de decorare.

Câteva particularități deosebite au cămășile din zona **Vișeuului** și din **Borșa**. Deși cu aceleași elemente componente au un aspect general diferit, manifestat prin mărimea fodorilor de la mânecă și bezerilor de pe umăr, cât și prin lungimea mânecii (deasupra cotului).

Cămășile din **Borșa** au decolteul în formă rotundă și nu pătrată cum au toate cămășile de tip maramureșean, manifestându-se asemănări în formă cu cămășile dinspre Bistrița-Năsăud.

Trebuie să amintim încă o variantă locală a cămășii maramureșene, și anume cămașa cu platcă din **Botiza** ornamentată

de jur împrejurul decolteului cu motive florale, influențe din zona Lăpușului.

O cămașa bogat ornamentată care astăzi a devenit frecventă în Maramureș este cămașa de **Săpânța**.

Croiul general al acestora este cel tradițional, adică „cămașa lungă”. Această cămașă se distinge prin grija deosebită cu care sunt orânduite motivele, prin tehnica de mare măiestrie și migală a cusăturii în diverse puncte, constituind astfel un unicat. Pe piept, deasupra încrețiturilor se întinde gulerul (pogmata) îngust, cusut cu mici motive circulare numite aici „copciuțe” încadrate în doua rânduri de „dupăcele” cusute cu galben. În centrul pieptului sub „guruța” cămășii se află un ornament compus din elemente vegetale - brăduț, „crenguțe în vâltori” lucrat în cruci. Pe porțiunea de pe umăr denumită „călăreți” se lucrează în curmeziș trăsura cu diverse motive stelare sau cărlige. La cămașa de Săpânța trăsura este încadrată de ornamente mărunte cum sunt: rând de „dupăcele”, rând lucrat în „ciur”, colți de pânză, colți de ață, căpuțuri, etc.

Dacă în subzonele Maramureșului, așa cum am văzut avem

Cămașă femeiască din
Săpânța

elemente de diferențiere care țin mai mult de „dispunerea câmpilor ornamentali, cromatică, elemente decorative și desigur forma mânecilor”, putem vorbi și de o anumite specificitate pentru categoriile de vârstă. Bătrânele folosesc o cromatică sobră, dominând decorul „în alb”, la femeile căsătorite cămașa pune în evidență decorul decolteului cu accente de culoare, iar la fete, desigur decorul va fi mai amplu și dominat de o cromatică diversificată. Putem vorbi și de o anumite specificitate în portul de ritual. Să

amintim cămașa miresei, cămașa bătrânelor pregătită special pentru înmormântare sunt doar două exemple edificatoare.

Poalele sunt confecționate de obicei din același material ca și cămașa sau din pânză de bumbac procurată din comerț. Tehnicile de prindere a foilor, acel mici broderii numite „cheițe” devin la rândul lor motive ornamentale care accentuează frumusețea cămășii. În partea de jos poalele se termină cu colți sau cu discrete broderii în alb.

Cu toate micile particularități subzonale ale cămășii femeiești din Maramureș, putem trage concluzia că și cămașa femeiască din Maramureș se integrează și încadrează armonios în structura de ansamblu a cămășii femeiești din cadrul portului popular românesc.

Din analiza pieselor care constituie colecția cămășilor femeiești din patrimoniul Muzeului etnografic al Maramureșului din

Sighetul Marmației am reușit să stabilim caracteristicile tipului de cămașă femeiască maramureșeană precum și câteva subtipuri și câteva variante locale din subzonele Maramureșului.

Noile relații social-economice precum și „spargerea” vechilor structuri tradiționale ale satelor maramureșene fac ca schimbările să se accelereze în toate domeniile.

Inovațiile, în general, se explică prin contactul localnicilor cu celelalte zone etnografice și în special cu mediul orășenesc.

Cămașă femeiască de
pe Mara

Remarcăm o tendință de simplificare, de ușurare a muncii atât în ceea ce privește materia prima folosită (înlocuirea pânzei de casă cu cea de factură industrială) cât și în ceea ce privește sistemul de ornamentare care evoluează de la cel geometric, abstract spre cel floral, naturalist. Motivele florale sunt brodate după desen - este vorba de o broderie „spartă” (bătută la formă cu „pungalău”) struguri și „roata de găuri”. De asemenea frecvent se folosește mașina de

cusut și chiar de brodat.

Dăm mai jos fișa a două cămăși femeiești din colecțiile Muzeului etnografic al Maramureșului din Sighetul Marmației.

I. Cămașă femeiască din Săpânța

1. Denumirea obiectului (literară și locală): Cămașă femeiască
2. Loc de proveniență (sat, comună, județ, zonă, provincie): Săpânța, Maramureș
3. Creator (nume, prenume): confecționată în gospodărie, creator anonim
4. Datare, inscripții: ¼ - sec. XX
5. Materiale: cânepă, bumbac, arnici
6. Tehnici de lucru și ornamentare: pânză țesută în două ite în război orizontal, croită, încheiată cu acul, brodat peste fir, brodat în cruci, brodat pe crețuri, feston, colțișori
7. Forma și structura obiectului: cămașă dreaptă cu decolteu pătrat, mâneci încrețite la umăr, strânse în manșete, terminate cu volane înguste (fodrii)
8. Dimensiuni:
L (trup) = 106 cm, I (u) = 34 cm
L (m) = 47 cm, I (m) = 37 cm
9. Ornamentică: Ornamentul organizat în registre este amplasat pe piept, în jurul decolteului, pe umăr, la manșetă.

Ornamentul de pe umăr se compune dintr-un rând de „grebluțe” grupate câte două orientate diferit, urmat înspre umăr de un registru de motive geometrice; X-uri, ce alternează cu romburi ce conțin în interior alte patru rombulețe.

- motive geometrice: X, nr. 2, romb (așezate alternativ), încadrate între două rânduri de colți din pânză și zig-zag pe umăr, urmate de trăsura de-a curmezișul constituită din „rujă” încadrată în romb, cu un mic romb în mijloc și potcoava grupate câte două orientate diferit. Trăsura este încadrată de colțișori rotunzi, foarte mici, din ață, urmate de două rânduri de colțuri din pânză.
- trăsura de la mânecă – motive geometrice: romb și nr. 3;
- un ciuruț lucrat cu acul de cusut unește mâneca la

Tineri în costume populare-Hoteni, 1976

Foto: Mihai Dăncuș

manșetă. Câteva rânduri de crețuri – realizate în formă de motive geometrice „pe piept” – întrerupte în mijlocul de două cruci în X între care se află tîietorile împletite, terminate cu ciucalăi, iar sub acesta brăduțul stilizat, iar sub guruța cămășii se află „pieptuțu” – compus din elemente vegetale

„crenguța” în „vâltori”.

- crețuri pe spate, umăr, brățară.

Stanul este confecționat din pânză de cânepă, terminat în partea de jos cu o fâșie din pânză de bumbac, are un rând de colți din pânză încadrați între dupăcele.

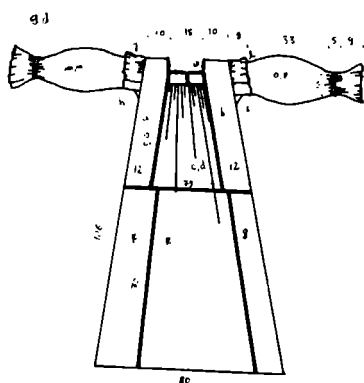
10. Cromatică: fondul alb, decor cu negru, albastru, verde, gri, galben, roșu, bordo.
11. Funcție și utilizare: se poartă cu zadii pereche
12. Data, locul și modalitatea cumpărării: achiziție, 31 iulie 1967
13. Număr de inventar: 1621

II. Cămașă femeiască din Bârsana

1. Denumirea obiectului (literară și locală): cămașă femeiască (scurtă)
2. Loc de proveniență (sat, comună, județ, zonă, provincie): Bârsana, Maramureș
3. Creator (nume, prenume): confecționată în gospodărie, creator anonim
4. Date, inscripții: ¼ - sec. XX

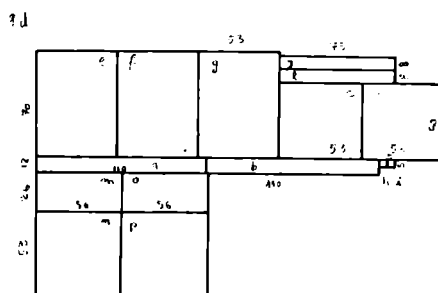
5. Materiale: urzit cânepă, bătut bumbac, mătase, arnici
6. Tehnici de lucru și ornamentare: pânză țesută în două ite în război orizontal, croită, încheiată cu acul, brodat în ajur, brodat peste fire, brodat pe crețuri, feston, colțișori
7. Forma și structura obiectului: cămașă dreaptă cu decolteu pătrat, mâneci încrețite la umăr, strânse în manșete, terminate cu volane în 13 colți, volane în 7 colți pe umăr
8. Dimensiuni:

L (trup) = 44 cm,	I (u) = 30 cm
L (m) = 55 cm,	I (m) = 34 cm
9. Ornamentică: Ornament organizat în benzi orientate pe umăr, în jurul decolteului, volane, mânecă, constă din:
 - motive florale stilizate pe bentița din jurul decolteului și pe volane;
 - motive geometrice: romb lucrat în ajur cu un pătrat în mijloc și un element floral – pe umăr;
 - elemente stelare – ce încadrează câte un pătrat pe umăr; zig-zag – pe volanele de la mână.
 - Trăsura – semiromburi, X-uri, cârlige grupate câte două orientate în același sens, grebluțe grupate câte două;
 - Colți din pânză și din ață;
 Câteva rânduri de crețuri – pe piept, umăr, manșetă;
 O mică despicătură în mijlocul decolteului – guriță, crețurile sunt întrerupte de câte un rând scurt de broderie perforată cu colțișori rotunzi din ață.
10. Cromatică: fondul alb, galben, negru, verde, albastru, bordo, galben
11. Funcție și utilizare: se poartă cu zadii pereche
12. Data, locul și modalitatea cumpărării: achiziție, 19 sept. 1978
13. Număr de inventar: 5857

Camasa taraneasca femeiasca

1.10

Camasa taraneasca femeiasca

Bibliografie

1. *Arta populară românească*, Ed. Academiei RSR, București, 1969;
2. Bănățeanu, Tancred, *Portul popular din regiunea Maramureș*, Baia Mare, 1967;
3. Dogaru, Ortansa, *Ornamentele și croiul costumului din Maramureș*, Baia Mare, 1976;
4. Formagiu, Hedvig-Maria, *Portul popular din România*, București, 1974.
5. Mihai Dăncuș, *Zona etnografică Maramureș*, București, 1986

Prof. L. ANTAL și preot M. ANTAL
Breb - Maramureș

Etnologia modernă, spre deosebire de etnografia "clasică", studiază problemele CULTURII POPULARE conform unei concepții fundamentale deosebită, străduindu-se a scoate în evidență amplitudinea și profunzimea procesului de CUNOAȘTERE al "societății tradiționale", adică a acelor populații sau grupuri sociale, care nu s-au integrat unui oarecare tip de civilizație tehnologică.

În acest sens, cercetările mai recente de antropologie socială, exclud aproape în întregime noțiunea de "societate primitivă", considerând că nu există - mai ales în prezent - popoare lipsite de cultură. Mai mult decât atât, după îndelungate și laborioase studii etnologice efectuate asupra unor astfel de populații (în Pacific, Africa centrală, America de Sud etc.), se apreciază că indivizii aparținând unor culturi străvechi, au relații sociale mai bine structurate și, în mai multe privințe, cunoștințe mai complexe despre mediul natural înconjurător, ca omul modern, iar, în ceea ce privește interpretarea FAPTELOR, gândirea lor dovedește un rafinament demn de invidiat.

Desigur, asemenea considerații, pot să apară exagerate sau subiective, dacă le raportăm la niște "ELITE" - speculând ideea marilor progrese științifice actuale - dar ele sunt cât se poate de exacte și plauzibile, dacă le privim sub raportul marelui masă a membrilor care alcătuiesc cele două tipuri de societăți.

Participând, în ultimii ani, la o serie de cercetări etnologice întreprinse în Zona Cosăului (Maramureș), zonă din care face parte și satul Breb, ne-am ocupat în mod special de volumul și calitatea cunoștințelor despre natură ale sătenilor din această localitate și am constatat că depășesc în mare măsură pe cele cuprinse în manualele școlare de curs elementar sau mediu, exceptând aspectele de micro-morfologie și fiziologie. În cadrul acestor cunoștințe, un loc deosebit îl ocupă aprecierea valorii utilitare și estetice a plantelor spontane și cultivate existente în Breb, tocmai această apreciere sau EVALUARE făcând obiectul comunicării de față.

Fără îndoială, timpul fiind limitat, nu vom intra în amănunte privind interpretarea logică a gândirii etnobotanice a brebenilor, aceasta urmând a fi prezentată cu alt prilej sau în alt cadru/mai larg/.

Înainte însă de-a intra în subiect, dorim să ne oprim asupra unor aspecte fizico-geografice, botanice, etno-sociologice și istorice ale localității Breb și să facem unele precizări de ordin metodologic.

Hotarul satului ocupă o poziție periferică în cadrul depresiunii Maramureșului, la extremitatea de sud-vestică, fiind situat în parte

superioară a bazinului Marei, pe versantul nordic al masivului Gutâi. Conform străvechilor hotărnicii, stabilite pe baza de folosință seculară, teritoriul Brebului are o suprafață de 3490 ha și se învecinează cu patru sate maramureșene (Mara, Hoteni, Sârbi, Budești) și un sat lăpușean (Șurdești). De formă aproximativ elipsoidală, cu un raport al semiaxelor de 5/8 km, el are o amplitudine altitudinală de 1012 m, între cota cea mai coborâtă (433 m s.m.) - unde pâraul Breboaia intră în hotarul Hotenilor - și vârful Gutâiului, numit de localnici "Piatra Mică" (1445 m s.m.).

Față de alte sate vecine (Budești, Sârbi, Hoteni, Hărniciești, Desești, Mara) străbătute de șosele principale, Brebul este o localitate mai izolată de influențele exercitate de civilizația citadină, acest fapt permițându-i să-și păstreze în condiții favorabile CULTURA sa tradițională, reflectată în practicarea multor datini, obiceiuri sau credințe străvechi, în conservarea câtorva aspecte de stratificație socială și în perpetuarea unor tehnici agricole, meșteșugărești sau arhitecturale, specifice acestei CULTURI.

Fiind așezat într-o zonă cu precipitații bogate, a căror medie anuală depășește 1200 mm, hotarul satului are o rețea hidrografică bine dezvoltată, principalele cursuri de apă izvorând din masivul Gutâi. Toate acestea se varsă în râul Mara, dar, în pofida apartenenței sale hidrografice la bazinul Marei, situația oarecum specială de "așezare piemontală" a Brebului, i-a permis contacte social economice și tradițional culturale cu pondere mai mare spre Valea Cosăului. În ce privește FLORA, aceasta este deosebit de variată pentru un teritoriu atât de limitat, numărul speciilor spontane depășind cifra de 900, ceea ce reprezintă circa 60% din plantele vasculare existente în Maramureș.

În limitele sale actuale, hotarul satului cuprinde teritoriile fostelor așezări rurale medievale Breb (Hadpatakfalva), Copăciș (Kapacsfalva) și Valea Mare (Nagypatakfalva), fiind atestat în documente încă din anul 1360. Până la încheierea sa într-o singură așezare, proces ce s-a desfășurat de-a lungul secolelor XIV-XVI, el a suferit o zbuciumată evoluție social economică, trecând de la o relativă independență tribal obștească, la o semi dependență feudală. Populația de circa 180-200 de suflete, existentă în jurul anului 1600, sporește la circa 700 de suflete în prima decadă a secolului al XIX-lea și 1670 suflete în anul 1912. În prezent Brebul numără 1475 locuitori - deci, cu 200 mai puțin ca acum o jumătate de veac - majoritatea acestora fiind țărani (individuali), având ca îndeletniciri de bază creșterea vitelor și pomicultura. Din cele aproximativ 1000 de persoane capabile de muncă, 90% sunt ocupate în agricultură, 6% sunt angajate în minerit, iar restul muncesc în alte domenii de activitate.

În ultimul deceniu, mulți tineri între 16-35 (40) de ani, lucrează sezonier pe șantiere de construcții sau la munci agricole în Banat, Dobrogea, Bărăgan etc.

Revenind la subiectul propriu-zis al lucrării, vom prezenta modul de desfășurare a cercetării noastre și metodologia aplicată.

Studiul de față reprezintă rodul unor anchete etnobotanice efectuate sistematic, între anii 1956-1974, printre sătenii din Breb, cu privire la felul cum apreciază ei - independent de cunoștințele dobândite în carul școlii, care de altfel sunt foarte sumare - utilitatea și valoarea economică, estetică, rituală și tămăduitoare a plantelor spontane sau cultivate, precum și MOTIVUL pentru care le consideră astfel.

Ca metodă de lucru, am adoptat investigația directă, alegând informatori de diferite vârste și sexe, în exclusivitate săteni "băștinași", care nu au călătorit prea mult în afara Maramureșului și se ocupă numai cu agricultura.

S-au întocmit astfel, de-a lungul anilor, sute de fișe al căror volum informativ l-am încadrat într-un TABEL cu 12 coloane, fiecare din acestea referindu-se la o categorie de folosință sau apreciere a speciei respective. În acest mod au fost luate în considerare plantele socotite de BREBENI ca alimentare (AL), industriale (ID), furajere (FJ), medicinale pentru om (MD) sau animale (md), melifere (MF), dăunătoare culturilor sau calității fânului (BR), ornamentale (ON), de "înstruțat" (ST); s-au menționat apoi plantele utilizate la diferite practici religioase (RL) sau magice (MG) și cele amintite în folclorul local de toate genurile (FK).

În cadrul coloanelor s-a notat gradul de cunoaștere și frecvența de utilizare, prin patru semne convenționale, reprezentând un 0 (zero) pentru speciile puțin cunoscute și rar folosite, un + (plus) pentru cele relativ cunoscute și folosite adesea, un x (ori) pentru cele bine cunoscute și mult folosite și, în fine, un c (ce) pentru cele foarte comune și folosite în mod curent.

TABELUL s-a întocmit - din considerente practice - în ordine alfabetică, denumirile științifice fiind adaptate taxonomiei actuale, conform Codului Internațional de nomenclatură botanică elaborat de Utrecht în anul 1966. În ceea ce privește denumirile populare ale speciilor, am utilizat excelentul Dicționar etnobotanic al regretatului om de știință Al. Borza, bazat pe o bogată bibliografie tematică (607 TITLURI), reușind a surprinde un număr apreciabil de denumiri populare locale, mai mult ca probabil nepublicate.

TABELUL, care se anexează la prezentul studiu, cuprinde un număr de 435 RUBRICI, corespunzând tot atâtor specii (în accepțiune țărănească). El nu este exhaustiv și la unele coloane / cum sunt cele privind plantele medicinale, magice sau amintite în folclor / nedenumirile însemnate cu ? - sunt numeroase. Totuși, luând

în considerare ca specii distincte doar pe cele ce au primit un număr de ordine și recapitulând situația pe coloane, ne putem face o imagine clară a cunoștințelor pe care le posedă brebenii cu privire la mediul vegetal înconjurător. De asemenea, spiritul estetic și dragostea pentru frumos a țaranului maramureșean, este relevată expresiv prin numărul mare de plante ornamentale, cultivate în grădinile și cimitirele unui sat atât de ascuns cum este Brebul.

În cele ce urmează, vom prezenta o analiză foarte rezumativă a rezultatelor obținute și - pentru că cercetarea noastră nu poate fi considerată încheiată - apreciem informațiile culese ca exprimând doar o realitate procentuală.

Din cele 435 de specii enumerate, 274 (63,2%) sunt exclusiv spontane, 118 (27,1%) exclusiv cultivate și 42 (9,7%) atât spontane cât și cultivate.

Pe coloane, situația se prezintă astfel:

1. Sunt cunoscute **87 de specii** ale căror rădăcini, tulpini, frunze, fructe, semințe, bulbi, rizomi sau tuberculi se consumă și pe care le-am numit "alimentare" (AL), dintre care 61 se cultivă pe câmp ori în grădinile din jurul caselor.

2. Sunt considerate plante "bune de lucru" (ID) - din ele folosindu-se lemnul, fibrele, scoarța, rădăcinile sau frunzele - și utilizate în construcții, țesături, împletituri, ca materii colorante, la confecționarea mobilierului și a unor unelte, **63 specii**, dintre care 35 se cultivă. Este demnă de semnalat priceperea sătenilor de a aprecia calitățile diferite ale lemnului sau fibrei după cum specia a crescut "la fețe" ori "la dosuri", în loc "mociros" sau uscat, la "desăt" (în pădure), în "huci" sau "cosalău" etc. Rafinamentul cu care sunt sesizate caracteristicile de ordin calitativ, este uimitoare, el necesitând ani îndelungați de inițiere. Referitor la folosirea coloranților extrași din plante, menționăm că în prezent doar puține specii mai sunt utilizate în acest scop, ei fiind înlocuiți cu cei sintetici.

3. Sunt apreciate ca valoroase plante furajere un număr de **82 specii**, dintre care doar 18 se cultivă. Și în cazul acestora, este demnă de remarcat priceperea cu care țaranii pot deosebi calitatea și proveniența fânului, în funcție de plantele care intră în compoziția acestuia. Astfel, am putut constata că brebenii - al căror hotar cuprinde aproape 2000 ha fânețe natural - pot identifica cel puțin 22-24 sortimente sau calități de fân, concurând cu cei mai buni specialiști în materie de furaje...; pentru ei există fân: "de grădină, de moină, de pădure, de arin, de tufă, de mociră..., moale, aspru, săc, țăpos, înecăcios, colbos, dodos...trifoi, piroș, pârlăgos, etc."

4. Sunt utilizate în medicina populară locală: sub - sub formă de infuzie, ceai, decoct, cataplasma, pulbere etc., ca plante "bune de leac" pentru om - **172 de specii**, dintre care cam 26-28 se cultivă.

Este surprinzător, că marea majoritate a acestora sunt folosite și în farmacologia clinică modernă, adesea cu aceleași indicații terapeutice. Ca deosebit de valoroase și socotite "bune la multe feliuri de beteșag", menționăm: *Achilles millefolium*, *Allium cepa*, *Alnus glutinosa*, *Arnica montana*, *Carlina acaulis*, *Centarium umbellatum*, *Chelidonium majus*, *Crataegus monogyna*, *Hedera helix*, *Helleborus purpurascens*, *Hypericum perforatum*, *Majorana hortensis*, *Mentha piperita*, *Sambucus nigra*, *Solanum nigrum*, *Thimus s.*, *Trollius europaeus*, *Tussilago farfara*, *Vaccinium sp.*, *Viburnum opulus*, *Viscum album*, ș.a.

5. În medicina veterinară sătească, sunt de asemenea utilizate un număr de **55 de specii**, majoritatea spontane, dintre care doar câteva se cultivă.

6. Ca melifere, sunt socotite **250 de specii**, atât spontane cât și cultivate, valoarea lor nectariferă sau poleniferă fiind - în cele mai multe cazuri - evaluată corect.

7. Ca buruieni dăunătoare culturilor agricole, fânțelor și pășunilor, sunt considerate 165 de specii.

8-9. Sunt cultivate pentru ornament **110 specii**, dintre care 1/5 plante de apartament; multe din acestea sunt folosite la "înstruțat", împreună cu alte specii spontane, în total: 87.

Putem considera ca deosebit de îndrăgite și mult răspândite, următoarele specii: *Aconitum stoeckanum*, *Artemisia abrotanum*, *Buxus sempervirens*, *Chrysanthemum balsamita*, *Coleus blumei*, *Dianthus sp.*, *Euphorbia marginata*, *Fuchsia coccinea*, *Geranium macrorrhizum*, *Lilium candidum*, *Lychnis chalcedonica*, *Majorana hortensis*, *Narcissus pseudonarcissus*, *Ocimum basilicum*, *Paeonia officinalis*, *Pelargonium zonale*, *Philadelphus coronarius*, *Rehderia odorata*, *Rosa sp.*, *Rosmarinus officinalis*, *Syringa vulgaris*, *Thuja occidentalis et orientalis*, *Tropaeolum majus*, *Vinca minor* ș.a.

10-11. În scopuri religioase sau magice, sunt utilizate **54** și respectiv **83 de specii**, multe dintre ele fiind cultivate special în acest scop, adesea prin locuri îndesate, spre a fi scutite de privirile indiscrete ale curioșilor, care ar putea să le anuleze efectele miraculoase. Este foarte interesant că țărani atribuie calități senzitive unor plante, fapt ce ar putea pune sub semnul întrebării prioritatea științei moderne în descoperirea acestui fenomen.

12. În fine, sunt amintite în toate genurile folclorului local (basm, doină, bocet, baladă, colind etc.), nu mai puțin de **209 specii**, fapt deosebit de semnificativ și care reflectă în modul cel mai convingător sensibilitatea sufletului maramureșean.

După cum am mai amintit, în cei aproape 20 de ani de studiu etnobotanic în satul Breb, au putut fi surprinse un număr însemnat de denumiri populare strict locale sau limitate - ca circulație - la zona

etnografică a Cosăului și Marei. Acestea sunt menționate prin subliniere în Tabel și nu considerăm necesar a le aminti.

Încheind această comunicare, doresc să insist asupra necesității de a se întreprinde și în alte localități, situate în zone etnografice diferite, cercetări complexe prind cunoștințele despre natură ale sătenilor. Ca un stimulent pentru cei dornici a depune o astfel de muncă migăloasă, trebuie să mărturisim că ea oferă deosebite satisfacții, ca orice strădanie ce urmărește ineditul, în descifrarea gândirii țărănești.

Cu aceste gânduri, vă mulțumesc pentru atenția ce mi-ați acordat-o, ascultând o comunicare destul de lungă și nu prea distractivă.

Notă: Comunicarea a fost prezentată în anul 1975 decembrie 26 cu ocazia Sesiunii Științifice organizată de Muzeul etnografic al Maramureșului din Sighetul Marmăției, în cadrul Festivalului de datini și obiceiuri de iarnă – Marmăția '75 – ediția a VII-a (Mihai Dăncuș).

TABELUL PLANTELOR (I)

Nr crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	S C	A L	I D	F J	M D	m d	M F	B R	O N	S T	R L	M G	F K
1	Abies alba Mill. (Bardău)	S	-	x	-	+	-	+	-	+	+	0	?	x
2	Arcer campestre L. (Jugastru, Păltinaș)	S	-	0	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
3	Arcer platanoides L. (Paltin)	SC	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
4	Arcer pseudo-platanus L. (Paltin de munte)	SC	-	x	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
5	Achillea millefolium L. (Coada șoarecului)	S	-	-	-	x	?	-	+	-	-	-	+	-
6	Aconitum - sp. (Omag)	S	-	-	-	0	-	0	0	-	-	-	0	0
7	Aconitum stoerkanium Rchb. (Păpuci)	C	-	-	-	-	-	0	-	+	0	-	0	0
8	Actaea spicata L. (Iarbă de orbant)	S	-	-	-	+	+	-	0	-	-	-	0	?
9	Aesculus hippocastanum L. (Adistin sălbatec)	C	-	-	-	0	0	0	-	0	-	-	-	-
10	Agrimonia eupatoria L. (?)	S	-	-	-	0	-	0	0	-	-	-	-	-
11	Agrostema githago L. (Neghină)	S	-	-	-	0	-	0	x	-	-	-	+	x
12	Ajuga reptans L. (Zinetea)	S	-	-	0	-	-	+	0	-	-	-	-	-
13	Alcea rosea L. (Ruji de botă)	C	-	-	-	-	-	+	-	x	-	-	-	0
14	Alisma plantago-aquatica L. (Platagina de apă)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-

15	Allium ascalonicum L. (Hajme)	C	+	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Allium cepa L. (Ceapă)	C	c	-	-	x	0	0	-	-	-	-	+	+
17	Allium sativum L. (Ai)	C	c	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	0
18	Allium ursinum L. (Ai de câmp, Aiut)	S	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	?	-
19	Alnus glutinosa (L.) Gaertn. (Arin negru)	S	-	c	-	+	0	+	-	-	-	-	0	x
20	Alnus incana (L.) Moench (Arin alb)	S	-	x	-	+	?	+	-	-	-	-	?	+
21	Alnus viridis (Chaix)DC. (Liliac)	S	-	-	-	?	-	0	-	-	-	-	0	?
22	Aloe arborescens Mill. (Aloe)	C	-	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	-

TABELUL PLANTELOR (II)

Nr. crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	S C	A L	I D	F J	M D	m d	M F	B R	O N	S T	R L	M G	F K
23	Althaea officinalis L. (Nalbă albă)	S	-	-	-	0	-	0	0	-	-	-	-	-
24	Amaranthus caudatus L. (?)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
25	Amaranthus arvensis L. (Ochiuț roșu)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
26	Anemone nemorosa L. (Breabân, breabân alb)	S	-	-	-	?	0	+	-	-	-	-	?	0
27	Anemone ranunculoides L. (Breabân galben)	S	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-
28	Anthemum graveolens L. (Morari)	C	c	-	-	0	-	-	-	-	-	-	?	?
29	Angelica sylvestris L. (Angelică (B))	S	-	-	-	?	-	0	-	-	-	-	?	-
30	Antennaria dioica L. Gaertn. (Schinteiuță flocosă)	S	-	-	-	-	-	-	0	-	0	-	-	-
31	Anthemis arvensis L. (Romon)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
32	Anthemis cotula L. (Romon puturos)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	?	-
33	Anthyllis vulneraria L. (Iarba ciontului)	S	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	0	-

34	Antirrhinum majus L. (Gura lupului)	C	-	-	-	-	-	0	-	+	-	-	0	-
35	Apium graveolens L. (Telină)	C	+	-	-	?	-	-	-	-	-	-	-	-
36	Aposeris foetida (L.) Less. (Crestățele)	S	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
37	Aquilegia vulgaris L. (Cupe)	S C	-	-	-	-	-	0	-	x	0	+	-	0
38	Arcticum - sp. (Polbari(!))	S	-	-	-	+	?	x	x	-	-	-	?	?
39	Armoracia rusticana G.M.Sch. (Hrian)	S	c	-	-	x	+	+	0	-	-	-	+	+
40	Arnica montana L. (Lăptucu oii (B))	S	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	?	-
41	Artemisia abrotanum L. (Lemnuș)	C	-	-	-	+	?	-	-	+	0	0	+	0
42	Artemisia annua L. (Tăpruș)	S C	-	-	-	0	-	-	-	+	0	0	0	0
43	Asarum europaeum L. (Pochivnic)	S	-	-	-	0	-	0	-	-	-	-	?	0
44	Asclepias syriaca L. (Mătăsor)	C	-	-	-	-	-	0	-	0	-	-	-	-
45	Asperula odorata L. (?)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-

TABELUL PLANTELOR (III)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
46	Aster amellus L. (?)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-
47	Aster novae- angliae L. (Schinteiute mari)	C	-	-	-	-	-	+	-	+	-	0	-	-
48	Aster novi- belgii L. (idem)	C	-	-	-	-	-	+	-	0	-	0	-	-
49	Astragalus glycyphyllos L. (?)	S	-	-	0	-	-	0	0	-	-	-	-	-
50	Atropa bella- donna L. (Mătrăgună doamnă bună)	SC	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	x	x

51	Avena sativa L. (Ovăs)	C	-	0	c	0	0	-	-	-	-	-	?	+
52	Ballota nigra L. (?)	S	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
53	Begonia semperflorens Link (Ghețișoară)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
54	Bellis perrenis L. (Schinteiute, Bumbuți)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
55	Beta vulgaris L. (Burac)	C	-	-	c	0	-	-	-	-	-	-	-	0
56	Betonica officinalis L. (Iarba tăieturii (B))	S	-	-	-	+	-	+	0	-	-	-	?	-
57	Betula pendula Roth (Mesteacăn alb)	SC	-	+	-	0	-	0	-	0	+	-	-	x
58	Betula pubescens Ehrh. (Mesteacăn de baltă)	S	-	+	-	?	-	0	-	-	+	-	-	-
59	Bidens tripartita L. (Turită)	S	-	-	-	0	-	-	x	-	-	-	-	-
60	Brassica napus L. (Napi)	C	0	-	0	-	-	0	-	+	-	-	-	-
61	Brassica nigra (L.) Koch (Rapiță)	S	-	-	0	-	-	0	x	-	-	-	-	?
62	Brassica oleracea L. (Curechi; Cărarabe)	C	c	-	+	+	0	0	-	-	-	-	0	+
63	Brassica rapa L. (Rapiță)	S	-	-	0	-	-	+	x	-	-	-	-	+
64	Briza media L. (Tremurici)	S	-	-	0	-	-	-	-	0	0	-	-	-
65	Bromus secalinus L. (Megară)	S	-	-	0	-	-	-	0	-	-	-	-	0
66	Bryonia dioica Jacq. (?)	S	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	?	-
67	Buxus sempervirens L. (Verdeață)	C	-	-	-	-	-	+	-	c	+	+	?	+
68	Calamintha acinos (L.)	S	-	-	0	0	-	+	+	-	-	-	-	-

	Clairv. (Bosâioc sâlbatec)												
69	Calendula officinalis L. (Ruinicele)	SC	-	-	-	+	-	0	0	+	0	0	? 0

TABELUL PLANTELOR (IV)

Nr. crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
70	Callistephus chinensis (L.) Nees (?)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
71	Caltha palustris L. (Calce)	S	-	-	-	0	?	+	+	-	-	-	-	?
72	Calystegia sepium(L.) R.Br.(Holbură mășcată)	S	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	-	-
73	Campanula - sp. (Clopoței)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
74	Cannabis sativa L. (Cânepă)	C	-	c	-	+	+	-	-	-	-	-	0	+
75	Capssela bursa- pastoris (L.) Medik (Buruiană de inimă)	S	-	-	-	?	-	0	c	-	-	-	0	-
76	Capsicum annuum L. (Poprici)	C	+	-	-	0	-	-	-	-	-	-	?	0
77	Cardamine amara L. (Hrean de apă)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-
78	Cardamine pratensis L. (?)	S	-	-	0	-	-	0	-	-	-	-	-	-
79	Carduus acanthoides L. (Scai mare)	S	-	-	-	-	-	x	x	-	-	-	-	?
80	Carduus personata (L.) Jacq. (Scai de apă)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-
81	Carex - sp. (Rogoz; Târsă (I))	S	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
82	Carlina acaulis L. (Turtea de	S	-	-	-	x	?	+	+	-	-	-	+	?

	mare)													
83	Carlina vulgaris L. (Turtea scăiască)	S	-	-	-	?	-	0	+	-	-	-	-	-
84	Carpinus betulus L. (Carpen)	SC	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
85	Carum carvi L. (Chiminoc)	S	x	-	-	x	+	0	-	-	-	-	0	+
86	Castanea sativa Mill. (Adistin)	C	0	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	?
87	Centaurea cyanus L. (Floarea grâului)	S	-	-	-	0	-	+	0	-	0	-	-	0
88	Centaurea jacea L. (Iarba mărinelui)	S	-	-	-	-	-	x	+	-	-	-	-	0
89	Centaurium minus Moench (Potrocută)	S	-	-	-	x	+	-	-	-	-	-	+	0
90	Cerasus avium (L.) Moench (Cirăs; fructe=cireșe)	C	c	+	-	-	-	c	-	-	0	-	-	+
91	Cerasus vulgaris Mill. (Ghișân; fructe=vișine)	C	0	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	0
92	Cheiranthus cheiri L. (Violă)	C	-	-	-	-	-	0	-	x	0	+	-	0
93	Chelidonium majus L. (Rostopască)	S	-	-	-	+	?	0	+	-	-	-	?	?

TABELUL PLANTELOR (V)

Nr. crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
94	Chenopodium album L. (Lobodă)	S	0	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	0
95	Chenopodium hybridum L. (Buruian de bubă rea)	S	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-
96	Chrysanthemumhortorum Bailey (Flori de morți)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	0	0	-
97	Chr. Leucanthemum L. (Tătăiși)	S	-	-	-	-	-	-	-	0	+	0	-	+

98	Chr. Parthenium (L.) Bernh. (Mătrici)	C	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	0	-
99	Chr. Vulgare (L.) Bernh. (Bumbuți galbeni)	SC	-	-	-	-	-	-	0	0	-	0	-	-
100	Chrysosplenium alternifolium L. (Bulbucăși de apă(B.))	S	-	-	-	+	-	-	0	-	-	-	0	-
101	Ciberbita alpina (L.) (Lăptucă de munte (B.))	S	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
102	Cichorium inthbus L. (Cicoare)	S	-	-	-	0	0	+	+	-	-	-	-	+
103	Cirsium arvense (L.)Scop (scai de holdă)	S	-	-	+	-	-	+	0	-	-	-	-	+
104	Cirsium erisi-thales (Jacq.) (Scai galben)	S	-	-	-	?	-	0	0	-	-	-	-	-
105	Cirsium oleraceum (L.) Scop. (Nilecea)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-
106	Cirsium palustre (L.) Scop. (Scai de apă)	S	-	-	-	-	-	+	0	-	-	-	-	-
107	Cirsium rivulare (Jacq.) All. (Scai de moceră)	S	-	-	-	-	-	+	0	-	-	-	0	-
108	Clematis vitalba L. (Carpă)	S	-	+	-	?	-	+	-	-	0	-	-	0
109	Colchicum autumnale L. (Mălaiu' cucului)	S	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	?	0
110	Coleus blumei Benth. (Urzicuță)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
111	Conium maculatum L. (Cucută peștită (B.))	S	-	-	-	0	-	0	+	-	-	-	-	-
112	Consolida regalis S.F. Gray (Pinteni)	S	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	-	-
113	Convallaria majalis L. (Lăcrămioare)	SC	-	-	-	-	-	0	-	+	+	+	?	+
114	Convolvulus arvensis L. (Holbură)	S	-	-	0	0	-	+	+	-	-	-	-	+
115	Coreopsis tinctoria Nutt. (?)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
116	Cornus sanguinea L. (Sângerel)	S	-	+	-	-	0	+	-	-	-	-	?	+
117	Coronilla varia L. (Sâmăchișă)	S	-	-	-	0	-	0	+	-	-	-	0	-

TABELUL PLANTELOR(VI)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
118	Corydalis solida (L.) Clairv.(Pintenei)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-

119	Corylus avellana L. (Tufă)	S	c	c	+	0	-	+	-	-	-	-	-	x
120	Cosmos bipinnatus Cav.(Talpa cocoşului)	C	-	-	-	-	-	0	-	+	-	+	-	-
121	Crataegus mologyna Jacq.(Păducel)	S	0	+	-	+	?	x	-	-	-	-	-	x
122	Crocus heuffelianus herb. (Brândușe)	S	-	-	-	-	-	x	-	-	+	+	-	+
123	Cucubalus baccifer L. (?)	S	-	-	-	?	-	-	+	-	-	-	-	-
124	Cucumis sativus L. (Pepine râios)	C	c	-	-	-	-	+	-	-	-	-	?	0
125	Cucurbita maxima Duch. (Dănă)	C	0	-	0	-	-	0	-	-	-	-	-	-
126	Cucurbita pepo L. (Pepine)	C	+	-	c	0	0	x	-	-	-	-	?	+
127	Cuscuta - sp. (Lână)	S	-	-	-	?	-	0	c	-	-	-	0	?
128	Cydonia oblonga Mill. (Mere de gutâi)	C	0	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	0
129	Cynanchum vinceto-xicum (Iarba sierului)	S	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	0
130	Cystopteris fragilis L. Bernh.(Ferigă)	S	-	-	-	0	-	-	-	-	0	-	?	+
131	Dahlia pinnata Cav. (Leordină)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	0	-	+
132	Daphne meyereum L. (Turliptin ?)	S	-	-	-	0	0	-	-	-	0	-	0	?
133	Datura straonium L. (Cimăhaie (B)?)	S	-	-	-	?	-	0	+	-	-	-	+	?
134	Daucus carota L. (Morcozi)	SC	x	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
135	Dentaria bulbifera L. (Breabân roșu)	S	-	-	0	+	?	0	-	-	-	-	+	?
136	Dentaria glandulosa W. et K. (Breabân)	S	-	-	-	+	-	0	0	-	-	-	+	-
137	Dianthus barbatus L. (Samsiu)	C	-	-	-	-	-	-	-	x	+	+	-	x
138	Dianthus caryophyllus L. (Idem)	C	-	-	-	-	-	-	-	x	+	+	-	x
139	Dianthus carthusiano-	S	-	-	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-

	rum (Samsiu de câmp)													
140	Digitalis grandiflora. Mill. (Gedâțel galbân)	S	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-

TABELUL PLANTELOR (VII)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
141	Digitalis purpurea L. (Gedâțel roșu)	C	-	-	-	-	-	0	-	0	-	-	-	-
142	Dipsacus silvester Huds. (?)	S	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	-	-
143	Dryopteris - sp. (Feriță)	S	-	-	-	0	-	-	+	-	0	-	?	0
144	Echium vulgare L. (Iarba șarpelui)	S	-	-	-	?	-	x	+	-	-	-	-	?
145	Epilobium angustifolium L. (Bârsacăn)	S	-	-	+	-	-	c	-	-	-	-	-	0
146	Epilobium hirsutum L. (Desfăcătoare)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	?	-
147	Equisetum - sp. (Barba/peria ursului)	S	-	-	-	+	0	-	c	-	-	-	+	0
148	Eriophorum - sp. (Fluturași)	S	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
149	Erythronium dens-canis L. (Călugărei)	SC	-	-	-	-	-	+	-	0	+	-	-	0
150	Euonymus europaeus L. (Zgarda popii)	S	-	-	-	?	-	0	-	-	0	-	?	-
151	Eupatorium cannabinum L. (?)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-
152	Euphorbia - sp. (Laptele câinelui)	S	-	-	-	+	0	-	x	-	-	-	?	0
153	Euphorbia marginata Pursh. (Trifoi alb!)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
154	Euphrasia - sp. (Studenită (B)?)	S	-	-	-	+	+	0	-	-	-	-	-	-
155	Fagopyrum esculentum Moench	C	0	-	x	+	+	x	-	-	-	-	?	+

	(Hrișcă)													
156	Fagus sylvatica L. (Fag)	S	-	x	+	-	-	-	-	-	-	-	-	x
157	Festuca - sp. (Păiuș)	S	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
158	Filipendula vulgaris moench (Feregea?)	S	-	-	-	+	-	0	-	-	0	-	-	?
159	Filipendula ulmaria (L) (Barba caprei (B)?)	S	-	-	-	-	-	+	+	-	0	-	-	-
160	Foeniculum vulgare Mill. (Anis)	C	0	0	-	+	-	?	-	-	-	-	?	-
161	Fragaria- sp (Pomniță)	SC	x	x	-	+	-	0	-	-	-	-	-	x
162	Frangula alnus Mill. (Lemn cânesc)	S	-	-	-	0	-	x	-	-	-	-	-	+
163	Fraxinus excelsior L. (Frasân)	SC	-	-	-	?	-	0	-	+	+	+	?	x
164	Fuchsia coccinea Ait. (Ciucalău)	C	-	-	-	-	-	-	-	x	0	0	-	-

TABELUL PLANTELOR (VIII)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
165	Gagea lutea (L.)Gawl. (Ceapă ciorască)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
166	Galanthus nivalis L. (Clopotăi)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	x	0	-	x
167	Galeopsis speciosa Mill. (Zebură)	S	-	-	-	-	-	0	x	-	-	-	-	-
168	Galinsoga parviflora cav. (Busăioc de câmp)	S	-	-	+	-	-	-	x	-	-	-	-	0
169	Galium aparine L. (Lipitoare)	S	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	+	0
170	Galium mollugo L. (Sânziene albe)	S	-	-	-	0	-	-	-	-	+	0	0	0
171	Galium verum L. (Sânziene)	S	-	-	-	+	?	-	-	-	x	+	+	x
172	Genista	S	-	+	-	0	-	-	-	-	-	-	0	+

	tinctoria L. (Drobşor)													
173	Gentiana asclepiadea L. (Ghimbere de tufă)	S	-	-	-	-	-	-	0	-	0	-	?	-
174	Gentiana lutea L. (Stereogoale galbănă)	S	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	0	?
175	Gentiana praecox A&J Kern (Iarba ghiugului)	S	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	0	-
176	Geranium macro-rhizum L. (Briboi)	S	-	-	-	+	0	0	-	+	-	-	?	+
177	Geranium phaeum L. (?)	S	-	-	-	0	-	+	0	-	-	-	-	-
178	Geranium robertianum (Briboi puturos)	S	-	-	-	0	0	0	+	-	-	-	?	-
179	Gladiolus gandavensis Van Houtte (Gladiole)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
180	Glechoma hederacea L. (Floarea mătriciilor)	S	-	-	-	+	0	0	-	-	-	-	?	-
181	Hedera helix L. (Iederă)	CS	-	0	-	+	-	+	-	+	+	0	0	+
182	Helianthemum nummularium L. (Iarba osului)	S	-	-	-	+	-	-	0	-	-	-	?	?
183	Helianthus annuus L. (Floarea soarelui)	C	0	0	-	-	-	+	-	0	-	-	-	0
184	Helianthus tuberosus L. (Picioci de rujă)	C	0	-	-	-	-	0	-	0	-	-	?	-
185	Helleborus purpurascens W&K (Spânz)	SC	-	-	-	-	x	0	-	-	-	-	0	+
186	Hemerocallis fulva L. (Stânjini galbini)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	0
187	Hepatica nobilis Mill. (Viorele)	C	-	-	-	-	-	+	-	-	0	-	-	+

TABELUL PLANTELOR (IX)

Nr.	Denumirea	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
-----	-----------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

crt	științifică (Denumirea populară)													
188	Heracleum sphondylium L. (Laba ursului)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
189	Hieracium aurantiacum L. (Rușnici)	S	-	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-
190	Hieracium pilosella L. (Călcătură flocoasă)	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-
191	Homogyne alpina (L.) Cass. (Floare de orbalț)	S	-	-	-	0	?	-	-	-	-	-	0	?
192	Hordeum vulgare L. (Orz)	C	0	0	0	?	-	-	-	-	-	-	-	+
193	Humulus lupulus L. (Himeii)	S	+	-	-	+	-	0	-	-	-	-	?	+
194	Hyoscyamus niger L. (Măsăları)	SC	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	0	0
195	Hypericum perforatum (Sângele lui Christos)	S	-	-	-	x	-	0	-	-	-	-	?	?
196	Hypochoeris uniflora Vill. (Lăptucu oii (B))	S	-	-	-	+	?	-	-	-	-	-	?	?
197	Impatiens noli-tangere L. (?)	S	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	-	-
198	Impatiens glandulifera Royle (?)	c	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
199	Iris gemanica L. (Stânjini albaștrii)	c	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	0
200	Iris pseudocorus L. (Stânjini galbini)	SC	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	0
201	Juglans regia L. (Nuc)	c	c	+	-	+	0	+	-	+	-	+	?	c
202	Juncus effusus L. (Pipirig)	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
203	Juniperus sp.	S	0	-	-	0	-	-	-	-	0	-	?	+

	(Jireapân; Jneapân)													
204	<i>Knautia arvensis</i> (L.)(Mușcatu dracului)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
205	<i>Lactuca sativa</i> (Șălate)	C	c	-	c	-	-	-	-	-	-	-	-	0
206	<i>Lamium album</i> L. (Urzăcă moartă albă)	S	-	-	0	0	-	x	0	-	-	-	?	0
207	<i>Lamium maculatum</i> L. (Urzăcă moartă)	S	-	-	0	-	-	+	+	-	-	-	-	0
208	<i>Lamium purpureum</i> L. (Urzăcă roșie)	S		-	-	0	-	x	x	-	0	-	?	?
209	<i>Lapsana communis</i> L. (Șălate câniești)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
210	<i>Larix decidua</i> Mill. (Lariță)	C	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
211	<i>Lathraea aquaria</i> L.(Cucuruz de pădure)	S	-	-	-	?	0	-	0	-	-	-	?	-

TABELUL PLANTELOR (X)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
212	<i>Lathyrus niger</i> L. Măzărache neagră	S	-	-	0	-	-	0	+	-	-	-	-	-
213	<i>Lathyrus silvester</i> (Măzărache de pădure)	S	-	-	0	-	-	0	-	-	-	-	-	-
214	<i>Lathyrus pratensis</i> (Măzărache galbenă)	S	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
215	<i>Lathyrus tuberosus</i> L. (Tărtărită)	S	-	-	0	-	-	0	+	-	-	-	-	0
216	<i>Lemna</i> sp. (Mătreață de apă)	S	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-

217	Leonurus cardiaca L. (Talpa găștii)	S	-	-	-	0	-	x	x	-	-	-	-	-
218	Leocojum sp.(Luști)	SC	-	-	-	-	-	0	-	+	+	+	-	x
219	Levisticum officiale Koch.(Leuștean puturos)	C	0	-	-	+	0	-	-	-	-	-	?	-
220	Ligularia sibirica (L.)Cass. (?)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-
221	Lilium candicum L. (Lilie albă)	C	-	-	-	+	?	-	-	x	-	x	?	+
222	Linaria vulgaris Mill. (?)	S	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	-	-
223	Linum catharticum L. (în de câmp)	S	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	?	-
224	Linum usitatissimum L.(în)	C	-	0	-	+	+	0	-	-	-	-	0	+
225	Lonicera sp. (Caprifoi)	S	-	0	0	-	0	0	-	-	-	-	?	+
226	Loranthus eropaeus Jack. (Vâsc de stejar)	S	-	-	-	0	?	?	-	-	-	-	?	+
227	Lotus corniculatus L.(Luțarnă galbănă)	SC	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	?
228	Lychnis calcedonica L.(Focșor)	C	-	-	-	-	-	0	-	x	-	+	?	+
229	Lychnis flos- cuculi L. (Cocoșei)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
230	Lycopersicon esculentum Mill. (Porodici)	C	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
231	Lycopodium clavatum L. (Pedicuță)	S	-	0	-	?	-	-	-	-	0	-	?	0
232	Lycopodium selago L.(Pedicuță; Brăduț)	S	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	0	0
233	Lycopodium inundatum L. (Brăduț de baltă)	S	-	-	-	?	-	-	-	-	0	-	?	?
234	Lycopus europaeus L. (?)	S	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
235	Lysimachia nummularia L.(Duminecuță)	S	-	-	-	+	?	-	0	-	0	-	+	+

TABELUL PLANTELOR (XI)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
236	Lysimachia vulgaris L. (Burian încrucișet)	S	-	-	-	?	0	-	0	-	-	-	?	?
237	Lythrum salicaria L. (Răchițe de mociră)	S	-	-	-	0	-	+	-	-	-	-	-	?
238	Majorana hodensis Mnch. (Măieran)	C	x	-	-	+	?	+	-	c	c	x	+	c
239	Malus domestica Borkh. (Măr oltan)	C	c	c	x	+	0	x	-	+	-	-	0	x
240	Malus sylvestris (L.) Mill. (Măr lesniț)	SC	+	x	0	0	?	x	-	-	-	-	0	+
241	Malva crispa L. (Nalbă creță)	SC	0	-	0	0	-	0	-	0	-	-	?	-
242	Malva sp. (Nalbă; Cașu popii)	S	0	-	0	?	-	0	+	-	-	-	-	-
243	Matricaria chamomilla L. (Romoniță)	S	0	-	-	c	+	-	-	-	-	-	+	+
244	Matricaria inodora L. (Romoniță proastă)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	?	0
245	Matthiola incana (L.) R.Br. (Viole)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+
246	Marrubium vulgare L. (?)	S	-	-	-	?	-	0	-	-	-	-	-	-
247	Medicago falcata L. (Luțarnă sălbatecă)	S	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
248	Medicago lupulina L. (Trifoi galbăn)	S	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
249	Medicago sativa L. (Luțarnă)	C	-	-	x	-	-	+	-	-	-	-	-	+
250	Melampyrum bihariense Kern. (Sor-cu- frate)	S	-	-	-	0	?	x	+	-	-	-	?	0

251	Melampyrum saxosum Baumg. (?)	S	-	-	-	-	-	+	0	-	-	-	-	-
252	Melilotus alba Medik (Sulfină albă (B) ?)	S	-	-	0	-	-	0	0	-	-	-	-	-
253	Melilotus officinalis (L.) Pall. (Sulcină)	S	-	-	0	-	-	+	0	-	-	-	-	-
254	Melissa officinalis L. (Mninta stupilor)	S	-	-	-	+	?	+	-	-	-	-	?	?
255	Melitis melissophyllum L. (Dumbravnic; larba stupilor)	S	-	-	-	0	-	+	-	-	-	0	0	0
256	Mentha crispa L. (Mnintă creastă)	S	-	-	-	0	-	0	0	-	-	-	?	0
257	Mentha longifolia (L.). (Mnintă broștească)	S	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
258	Mentha piperita L. (Mnintă de camfor)	CS	c	-	-	c	0	+	-	-	-	-	?	+
259	Mentha pulegium L. (Mnintă proastă)	S	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-

TABELUL PLANTELOR (XII)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
260	Menyanthes trifoliata L. (Trifoi de baltă?)	S	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	?	-
261	Molinia coerulea (L.) Monch. (Iarbă de șuvar)	S	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
262	Morus alba L. (Pomnițar)	C	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+
263	Misotis palustris (L.) Nath. (Ochiul ziermelui)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	?	-
264	Narcissus sp. (Scocorâțe)	C	-	-	-	-	-	-	-	x	+	x	?	+
265	Nardus stricta	S	-	-	c	-	-	-	-	-	-	-	-	+

	L. (Pârlag)													
266	Nepeta cataria L. (Iarba mătii)	S	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	0	?
267	Nerium oleander L. (Leandru)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	0
268	Nicotiana glauca L. K. & Otto (Floarea noptii)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	?
269	Nicotiana tabacum L. (Tăbăcă; Tutun)	C	+	+	-	+	?	0	-	-	-	-	+	c
270	Ocimum basilicum L. (Busăioc)	C	-	-	-	+	+	x	-	c	c	c	x	c
271	Ononis repens L. (Susină Sudoarea calului)	S	-	-	-	0	0	?	+	-	-	-	?	?
272	Ononis spinosa L. (Idem + schinoasă)	S	-	-	-	+	0	?	x	-	-	-	+	?
273	Ophioglossum vulgatum L. (Iarba dragostei)	S	-	-	-	?	-	-	-	-	-	-	+	+
274	Opuntia sp. (Limba soacrei)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	?
275	Orchis morio L. (Poalele cucului)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	0	0
276	Origanum vulgare L. (Sovârv)	S	+	+	-	+	?	+	-	-	-	-	-	?
277	Oxycoccus palustris Pers. (Asine de baltă; Boambe)	S	+	-	-	0	?	+	-	-	-	-	-	-
278	Oxalis acetosella L. (Măcriș iepuresc)	S	0	-	0	0	-	-	0	-	-	-	-	-
279	Paeonia officinalis L. (Rujă - bujă)	C	-	-	-	?	-	-	-	c	+	c	-	+
280	Papaver rhoeas L. (Mac roșu; M. de holdă)	SC	0	-	-	0	?	+	-	0	0	-	?	+
281	Papaver somniferum L.	C	x	-	-	+	-	+	-	0	-	-	+	+

	(Mac de grădină)													
282	Paris quadrifolus L. (Poama hulpilor?)	S	-	-	-	-	0	-	0	-	-	-	?	-
283	Parnassia palustris L. (Floarea izvoarelor)	S	-	-	-	-	-	-	0	-	0	-	?	?

TABELUL PLANTELOR (XIII)

Nr. crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	M D	md	MF	BR	ON	ST	R L	M G	F K
284	Passiflora coerulea L. (Cununa lui Isus)	C	-	-	-	-	-	-	-	x	-	0	-	-
285	Pastinaca sativa L. (Pesternac)	C	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
286	Pelargonium zonale Ait. (Flori domnești)	C	-	-	-	0	-	-	-	c	+	-	?	+
287	Persica vulgaris Mill. (Piersac)	C	0	-	-	-	0	0	-	0	-	-	-	0
288	Petasites sp. (Coceni)	S	-	-	-	?	+	+	+	-	-	-	?	-
289	Petroselinum hortnense Hoffm. (Petrinjei)	C	c	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
290	Petunia hybrida Hort. (Betunie ?)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
291	Paucedanum oreoselinum (Petrinjei de câmp)	S	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	-	-
292	Phalaris arundinacea L. (Iarbă albă)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
293	Phaseolus sp. (Mazăre)	C	c	-	x	0	0	0	-	-	-	-	0	+
294	Pharbitis purpurea (L.) Voigt. (Holbură)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
295	Philadelphus coronarius (Mălin domnesc)	C	-	-	-	-	+	+	-	c	+	c	-	+
296	Phragmites communis Trin. (Trăistie)	S	-	-	-	-	0	-	+	-	-	-	?	+
297	Phyllitis scolopendrium Newm. (Limba vecinului)	S	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	?	-
298	Phyteuma sp. (Cărbunari)	S	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	?
299	Picea abies	SC	-	c	0	+	-	x	-	x	c	x	?	c

	L.Kaersen (Molid)													
300	Pimpinella anisum L. (Chiminoc dulce)	C	+	-	-	0	+	-	-	-	-	-	-	-
301	Pimpinella saxifraga L. (Buruianu sărăcii)	S	-	-	-	0	-	-	+	-	-	-	-	-
302	Pinus mugo Turra (Durzău; D. de munte)	S	-	0	-	-	-	-	-	-	0	-	-	0
303	Pinus sylvestris L. (Durzău)	C	-	+	-	?	-	0	-	+	-	-	-	+
304	Piper nigrum L. (Chiperiu)=fructele!	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+
305	Pisum sativum L. (Măzărîtă bună)	C	c	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	?
306	Plantago sp (Plătagină; Șălată tălienească)	S	+	-	-	+	?	0	+	-	-	-	?	+
307	Poa sp. (Iarbă; I. deasă...etc)	S	-	-	c	-	-	-	-	-	-	-	-	+

TABELUL PLANTELOR (XIV)

Nr. crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
308	Polygala sp. (Iarbă amară (B)?)	S	-	-	-	0	-	-	0	-	-	-	?	?
309	Polygonatum sp. (Pecetariu; Iarbă de durori)	S	-	-	-	+	-	?	+	-	-	-	?	-
310	Polygonatum aviculare L. (Troscotâl)	S	-	-	+	0	0	-	+	-	-	-	-	?
311	Polygonum cuspidatum Sieb. & Zucc. (?)	SC	-	-	-	-	-	0	x	0	-	-	-	-
312	Polygonum dumetorum L. (Holburișcă de corciu)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
313	Polygonum hydropiper L. (Chiperiu bălții)	S	-	-	-	+	+	?	+	-	-	-	?	?
314	Polygonum lapathifolium L. (Rușinea fetii)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	?	-
315	Polygonum orientale L. (Creasta cocoșului)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
316	Polygonum	S	-	-	-	+	?	-	+	-	-	-	?	?

	persicaria L. (Iarbă roșie (B) ?)													
317	Polydonium vulgare L. (Rădăcină dulce)	S	0	-	-	0	-	-	+	-	-	-	?	0
318	Polystichum sp. (Ferigă)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
319	Populus sp. (Plop)	SC	-	x	-	-	-	0	-	+	-	-	-	x
320	Potentilla anserina L. (Scăriță; Coadă racului)	S	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-
321	Potentilla recta L. (Forostag (B) ?)	S	-	-	-	?	-	-	0	-	-		0	-
322	Pimula veris L. (Aglice; A. de pădure)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	0
323	Primula vulgaris Huds. (Aglice)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	0
324	Prunella vulgaris L. (?)	S	-	-	-	?	-	+	-	-	-	-	-	-
325	Prunus domestica L. (Prun)	C	c	c	+	-	-	x	-	-	-	-	-	+
326	Prunus insititia Juss. (Prun albou)	CS	+	c	+	-	-	x	-	-	-		-	+
327	Prunus spinosa L. (Schin; fructe=porumbii)	S	+	+	0	+	+	c	-	-	0	-	?	x
328	Pteridium aquilinum (L.) Kuhn(Ferigă încrângată)	S	-	-	-	-	-	-	c	-	-	-	?	?
329	Pulmonaria mollissima Kern.(Iarbă ursului (B)?)	S	-	-	0	0	-	+	0	-	0	-	-	-
330	Pyrus pyraeaster (L.) Borkh. (Păr pădure)	S	+	x	+	0	0	+	-	-	-	-	-	+
331	Pyrus sativa Lam.& DC. (Păr; Păr oltonit)	C	c	x	+	-	-	+	-	0	-	-	-	+

TABELUL PLANTELOR (XV)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
------------	--	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

	populară)													
332	Quercus sp. (robur și petraea) (Stejar)	SC	-	c	x	0	0	+	-	+	0	-	-	x
333	Ranunculus sp. (Leuștean)	S	-	-	-	0	0	0	+	-	-	-	-	?
334	Raphanus sativus L. (Rădită)	C	x	-	0	0	-	0	-	-	-	-	-	0
335	Reseda odorata L. (Rezetă)	C	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+
336	Rhinantus sp. (Sănătoare)	S	-	-	+	-	-	0	-	-	-	-	-	0
337	Ribes uva- crispa L. (Agreșă; Coacăz)	SC	+	-	-	?	-	+	-	-	-	-	-	-
338	Ribes nigrum L. (Coacăz negru)	C	0	0	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-
339	Ribes rubrum L. (Agreș)	C	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
340	Robinia pseudacacia L. (Acăt)	CS	-	x	+	+	-	c	-	+	+	-	-	+
341	Rosa canina L. (Rug; fructe=căcădări)	S	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	?	+
342	Rosa centifolia L. (Rug; Rug de grădină?)	CS	-	-	-	-	-	-	-	x	x	x	0	+
343	Rosa gallica L. și R pendu- lina L. (Rug de pădure)	S	-	-	-	?	-	0	+	-	0	-	-	-
344	Rosmarinus officinalis L. (Rojmalin)	C	-	-	-	-	-	0	-	c	c	+	+	c
345	Rubus caesius L. (Rug; Mure de câmp)	S	c	0	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+
346	Rubus hirtus W.& K. (Mure de pădure; Murariu)	S	c	0	-	-	-	x	-	-	-	-	-	+
347	Rubus idaeus L. (Znieurari; fr=znieură)	SC	c	+	+	0	-	c	+	-	-	-	-	+
348	Rumex acetosa L.R. Acetosella L. (Macriș)	S	+	-	-	0	-	-	+	-	-	-	-	+
349	Rumex alpinus L. (Ștezie; Ș. de munte)	S	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	?

350	Rumex patientia L. (Ștezie)	S	-	-	-	-	-	-	c	-	-	-	-	0
351	Salix alba L. (Răchită albă)	SC	-	x	-	-	-	c	-	-	-	-	-	+
352	Salix babylonica L. (Răchită supărată)	C	-	0	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+
353	Salix caprea L. (Loză)	S	-	x	-	-	-	c	-	-	-	x	-	+
354	Salix fragilis L. (Răchită)	SC	-	x	-	-	-	c	-	-	-	-	-	+
355	Salix purpurea L, S.virginia- lis L.(Răchită roșie; Mladă)	S	-	x	-	-	-	+	-	-	-	-	-	?

TABELUL PLANTELOR (XVI)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
356	Salvia glutinosa L. (?)	S	-	-	-	0	-	0	+	-	-	-	-	-
357	Salvia splendens Ker - Gawl. (?)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
358	Salvia verticillata L. (Moșut)	S	-	-	+	-	-	c	+	-	-	-	-	-
359	Sambucus ebulus L. (Boz)	S	-	-	-	+	?	-	+	-	-	-	-	0
360	Sambucus nigra L. (Soc)	S	0	0	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+
361	Sambucus racemosa L. (Soc de pădure (B))	S	-	0	?	0	-	+	-	-	-	-	?	-
362	Sanicula europaea L. (?)	S	-	-	-	?	-	-	+	-	-	-	-	-
363	Santolina chamaecypa- rus L. (Tâpruș (B)?)	C	-	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-
364	Satureja hortensis L. (Cimbru; C. de grădină)	C	x	-	-	+	?	+	-	-	-	-	?	+
365	Scilla bifolia L. (Viorele)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+
366	Scrophularia	S	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	0

	sp. (Brâncă)													
367	Secale cereale L. (Secară)	C	0	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	+
368	Sedum acre L. (Iarbă pietritilor ?)	S	-	-	-	?	-	-	-	-	-	-	0	?
369	Sedum maximum (L.) Hoffm. (Iarbă grasă (B))	S	-	-	-	?	-	-	+	-	-	-	0	0
370	Sedum spurium M.B. (Floarea zădului)	CS	-	-	-	-	-	0	-	+	-	-	-	-
371	Sempervivum tectorum L. (Iarbă tunetului (B)?)	C	-	-	-	-	?	-	-	-	-	-	+	?
372	Senecio fuchsii Gruel. (?)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
373	Senecio jacobaea L. (?)	S	-	-	-	?	-	0	-	-	-	-	-	-
374	Senecio vulgaris L. (?)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
375	Serratula tinctoria L. (Polomidă de moceră)	S	-	+	-	0	-	+	-	-	-	-	?	-
376	Silene alba (Mill.) Krause (Beșicoasă)	S	-	-	-	-	-	?	+	-	-	-	?	-
377	Silene cucubalus Wiebel (Cerceluși)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
378	Silybum marianum (L.) Gärtn. (Armurariu)	SC	-	-	-	?	+	+	-	-	-	-	+	+
379	Sinapis alba L. (Rapiță de grădină) ?	C	0	-	-	0	0	0	-	-	-	-	-	-

TABELUL PLANTELOR (XVII)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
380	Sinapis arvensis L.	S	-	-	+	-	-	+	c	-	-	-	-	+

	(Rapiță; R. de mălăină)													
381	Sisymbrium officinale (L.) Scop. (Brâncuță(B))	S	-	-	-	0	-	0	0	-	-	-	?	?
382	Solanum dulcamara L. (?)	S	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-
383	Solanum nigrum L. (?)	S	-	-	-	0	-	-	x	-	-	-	?	-
384	Solanum tuberosum L. (Picioci)	C	c	-	c	?	-	-	-	-	-	-	?	+
385	Solidago virgaurea L. (?)	S	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
386	Sonchus oleraceus L. (Susai)	S	-	-	x	-	-	0	c	-	-	-	-	+
387	Sorbus aucuparia L. (Scoruș)	SC	-	0	-	+	?	+	-	0	-	-	?	+
388	Spirea ulmifolia L. (?)	S	-	-	-	?	-	0	-	-	0	-	-	-
389	Stachys annua L, S.recta L. (Buruian de miriște)	S	-	-	-	-	-	+	x	-	-	-	-	-
390	Stellaria holostea L. (Steluțe?)	SC	-	-	0	-	-	-	0	-	0	-	?	?
391	Stellaria media (L.) Mill. (Răcuină)	S	-	-	+	+	-	-	c	-	-	-	+	+
392	Succisa pratensis Moench. (Mușcatu dracului?)	C	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
393	Symphoricarpos albus (L.) Blankel (Pocnitori)	S	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-
394	Symphytum cordatum W.&K. (?)	S	-	-	-	-	-	0	+	-	-	-	?	-
395	Symphytum officinale L. (Iarba lui Tatin)	S	-	-	x	+	+	+	x	-	-	-	+	+
396	Syringa vulgaris L. (Mălin)	CS	-	+	-	-	-	+	-	c	c	x	?	c
397	Tagetes sp. (Porcane)	C		-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
398	Tanacetum balsamita L.(Călușăr)	C	0	-	-	+	?	-	-	c	+	c	+	+

399	Taraxacum officinale (L.) Web. (Păpădie)	S	0	-	c	+	-	c	+	-	x	-	-	+
400	Telekia speciosa Baumg. (Brusturi galbini)	S	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	+	0
401	Thlaspi arvense L. (?)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
402	Thuja occidentalis L. (Chidru)	C	-	-	-	-	-	-	-	x	+	x	?	+
403	Thuja orientalis L. (Chidru; Chidru des)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+

TABELUL PLANTELOR (XVIII)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	S C	AL	ID	FJ	M D	m d	M F	B R	O N	ST	R L	M G	F K
404	Thymus sp. (Cimbru de câmp)	S	0	-	-	+	-	c	-	-	-	-	?	0
405	Tilia cordata Mill. (Tei)	C	0	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+
406	Tragopogon orientalis L. (Iarba soarelui)	S	-	-	-	-	-	0	-	-	0	-	?	?
407	Trifolium partense L. (Trifoi roșu)	C S	-	-	c	-	-	+	-	-	-	-	-	0
408	Trifolium repens L. (Trifoi alb)	S	-	-	c	-	-	c	-	-	-	-	-	0
409	Triticum sp. (Grâu)	C	c	x	x	-	-	-	-	-	+	+	-	+
410	Trollius europaeus L. (Bulbuci)	S C	-	-	-	+	-	?	-	+	+	+	?	x
411	Tropaeolum majus L. (Ciuclete)	C	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+
412	Tulipa sp. (Lalea?)	C	--	-	-	-	-	-	-	+	-	0	-	0
413	Tussilago farfara L. (Păpădii ?!; P. de apă)	S	-	-	-	?	?	+	+	-	+	-	?	?
414	Typha sp. (Spetează)	S	-	+	-	-	-	-	0	-	0	-	0	+
415	Ulmus minor Mill. Și U. glabra Huds.	S	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+

	(Ulm)													
416	Urtica dioica L. (Urzică)	S	+	-	c	0	+	-	+	-	-	-	?	+
417	Urtica urens L. (Urzică mică; Urzică aspră)	S	-	-	0	?	-	-	0	-	-	-	-	-
418	Vaccinium myrtillus L. (Asine; A. negre)	S	x	-	-	+	?	+	-	-	-	-	-	?
419	Vaccinium uliginosum L. (Asine zinate)	S	+	-	-	?	-	0	-	-	-	-	-	-
420	Vaccinium vitis-idaea L. (Coacăză)	S	+	-	-	?	-	+	-	-	-	-	-	0
421	Veratrum album L. (Stereogoale)	S	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	+	+
422	Verbascum sp. (Coadă vacii)	S	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-
423	Veronica baccabunga L. (Busăiocu broaștelor)	S	-	-	-	0	?	-	0	-	-	-	?	-
424	Viburnum opulus L. (Călin)	S	0	?	-	+	-	0	-	-	0	-	?	+
425	Viciacracca L. (Târțărită)	S	-	-	+	-	-	+	c	-	-	-	-	+
426	Vicia faba L. (Bob)	C	+	-	+	-	-	?	-	-	-	-	-	?
427	Vicia sativa L. (Măzărită)	C	+	-	+	-	-	0	-	-	-	-	-	+

TABELUL PLANTELOR (XIX)

Nr: crt	Denumirea științifică (Denumirea populară)	SC	AL	ID	FJ	MD	md	MF	BR	ON	ST	RL	MG	FK
428	Vinca minor L. (Bărbănoc)	CS	-	-	-	-	-	0	-	c	+	c	+	c
429	Viola odorata L. (Ziorele mninosătoare?)	S	-	-	-	-	-	?	-	-	+	0	?	0
430	Viola tricolor L. (Barba popii)	S	-	-	-	-	-	-	+	-	0	-	-	-
431	Viscaria vulgaris Bernh. (Lipchicoasă)	S	-	-	-	-	-	0	0	-	-	-	+	?
432	Viscum album L. (Vâsc; Vâsc)	S	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+
433	Vitis vinifera L. (Ziță de	C	+	-	-	-	-	0	-	+	-	+	?	x

	struguri)													
434	Zea mays L. (Mălai)	C	c	+	c	0	+	+	-	-	-	-	+	c
435	Zinnia elegans Jacq. (?)	C	-	-	-	-	-	?	-	0	-	-	-	-

Recapitulativ, TABELUL cuprinde 435 de RUBRICI, însă numărul real al plantelor enumerate depășește 500. Acest fapt, se datorește acelor specii, care au fost "integrate" într-un singur GEN (mai cuprinzător), la un singur număr curent, cum ar fi: Arctium; Campanula; Carex; Euphorbia; Festuca; Fragaria; Lonicera; Petasites; Phytuema; Poa; Populus; Ranunculus; Srophularia; Thymus; Typha ș.a.

În plus, TABELUL este departe de a fi exhaustiv și la unele coloane - cum sunt cele privind plantele medicinale, magice sau amintite în folclor - nedumeririle (însemnate cu ?) apar frecvent.

Totuși, luând în considerare, ca specii bine individualizate, doar cele ce au primit un număr de ordine (Nr. crt.) și recapitulând situația pe coloane, ne putem face o imagine clară a cunoștințelor pe care le posedă sătenii din Breb, cu privire la utilitatea plantelor cultivate sau spontane, așa cum s-a putut vedea din textul ce precede acest TABEL Și, pentru a întregi expunerea din text , ținem să menționăm aici - ca o concluzie sintetică - faptul că dintre cele 435 PLANTE ENUMERATE, 274 (63,2%) sunt exclusiv SPONTANE, 118 (27,1%) sunt exclusiv CULTIVATE și 42 (9,7%) sunt SPONTANE cât și cultivate.

CAPITOLUL II

Cu Francisc Nistor după obiecte muzeale - Valea Cerbovii - Bârsana 1973

Foto: Mihai Dancuș

ISTORIE ȘI ISTORIA CULTURII

95 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI FRANCISC NISTOR DIRECTOR ÎNTEMEIETOR AL MUZEULUI MARAMUREȘULUI

Dr. MIHAI DĂNCUȘ
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Istoria muzeografiei românești, ca de altfel istoria noastră în general, este lovită de sincope, de întreruperi bruște, și de cele mai multe ori dureroase cu consecințe grave în ce privește o dezvoltare normală într-o comuniune firească și de aici desigur benefică.

Muzeul Maramureșului din Sighetul Marmăției a avut o asemenea istorie, marcată puternic de evenimentele care au zguduit Europa în ultimele două secole.

Despre o mișcare muzeistică în zonă se poate vorbi încă de la finele sec. al XIX-lea, când intelectualitatea locală română și maghiară se implică în organizarea unui muzeu. Amintim pe Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, Szilágyi István, Tit Bud, Várady Gábor și alții care realizează primele colecții muzeale, iar după primul război subliniem efortul profesorului Gheorghe Vornicu care realizează primul muzeu etnografic. Din păcate cele două războaie au avut consecințe nefaste în soarta colecțiilor muzeale.

Una din figurile de intelectuali care s-au impus în a doua jumătate a sec. al XX-lea ca întemeietor în muzeologia maramureșeană a fost și directorul nostru Francisc Nistor, de la a cărui naștere se împlinesc anul acesta 95 de ani (2003).

A plecat dintre noi la 31 octombrie 1997 cu câteva zile înainte de a împlini venerabila vârstă de 90 de ani, lăsând în urmă o viață de om și realizări pe măsură.

Cei 48 de ani petrecuți încadrat în muncă în diverse funcții sunt ani de dăruire, trăiți cu pasiune și multă dragoste de viață. S-a dăruit cu abnegație și spirit de răspundere în tot ce a făcut. Se pare că soarta i-a fost favorabilă lucrând în domenii care i-au fost dragi, care i-au fost aproape de inimă și suflet și în care s-a regăsit ca sensibilitate.

Francisc Nistor s-a născut la 5 decembrie 1908 în Sighetul Marmăției, într-o familie de țărani din părinții Gheorghe și Iuliana, fiind unul din cei paisprezece copii ai acestora. Tatăl său a fost curator la Biserica greco-catolică română din oraș.

Începe școala elementară în anul 1915. Ca majoritatea covârșitoare a copiilor români din oraș urmează cursurile la Școala confesională greco-catolică română din Sighet, unde îl are ca dascăl pe Gheorghe Nemet, unul din intelectualii români care s-au afirmat în mișcarea de unire a Maramureșului cu țara Mamă la 1 decembrie 1918.

În anul 1920 începe să frecventeze cursurile Liceului Dragoș Vodă, de unde se retrage în particular în ultimele clase, iar mai târziu intră ca funcționar la prefectura județeană. Își dă bacalaureatul la Satu Mare și se înscrie la facultatea de drept din Cernăuți, unde urmează aproape doi ani, rămânând în continuare funcționar la prefectură. În toată această perioadă face sport, organizând competiții și chiar o școală de schi la Sighet. Este pasionat de natură și desigur de excursii. Activează în cadrul Turing Clubului Român secția Maramureș cu sarcini de organizare și conducere alături de prietenul profesorul pictor Traian Bîlțiu-Dăncuș, alt pătimăș al naturii, sportului și excursiilor în munți.

La începutul anului 1936 Profesorul Dimitrie Gusti îl împuternicește pe tânărul cercetător Dr. Mihai Pop pentru a aduce în viitorul muzeu al satului românesc o biserică maramureșeană. Acesta apelează la prietenii săi de aici Francisc Nistor și profesorul artist Traian Bîlțiu-Dăncuș, care vor deveni în continuare colaboratorii Institutului Social Român pentru acțiunea de achiziții din Maramureș implicându-se cu entuziasm și responsabilitate și în transferarea bisericii din Dragomirești în vederea restaurării în Muzeul Satului din București. .

În perioada celor patru ani de ocupație horthistă (1940-1944) lucrează în comerț și ca fotograf privat atingând în acest domeniu performanțe artistice deosebite.

În anul 1945, alături de alți intelectuali români care nu erau indiferenți de soarta românilor din această zonă, imediat după retragerea armatelor pleacă la București, pentru a aduce ajutoare alimentare maramureșenilor, găsind multă înțelegere la Lucrețiu Pătrășcanu. Tot acum își reia activitatea cu mult entuziasm pornind o acțiune de reorganizare a turismului în Maramureș. Inventariază bazele turistice (cabane, refugii, etc.) rămase după război și vine cu soluții optime pentru reorganizarea și repunerea în funcțiune a turismului în zonă.

Lipsa acută de cadre didactice după război îl face să intre în învățământ ca profesor suplinitor de educație fizică la liceul sighetean începând din 1947. Aici desfășoară o activitate prodigioasă rămânând în memoria claselor de elevi pe care i-a instruit.

Începând din anul 1954, la îndemnul și sub îndrumarea prietenului său Gheorghe Dăncuș, Francisc Nistor, după cum ne-a mărturisit, și cum reiese din corespondența sa începe, cu pasiune și

asiduitate o campanie de peregrinări prin satele Maramureșului pentru achiziționarea de obiecte etnografice la început în mod privat, apoi oficial care va duce la refacerea nucleului colecțiilor Muzeului Maramureșului care s-au risipit odată cu intrarea armatelor de ocupație maghiare în Sighet după 1940 și ocuparea teritoriului Maramureșului, ca efect al diktatului de la Viena.

Cu ranița în spate și aparatul de fotografiat în gât, pe jos sau cu bicicleta, cutreieră satele zonei aducând acasă la început și apoi în muzeu piese etnografice și de artă populară, de mare valoare și care se vor constitui în colecțiile ce vor forma viitorul muzeu. În anul 1957 în câteva săli de la etajul clădirii unde se află cinematograful, împreună cu Arh. Péter Dezideriu deschide prima expoziție a muzeului.

În 1968 secondat de Arh. Péter Dezideriu propune organizarea Muzeului etnografic cu expunere pavilionară și în aer liber în complexul de clădiri din Piața Libertății nr. 15. În acest sens comandă un proiect Institutului de Proiectări de la Baia Mare. Se realizează proiectul. Acesta implica organizarea expoziției de bază, depozite, birouri etc., în clădirea principală, iar muzeul în aer liber era propus să se facă în curtea clădirii de sediu (și a bisericii romano-catolice). Pentru muzeul în aer liber se propunea expunerea a 7-10 porți într-o succesiune pe aleea de acces dinspre stradă spre curtea mare, iar aici în curte și în grădină se propunea restaurarea a 4 gospodării cu case și acareturi precum și două stâne.

În 1969 după discuții și frământări abandonează acest proiect; muzeul etnografic pavilionar primind pentru organizare clădirea din str. Bogdan Vodă nr. 1, unde în 26 decembrie 1971 se deschide expoziția de bază (în forma actuală), iar pentru muzeul în aer liber se va găsi cu multă greutate terenul de pe dealul Doboieș, unde se începe organizarea acestuia încă din 1974, când se restaurează primele două case. În toate aceste acțiuni și zbateri îl implică și pe tânărul de atunci Mihai Dăncuș, care i se alătură cu forță și devotament începând din iunie '69.

Publică fotografii artistice de mare rafinament și dovedind o sensibilitate și talent special în toate albumele tipărite în județul Maramureș, precum și în reviste de specialitate și de cultură precum și în presa județeană și locală.

În toată această perioadă Francisc Nistor în drumurile prin zonă a depistat mai multe obiecte și chiar tezaure arheologice în special din epoca bronzului, toate descoperiri întâmplătoare, dar de mare valoare. Mai târziu le va publica împreună cu Dr. Alexandru Vulpe (vezi lista de lucrări) și la semnalările sale se vor face săpături arheologice (Dealul Cetății în Sighet ș.a.).

De-a lungul zecilor de ani realizează o adevărată arhivă fotografică immortalizând personalități din istoria locală, momente

istorice pe care le-a trăit, schimbările care s-au produs în satele și orașele Maramureșului, fotografii etnografice. Putem conchide că Francisc Nistor a realizat o adevărată enciclopedie fotografică a Maramureșului.

Francisc Nistor în efortul de a descoperi valorile etnografice ale Maramureșului a beneficiat de sprijinul și îndrumarea amicală a unor mari personalități ale domeniului care au cercetat zona, astfel: Paul Petrescu și Paul H. Stahl, Tancred Bănățeanu, Elena Secoșan, Boris Zdreciuc, Gheorghe Dăncuș, Mihai Pop, Georgeta Stoica, I.D. Ștefănescu, Cornel Irimie, dar și arheologi și istorici de prestigiu.

A avut multe proiecte interesante și care în marea lor majoritate vizau domeniul care-i era cel mai apropiat și cel mai drag – arta fotografică. Arhiva fotografică a lui Francisc Nistor poate oferi excepționale expoziții și albume care pot întregi armonios imaginea muzeală despre Maramureș.

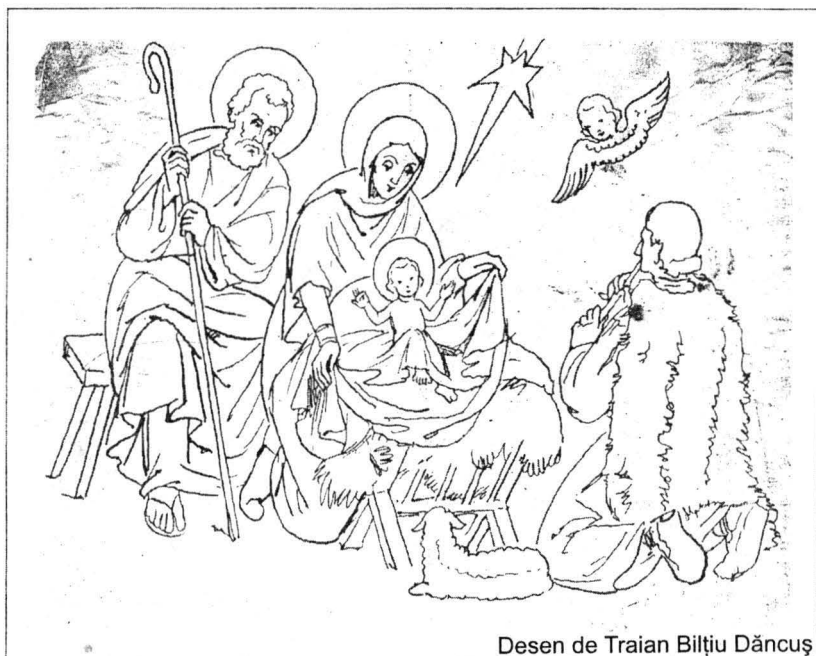
Listă de lucrări tipărite

1. Francisc Nistor, *Sculptura și arhitectura populară din zona etnografică Maramureș. Ornamentații în lemn*, album foto, cuvânt înainte și texte de Mircea Braga; Casa creației populare a județului Maramureș, Baia Mare, 1969;
2. Francisc Nistor *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș*, album foto, text de Mihai Dăncuș și Nicoară Timiș, Casa creației populare a județului Maramureș, Baia Mare, 1973;
3. Francisc Nistor *Creații și creatori populari din zona etnografică Maramureș*, album foto, cuvânt înainte și texte de Laura Sârbu, Dora Pop, Gheorghe Drăgan; Casa Regională a Creației Populare, Baia Mare, 1976;
4. Francisc Nistor *Poarta maramureșeană*, album, București, 1977
5. Francisc Nistor *Iarna în Maramureș*, București, Editura Sport-Turism;
6. Francisc Nistor *Plaiuri maramureșene*, album foto, cuvânt înainte de Vasile Drăgut, Editura Sport-Turism, București, 1985;
7. Francisc Nistor *Bronzuri inedite din Maramureș în colecția prof. Dr. Al. Vulpe* *Francisc Nistor din Sighetul Marmăției*, în SCIV, 2, tom 20, 1969, p. 181

FESTIVALUL DE DATINI ȘI OBICEIURI DE IARNĂ "MARMAȚIA 2003"

*Consiliul local - Primăria Sighetul Marmăției
Direcția pentru cultură, culte și
patrimoniul național - Maramureș
Muzeul Maramureșului Sighetul Marmăției*

Programul Sesiunii de comunicări pe teme de etnografie și folclor

Desen de Traian Bîlțiu Dăncuș

Sighetul Marmăției,
26-27 decembrie 2003

**Dedicăm lucrările acestei sesiuni
memoriei celui care a fost *Francisc Nistor*,
Director întemeietor al Muzeului Maramureșean,
la 95 de ani de la naștere**

**Asociația Prietenii Muzeului Maramureșului
Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș**

Orele 10.00 - Deschiderea lucrărilor sesiunii

Cuvânt de deschidere:

- Dr. Mihai Dăncuș, Muzeul Maramureșului
- Cuvântul primarului Municipiului Sighetul Marmăției, Prof. Eugenia Godja

Cuvinte de salut:

- Ioan Marchiș, artist sculptor, Directorul Direcției județene pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național;
- Prof. Univ. Dr. Gheorghe Pop, Universitatea din Baia Mare, Președinte al Despărțământului Astra, Baia Mare.
- Prof. Univ. Dr. Liviu Sofonea, Comitetul de Istorie și Filozofie a Științei și Tehnicii al Academiei Române;
- Prof. Simona Munteanu, Director general Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj Napoca
- Prof. Univ. Dr. Ilie Moise, Director, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Filiala Sibiu a Academiei Române

* * *

Moment comemorativ - Francisc Nistor, Director intemeietor al Muzeului Maramureșean - 95 ani de la naștere

* * *

Comunicări

Moderator: Prof. Univ. Dr. Gheorghe Pop

- Prof. Dr. Valeriu Achim, Baia Mare,** Din istoricul manifestărilor de iarnă de la Sighetul Marmăției;
- Drd. Alina Avstolos, Nogradi Imre, muzeografi. Montreal - Canada, Satu Mare,** Ritualuri moderne: Între sacru și profan, public și privat;
- Prof. Univ. Dr. Lucia Berdan, Universitatea din Iași,** Obiceiurile la început de secol și de mileniu (stabilitate, evoluție, funcționalitate);
- Prof. Pamfil Biliț, Baia Mare,** O vrajă cu substrat mitico-magic deosebit - **adusul pe sus;**
- Drd. Nicolae Boar, Colegiul Universitar Sighetul Marmăției,** Schituri și mănăstiri noi în Maramureș. Importanța și valorificarea lor turistică;
- Carmen Braicu și Ioan Toșa, muzeografi Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca,** Practici tradiționale de Anul Nou privind cunoașterea ursicilor;
- Dr. Mihai Dăncuș, Muzeul Maramureșului - Sighetul Marmăției,** Germanii, evreii și maghiarii din Maramureș în viziumea unor cercetători din sec. al XIX-lea în lucrarea Maramaros vármegye egyetemes leírása, Budapest. 1876, Coordonată de Szilágyi István;
- Muzeograf Ioana Dăncuș, Muzeul Maramureșului - Sighetul Marmăției,** Colecția etnografică de la românii din dreapta Tisei;
- Pierre Dutron, zăruist. Belgia,** Comparaison des rythmes musicaux de la musique populaire de la période festival de Sighet avec les rythmes de musique du carnaval de Binche;
- Dr. Elisabeta Faicinc Doboz, Institutul de lingvistică, Academia Română, Filiala Cluj Napoca,** Monografii sătești
- Dr. Ioan Filipciuc, Câmpulung Moldovenesc, Ilie E. Toronțiu,** un folclorist bucovinean;
- Dr. Ioan Augustin Goia, muzeograf Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca,** O practică neobișnuită: coindatul metilor văsari din zona Scărișoara;
- Dr. Liuba Horvat, Muzeul Județean Satu Mare,** Slavii din Maramureș - obiceiuri de iarnă de pe Valea Ruscovei;
- Drd. Mihai Hotea, Dr. Nicolae Hodor, Colegiul Univ. Sighetul Marmăției,** Portul popular în Maramureșul de azi. Situația comunei Bărsant;
- Prof. Ioan Huzău, Maria Huzău, Slatina - Ucraina,** Păstrarea obiceiurilor tradiționale la românii din dreapta Tisei;
- Dr. Laurent Lesage, etnolog, Belgia - titlu rezervat;**

Orele 13.30 - Vernisaj Expoziției "Noduri și măști" - Autor: Ioan J. Popescu

Orele 13.50 - Muzeul Etnografic

Lansarea Revistei "Tradiții și patrimoniu" nr. 4-5/2003-12-23;

- Vernisaj Expoziție "Festivalul datinilor de iarnă de-a lungul a 35 de ani!";

Orele 14.15 - Deplasare cu autocarul la Muzeul Satului Maramureșean - primirea colindătorilor

Orele 15.30 - Masa de prânz - saloanele Restaurantului Tisa

Orele 16.45 - Comunicări:

Moderator: Prof. Simona Munteanu, etnograf

- Prof. dr. Grigore Leye, Universitatea din Cluj Napoca,** Stiluri arhaice de interpretare din muzica tradițională;
- Prof. Nicușor Mihali, Casa corpului Didactic Baia Mare,** Obiceiuri de Bobotează din zona Borșa;

Ion Moanță, București, Despre folclorul românesc (maramureșean) pe unde... radio cu. Prof. Univ. Dr. Doc. Mihai Pop;

Prof. Ana Moise, Prof. Univ. Dr. Ilie Moise, Sibiu, Ceata de feciori - o instituție tradițională românească;

Prof. Simona Munteanu, etnograf Director general Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, Icoana tradițională a -pașului cultural transilvănean;

Mihaela Mureșan, muzeograf Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, Colindat și descolindat în mentalitatea populară la începutul sec. al XX-lea;

Drd. Ioan Petrovai - Multiculturalitatea Țării Maramureșului;

Prof. Univ. Dr. Gheorghe Pop, Universitatea Baia Mare, Regăsirea identității culturale prin colinde și colindat;

Dr. Ion Prahoveanu, Director Muzeul Național Bran, Obiceiuri pastorale din zona Bran;

Simona Teodora Roșca, muzeograf Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Cluj Napoca, Nașterea Domnului în iconografia populară românească;

Prof. Univ. Dr. Liviu Al. Șofonea, Homo mnezicus militans: pilduirea lucrări și mult trebuie care începerii;

marmatiene: Azi ni s-a născut Mesia! Împlință-i profetia! - aspecte istorice, cronologice, etnografice, axiologice;

Drd. Vasile Tătar, Muzeul Satului București, Cu privire la dicționarul de termeni etnografici româno-rus;

Preot Viorel Thira, Baia Mare, Colinde și Colinda lui Vasile Lucașiu;

Prof. Dorel Todea Sighetul Marmăției, Tradiție în memoria culturală, valorificarea obiceiurilor și tradițiilor de iarnă în cadrul Festivalului de la Sighet;

Muzeograf Gheorghe Todinca, Muzeul Maramureșului - Sighetul Marmăției, Documente privind școlile confesionale românești din Maramureș, 1852-1878;

Prof. Maria Vatea, Bistrița, Colinde arhaice în zona Bistriței transilvane;

Prof. Ana Valen, Ieud, Păstrarea tradițiilor populare prin creațiile copiilor de la cercul de desen din Ieud;

Prof. Ioan Vancea, Sighetul Marmăției, Despre Cronica Anonimă - Contribuții;

Isabela Vasiliu Scraba, scriitoare, București, Particularitățile dualismului în cosmogonia populară românească;

Mai participă: - Ștefan Mariș, Director Centrul tradiției și creației populare Baia Mare

- Dumitru Iuga, Centrul tradiției și creației populare Baia Mare

- Ion M. Botoș, Societatea Dacia - Ucraina

- Maria Moanță - București

- Prof. Doina Voina - consilier Comisia de Cultură Sighet

- Dr. Gheorghe Mihai Bârlea, Universitatea Baia Mare

- Gheorghe Mois, ziarist - Ucraina

- Gheorghe Mihalcea, ziarist - Ucraina

Mesaje: - Dr. Sergiu Nistor, Institutul de Fizică Atomică, București

- Prof. univ. dr. Ioan Oprîș, Secretar de Stat, Ministerul Culturii și Cultelor

- Dr. Michael Reverald, Director Musée International du Carnaval et du Masque Binche, Belgia

- Dr. Pal Istvan, Director Sóstói Múzeumfala, Ungaria

Orele 20.00 - Masa de seară - saloanele Restaurantului Tisa

MIHAI POP DESPRE FOLCLOR PE UNDE ... RADIO PARTICIPAREA FOLCLORIȘTILOR NOȘTRI LA REUNIUNI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE

Transcriere din Arhiva Societății
de Radiodifuziunea Română făcută
de Dr. IOAN MOANȚĂ
Radio București

Mai întâi, aș vrea să spun că trebuie menționat faptul că Institutul nostru – adică folcloristica românească – face parte din câteva organizații internaționale; deci în cadrul acestor organizații internaționale din care facem parte trebuie în mod firesc să participăm la diversele lor reuniuni. Aș menționa aici, și poate istoric, cea dintâi participare a noastră la Consiliul internațional pentru muzica populară, care pe vremuri – acum vreo 12 ani – a avut chiar un congres la Sinaia. Din Comitetul executiv face parte tovarășul Tiberiu Alexandru. Tovarășul Tiberiu Alexandru a participat anul trecut la congresul acestui Consiliu la Jamaica. După aceea Institutul nostru face parte din Societatea internațională pentru cercetarea narațiunilor populare, care și ea și-a ținut Congresul în '69 la București. Institutul nostru face parte din Societatea internațională de etnologie și folclor care a ținut în '71 Congresul ei la Paris și la care au participat mai mulți de la noi, al cărei președinte sunt pentru moment eu. Congresul al doilea va avea probabil loc în anul viitor în Jugoslavia. În afară de asta sunt diverse comisii de lucru – de pildă este o comisie de lucru care se ocupă de terminologia dansurilor populare din cadrul Consiliului internațional de muzică populară la care participă tovarășa Vera Proca și tovarășa Anca Giurchescu, din partea noastră. Există un Congres al folcloriștilor jugoslavi, anual, la care au participat foarte mulți. Există o Comisiune pentru sistematizarea baladelor populare condusă de domnul Brendich de la Fraiburg, din care face parte tovarășul Amzulescu de la noi de la Institut.

Dar relațiile noastre cu străinătatea nu se mărginesc numai la acest lucru, sunt firește axate și pe schimb de experiență și pe stagii în străinătate. De curând a fost în Uniunea Sovietică tovarășul Adrian Vicol de la sectorul nostru muzical. Va pleca peste câteva zile la Bonn tovarășul Alexandru Popescu de la sectorul de etnografie, care va face acolo cu profesorul Tzender o teză de doctorat despre obiceiurile noastre de secerat, obiceiurile agrare. Mai este tovarășul Nicolae Rădulescu care pregătește o teză de doctorat în muzicologie în Republica Federală Germană, pe urmă este tovarășul Radu Niculescu care pregătește o teză de doctorat despre baladele

populare la Paris cu profesorul Greyvas. Și în sfârșit căutăm să fim cât mai prezenți în viața științifică internațională – adică folclorul nostru să fie cât mai prezent. Lucrul acesta are un ecou prin faptul că nu numai noi participăm în momentul de față la congrese și reuniuni internaționale și nu numai noi trimitem specialiștii noștri pentru documentare și informare și formare în străinătate și foarte mulți specialiști din străinătate vin ca să se documenteze la noi și să facă efectiv cercetări. Aceasta datorită pe de-o parte faptului că noi avem în Europa un teritoriu folcloric unde se mai pot face cercetări și unde se pot valida în teren o serie de ipoteze teoretice moderne, dar eu cred, mai cu samă, pentru faptul că și metodologia noastră este astăzi în general recunoscută în Europa și oamenii vin să învețe la noi.

Emisiunea *Miorița* din 22.06. 1973.

CONFESIUNI – interviu inedit, nefonotecat, nedifuzat dat lui G.Antohei (= Pare o continuare a articolului anterior. Diferă datarea – 16.08. 1976 =)

Și-aș vrea să amintesc, tot în acest context, și faptul că la primul Congres de **Etnologie europeană, care s-a ținut la Paris, eu am fost ales președintele Societății Internaționale de etnologie și folclor** – ceea ce nu este, firește, un merit al meu, ci este o recunoaștere pe plan internațional a folcloristicii române, adică a prestigiului de care cercetarea noastră folcloristică și folclorul nostru se bucură pe plan internațional.

G.A. – Ați contribuit la lansarea unor interpreți ai cântecului românesc?

Nu pot să spun că am contribuit la lansarea vreunui interpret de muzică populară. Am asistat doară la ascensiunea artistică a Mariei Tănase, care după părerea mea a lansat-o Hary Brauner. După cum am asistat, între cele două războaie mondiale, la pătrunderea muzicii lăutărești din Gorj în orașele noastre și la întreg drumul pe care l-a parcurs, cu atâta demnitate și dragoste pentru cântecul popular Maria Lătărețu. Dacă nu am contribuit la lansarea interpreților populari, în schimb, cred că am contribuit la lansarea folclorului în condițiile dezvoltării culturale de după cel de al doilea război mondial în mediile urbane prin mișcarea artistică de amatori. Încă din 1949 când a avut loc marea manifestare folclorică de ziua *Scânteii* putem spune că a început mișcarea artistică de amatori, a cărei origini, în unele locuri, firește că sunt mult mai vechi, de pildă în mișcarea de amatori pe care a inițiat-o în Transilvania, între cele două războaie, Societatea Astra. Apoi în 1950 s-a început sub conducerea lui Nicolae Roșianu, mi se pare, forma organizată a festivităților folclorice. S-au creat echipe de dans și cântec popular la căminele culturale din sate și la

organizațiile sindicale din fabrici. S-au organizat concursuri și festivaluri, deci a început o mare emulație în întreaga țară. Folclorul a avut un loc de seamă și la Primul festival al tineretului și studenților care a avut loc la București și la organizarea părții folclorice am participat. Institutul de folclor nu avea pe vremea aceea îndrumarea mișcării artistice de amator. Totul era, ca să spun așa, autentic pentru că venea de la sursă. Avea rolul doar de a stimula folosirea folclorului în mișcarea artistică de amatori. Mai târziu, foarte mult din ceea ce era amator a devenit profesionist. Au apărut, după model sovietic, cred eu marile ansambluri populare și conducătorii lor, instructorii de dans și șefii de orchestră. Institutul de folclor pe vremea aceea a avut o orchestră populară, Orchestra Barbu Lăutaru, dar ea era, ca să zic așa, ajutată în munca ei de toți folcloriștii muzicali ai Institutului. Nu erau instructori ci niște sfătuitoari care să creze, să găsească o cale de a trece de la formele simple ale muzicii lăutărești la forme mai ample de orchestră. Mai târziu s-a înființat Casa Creației Populare căreia i-a revenit sarcina efectivă de a îndruma mișcarea artistică de amatori. Și în felul acesta au apărut îndrumătorii profesioniști. Și îndrumările și directivele de la centru pentru o mișcare a cărei spontaneitate fusese până atunci remarcabilă. Spontaneitatea, firește, n-a putut fi oprită peste tot; ea a fost însă de multe ori și în multe locuri dirijată și în acest fel au apărut denaturările, stilizările, adică orientarea greșită împotriva căreia luptăm noi astăzi. Totuși mișcarea artistică de amatori a avut un mare merit, a făcut pe oamenii care păstrau folclorul și pe iubitorii lor să devină conștienți de marea valoare a creațiilor populare. A contribuit la acest proces de conștientizare care a dus la păstrarea folclorului, a valorilor lui tradiționale și a antrenat un număr imens de amatori în procesul de stimulare a creației populare. În procesul pe care îl trăim noi astăzi, proces în care apar creștii noi care reflectă condițiile de astăzi în care trăiesc creatorii populari și cerințele celor care astăzi consumă folclor.

Aș vrea în legătură cu această mișcare artistică de amatori să amintesc încă rolul pe care a început pe urmă folclorul nostru să-l joace pe plan internațional, și folclorul și folcloristica noastră. În cadrul Institutului de folclor s-a organizat un concurs, un congres al Consiliului internațional al muzicii populare, s-a organizat Congresul internațional al societății pentru cercetarea narațiunilor populare și s-a organizat, mai târziu, marele festival folcloric internațional balcanic. Folclorul este oral, ca să zic așa, și fără îndoială că prezența directă a oamenilor la congrese și la reuniuni internaționale și la festivaluri contribuie la legăturile internaționale și a contribuit efectiv la prestigiul folclorului nostru peste hotare. Dar n-aș vrea deloc să uit și o cale scrisă care a contribuit la acest prestigiu – Revista de folclor, astăzi Revista de etnografie și folclor, care a ajuns în al 20 an de apariție și care are o largă circulație internațională – se fac schimburi

internaționale cu peste 500 de institute și alte reviste de specialitate. Este, probabil, revista de folclor care are cea mai lungă durată continuă, fiindcă se zice că revista Șezătoarea a apărut 25 de ani dar cu multe întreruperi, iar celelalte au avut din nenorocire, din cauza timpului, din cauza vremurilor au avut apariții scurte *Grai și suflet și Anuarul Arhivei de folcor*.

Eu am optat pentru tezele de doctorat care să rezolve la nivelul cercetărilor de astăzi anumite probleme fundamentale ale cercetării folclorice. Și în sensul acesta sunt unele teze, cum este de pildă cea a lui Constantin Eretescu, care este în momentul de față gata asupra reprezentărilor mitologice în folclorul românesc. Este Bot de la Cluj care lucrează o teză asupra poeziei ceremoniale funebre, Monica Brătulescu care a lucrat o teză asupra colindelor, Pavel Ruxăndoiu care face o teză de doctorat asupra proverbelor ș.a.m.d. Deci sunt o serie de teze de doctorat care le-am orientat în așa fel încât să rezolve anumite probleme pe care le socotim, care cântăresc mult în înțelegerea folclorului, pe baza cărora, pe urmă se vor putea face o serie de studii în continuare. De pildă cum am început acum o serie nouă de teze de doctorat asupra elementelor retorice ale poeziei populare. A publicat Nicolae Constantinescu lucrarea lui foarte interesantă despre rimă. Eu consider că elementele retorice sunt foarte importante, adică fiecare cântăreț sau fiecare creator popular stăpânește retorica, stăpânește retorica în mod empiric exact așa cum stăpânim noi gramatica limbii materne când am învățat-o fără să facem greșeli. Deci trebuie să insistăm asupra retoricii, asupra acestui cod de expresie artistică a folclorului nostru. Nu numai în domeniul folclorului literar se poate face același lucru, este și o retorică a folclorului muzical și este și o retorică a coregrafiei – adică cred că modurile de expresie sunt importante.

G.A. – Eu cred că ar fi bine tovarășe profesor, dacă ați aminti oamenilor care ne urmăresc, ascultătorilor noștri, împrejurarea obținerii unui premiu internațional care a onorat nu numai persoana dumneavoastră ci și țara noastră și în continuare să ne spuneți la ce lucrați, pentru că bănuiesc că masa dumneavoastră de lucru pe care o văd aici încărcată de atâtea cărți este și ea, cunoaște și ea lucrări, care nu e așa, lucrări care peste puțin timp să le citim, să le studiem.

Vreți să vă referiți la Premiul Herder ! - Da ! Premiul Herder a fost o întâmplare ! O întâmplare fericită, ca să zic așa pentru mine. Dar, ca și-n cazul alegerii de președinte al Societății internaționale de etnologie și folclor, nu numai datorită activității mele ci datorită situației și prestigiului de care se bucură folcloristica noastră peste hotare. Știți că premiul Herder se acordă oamenilor de cultură, ca să zic așa, din zona noastră, din sud-estul și centrul Europei, nu !, după cântărirea unui juriu internațional. Acordă acest premiu oamenilor de cultură din diferite domenii de activitate – editori, artiști plastici,

oameni de știință – cei care au obținut la noi sunt din toate domeniile. Eu l-am obținut mai devreme ceva fiindcă așa au fost împrejurările. Probabil că pe vremea aceea contactele noastre folclorice au fost mai intense cu străinătatea decât contactele celorlalte discipline care au venit ulterior și au intrat în circulația internațională.

Mă întrebați ce lucrez – este greu de spus, ce lucrez fiindcă deși sunt pensionat, sunt foarte, foarte ocupat, foarte ocupat cu lucrările mele familiale – am opt nepoți care mă ocupă destul de mult. Dar am dat acum la tipar *Cursul de folclor* pe care l-am ținut la Universitate, după mulți ani, împreună cu Pavel Ruxăndoiu. La Centrul de îndrumare a creației populare va apărea o lucrare a mea asupra obiceiurilor. Cred că o să refac *Îndrumătorul* tocmai încercând să concretizez ceea ce cred eu că am emis ca ipoteze de lucru metodologice, experiențele pe care le-am făcut până acum și pe urmă aș vrea să fac un volum de studii care să se cheme *Lecturi*, adică ce citesc eu în folclor, în care aș vrea să public, să republic, refac o serie de studii pe care le-am publicat până acum – cum este studiul Marii treceri, cum este cel despre Căluș, am un studiu despre Anul Nou, despre o serie de interpretări, ca să zic așa, de texte. Părerea mea este că textul mare al culturii populare trebuie citit și răsцит, adică trebuie să avem o atitudine pe care o aveau cărturarii medievali, trebuie să ne plecăm mereu asupra textului, trebuie să-l citim și să-l recitim ca să cătăm să-i găsim înțelesurile. Așa că ceea ce am să încerc, probabil că vor fi astfel de studii.

Din Arhiva SRR

Cum se păstrează tradiția folclorică azi

Îmi este greu să vorbesc de satul contemporan ca despre o unitate. Mi-ar fi fost greu și altădată fiindcă, din punct de vedere folcloric, în general din punct de vedere al culturii populare, dincolo de unitatea structurilor culturale de adâncime, satele erau diferențiate zonal. Lucrul este bine cunoscut și a fost mult discutat. Astăzi ele s-au diferențiat pe drumul progresului social economic al țării. Sub acest aspect distanța de la satul de altădată e foarte diferită în raport cu structura economică, în raport cu așezarea geografică – mă gândesc înainte de toate la apropierea sau depărtarea de centrele industriale etc. Fără îndoială că această diferență se reflectă în nivelul de viață al satelor, în viața lor culturală, în folclor. Avem încă în zonele de munte câteva sate necooperativizate, unele dintre ele sunt foarte apropiate de viața folclorică de altădată, dar niciunul nu s-a put sustrage procesului general de modernizare cu consecințe hotărâtoare în dezvoltarea lor culturală. Avem apoi satele cooperativizate care participă din plin, nu numai pe plan economic și

cultural, la marele proces de modernizare și avem satele cu populație pendulatoare, cu grupuri mari de oameni care lucrează în industrie, în apropiere. Aceste grupuri intră treptat în modul de viață urban. În orice caz pendulează între urban și rural. Vedeți, deci că situația e complexă și putem vorbi de forme variate pe care creația populară le capătă în satul contemporan. Cred, însă, că este mai bine să vorbim de câteva fenomene ce caracterizează situația folclorului în satul nostru de astăzi. Aș aminti aici situația în care satul păstrează modele culturale tradiționale, dar îmbogățește repertoriul acestor modele cu creații noi. Noi, în sensul că le-a primit din altă parte – fie direct, fie prin radio sau televiziune – fie în sensul că le-a creat chiar el pentru a răspunde necesităților psiho-sociale, pentru a-și exprima gândurile și sentimentele de astăzi. Apoi, situații în care satele asimilează modele culturale urbane și al căror repertoriu păstrează bunurile folclorice tradiționale. Viața folclorică a acestor sate este deosebit de interesantă de observat sub incidența integrării naturale neorganizate de bunuri culturale tradiționale în viața culturală modernă. Și-ntr-o situație și-ntr-alta, nu trebuie să uităm, atunci când discutăm creația populară a satului contemporan rolul pe care îl are mișcarea artistică de amatori. Ea este un nou cadru, de multe ori emulativ pentru creația populară. Ea plasează creația populară pe alt plan, atât pe alt plan valoric cât și pe alt plan de cuprindere teritorială. Reliefează la nivel național și chiar internațional valorile ei. Aceasta în principiu și ca fapt pozitiv pentru că despre ceea ce s-ar putea face – și se face de către creația populară pozitiv și negativ – putem vorbi altă dată.

Emisiunea Miorița din 24 .02. 1973

Cercetarea faptelor de folclor contemporan

Am acordat, în timpul din urmă, acestor probleme o atenție deosebită socotind că studierea acestor probleme este de o importanță deosebită, intră în întreaga activitate culturală de masă, și în felul acesta apropiindu-ne mai mult de actualitate, activitatea Institutului de folclor câștigă în eficiență.

- G.A. Care socotiți că este în prezent nota specifică a cercetărilor din cadrul Institutului de etnografie și folclor ?

- Am acordat în timpul din urmă o atenție deosebită în unele din cercetările noastre validării în teren, în realitatea folclorică vie a o serie de puncte de vedere teoretice noi. Cum știți, în momentul de față în teoria etnologică generală s-au întmâplat o serie de schimbări datorită contactului etnologiei cu lingvistica, cu teoria comunicațiilor, cu semiotica – adică au apărut noi puncte de vedere. Elaborări teoretice foarte importante pentru înțelegerea mecanismului faptelor

de folclor, a mecanismului intern, a structurii lor, și pentru descifrarea sensurilor mai adânci ale faptelor de folclor în ansamblul vieții culturale. Pe de altă parte a apărut în momentul de față, a apărut și un curent nou în cercetarea folclorică și în cercetarea etnologică ceea ce se numește etnosociologia – adică tocmai aceste probleme ale contemporaneității primate, ca să zicem așa, dintr-o poziție sociologică. Toate aceste probleme sunt deocamdată foarte des îndrăznețe elaborări teoretice. Și noi avem avantajul de a fi în situația în care aceste elaborări teoretice putem să le validăm în /sau să le invalidăm în realitatea noastră folclorică vie. Adică să facem, pornind de la anumite ipoteze teoretice, să facem anumite textări în realitatea folclorică vie și să vedem în ce măsură anumite supoziții - să zicem așa, sau anumite ipoteze care au fost emise de către colegii noștri din străinătate sau chiar de către unii dintre noi se adevăresc în realitatea folclorică. Este de fapt ceea ce știm că în totdeauna o teorie nu-și capătă valabilitatea decât atunci când este raportată la realitate și când este textată prin realitate. Așa că, acestea au fost – ca să zic așa – acțiunile sau, în sfârșit, preocupările noastre din ultimii ani. Și în acest cadru al preocupărilor am ținut, firește, o legătură mai strânsă cu întreagă mișcarea culturală de masă, cu artiștii amatori ș.a.m.d. Sper că până la sfârșitul anului unele din rezultatele acestor cercetări să poată să apară, să fie publicate – în orice caz noi vorbim în diversele noastre reuniuni științifice și la posturile de radio și în presă, vorbim tot mai des de aceste probleme. Mai cu seamă suntem convinși că de abia cunoașterea științifică profundă a acestor aspecte ale contemporaneității și a validării anumitor teorii – să zicem de estetică folclorică sau de sociologie folclorică – sunt foarte importante pentru întreaga orientare a muncii cu folclorul în cultura de masă. Deci, în acest fel credem că vom putea face ca activitatea Institutului să nu privească numai foarte importanta parte a tezaurului folclorului tradițional ci să privească și problemele contemporaneității și să câștige prin aceasta în eficiență culturală imediată.

Muzeu satului

Muzeul satului este o creație a Școlii sociologice din București condusă de profesor Dimitrie Gusti. Astăzi, desigur, cea mai vizibilă moștenire a cercetărilor monografice făcute între cele două războaie de Seminarul de sociologie a Universității din București pentru a cunoaște formele pregnante ale culturii populare românești, ale vieții satului tradițional în locurile care prin așezarea și istoria lor puteau fi socotite expresii tipice ale acestei culturi. În cercetările făcute la Nereju - Vrancea, Fundu Moldovei – Câmpulung, Drăguș – Făgăraș, Runcu – Gorj și Șanț – Năsăud cercetătorii au adunat în chip firesc

obiecte de etnografie și piese de artă populară. Acestea trebuiau să fie așezate la un loc de bună păstrare. Profesorul a avut atunci inițiativa creării unui muzeu – a acestui muzeu în aer liber, desigur și cu gândul la Skansenul suedez, cel mai vestit pe vremea aceea dintre puținele muzee de acest fel în Europa. Inițiativa s-a concretizat în 1936 când sub conducerea profesorului H.H.Stahl și a scriitorului Victor Ion Popa s-a pornit la înjghebarea muzeului. Au luat parte într-un fel sau altul toți cercetătorii – unii pentru a aduce obiecte din satele cercetate, alții pentru a aduce din locurile lor de baștină, care nu intraseră în sfera cercetărilor dar care nu puteau să lipsească dintr-un muzeu în care să fie prezente toate zonele etnografice ale țării. Eu ca maramureșan m-am preocupat de prezența Maramureșului a cărei zonă a ajuns să fie atât de bine reprezentată datorită străduinței prietenului și colegului meu Francisc Nistor, pe atunci cunoscut alpinist și colecționar, apoi întemeietorul Muzeului etnografic din Sighetul Marmației și a pictorului Traian Bîlțiu Dăncuș. Optica prin care a fost văzută alcătuirea colecției nu a fost cea de artă populară și nici numai cea de etnografie ci cea de sociologie mai cuprinzătoare. În această optică s-au putut aduna numai case și monumente de artă și gospodării întregi, reprezentative cu toate obiectele care puteau să sugereze prin ele și prin așezarea în spațiu viața unei familii, a unui neam. După 23 August Muzeul a fost condus cu multă perseverență și cu particulară tenacitate de colegul Gheorghe Focșa. Acesta i-a îmbogățit patrimoniul în așa fel încât efectiv toate zonele culturii populare să fie prezente în Muzeu cu o gospodărie. Patrimoniul a fost apoi îmbogățit cu multe obiecte de etnografie și artă populară păstrate astăzi în colecții și printr-o mare culegere de fotografii și diapozitive. În ansamblul lui patrimoniul Muzeului, atât cel expus cât și cel din colecții, este de o valoare unică. Această valoare și sistemul în care a fost organizat a făcut ca el să fie model pentru mai multe muzee în aer liber care s-au creat după aceea în alte țări din Europa și-a făcut ca multe dintre aceste muzee să se creeze în diferitele zone ale țării. De pildă cel al Tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, cel al Arhitecturii din Gorj, Vâlcea și Sighetul Marmației, cel al Viniculturii și pomiculturii din Golești și, deși cu alte începuturi tot așa de vechi, Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Privit din perspectiva valorii tradiției culturale românești muzeul satului și de artă populară oferă oamenilor de astăzi, atât a celor din țară cât și a celor de peste hotare, o imagine nemijlocită a satului românesc tradițional. Casele, gospodăriile, monumentele de arhitectură comunitară și instalațiile tehnice vorbesc celor care le privesc despre ceea ce într-un lung răstimp și în variate forme locale oamenii satelor au făcut pentru ași afirma identitatea, modurile lor de viață, părerile despre lume – înainte de toate despre lumea lor și despre coeziunea comunităților -, despre puterea lor de a

trece dincolo de realitățile de fiecare zi, la metamorfozarea realului în moduri de exprimare culturală. Muzeul satului și de artă populară trăiește, este viu și mărturisește despre pagini deosebit de prețioase ale istoriei și culturii românești. Scrutând cu atenție ceea ce vedem, dincolo de obiecte, pentru a ajunge la ceea ce reprezentau în comunitățile sătești ne dăm seama că organizarea spațială a satului românesc reproduce structura lui socială, că această structură era în slujba relațiilor dintre oameni, dintre ei și natura sensibilă și cea imaginară, ajungem astfel, dincolo de realitățile materiale, să înțelegem dimensiunile ireale ale Muzeului satului și de artă populară, dimensiunile lui spirituale. Pentru a ne sugera aceste dimensiuni Jeana Negoită, actuala directoare, împreună cu toți cercetătorii din Muzeu organizează în acest spațiu sătesc expoziții tematice, simpozioane, manifestări culturale care sub formă de obiceiuri, dansuri și cătece, vorbesc vizitatorilor despre oamenii din diferitele regiuni ale țării, aducând valorile tradiționale la îndemâna orășenilor de astăzi, pentru a le pune în valoare în viața noastră culturală contemporană.

Emisiunea *Miorița* din 1986,
la 50 de ani de la înființarea
Muzeului satului.

Academicianul maghiar Szilágyi István – spirit enciclopedic și mare umanist

Dr. MIHAI DĂNCUȘ
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Motto: Szilágyi István. Cercetător ungar. Filoromân. În opera Máramaros vármegye egyetemes leirása. (Descrierea generală a comitatului Maramureșului), Budapest, 1876, vol I., la pp. 284-297, este o descriere a caracterului, portului, locuinței, stării economice, a religiei și a obiceiurilor românilor din ținutul Maramureșului. (Lucian Predescu, ENCICLOPEDIA ROMÂNIEI – CUGETAREA, MATERIAL ROMÂNESC, OAMENI ȘI ÎNFĂPTUIRI, Ediție anastatică, Editura SAECUM I.O., Editura VESTALA, București, 1999, p. 829)

Am considerat important să reproducem scurtul dar foarte densul articol despre Szilaghyi István apărut în perioada interbelică în Enciclopedia României tipărită la CUGETAREA și reeditată după revoluție.

* * *

Ne-am propus să notăm câteva date despre această figură ilustră și interesantă a culturii maghiare, personaj charismatic și spirit enciclopedist care a dominat viața spirituală a comunității maghiare din comitatul Maramureș, dar s-a impus și pe plan național (maghiar) cu reverberații pozitive în fostul imperiu chezaro – crăiesc, dar și în spațiul regatului României.

Szilágyi István nu este de origine maramureșeană, dar a fost „adoptat” de acest ținut cu generozitate și l-a răndu-i l-a iubit, s-a înrădăcinat aici și și-a dedicat peste 50 de ani – cei mai rodnici din viață – acestor locuri, oamenilor de aici, sutelor de elevi.

S-a născut la 7 ianuarie 1819 în localitatea Nagy – Kallo (județul Szabolcs) dintr-o familie nobilă maghiară. Școala o începe în comuna natală și continuă la Debrecen unde a fost foarte apreciat de către colegiul profesoral și, personal, de către rectorul Colegiului. În această perioadă (1840) se afirmă pe plan literar și filologic fiind premiat de către Societatea literară „Kisfaludy” și Academia Maghiară. Aceleași forumuri literare și științifice îl premiază și mai târziu pentru lucrările sale de mare prestigiu.

În anul 1842, la o vârstă foarte tânără, îl găsim director – profesor la Gimnaziul Reformat din Salonta, oraș unde îl regăsește pe fostul său coleg de la Colegiul din Debrecen, tânărul scriitor Arany

lános cu care-și adâncește prietenia studiind împreună literatura contemporană maghiară, dar și scriitorii vremii din celelalte țări europene.

Sentimentele de sinceră prietenie, dar mai ales intuiția clară a lui Szilágyi privind marele talent al tânărului Arany lános îl vor influența pe acesta pentru a persevera în poezie stârnind admirația lui Petőfi Sandor care era în legătură cu amândoi.

În anul 1844 pleacă de la Salonta spre marile capitale, Budapesta și Viena, pentru a frecventa cursuri la celebrele universități din cele două metropole.

În urma concursului pentru un post de profesor la Liceul Reformat din Sighetul Marmației la care participă Szilágyi István, la 25 septembrie 1845 este declarat câștigător.

Începând de la această dată și până la 12 aprilie 1897 când moare, Szilágyi István rămâne cetățean fidel al Sighetului și profesor și apoi din anul 1850 director al Liceului Reformat.

După reprimarea Revoluției de la 1848, Ministerul imperial a lichidat aproape total Școala superioară din Sighetul Marmației. Tot așa au procedat și cu Facultatea de teologie (înființată în anul 1691) și Academia de drept (înființată în anul 1836), care funcționau în cadrul Școlii superioare, degradând această instituție academică la un gimnaziu cu patru clase.

Cel care încurajează și luptă pentru refacerea prestigiului școlii este tânărul Szilágyi. De abia în 1868 Facultatea de drept își reîncepe cursurile.

În tot acest timp, tânărul profesor și director este prezent în viața culturală a orașului, prin personalitatea sa antrenând și pe ceilalți intelectuali. Este prezent în viața culturală a țării, dar și în revistele științifice cu studii de istorie de care se apropie din ce în ce mai mult începând din perioada budapestană. Publică în reviste centrale și regionale.

Amintim dintre lucrările mai importante, astfel:

- „A m-szigeti helvét hitv tanoda történetének rövid vázlata” (M. sziget, 1858);
- „Magyar szókötés” (Pest, 1846);
- „Keresztyén egyháztörténet” (M. sziget, 1860, Debrecen 1863, 1869);
- „A gymnáziumi oktatásügy története a magyarországi helv. hitvallásuaknál” (Sárospatak, 1861);
- „B. Hari Péter emlékezete” (M. sziget, 1861) etc. ¹

¹ Sipos István, *Reformatus esperes, Maramarossziget*, articolul „Szilágyi István” în volumul coordonat de Mazalik Alfréd, p. 65-71. De aici am preluat mai multe date.

Pentru prestigiul său cultural și științific a fost desemnat ca și coordonator și redactor șef al lucrării monografice „*Máramaros vármegye egyetemes leirása*” apărută la Budapesta în anul 1876 – volumul I, și volumul al II-lea care nu a fost terminat și nu s-a mai tipărit.

În anul 1863 publică împreună cu Carol Pop de Satmari, lucrarea „*Szigeti Album*” cu scopul nobil de a ajuta familiile celor care și-au pierdut totul în marele incendiu care a cuprins orașul. Împreună cu Várady Gábor și lura Gheorghe, în anul 1865 scot ziarul „*Máramaros*” care rezistă peste două decenii.

În prefață la Anuarul Muzeului² Várady Gabor evidențiază rolul lui Szilaghyi István și a lui Ioan Mihalyi de Apșa în acțiunea de elaborare a monografiei Maramureșului, dar și implicația lor în organizarea Societății pentru muzeu și a muzeului propriu-zis. Astfel, în ședința festivă a Societății din anul 1883, Dr. Ioan Mihalyi și-a prezentat valoroasa sa colecție de antichități „care ar face cinste oricărui muzeu” (și care, de altfel este nucleul primului muzeu din Maramureș n.n.).

Szilaghyi István scrie pentru această acțiune o „istorie a așezării popoarelor” în acest ținut și prelucrează datele privind preistoria.

Mai notăm că Szilaghyi István la ședința din 17 august 1873 alături de Ioan Mihalyi, Várady Gábor, Man Iosif, Saplonțai Iosif, Mihalca Vasile ș.a. au contribuit la elaborarea Statutelor Societății și le-au trimis Ministerului Cultelor și Învățământului spre aprobare³.

Muzeul va primi girul legislativ mai târziu, dar contribuția lui Szilaghyi István rămâne ca esențială.

La împlinirea a 40 de ani de profesorat este sărbătorit de prieteni și este decorat de către rege cu „Crucea de Cavaler Francisc Josef”.

La 12 aprilie 1897 Szilágyi István trece în neîntință, fiind înmormântat în Cimitirul reformat din Sighetul Marmăției. Prietenii și emulii i-au respectat memoria înființând „Cenaclul Szilágyi István” și ridicându-i o statuie în bronz în fața Liceului reformat, operă a sculptorului Tóth András din Debrecen.

Dăm în anexă faximile după lucrare și structura acesteia pe capitole.

Acum, când numărul 2 al anuarului muzeului nostru vede lumina tiparului (2004) și publicăm aceste rânduri se împlinesc 185

² ***; MUZEUMI ÉVKÖNYV, A MÁRAMAROS – VARMEGYEI MUZEUM-EGZESULET – TÖRTÉNETE ÉS A MUZEUM TARGYAINAK – JEGYZÉKE, Sighet, 1905, p. 4 și urm.

³ Idem, op. cit. P. 20-21

de ani de la nașterea Academicianului Dr. Szilágyi István. Credem că orașul nostru, chiar dacă și-a schimbat componența etnică, datorează respect memoriei acestui mare cărturar. Reașezarea bustului Academicianului de Budapesta Szilágyi István, alături de cel al Academicianului de București Ioan Mihalyi de Apșa, cu care era prieten și se respectau reciproc, ar fi un act reparatoriu și ne-ar aduce cinste.

Anexa 1

Capitolele

Prima parte. RELAȚIILE DE MEDIU

1. Prezentarea geografică
2. Caracterizare morfologică
3. Prezentare geologică, în special cu privire la extragerea minereurilor de fier și a sării din minele aflate pe teritoriul Direcției Miniere Regale Maghiare din Maramureș
4. Prezentarea situației hidrologice
5. Prezentarea relațiilor climaterice
6. Prezentarea florei județului
7. Prezentarea faunei județului

Partea a doua. RELAȚIILE SOCIALE

1. Prezentarea structurii de conducere a județului
2. Prezentarea etnografică a județului
3. Starea justiției
4. Starea Bisericii
5. Starea învățământului
6. Relațiile monetare în județul Maramureș
7. Transporturile
8. Relații monetare în județul Maramureș
9. Relațiile sanitare ale județului
10. Asociații pentru promovarea culturii
11. Prezentarea separată a orașului Sighet

Adăugiri (Au ajuns târziu)

COAUTORI COLABORATORI

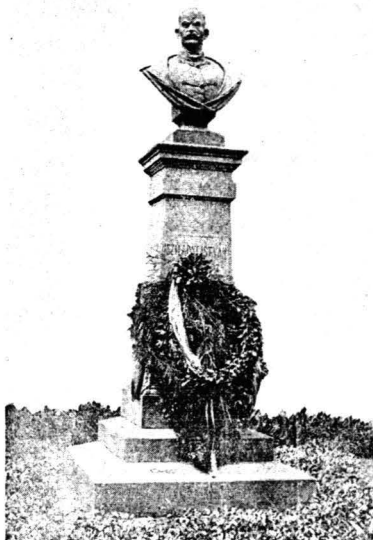
I.

- Gesell Sándor
- Hetényi Kálmán
- Kardos Károly

- Szabó Sándor (a extras din monografia lui Szöllő Sándor)
- Wagner Layos

II.

- Acsády Sándor
 - Badzey László, Dr.
 - Batizi Endre, Dr.
 - Bertin Pál
 - Draskóczy Gábor
 - Fejér Bertalan, Dr.
 - Forberger János
 - Góga Illés
 - Hitter Gyözö
 - Hoffer Antal
 - Horvát M.
 - Janky Károly
 - Jellenfy Kornél
 - Iordán Károlyi
 - Kóos Ferencz
 - Kutka Kálmán
- Nagy György
 - Novák Kérolly, Dr.
 - Prugberger Jozsef
 - Roxer Vilmos
 - Sichermann Mór
 - Spachtholcz József
 - Steijer Ágoston
 - Suba Mihály
 - Szabó Ede
 - Szilágyi Iános
 - Timár Pál
 - Törzsök Mihály
 - Urányi Imre
 - Várady Gábor
 - Várjon Lajos
 - Viski K. Bálint

Szilágyi István – bust în bronz
așezat în fața Liceului Reformat
Doctor în Științe și Academician
de Budapesta

Ioan Mihaili de Apșa – bust în bronz
așezat în fața fostei Prefecturi
Doctor în Științe juridice și
Academician de București

MÁRAMAROS VÁRMEGYE
EGYETEMES LEIRÁSA.
A
MAGYAR ORVOSOK
ÉS
TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

1876-ÉAN SZIGETEN TARTOTT

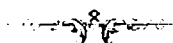
XIX-dik NAGYGYÜLÉSÉNEK

ALKALMAIBÓL.

SZERKESZTE

SZILÁGYI ISTVÁN

A SZIGETI H. HITV. LYCEUM IGAZGATÓJA, A MAGYAR TUD. AKAD. TAGJÁ, É A MAGYAR
ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK XIX. NAGYGYÜLÉSÉNEK EGYIK TITKÁRA.

BUDAPESTEN, 1876.

NYOMATOTT A MAGY. KIR. EGYETEMI KÖNYVTYRDÁBAN.

Faximil după pagina de titlu a monografiei coordonate de Dr. Szilágyi István
și publicată la 1876

IN MEMORIAM

DR. LUCIA BERDAN

Dr. MIHAI DĂNCUȘ
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

S-a dus dintre noi Lucia Berdan, doctor în etnologie, cercetător de marcă al culturii tradiționale românești, om de mare calitate morală și intelectuală.

Lucia Berdan s-a născut la 30 iulie 1942, la Iași. A absolvit Facultatea de Filologie, secția Limba și literatura română a Universității „Al. Ioan Cuza” din Iași (1965). De la 1 septembrie 1965 cercetător științific la Institutul de folclor românesc „Al. Philippide” din Iași. În 1987 își ia titlul de doctor în etnologie la Universitatea din Cluj cu teza: „Cântecul popular eroic din spațiul folcloric moldovenesc în contextul cântecului epic românesc” (1987), conducător științific: Prof. Univ. Dr. Dumitru Pop. Alături de alți cercetători este laureată a Premiului „Timotei Cipariu” al Academiei Române (1979) pentru lucrarea colectivă *„Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900”* (vol. I, București, Editura Academiei, 1979).

Lucia Berdan face parte din grupul I.H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, Lucia Cireș, Florin Bucescu și Viorel Bârleanu care împreună întemeiază **Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei** și împreună fondează o adevărată școală în domeniu.

În decursul anilor face cercetări/anchete de teren în peste 500 de localități, înregistrează circa 200 benzi magnetice și completează peste 500 caiete – chestionar de teren și transcrie peste 100.000 fișe – chestionar mono-magnetic.

Elaborează o lucrare monografică monumentală realizată pe baza cercetărilor de teren cu titlul *„Balada în Moldova, (cercetare monografică)”*, cu un capitol de etno-muzicologie de Viorel Bârleanu și Florin Bucescu, AFMB, CAF, Iași, 1986, LII+343p.

Lucia Berdan și-a și ne-a dovedit că cercetarea de teren este fundamentală pentru clasificări științifice și pentru cercetarea etnografică în general.

Importanța cercetării de teren pentru Lucia Berdan se poate constata și prin activitatea imensă de investigare a spațiului rural moldav și nu numai, a sutelor de localități cercetate și a zonelor și

satelor, mii de fișe de teren și caiete, benzi magnetice înregistrate etc. toate realizate cu minuție și rigoare științifică.

Lucrarea „*Balada în Moldova...*” este expresia unei munci titanice, de epuizare dacă vreți a subiectului în sensul bun, adică elaborarea unei lucrări monografice complexe și complete privind baladele moldave. Aceleași aprecieri le putem face și privitor la lucrarea elaborată împreună cu Lucia Cireș „*Descânțete din Moldova*”, (Texte inedite), publicată în caietele Arhivei de folclor, Iași, 1982, LXII+420p.

Între lucrările fundamentale ale Luciei Berdan amintim și „*Totemism românesc – structuri mitice arhetipale în obiceiuri, ceremonialuri, credințe și basm*” apărută în 1991, Editura Universității „Al. Ioan Cuza” Iași. Lucrarea este masivă (300 de pagini), densă, cu un sumar amplu. Am putea spune că este un corolar, o sinteză teoretică a materialului imens cercetat și cules din teren și epuizarea unei bibliografii de peste 270 de titluri.

Tot aici amintim și lucrarea „*Fetele destinului. Incursiuni în etnologia românească a riturilor de trecere*”, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 1999, și co(autor) la D.G.L.R. *Dicționarul general al literaturii române*, București, Editura Academiei.

Lucia Berdan participă la manifestări culturale și științifice organizate de forurile academice române, dar și la alte instituții de profil din țară și străinătate cu modestie și dragoste colegială. De aceea are multe studii și rezultatul multor cercetări publicate în reviste, anuare științifice și alte publicații răspândite prin toată țara. Amintim:

- *Vânzarea simbolică – o străveche practică magică în riturile de trecere*, în *Datini*, București, nr. 3-4 (8-9), p. 32-33;
- *Rit și spectacol în jocul urșilor din Dărmănești*, Bacău, în *Acta Musei Maramoresiensis I*, 2002, Sighetul Marmăției, p. 89-94;
- *Pasărea suflet în obiceiurile de naștere*, în *Studii și Comunicări*, Sibiu, t. IX, 1995, p. 61-68;
- *Miorița - mit și destin*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, Chișinău, nr. 1 (163), ianuarie-februarie 1996, p. 67-71;
- *Considerații etnologice asupra unor obiceiuri de familie. Rituri de trecere – rituri de început*, în *Studii și articole*, Baia Mare, 1989;
- *Moartea rituală și a doua naștere*, în *Tradiția românească*, Câmpulung Moldovenesc, an I, nr. 3, noiembrie-decembrie 1992, p. 29-30;
- *Considerații preliminare la varianta bistrițeano-năsăudeană a Mioriței*, în *Minerva*, Bistrița-Năsăud, an V, 1994, nr. 35;

- *Pseudovariante clasice ale Mioriței*, în Asachi, Piatra Neamț, an. IV, 1994, nr. 66, p. 9;
- *Miorițologie contemporană*, în C, Iași, nr. 14-15, 31 iulie, 1994;
- *Masca – simbol în structura obiceiurilor familiale*, în Asachi, an IV, nr. 69, p. 6 și nr. 70, p. 6-7;

Lucia Berdan, prevăzându-și parcă destinul, în ultima parte a vieții se gândește la generațiile viitoare de cercetători și din această perspectivă traduce și publică câteva cărți de bază, ale etnologiei universale, amintim: A.Van Gennep, *Formarea legendelor*, Polirom, Iași, 1997; Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, Polirom Iași.

Numele acestei prestigioase cercetătoare figurează la loc de cinste alături de mari personalități române în Dicționarul Etnologilor Români, 1, Saeculum I.O. București, 1998 scos de prestigiosul cercetător Iordan Datcu (vezi p. 70-71 de unde am și preluat mai multe date).

Lucia Berdan va rămâne pentru noi cercetătorul meticulos și de mare rigoare și probitate științifică, dar și colegul generos, de mare omenie.

P.S. La începutul lunii noiembrie ne scria exprimându-și dorința să vină la sesiunea noastră din decembrie. Am trecut-o în program – n-a mai venit...Dăm mai jos conținutul a două scrisori.

Iași, 12 nov. 2003

Stimate Domnule Mihai Dăncuș,

Vă mulțumesc pentru amabila Dvs. Invitație de a lua parte la prestigioasa manifestare științifică pe care o țineți an de an în Maramureș. E un lucru meritoriu. Pentru noi cei ce venim de departe e tare grea deplasarea în această perioadă când toată lumea călătorește cu bagaje, e aglomerație și zarvă. Eu am fost bolnavă toamna aceasta, pornind de la o viroză nenorocită cu tuse care mi-a creat și alte suferințe fizice. Mi-aș dori tare mult să vin. Vă mai scriu până atunci. În orice caz puteți să mă treceți în program cu comunicarea Obiceiuri la început de secol și de mileniu (Stabilitate, evoluție, funcționalitate). În caz că nu pot veni V-o trimit din timp și pe dischetă.

Vă doresc succes în organizarea acestui festival. Mi-aș dori din suflet ca Sfintele Sărbători ale Crăciunului să-mi aducă nu numai liniște și pace, ci și sănătatea pe care o aveam deplină.

Lucia Berdan

Iasi, 12 nov. 2003

Stimatele Dle Mihai Dăncuș,
Vă mulțumesc pt amabila Dvs. invitație de a lua
parte la prestigioasa manifestare științifică pe care
o țineți an de an în Maramureș. Euh meren
meritoriu. Pt. noi cei ce venim de departe e tare
grea deplasarea în această perioadă când toți lumea
călătorește cu bagaje, e aglomerație și zarvă.
Eu am fost bolnavă toamna aceasta, pornind de
la o virusă nămolită ce mi-a fost
și alde suferințe fizice. Mi-aș dori tare mult
să vin, dar mai scriu până atunci.
În orice caz puteți să mă treceți în program
cu comunicarea. Obiectivul la început de secol
și de mileniu (Stabilitate, evoluție funcțio-
nalitate) de care că ne pot veni o-o vreme din
timp și pe diebela.
Vă doresc succes în organizarea acestui festival
Mi-aș dori din suflet ca Sfintele Sărbători ale
Crăciunului să-ți aducă nu numai înțelegere
pace, ci și sănătate pe care o aveam deplină.
Ioana Berdan

Iași, 21 decembrie 2001

Stimate Domnule coleg, dr. Mihai Dăncuș,

Am așteptat un răspuns la scrisoarea pe care v-am trimis-o
mai demult. Nu știu dacă ați fost sau nu de acord să folosesc pe
coperta noului meu volum despre obiceiuri a acelei minunate cruci din
Botiza, Maramureș. Este pentru mine un omagiu adus strămoșilor
mei maramureșeni, deveniți moldoveni de câteva sute de ani.

Cât privește amabila Dvs. invitație, motivul pentru care nu pot,
din păcate, veni este același ca în fiecare an. Măcar de Crăciun să fiu
împreună cu familia după ce în 33 de ani de teren n-am prea fost pe
acasă de Crăciun, iar Sf. Ioan îl petreceam în festivaluri de folclor, în
loc să fiu alături de soțul meu Ioan și de fiica mea Ioana. La noi

neamul Ioanilor este o tradiție de familie. Probabil că și nepoții vor prelua acest obicei. Până și pe motanul meu, care acum stă așezat pe scrisoare și nu mă lasă să scriu drept, îl cheamă Ionuț-pisicuț.

Nu mă îndoiesc că și în acest an festivalul Dvs. va fi o reușită. Aș putea să vă trimit pentru volumul Dvs. comunicarea despre Mănăstirea cosmică în colinde, dar nu zilele acestea, ci imediat după Anul Nou. Am avut un sfârșit de an foarte aglomerat și obositor.

Îmi face plăcere să vă trimit volumul meu, cu rugămintea să mai spuneți prin colegi (știu că maramureșenii sunt inimoși) ca să puteți face o comandă măcar de 4 volume pe adresa Editura Universității „Al. Ioan Cuza” Iași. Volumul costă, în editură, 72.000 lei. S-au scos doar 200 de exemplare, din care, în mai puțin de o lună s-au vândut 100 de exemplare numai în Iași. Nu știu dacă nu v-am rugat lucrul acesta și în precedenta scrisoare. În cazul acesta scuze pentru deranj.

Crăciun fericit Dvs., familiei, prietenilor mei maramureșeni. Tare mi-ar fi plăcut să pot lansa volumul despre obiceiuri și la Sighetu Marmației.

Cu prietenie,

Dr. Lucia Berdan

P.S. Mulțumiri și domului I. Marchiș, cosemnatarul invitației trimise. Crăciun fericit și dumnealui.

Aceeași

ION DRĂGOESCU
cercetător - București

BORIS ZDERCIUC – etnomuzeolog
(n.1918 - m.1994, comuna Chiselița Nouă,
jud. Huedin, Republica Ucraina).

A absolvit: în 1948 Facultatea de
Litere și Filozofie (specialitatea Sociologie)
din Cluj. Asistent universitar la Catedra de
etnografie și folclor, Universitatea din Cluj
(1948-1951); referent științific la Filiala din
Cluj a Academiei R.S.R. – Institutul de
Lingvistică (1952-1963); șef de secție la
Muzeul Satului din București (1953-1968).

În intervalul 1952-1958 a funcționat
cu jumătate de normă și ca cercetător
științific la Institutul de Istoria Artei al

Academiei R.P.R. În perioada 1964-1968 a lucrat ca redactor (șef de
rubrică) cu jumătate de normă la Revista Muzeelor, cercetător
științific principal al Institutului de Psihologie al Academiei R.S.R. și
apoi al Academiei de Științe Sociale și Politice (1969-1975);
cercetător științific principal la Institutul de Cercetări Etnologice și
Dialectologice în intervalul 1975-1980, când s-a pensionat.

Bun coleg, bun pedagog, gata oricând să-i ajute pe tinerii
etnologi și muzeologi.

LUCRĂRI PUBLICATE

a) Volume:

1. *Tilișca, un sat din Mărginimea Sibiului*, București, Fondul Plastic, 1963.
2. *Covorul Maramureșean*, Editura Meridiane, 1963.
3. *Arta Populară din România* (în colaborare), Editura Meridiane, București, 1964.
4. *Crestături în lemn în arta populară românească* (în colaborare), Editura Meridiane, București, 1967.

b) Studii, articole, note, cronici, muzee, artă populară, etnografie, sociologie.

1. *Despre expoziția Muzeului Etnografic din Cluj*. Almanahul Literar Anul IV, nr.6 (43), iunie, 1953.
2. *Nepmuvestetunk helyzste es feladatai* (în colaborare) Muvelodesi Utmutate, nr. 12/1953.
3. *Aspecte de arhitectură populară din comuna leud, raionul Vișeu, regiunea Baia Mare*, SCIA, nr. 1-2/1955.
4. *Contribuții la cercetarea artei populare în satele colectivizate* (în colaborare). SCIA, anul III, nr.3/4/1956 – iulie –decembrie, 1956.
5. *Contribuții la studiul scoațelor maramureșene*. SCIA, anul III, 1959.
6. *Un nou muzeu etnografic (Focșani)*, Contemporanul, nr.19/708/6 mai 1960.
7. *Über die wiesenschaftliche Wrforschung der Neuen in der Volkskunde, Forshungen zur Volks-und Landeskunde*, nr.4/1961.
8. *Muzeul Argeșean*, Tribuna, 23 august 1962, anul VI, nr.34.
9. *Frumosul în casa colectivistului*. I.C. nr.10/1962.
10. *Unele considerații cu privire la noile locuințe a țărănimii colectivistice* (în colaborare).R.M.nr.4, Anul I, 1964
11. *Unele considerații cu privire la noile locuințe ale țărănimii colectivistice*. Volumul : Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară. București, decembrie 1964.
12. *Cu privire la situația social-economică în localitățile din raionul Beiuș (regiunea Crișana), specializate în meșteșuguri artistice (de la mijlocul secolului XVIII, până la începutul secolului XX), Studii și cercetări de etnografie și artă populară*, București, Muzeul de artă populară al RPR.
13. *Unele probleme privind organizarea caselor muzeu*, R.P număr special, Anul II, 1965
14. *Cursuri de muzeografie*, R.M. nr.3/1965, Anul II, nr. 6
15. *Muzeele etnografice în aer liber din România* (în colaborare). R.M. nr.1, Anul III, 1966.
16. *Simpozionul Muzeelor în aer liber*. R,M, nr.4/1966, Anul III.
17. *Organizarea Muzeului etnografic în aer liber. Principii și metode*. R.M. nr. 6/1966, Anul III.
18. *Criterii de selecționare a monumentelor pentru muzeele etnografice în aer liber*. Cibinum, Sibiu, 1966.
19. *La section ethnographique de plein air de Bran, Roumanie*. Schweiy Arhiv für Volkskunde jg., 1967, 1/2.
20. *Le musée de la pomiculture et viticulture de Golești (Roumanie)*. Scweiz Arhiv für Volkskunde 63, Heft 1/2, 1967.
21. *Un rodnic bilanț* (în colaborare). R.M., Anul IV, nr.6.
22. *Cu privire la "Dosarul științific al complexelor muzeale din muzeele etnografice în aer liber"*. R.M. nr.2/1969.
23. *Revista Muzeelor la 5 ani de la apariție*. R.M. nr.3, Anul VI, 1969.

24. *Așezări, arhitectură-porti. Volumul "Arta populară din nordul Transilvaniei"* de Tancred Bănățeanu. CCP a județului Maramureș, 1969.
25. *Interioare de locuință țărănească din zona Ineului, județul Arad*, (în colaborare). Volumul Muzeul Satului. Studii și cercetări, 1970.
26. *Monumente de arhitectură și conservarea lor*. M.B. Istorie, 1970, nr.2.
27. *Pentru un muzeu al satului maramureșean*, R.N. nr.2, Anul VIII, 1971. (Muzeul din Baia Mare).
28. *Un muzeu în aer liber zonal. Muzeul Branului*. Volumul: Muzee cu caracter sociologic din România, Muzeul Brukental, Sibiu, 1971.
29. *Muzeul Pomiculturii și Viticulturii din Golești – Argeș*, (în colaborare). Volumul: Muzee cu caracter sociologic din România. Muzeul Brukental – Sibiu, 1971.
30. *Așezări – gospodărie*, AER, nr.2/1978
31. *Contribuția etnografiei în reprezentarea fenomenului etnografic*. AER, nr.3/1978.
32. *Așezări după structura morfologică, așezări după ocupații etc*. AER, nr.4, 1978.
33. *Revista muzeelor și monumentelor – factor activ în promovarea ideilor înainte și a progresului în muzeologia românească*. RMM. Seria Muzee, nr.4/1978.
34. *Cultura populară, expresie a specificului național reflectată în Atlasul Etnografic al României*. Anuar, ICED, 1979, Seria A.1.
35. *Un proiect "fișă obiect" pentru integrarea colecțiilor muzeale ca sursa de documentare în elaborarea AER*, nr.5/1979.
36. *Persistența culturii populare în condițiile industrializării*. Seria A.2, 1980.
37. *Așezările și gospodăria, ca document al permanenței și continuității*, RMM, nr.7/1980. Seria Muzee.
38. *Să dai viață nouă în cadrul tradiției este marea putere a unei națiuni în cadrul existenței*. Almanahul Literar, 1980.
39. *Olarii din Corund în dialog cu publicul*. I.C. septembrie, 1980.
40. *Interacțiunea dintre tradiție și inovație*. I.C. nr.6/1980 iunie.
41. *Așezări și gospodării*. Volumul *Mărginimii Sibiului*, București, 1985.
42. *Interacțiunea dintre tradiție și reînnoire în dinamica dezvoltării și transformării culturii populare contemporane din România. (1944-1984)*. Anuarul ICED, seria A 67, București, 1984-1985.
43. *Interacțiunea în dinamica dezvoltării și transformării culturii populare contemporane din România*. Anuar ICED, seria VI, nr.6-7, București, 1987.
44. *Arhitectura tradițională țărănească la români, cu referiri la valorile artistice ale arhitecturii maramureșene*. Volumul: *Imagini permanente în etnologia românească*. Chișinău, Știința, 1992.

45. *Das Museum des Dorfes. Neur Weg*, Freitag, 7 septembrie 1956.
46. *The village ethnographical Museum Romania for tourists*, nr. 2/1958.
47. *Satul ardelean (gospodăria țărănești din Transilvania) în Muzeul Satului azi*. Tribuna, anul II, nr.12 din 12 martie 1959.
48. *Muzeul Satului azi*. Gazeta Literară, 8 Octombrie 1959.
49. *Aspecte etnografice rădăuțene în Muzeul Satului* (în colaborare). Zori Noi. Suceava, 1960.
50. *Casa din Dumitra* (Un document etnografic asupra iobagilor din Transilvania). Magazinul, 19 martie 1960.
51. *Das Dorf Museum în București*. Demos nr. 1/1964.
52. *Arta creștăturilor în lemn pe baza colecției Muzeului Satului* (în colaborare). Anuarul Muzeului Satului, 1966.
53. *Evidența științifică a colecțiilor de muzeu. Din experiența Muzeului Satului* (în colaborare).Anuarul Muzeului Satului, București, 1966.
54. *Din experiența Muzeului Satului. Munca de popularizare*. Anuarul Muzeului Satului, 1966.
55. *Berbești (pliant)*. Gospodăria din județul Maramureș.
56. *Creația artistică în lemn, pliant*.

c) Medalioane etnografice

57. *Romulus Vuia –întemeietor al etnografiei românești ca disciplină independentă*. REF. Tom 32 nr.1/1987.
58. *Simion Mehedinți și constituirea etnografiei ca disciplină autonomă în România*. REF tom 33/3/1988.
59. *Profesorul Gheorghe Pavelescu la 75 ani*. REF tom 35 nr. 3-4/1990.
60. *Preocupările etnografice ale lui Traian Herseni*. REF tom 35, nr.5-6/1990.

d) Necrologe

61. *Gheorghe Dăncuș* (1906-1967). RM Anul V/1968, nr.2.
62. *Nicolae Ungureanu* (1927-1981), în colaborare, RMM, nr.10/1981.
63. *Cornel Irimie* (1919-1983). RMM nr.7/1983, seria Muzee.
64. *Tancred Ovidiu Bănățeanu* (1922-1987) RFF tom 32, nr.3/1987.

e) Recenzii

65. *M.P. Tapenco: Arhitectura Bulgariei*. SCIA nr.3-4/1954.
66. *S.M. Mastova: Ornamentul Carelienilor de pe Volga Superioară*, SCIA nr.3/1954.
67. *Vasile Cărbășiș: Nedeile*. Craiova, 1966. RM nr.3/1967.
68. *T. Bănățeanu: Arta populară din nordul Transilvaniei*, 24 aprilie 1970.

69. *Geta Dan Spănoiu: factori obiectivi și subiectivi în integrarea profesională a femeii.* București, Editura Academiei, 1974, 280 p. Revista de psihologie, Tom. 21, nr. 3/1975.
70. *Olga Horșia, Paul Petrescu: Meșteșugurile din România.* București, 1972, RFF nr.1, Tom. 22/1977.
71. "Izvorul", *Revistă de etnografie și folclor.* RMM seria Muzee, nr. 2/1984.
72. *Valer Butură: Străvechi mărturii de civilizație românească din Transilvania. Studiu etnografic.* Editura științifică și enciclopedică 1989, 402 pag. , 129 desene, 64 foto alb – negru, 40 foto color. REF tom 35 nr. 2/1990.
73. *Lucia Apolzan: Carpații, tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite.* București, REF tom 35 nr. 2/1988.

f) Lucrări în manuscris (volume) în afara paginilor de ilustrații și note

74. *Unitatea și continuitatea în arhitectura populară românească.*
75. *Situația socială economică din localitatea Domnești – Argeș.*
76. *Arhitectura populară de pe Valea Izei.*
77. *Geamgii din Munții Apuseni.*
78. *Muzele din România și publicul lor (în colaborare)*
79. *Dicționar al așezărilor și gospodăriei din România (în colaborare)*
80. *Monografia comunei Dumitra, județul Alba.*
81. *O serie de materiale în cioră nedefinitivate pentru tipar.*

II. ACTIVITATEA DE CERCETARE LA MUZEUL SATULUI DIN BUCUREȘTI

(1 noiembrie 1953 – 31 decembrie 1968)

1. Cercetări de teren în domeniile:

1. *Arhitectura populară.*
2. *Tipurile de așezări.*
3. *Tipurile de gospodării.*
4. *Locuința țărănească.*

2. Zonele etnografice în care s-au efectuat cercetări:

1. *Maramureș (1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1962, 1963, 1966).*
2. *Oaș (1954, 1959).*
3. *Țara Lăpușului (1953, 1962).*
4. *Satu Mare și zona Codru (1962).*
5. *Câmpia Transilvaniei (1959, 1960).*
6. *Mărginimea Sibiului (1954, 1955, 1957, 1959).*
7. *Țara Hațegului (1955).*
8. *Bihor (1953, 1959).*

9. *Năsăud* (1959).
10. *Țara Oltului* (1954, 1955).
11. *Caraș Severin* (1955).
12. *Harghita* (1956).
13. *Valea Ampoiului* (1963).
14. *Crișul Alb* (1964, 1965, 1966).
15. *Horezu* (1955, 1957).
16. *Drăgășani* (1955, 1959).
17. *Valea Topologului* (1955, 1956).
18. *Valea Bistriței moldovene* (1957, 1958, 1959).
19. *Nordul Moldovei* (1960, 1961).
20. *Zonele etnografice ale Bucovinei* (1961-1962).
21. *Cercetări speciale în zonele etnografice ale Regiunii București* (1962, 1963).
22. *Zonele etnografice ale fostei regiuni Ploiești. Cercetări speciale ale arhitecturii românești contemporane (în toate zonele etnografice ale țării, exceptând județele: Caraș-Severin, Timiș și Iași).*

În afara cercetărilor speciale în domeniile mai sus menționate au fost efectuate și cercetări asupra așezărilor rurale și a meșteșugurilor populare românești.

3. Cercetări pentru organizarea altor muzee.

1. A luat parte ca responsabil de sector, la cercetări pentru selecționarea și identificarea unor instalații tehnice de industrie textilă țărănească în regiunile: Cluj, Crișana, Banat, Hunedoara, pentru MUZEUL TEHNICII POPULARE din Dumbrava Sibiului. A colaborat la planul tematic al acestui muzeu.
2. A participat la identificarea monumentelor și colecțiilor de obiecte pentru sectorul în aer liber al Muzeului Bran (până în anul 1964).
3. A colaborat la cercetările pentru organizarea unui muzeu în aer liber al Țării Oașului (în mai multe etape).
4. Cercetări științifice pentru cunoașterea zonelor, pentru identificarea de construcții și obiecte etnografice în vederea organizării Secției pavilionare și a Secției în aer liber din Golești – Argeș. Alături de cercetările efectuate în toată țara, o cercetare specială s-a făcut în toată țara, o cercetare specială s-a făcut în zonele: Vâlcea, Argeș, Muscel, valea Argeșului, Valea Topologului, Valea Vâlsanului. Alături de cercetări și identificări, Boris Zderciuc a participat și la transferarea unor complexe etnografice (1966).
5. A întocmit un punctaj tematic și un plan de achiziții pentru Muzeul județean Alba.

6. A colaborat la proiectarea Muzeului în aer liber de la Bujoreni, județul Vâlcea, selecționând și câteva construcții destinate acestui muzeu.
7. A identificat și cercetat valoroase monumente pentru Muzeul din Dealu Florilor Baia Mare, județul Maramureș.

III ACTIVITATEA LA INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

1. Cercetător principal, șef de sector.
2. Membru în Comisia de Folclor a Academiei Române.
3. Membru în colegiul de redacție al Revistei de Etnografie și Folclor.
4. Membru în colectivul de coordonare al Atlasului Etnografic al României.
5. Redactor responsabil al Buletinului Atlasului Etnografic al României pe anii 1977-1979.
6. Călătorii de studii în Cehoslovacia, Franța, Polonia și Bulgaria.
7. A făcut parte din diferite jurii republicane de artă populară la diferite manifestări artistice din țară.

IV. CERCETĂRI ÎN CADRUL INSTITUTULUI DE PSIHOLOGIE AL ACADEMIEI (1969-1975).

1. Metodele psihologiei sociale industriale (1970).
2. Raportul dintre aspectele social-psihologice ale întreprinderilor industriale și mediul social-cultural (1970).
3. Procesul de industrializare și transformare a deprinderilor de muncă (1973).
4. Influența vieții de familie asupra randamentului muncii în industria chimică (1973).
5. Studii psihologice ale relațiilor dintre muzee și public în vederea optimizării funcției cultural-educative și creșterii eficienței instructiv-formative a instituțiilor muzeale de cercetare-pilot.
6. Cercetări de sociologie și psihologie socială pe Valea Teleajănelui (zona Boldești Scăieni), pentru cunoașterea proceselor de industrializare și urbanizare.
7. Cercetări de sociologie de psihologie socială în Țara Oltului, cu cercetare specială în zona Făgăraș.
8. Studiul proceselor de integrare socială și culturală a muncitorilor industriali de origine rurală în zonele mai sus menționate.

ALEXANDRU FILIPAȘCU **(1902-1952)**

Prof. drd. ION PETROVAI
Petrova

Cărturarul patriot Alexandru Filipașcu s-a născut la 20 aprilie 1902 în Petrova Maramureșului, localitatea în care se păstrează și astăzi, în chip eroic, tradițiile românești pure, perpetuate din generație în generație prin cărturari de seamă ca Nicolae Petrovay, Georgiu Petrovay, Gheorghe Bilașcu și Vasile Filipciuc, care s-au impus ca modele reale pentru doctorul în teologie și filozofie care a fost istoricul Alexandru Filipașcu de Dolha și Petrova.

Fiu de țărani, cu bună stare materială, Alexandru Filipașcu își face studiile primare în comuna natală, pe cele liceale la Sighetu Marmăției și Beiuș, iar școlile superioare la Roma, unde urmează cursurile Facultății de Teologie și la Lvov unde urmează cursurile Facultății de Filozofie. Aici își ia, în 1927, doctoratul în filozofie și teologie. Cercetător asiduu al istoriei Maramureșului, încă de pe vremea când era elev și student, Alexandru Filipașcu a parcurs întreaga istoriografie existentă referitoare la Țara Maramureșului, ambiționându-se să parcurgă drumul rodnic de adunare a informațiilor de la oamenii pe care i-a cunoscut, din biblioteci și, mai ales, din arhivă, care putea să-i ofere bucuria tipăririi primei istorii a Maramureșului. În paralel cu activitatea didactică desfășurată ca profesor la Zalău, Vișeu de Sus, Sighetu Marmăției, Sibiu și Cluj, Alexandru Filipașcu a desfășurat și o intensă muncă de cercetare, urmând în gând și faptă pe patrioții maramureșeni, profesor universitar doctor Gheorghe Bilașcu, doctor Gavrilă Iuga și doctor Vasile Filipciuc, pe care i-a avut model în tinerețe.

Pentru a avea acces în arhivele județului, ilustrul cărturar acceptă pentru 5 ani funcția de primar locțiitor al Sighetului, în ale cărui arhive „...se mai păstrează câteva vagoane de material istoric”.¹

Ca urmare a activității sale de român adevărat, cum o cereau vremurile acelea, după 30 august 1940, este nevoit să părăsească Maramureșul, purtat de soartă prin țară, la Alba Iulia, Sibiu și Cluj, intrând totodată în rândul cadrelor universitare, fiind asistent între 1943 și 1945, șef de lucrări între 1945 și 1948 și profesor între 1948 și 1952.

Moare în 20 decembrie 1952 ca deținut politic pe șantierul “Dunăre-Marea Neagră”.

Literatura istorică îl definește ca "...istoric regional preocupat de istoria Maramureșului, a voievodatului maramureșean, genealogia unor familii nobile române din această provincie istorică."²

În perioada interbelică tinerii cărturari din generația lui Alexandru Filipașcu și-au propus să împlinească visul ilustrului cărturar doctor Ioan Mihalyi de Apșa, rămas neterminat spre a realiza o **Istorie a Comitatului Maramureș**. Prima și singura sinteză asupra acestui străvechi pământ românesc a scris-o Alexandru Filipașcu după o trudă de peste 8 ani, timp în care a poposit în biblioteci, pe teren și-n arhivele județului Maramureș.

În 1940 Dictatul de la Viena îl face să plece forțat de pe meleagurile natale și, între bunurile de preț pe care este nevoit să le ia un refugiat, cărturarul nu uită să pună manuscrisul **Istoriei Maramureșului** care, grație sprijinului unor români de suflet precum Ion Lugojeanu și Nichifor Crainic, va vedea în același an lumina tiparului la București. Lucrarea aceasta care, după opinia autorului, nu este "...un studiu complet și întocmit după toate cerințele istoriografiei moderne"³, dar după cum apreciază prefațatorul ei Ion Lugojeanu "...cartea este mai mult decât o operă istorică: este munca unui om inimos, plin de iubire pentru nobilul pământ al străbunilor săi; este o lucrare trăită intens de un maramureșean, care cunoaște cele mai ascunse unghiuri ale provinciei lui și simte adânc prin intuiția, pe care i-au lăsat-o moștenire înaintașii lui - toată măreția unui trecut care a dat neamului descălecători de țară"⁴.

În același spirit au fost realizate articolele din presă și celelalte lucrări publicate de Alexandru Filipașcu, ori cele rămase în manuscris. Pentru prima categorie trebuie să amintim **De la Românii din Maramureș. Oameni, locuri, cântece**⁵, **Le Maramureș**⁶, **Luptătorul maramureșean dr. Vasile Filipciuc**⁷, **Voievodatul Maramureșului. Origine, structura și tendințele lui**⁸. În manuscris⁹ au rămas **Naționalitățile Maramureșului în lumina mărturiilor documentare, Maramureșul voievodal în lumina noilor cercetări istorice, Bihorul românesc**, toate aceste lucrări reprezentând tentative cu rezultate pozitive de a valorifica și strânge la un loc o documentație amplă, în mare măsură inedită despre trecutul patriei noastre.

"Timpul n-a mai avut răbdare..." ca toate acestea să se decanteze și autorul să sintetizeze "... la un nivel mult superior" - cum constată Radu Popa că s-a petrecut procesul de maturizare al cercetătorului - în cazul celei de-a doua monografii redactată în limba franceză, la câțiva ani după ce-a publicat, în 1940, **Istoria Maramureșului, Le Maramureș**.

După cum arată cercetătorul Valeriu Achim¹⁰, meritele lucrărilor istoricului Alexandru Filipașcu constau "...în bogăția

informației în prezentarea proceselor istorice locale în contextul istoriei naționale românești, în faptul că respinge, argumentat, unele interpretări tendențioase ale istoriografiei din străinătate”.

În vremea în care au apărut lucrările lui Alexandru Filipașcu, ele au avut un incontestabil rol propagandistic, iar rezultatul unor cercetări de anvergură din ultima vreme, al căror conținut a făcut obiectul unor lucrări devenite de referință, confirmă autenticitatea modalităților de interpretare și susținere a unor fenomene și procese istorice desfășurate în Maramureș¹¹, în abordarea cărora un prim și însemnat pas l-a făcut istoricul maramureșean și patriotul Alexandru Filipașcu în urmă cu mai bine de o jumătate de veac.

Opera cărturarului Alexandru Filipașcu este rodul unei pasiuni mereu întinerite, care n-a avut norocul să se finalizeze, al puternicului sentiment patriotic și stă mărturie unei conștiințe de român adevărat care a știut foarte bine ce trebuie făcut pentru istoria și cultura Maramureșului, care s-a străduit, după puterile sale, să împlinească visul marilor săi predecesori.

Este de datoria noastră, a urmașilor, să venim și să ștergem praful uitării de pe rodul trudei unui istoric precum Alexandru Filipașcu, care merita mult mai multă atenție decât i s-a acordat până în 1990. Gestul nostru, din prezenta lucrare, îl socotim doar un început de valorificare a operei acestui destul de însemnat cărturar maramureșean. Anul 2002 a fost, pentru maramureșeni și istoriografia românească „anul Filipașcu” fiindcă s-a comemorat semicentenarul morții și s-a omagiat centenarul nașterii istoricului. Datorită fiicei distinsului cărturar, Livia Filipașcu-Piso, în anul 2003, după 60 de ani de la redactare, s-a tipărit lucrarea lui Alexandru Filipașcu **Patronime maramureșene** care a stârnit un viu interes în rândul istoricilor actuali. Profesorul universitar doctor Ioan-Aurel Pop, unul dintre distinșii medievaliști contemporani prefațând lucrarea apărută postum arată că: „Trecutul maramureșan nu a fost pentru Alexandru Filipașcu, pur și simplu, o istorie locală sau regională, ci a devenit o icoană a vieții românilor în legătură cu celelalte țări și provincii românești, dar și cu locuitorii așezați și colonizați de-a lungul timpului printre românii maramureșeni”¹². Faptul că școala din comuna natală îi poartă numele este un semn al începutului reabilitării acestui distins cărturar. E loc și de o casă muzeu sau măcar de o placă memorială și-n Sighetu Marmăției, oraș al cărui prim modernizator a fost în calitatea sa de edil al acestei așezări istorice. Dacă antum istoricul nu s-a putut împlini, ca personalitate marcantă a Țării Maramureșului, sperăm ca postum Alexandru Filipașcu să devină ce merita din plin.

NOTE

1. Al. Filipașcu, **Istoria Maramureșului**, București, Tipografia Universul, 1940, p. 5.
2. **Enciclopedia Istoriografiei Românești**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 142.
3. Ibidem, p. 5.
4. Ion Lugojeanu, **Prefață la „Istoria Maramureșului”, de Alexandru Filipașcu**, București, Tipografia Universul, 1940, p.3.
5. Al. Filipașcu, **De la Românii din Maramureș. Oameni, locuri, cântece.**, Sibiu, Editura Asociațiunii “Astra”, 1943, p.87.
6. Al. Filipașcu, **Le Maramureș**, Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, 1944.
7. Al. Filipașcu, **Luptătorul maramureșean Dr. Vasile Fillpciuc**, Sibiu, Institutul de Arte Grafice “Dacia Traiană”, 1944.
8. Al. Filipașcu, **Voivodatul Maramureșului. Originea, structura și tendințele lui**, Sibiu, Tipografia “Astra Culturală”, 1945.
9. Arhiva profesorului Dr. Alexandru Filipașcu din Cluj Napoca aflată în posesia biologului, dr. Alexandru Filipașcu – Junior.
10. V. Achim, **Un cărturar patriot**, în: „Pentru Socialism”, Baia Mare, 28, nr. 6896, 25 decembrie 1977, p. 2.
11. Ștefan Pascu, **Voievodatul Transilvaniei**, Vol. I., Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 213-217, 468-471.
12. Al. Filipașcu, **Patronime maramureșene genealogia familiei de Dolha și Petrova**, Editura Albatros, București, 2003, p. 5.

HOMO MNEZICUS MILITANS: EXEMPLARY MARAMURESCHEAN WORKS AND NECESSARY BEGINNINGS HOMO MNEZICUS MILITANS: PILDUITOARE LUCRĂRI ȘI TREBUIITOARE ÎNCEPERI MARAMUREȘENE

by
Prof. Univ. Dr. Liviu Alexandru SOFONEA*

§ 1. De philosophia

When somebody/or even myself/ ask me the question: '**What is Philosophy?**' we ascertain that we understand without difficulty the question, and, even we "feel" a the set of answers, but we are in a real difficulty to express immediately this set of enounces in a satisfactory reasonable manner.

Philosophy is a dominant feature of the **MAN/Homo**¹ operationally defined by the articulated (inter-active) questions/*Questionis*/ and*** by their (idem) answers tried/advocated/ argued logically:

- a. what² is **MAN/HOMO**? =>
a satisfactory³ definition⁴/description⁵ of **HIS** essential, real/perceivable, *de facto* maximally complex existence: material, spiritual (reason, feeling, intuition, willingness, awareness/consciousness/ – *Homo conscius*), individual & communitarean/ **MAN & MANKIND**/, *per se*/in itself/, **MAN & MANKIND** versus extra-**MAN/MANKIND** (*Physis/Natura*⁶, trans MAN⁷; the insulation, the contacts);
- b. what² is **HIS** origin? => the *genesis* in **space** (*topos*<*situs*) and time (*cronos*<*tempus*);
- c. what² is **HIS** evolution? => in **Space** (*topos*<*situs*) & in **Time** (*cronos*<*tempus*);

*. Prof. At the *Universitatea Transilvania* from *Brașov* dr. in Physics, dr. in History of science and technique, dr.H.C. of *Universitatea din Petroșani*, member of **Comitetul de Istorie și Filosofie a {tiin}ei și Tehnicii al Academiei Române/C.R.I.F.{T.}**/, president of the *filiala* for Transylvania of South-East centered in Brașov. Contributed paper presented in the **12th International Congress for Logic, Methodology and Philosophy of Science**, section **Philosophy and Methodology of Technique**, – world congress held in Oviedo, Spain, in the period 7-13 August, 2003.

** Scientific papers, popular Romanian *vestigiums*, expressive pictures, literature-al *opus-es* recorded songs, turistic prospectus, et al.

structural *metamorphosis*).

- d. what² is **HIS** goal/place⁸/ in the **Universe**? => **HIS** (relative) complexity – simplicity – uniqueness⁹:

d.1. with regard to **HIS** own judgement: personal *ego*, *ego-s* of another *antropos*^{10,11},

d.2. with regard to another frames of references which can/could be conceived or imagined^{12,7} angels, devils, spirits; transhuman (real/hypothetical) entities, goddesses, GOD¹¹,

d.3. His possible^{12,13} place/role/ in the design of trans *HOMO/AlienS* from the **All/** in the "**Strategy** and¹⁴ of **The Tactics Big Anonimous**¹⁴/**GOD/ – Universal Spirit, Creator Maker, Nature, The mysterious omnipotent Person/Entity/ which is in all the thinks** (in past, present, future) and, concomitently, **is over all the thinks**^{11,14} .

§.2. Philosophia perenis

The slogan/enounce¹⁴/ ☐☐ '**All the men/unique persons**^{9,15,16}/ make (sometimes¹⁷ in their terrestrial life¹⁶ – consciously/half consciously/ - **Philosophy**' – is considered¹⁵ an evidence; thus I postulate: it is an evidence – assumed axiom of this discours/alocation/ –, statement which define *in verbum*^{14,****} **MAN/HOMO/** as *HOMO PHILOSOPHANS*.

In consequentia all the relevant antropic activities has reach to their philosophies¹⁶: philosophy of Science, of work, of Politics, of Love, of Creed, ... of Technique ... et al.

§.3. Axiological perspective

The manner in which is viewed/lectured/ considered the Philosophy – *modus vivendi* of *Homo Philosophans* – in very different¹⁶:

- a. for the same person of reference, P_☐^{18,19}, during his terrestrial life¹⁶,

- b. for qualified/not qualified²⁰ philosophers: scholars, profesionists, schools/currents/, positions^{19,21} in motion – included in the vast **History of Philosophy**.

We postulate the axiological perspective¹⁹ => *Homo* make permanently²² elections/options/, some of them achieved in judgements¹⁹: is a conscious (vivid, spiritualized) being²² which, on the basis of some defined/guessed, intuited **Values**, operate (*in mente cum anima*) valuation. We define and express *in verbum* this axial structure of MAN by ☐☐ *Homo Aestimans atque lerarhicus/Axiologicus/*.

Homo achieve his destiny not in *Physis*²³, not in *Bionatura*²³ but in *AXIOS*!^{11,23,24}.

§.4. AXIOS

The realm *Axios* is complex²⁵

A. **Auto-thelical Values: Cardinal**²⁶ **Values**²⁷ □ by each of them can be reached the **Sublime**, i.e. the humanized climax/^{14,28} which is not perfection²⁸ but "brilliant", marvelous.

– a. The **Truth** => the work/living within **Truth** is **Science** = the axiological hypostasis is named *Homo Sapiens Scientifer*.

– b. The **Moral/Goodness/** => the work/living/ within **Goodness** is **Moral/Ethics/** = the axiological hypostasis is named *Homo Cogitans/Eticus*.

– c. The **Beauty** => the work/living/ within **Beauty** is **Art** = the axiological hypostasis is named *Homo Aestheticus*.

– d. The **Love**²⁹, (of himself: Narcis; of another person: man □ women^{AB} child³¹ □ friend) => the work/living/ within **Love** is **Loveness** = the axiological hypostasis is named *Homo Amans*.

– e. The **Meditation** => the work/living/ within **Meditation** is **Philosophy** = the axiological hypostasis is named *Homo Philosophans* (systematically; accidentally: philosophers, respectively philosophants, dexterous clever speculators, meditative persons; *Homo* is considered the *centrum/Axis*³² *Mundi* – i.e. all the problems are relativised with regard this point of view; even (conventionally: *ex definitio* antropical) *GOD*, *Natura*, trans/intra *Homo* are considered (in *analysis*, *synthesis*; *actio*, *praxis*) from this basis.

– f. The **creed/Creddo/** => the work/living/ within **Creed/Creddo/** is **Religion** = the

I. By us; we suppose also by you!

***. Questions & answers organically **unified** in a spiritual activity: the *modus vivendi* of *Homo Philosophans* (philosophers, philosophants).

****. A poor human expression/attempt to express *in verbum*.

axiological hypostasis is named *Homo Religiosus* (*Pius*³³ *Fides*³⁴): **TEO/GOD/Spiritualized Nature/** is really the *Centrum/Axis*³⁵ *Mundi*, i.e. all the problems (conceived by men/*Homo*/ are, absolutely, in the being of **GOD**)³⁵, but men /*Homo*/ cannot³⁶ surpass their own condition (no man³⁷ are/could be **God**; *Homo* is protected/endowed by **God**, revealed by **God**); thus, compulsory, the men/*Homo*/ conceive/consider (in *analysis*, *synthesis*; *actio*, *praxis*) the **Godness/Divine hypostasis/** only in their limited antropical frame of reference: as believers (fervent, moderate; atheistical, deistical)^{33,34}.

B. **Mean-values:** are in Important³⁸. **directional values**, they actually make possible the achievement³⁹ in real existence of men of the **auto-thelical values/valuations**.

- a. the **economic** => the work/living/ within Economic/economical value/ is **Economy/Ekonomia/** = the axiological hypostasis is named *Homo Economicus*^{40,41,42,43};

- b. the **politic** => the work/living/ within Politics/political value⁴⁴/ is *Politika* = the axiological hypostasis is named *Homo Politicus*^{40,45};

- c. the **labour** => the work/living/ within Labour/laboural value/is **Ergonomy** = the axiological hypostasis is named *Homo Laborans*⁴⁶;

- d. the **Action** => the work/living/ within **action** /actional value⁴⁶/ is => the axiological hypostasis is named *Homo Agens*; in a strong sense *Homo Militans*^{47,48};

- e. the **technique** => the work/living/ within Technique/technical value/ is **Technique/Téchnika/** = the axiological hypostasis is named *Homo Tehnicus*; the *Technika* is the set-summ⁴⁹ system, *compositum/* of techniques (with their specificities/tehno-logies/: methods, procedures, with their *Logos*/think/ (modal logie⁵⁰: *Tehno-logia*; the polymorphical work in *Tehnika* generate/are expressed/ by the peculiar axiological hypostatis named = *Homo faber*⁵¹, *Homo artefactor /artifex/*, */machinarium/*;

- f. et al. => the work/living within them are speaking Euphoria, calculation, organization, mobility, commerce, defence & aggression et al = the axiological hypostases are named *Homo Locvens*⁵², *Homo Ludens*⁵², ... */Ridens/Felix/*, *Homo mathematicus*⁵³, *Homo ciberneticus*⁵³, *Homo viator*⁵³/*mobilis*⁵⁴/, *Homo mercator*⁵³, *Homo militarius*⁵³, etc.⁵⁵.

C. **Crossing-Values** => are realistic value-ations operated in the "flow of lifes"/*flumen vitae/* circumstantial *casus*; the practicans, and the theorists conceive *in abstracto*, proceed *in concreto*, various mixtures/*axio-mixtum compositum/* of various adequate complexity; these *mixtums* are often rough⁵⁶ expressions of the **real** sophisticated **organigram** of some factual situations – the auto-thelical values $\bar{V}$ ⁵⁷ and the mean-values, $\bar{V}$ ⁵⁷, are, intrinsically, not completely separated⁵⁸ but organically coupled (influences, sinergias; systemic connections): it exists in all the major antropical activities (ruled/dominated) by auto-thelical values, $\bar{V}$, some not pure influence, of mean-value, $\bar{v}$, /mean-values aspects/: economical, political, technical, laboural/ergonomical/ et al.

=====

Example. The technical & techno-logia-l aspects in:

- a. science = *organons/instrumentums/* et al., various, material apparatus, operational/matriceal/ calculus, et al.
- b. arts = technical quality (concertos, pictures, architecture, drawing, *retorica, ars poetica*, et al.)
- c. moral = moral exercises, *normas, dogmas, canons/ordeals/ exercitio espiritual⁶⁹*, et al.
- d. love = *ars amand⁶⁰*, sex training, family guides, et al.
- e. *meditatio* = silogistical rules, *homo significans (locvens: in verbum; in scriptum)*, *homo problematicus* (science of interrogations, argumentation, presentation, et al., rethoric, didactic, et al.
- f. creed = *modus-es* to realize the communion believer □ /priest/ □ God (*religare, comunicare*; devotional practices, dogmatics et al.).

=====

Mixed values/valuation/ *axio mixtum compositum* of various adequate complexity⁶¹: men need these “amalgamation” to face/cope with the intricate reality⁶²; these mixages⁶¹ are often only roughly⁵⁶ expressions of the real sophisticated **organigram** of some factual situation.

=====

Example: □ *Homo Cogitans/Philosophans & Religiosus/* □ *Homo Sapiens Scientifer* □ *Homo tehnicus-tehnologicus* □ *economicus* □ /*laborans, agens, militans⁶²* □ *politicus⁶³* (*militans, militarius,^{64,65} ...*); et al.

=====

The **values** – the basic, the mixed, – defined, postulated, are used in **valuations of various human activities**.

§.5. Culture – Civilisation

Man/*Homo/* is⁶⁶ organically => **Creator** – producer – consumer of **axio goods** products/items/*fructum/* of **Culture & Civilization** = this axiological mixtured hypostasis is named *Homo creator, Homo productor, Homo consumans*.

They are *in usum* several definition of **Culture & Civilisation⁶⁷**: more or less equivalent; often used with some ambiguous meanings (confused; in accordance/in oppositions, et al.).

The axiological-definition =>

- a) **Culture**, C, => the set and dynamics (individual < social) of **auto-thetical Values**, $\bar{V}$, in pure sense < in crossing sense < in mixed sense⁶⁸,
- b) **Civilisation**, C, => the set and dynamics (individual < social) al mean – values, $\bar{V}$; in pure sense⁶⁸ < in crossing sense⁶⁸ < in mixture sense⁶⁸.

The **axio-couples**⁶⁷ (C, C; C & C, C □ C) define the interactive, vivid, sociality of *Homo*⁶⁹ => Men/*Homo-s*/ are living in society, "axio-environment" in which they are integrated as creators, producers, consumers in **matrix of Culture**, □C□, **alveolus of Civilization**, □C□.

=====

Example 1. The **Asturian** matrix, □C□ – in early Middle⁷⁰ ages, later (prior the big "jumps" and bonds in *Reconquista*, in more recent epochs – & Asturian alveolus, □C□), – in early Middle ages, later – has also many relevant technical-technological aspects.

Example 2. The **Carpato-Danubean-Pontean Space/C.D.P.S./** from many centuries – in fact (essentially, dominantly)⁷¹ *Teritoriul Românesc* (largely dominant Romanian & multicultural, ethnical, cultural, linguistic).

=====

§.6. Homo Mnesicus

The *status* of *Homo* is, without any doubts/compromise⁷², *Consciousness* =>

This exceptional vivid being is animated by His **potential**⁷³ of **Consciousness**^{74,II} = the axiological hypostasis are named The "pulse"-ation⁷⁵ of the conscious *energhia-en-telekia* determine⁷⁶ the complex "axiological tension"⁷⁷.

The **memory** – which is organically a fundamental *modus vivendi* of the conscious being – "heat"^{14,II} (dynamise, extend, continue) the biotic & transbiotic vital presence & **awareness** = the axiological hypostasis is named *HOMO mnesicus*⁷⁸⁻⁸⁴.

§.7. Homo Mnesicus militans

Persons⁸⁵ which are aware on their **Memory** in such a manner that they **insist to preserve it specifically**, i.e. desire/persevere to maintain their own (unique, groupal) *memoria* – an *integrum* relevant property^{86,87} which ascertain their social Identity (personality, history) => to elevate^{III} their axiological status = we name this axiological hypostasis *Homo mnesicus militans*^{III,88,89}.

§.8. Museum-ization

Homo mnesicus militans^{85,90} proceed often to *museum-isation* = an *axis* of *Homo Mnesicus Militans*^{III}; this existential *modus/forma vitae* is an axiological manner to circumvent/diminish his^{91,92} **mortality**⁹³, organic precarity i.e. not to became immortal in the sense/hope/ of *Creddo* of *Homo Religiosus* but⁹¹ in the limited not

*omnis moriae*⁹⁴, i.e. in some preservation in **History**^{IV,95}. The *museum*-ization of various vestigial items (material & spiritual: ideas, objects, aestetical, scientific, technical, religious, philosophical, et al.) is a very complex^V social *actio*.

=====

Ex. Alexandria, Library, Archives, Louvre, Prado, Bode, of small ceramic plate in Bagdad, British, Ermitage, Vatican et al.

=====

§.9. Axiological Value of technical *vestigiums*

The *museum*-isation of tehcnical artefacts/*artae factae*^{***,****/96-101,102,103} is a special,noble, face of *Homo Technicus* (*Ecologicus, Aestimans, Historicus*, et al.)¹⁰⁵ => the memory of places/*memoria locil* are preserved/continued (partially: more or less)^{106,107} by the *museum*-isation of some relevant technical *vestigiums*^{102,103}, V , = we name this axiological hypostasic *Homo*

→

*Tehnicus-Tehnologicus Mnesicus*¹⁰⁸.

The levels of *Museum*-isation of technical goods^{IV} are:

The *museum*-ization of various **items** (material & spiritual: ideas, objects; aestetical, scientific, technical, religious, philosophical et al.) is a very complex social *actio*; its levels are:

- a. the **preliminary identification** of the *vestigium*,
- b. the **effective identification** of the *vestigium*,
- c. the **detailed recording** of the *vestigiums*: after serious (systematical, poli-valenced, system-ical, comparatives et al.) researches which determine the type and suggest/decide the destination,
- d. the **preliminary protection** of the *vestigium*,
- e. the **effective protection** of the *vestigium*: *in situ/extra situs*, maintained/improved in *cursus Temp*i:
 - e.1. *in status conservatio*,
 - e.2. *in usu: pro Technica* (in productive function with specific efficiencies), *pro Scientia* (in archives, rezervations, *repositoriums*, *bibliotecas*), *pro publicum* (in current *comunicatio*: as *monumentums* and/or evident comprehensible references, as permanent/temporar exhibitions, et al.; in lastening communication: in *librerias*, in *museums* conceived and functioning as *colectio rei* or as interactive *museum vivum*),
- f. the complex **lastening protection** of the *vestigiums*: achieved by carefully
 - f.1. **preservation in situ**,

f.2. **restauration**: *in integrum, in pars* – i.e. rigorous remaking with the same/very near technologies,

f.3. **refunctionalisation**: appropriate use/s of the **items** achieved by some beneficiaries not *stricto sensu* entirely as it was some long time ago, but in a *mutatis mutandis* similar manner,

f.4. **reconstruction**: completion of the identified, recorded and considered *vestigium* with some structures which were *illo tempore* constituted/complete and in (specific) function and later became weared/dissroyed/, /moved/dissapeared – a curation performed in such a manner that the renewed **items** looks like the original; this difficult *renovatio* must be performed only by profesionists (with gifts, competence;

II. The physical/bio-physical/physiological terms used to express the subtle qualities of the spirit/soul *Axios* are, evidently only poor approximations, which “animate” some methaphorical, auxilliary representations.

after serious researches) using exigently the old original techniques: the reconstructed parts – being news additional-ized components – must be in all the cases rigurously explicately marked,

f.5. **restruccion**: covenant completion of the conserved *vestigiums* with some structures which were distroyed/weared/ degraded, obsoleted – operated in such a manner that the renewed **items** looks very similar with regard the original; this *renovatio* must be performed only by profesionists,

g. **evocation** of the *vestigiums*: representing adequately the conserved/mentioned *vestigiums* by models, copies, replicas, transpositions, monuments – a curation performed in such a manner to restitute satisfactory by these *novae artae-factae* an important part of the <<**memory of places**>>; the representations made by these subtly processed substitutes can/must be achieved with appropriate techniques and technologies (old, new; perfomant) i.e. with these “tools” by which the monumentalists/evokators can express the assumed messages.

• *Homo Technicus Mnesicus militans*^{III} in the contemporary *Tempus*: fight to preserve^{109,110} the axiological identity of some communities trying to defend their spiritual structure (identity, tradition, heritages, histories) also *via tehnika*^{101,102,103} part of *Axio Patrimonium*¹¹¹; the authential *restitutio* muzeal¹¹¹ must be made honestly in the **Areopagus of Values** governed by the *principius rector* – *Audietur omnia pars*¹¹².

The technical museums¹¹¹ are marked also by hyper/pan technologisation and Globality¹¹³/globalism/ – axio-“levers” which are/must be used by aware citizens¹¹⁴ to dynamise^{115,116,117} the

conscience¹¹⁸ of social identity^{VI} of a group: village, region, zone, country, **people** □ **population**^{VII} distinguished by strong solidarity animated by a vigorous **pulsion of identity**/ circumstantial solidarity, energized by a **weak pulsion of identity: people>> population**.

Museum tecnicum are very actual in this Time.

=====

Example. Specialty for Romanians the dominant majority of the inhabitants of S.C.D.P., geographical and cultural areal, and also for another inhabitants of this axio-realm placed in East Europe.

=====

MOTTO

*Recordemos a D. Marcelino Menéndez y Pelayo quién afirmo:
"Donde no se conserva piadosamente la herencia del pasado,
pobre o rica, grande o pequeña, no esperemos que brote un
pensamiento original ni una idea dominadora. Un pueblo nuevo
puede improvisarlo todo menos la cultura intelectual. Un pueblo
viejo no puede renunciar a la suya sin extinguir la parte más
noble de su vida, y caer en una segunda infancia muy próxima
a la imbecilidad senil."*

=====

Example: The convention of the spaniard philosopher D. Marcelino Menéndez y Pelayo is impressive; he affirmed: where is not concerned with a pious devotion the heritage of the past, - poor or rich, ligor small, it is not possible to hope the irruption of an original think, no one string (dominant, director idea. A new people¹¹ can/could improvise – more or less – the intellectual culture. An old people¹² cannot renounce to his own/intellectual culture/ without extinguish the most noble part of his life and fall in a second childhood very near to the senile imbecility! Which are nowadays, at the beginning of the XXI century A.D., the dominant ideas/*idea dominadora*: peace, antropical harmony, global ecologisation of the Blue Planet, *Natio-phia*, *oecumenia christiana*, clever cope with complexity, globalization, mundi-alization (information, standards of life, some vicious behaviors, et al.). European citizenship/*Civis europaeus summus*! Moderator of conflicts/clashes of cultures, signes of the dialectic relations Culture □ Civilization, *civis mirabilis Civitas Terra*!/Militant humanists!/
[... Relevant antropic community.

=====

The *museum*-isation^{VIII} of technical *vestigium*^{99,119,120,****} objects in/from the **Carpathean-Danubean-Pontean Space/C.P.D.S./** is complex =>

- a) In the areal *Danubius Banatiensis*: the reputed antique stone bridges¹²¹ – *antiquis pontis Danubii*¹²² (a. in Drobeta Turnu Severin: constructor Apolodor from Damascus: in the reign of Imperator Traian, b. the bridge erected in the reign of the Imperator Constantin the Great: near Sucidava/Celei/), old roads (*via*)¹²² – the remnants in Drobeta Turnu Severin (roman castrum, the *basilica*) in Orșova/Dierna/¹²², the remnants of the bysantine fortified “town”¹²³ Sucidava (near Celei), the fortified islands (Ada-Kaleh^{121,124}, Sinan/İmian)¹²⁵, hidro-electrical central, the plant of heavy water, fire brigade system, the harbors (Orșova, Drobeta Turnu-Severin), the ancient railways^{126,127}, places from the Iron gates/*Porjile de fier/Gerdap/Vaskapu/Eissen Thörel*, the remnants in the first daco-romanian town/*urbs* Drobeta-Turnu Severin (the *castrum*, the *basilica*), the ancient roads/*vias*/¹²², places from the Irongates/Cazane/ Vaskapu/Gerdap/, monasteries (of Vodița^{121,128,129}, Orșova) et al.

- b) Banatul Montan: mines (coaleries; ferrous cooper, uranium et al.) careers metalurgy (the old furnaces, the transport lines etc.), industrial railways¹²⁶, termo electro centrals, thermal establishments (Herculane, Mehadia), mills, etc.

- c) *Museum*-isation of popular/traditional/¹³⁰ tehcnical *vestigiums*: În Sibiu Complexul muzeal al *Civilizației populare Tradiționale ASTRA*, Muzeul Sigerus, Colecția Binder În București – *Muzeul Satului*, *Muzeul Țăranului Român*, În Golești Argeș, În Cluj (Hoia), În Sighetul Marmăției, Sfântu Gheorghe/Muzeul Secuiesc/*Székely Múzeum/Seklers Museum*/, Târgu Mureș (Biblioteca Teleky, ș.a.), Satu Mare, Negrești Oaș, Timișoara, etc.

- d) *Museum*-isation of not-popular/¹³¹/traditional technical *vestigium: instrumentum*: the ideatical projects/*Cogitatum* entitled: *Pentru Țara Făgărașului*****, *Pentru orașul european Sibiu/Hermannstadt/ și “mărginimile” sibiene*****, *Pentru Țara Bârsei*****, *Pentru zona silvanică Covasna-Comandău-Bîscanehoiu*¹³², *Pentru Valea Jiului*****, *Pentru Trans Făgărașanul highway*****.

- e) Scholar Museums: in *Universitatea Babeș-Bolyai* from Cluj, *Politehnica* from București, *Universitatea* from București, *Universitatea Alexandru Ioan Cuza* from Iassy, *Universitatea Transilvania* from Brașov****, et al., Lyceum from Aiud/Enyed/ et al.

- The remnants¹²¹ of the bysantine city old Vicina¹³³ sunken in a branch of Danubbe

III. *Apriori* – we postulate the moral condition/attitude of this *Homo militans*: he memorize insistently not to revenge, not to confuse

another person fraudulently, but to honorate their *tesaurus mnesicus*⁸⁹ as such, not with *laudatio* nor with *damnatio*, to assume the past, to know it with the aim to be, in this way, more free, to avoid the disfunction, to respect the heritage which contribute to his real vivid identity = we name this axiological hypostasis *Homo mnesicus militans eminens*.

IV. **History** (historiography, his torio-logy), *historio-nomia* (science of History), history (education instruction; *propaganda, ideologia*), *Historio-gnosia*/philosophy of History/ => *Homo mnesicus express Homo Historicus* = named axiological hypostasis, with many levels: *HISTORIA* > *Historia* > *historia* (current relevant acts).

V. The complexity is characterized often by: many levels, (n), many phases, (i), many faces, (f), et al.

VI. The clever, vivid, preservation of the **cultural, heritage**¹¹¹ was considered an imperative order for the conscious militants which have assumed the responsibility to contribute to the salvation/maintain of the "spirit" of some culture synthetized in its civilization & culture.

Located on an island/*ostrov*/ named *Păcuil lui Soare*^{134,135}, the basilica, the gates, the walls, the Vicina's sunken harbor: arsenal, the archives, embankements, moorings, vessels, shipyards, warehouses the terrestrial roads, marked et al.; the new researches^{136,137}.

- Aviation: the "golden days", museums – in București, in Brașov****, in Orăștie and Bintinji¹³⁸.

- The golden mines of Roșia Montană: the remnants of the dacean, daco-romans galleries of Alburnus Major¹³⁹ the project proposed by Canadean Gold Corporate the complex scientific study and the resolute, documented protest of *Academia Română*¹⁴⁰, the ecological previsible danger (the craters, the cyanure lakes, the empoisoning of the freatic layer, the exhaustion of gold ores reserves irreversible damages, desatruous psychical signs) et al., acute and/or latent tentations lived by many persons inhabitants of this handicape-ated splendid, area and other citizens, the rural old cemeteries, churches and other popular items (mentalities; memories et al.); the axiological process of this *casus/file*/: arguments *pro et versus*; obstinations (traditional, religious), scientific researches¹⁴⁰, illusions, corruptions, pressures, economical oportunities, *real politik*.

- Mines of uranium ores: from Ciudanovița, Băița Bihor – in the $\Delta\bar{T} \approx 1945-1965$ – period of the beginning and the climax of the **Cold War****** – the complex political crisis, period in which it was conceived by important theorists¹⁴¹ the political doctrine "peacef coexistence of the two superpowered social systems/blocks/ **United States of America/U.S.A. & Soviet Union/C.C.C.P./** social huge complex structures in contradictions/not actually antagonists/ in

competition, but not in war^{142,143,144,145} evocations*** *in situ*, a comprehensive exhibition devoted to the *saga* of atomic/nuclear weapons and policy¹⁴⁶ in *museum vivum/interactive/* with complex technologies^{VIII} (classical; not classical).

- *Museum* of Resistance against the bolchevisation of Romania;

VII. The **axiological definitions** of these essential social structures are: a. **population/populație** is a set of persons (mass, crowd; small groups) unified/added in a **system** by their common interests (material; et al.), b. **people/popor** is a set/ensemble/ of persons unified in a **system** by their common interests (**axiological ideals**; biotical forces: the “**voice of blood**” materials) which are **animated** by a strong/extremely strong **feeling of identity** (affirmed until the supreme sacrifices: pains, death), vivid **solidarity**, intense **consciential pulsation**.

- Military plants: in Victoria, județul Brașov in $\Delta T = 1943-1989$ ****, in Wehrmacht, Sov-rom, socialist periods, the social development of Țara Făgărașului; also in Tohan, Mîrșă et al.*****

- Museum of Valea Jiului/Jiu Valley /intra carpathean depression/: churches, mines, plants, roads, shrines, railways, streches, landscapes, gorges/*defilée/ situs* for science fiction festival¹⁴⁸.

- Museum of Electro-central Anina-Crivina in Banat: based on bituminous shales, the failure (technical, economical, political, social, demographical, ecological consequences; attempts to “put in motion” again this technical-units¹⁴⁷) in the multilateral developed socialism”; the situation in the multinational “moment” 1989/1990.

- In the Argeș-ean county: in this famous (old; new) geographical & cultural areal are many reputed technical *vestigiums* which must be compulsory better and rapidly put in an adequate social position by courageous *museum-isations*.

a. The medieval metropolitan church/*biserica mitropoliei Valahiei*, built in the XIV-th century in bysantine style, center of the first high priest bishop (*Vlădica/mitropoliț*) of the Romanian independent principality of *Muntenia/Walachy/*, /*voivodat*/ the inner walls were from the beginning entirely covered with beautiful, interesting pictures/*fresco-s*/, which were later severely damaged and recently in the last years were restored; these magnific pictures are items with unmeasurable value: are estethical goods, relevant technical achievements, historical documents in which is stored a “huge” quantity of informations with maximal relevance (human figures, customs, etc. etc.). We consider that in this case a modern procedure must be adopted: the religious construction must be practically

closed for visitors as well as for believers (priests, laies) – excepting some special holly days or

***. We refere here more to artefacts.

****. The authentic *vestigiums* $\vee/\bar{\vee} \Rightarrow$ technical systems which
←
were/are (partially; specifically) in use in defined places with relevant efficiencies (technical & social) which confer⁹⁶ to these material⁹⁷ & spiritual (social-ized^{98,99} humanized) entities a historical¹⁰⁰ magnitude¹⁰¹.

****. The *museum*-isation by evocation is the most simple: a didactical inspired work.

*****. Ideatical projects/*cogitatum*/ were elaborated by the researchers of *Comitetul de Istorie și Filosofie a (tiin)ei și Tehnicii al Academiei Române/C.R.I.F.{T.J.*, component of **IUHPS, DHS & DPS**, *filiala Braşov*.

national events, when the *basilica* must be reused for solemn religious acts (*Te Deum*-s, *missa/liturghiil*, prayers et al.) with the conditioned (organized, controlled) participations of men which belong to “prominent classes” of the society and also to “common people”; the constructed structure must be protected: i.e. included in a transparent, geant, glass *cupola*. In the proximity (at l □ 500 m – 1 km) must be constructed a *studium*: a building which is the house of a permanent exhibition which express the representations of the inner mural pictures (which are in the same time venerated icons), disposed in such a manner that the visitors can admire, contemplate, study them easily in detail, and can meditate, and also, *ad libitum*, made his private prayers; the items exposed in this exhibition – accurate copies, inscribed with poli-linguistical explanations, can/must be made in 4 versions: each one being a representation of a period of *Historia* of this extraordinary monument: the first (known/presumed) medieval forms, the forms which have existed in the years of the first scientific descriptions (by drawings; by photos), the forms before the last restorations (i.e. in misery: shadowed, partially damaged, not presented to the public, et al.), the last version (brilliant; after the long, rigurous, expensive, *renovatio*). Informative documents (cléar, beautiful, cheap et al.) must be available. This *studium* – museal permanent exhibition – can/must be also a cultural *agora*, a vivid *amfiteatrum*.

b. The *Bratean-eum*: the memorial located in Florica the famous property of the Brateanu's family, this institution must evoke the lifes and the contributions of this “dynasty of Romanian politicians” which have, properly, dominated from the middle of the XIXth century untill the collapse of *România Mare*/The Great Romania/ the scene of the historical theatre of Romanian People. The evocation must be made

strictly *sine ira et studio* and maximally complete: the “golden days”, some miseries lived by the members of this illustre family (the disaster of Turtukaia/Tatrakan/ at the beginning of the entrance of Romania in the first world war, the tragical, absurde, destiny of the “*tezaurul României*/Romanian treasure” placed after the decission of politicians, unfortunately, in tsarist Russia to be protected in the days where the German Imperial Army has invaded the small quasi-isolated Romanian Kingdom, important tesaurus which was captured by the *bolschewik* regime, was hidden in the geant Empire of terror.

- The Soviet Union – and probably partially destroyed, and unlawfully used for the “revolutionary purposes” by the “communists administrators”; also the victims of the communist criminal system: the Golgotha of the poet Ion Pillat, of the clever historian George Brăteanu et al.; also must be mentioned some documents of the **oral history**. In this exhibition the destiny of this famous Romanian family must be presented in vivid connections with the lifes of the extremely rich history (political et al.) of the Argeş county craddle of many politicians which have their place in the “portraits gallery” of *Historia*. The preconized *Bratianeum* must be a cultural shrine, an *agora*, an *amphiteatrum*, an *academia*, place appropriate for communications, discussions, debates with political, ideological, philosophical, et al. “accents”.

c. The evokation of the terrible so named “*experimentul Pitești*”/the Pitești experiment/: a cruel, perverse system of physical and psychical tortures “rationally” conceived in details and practically consistently used with devilish perseverance and calculated “efficiency by a team of communist tormentors/*torționari*) – monstrous, criminal party men (*activiști, securiști*) and policemen (executors; *securiștii, caralii* et al.) with the aim to destroy the physical-psychical resistance of some young men (students, priests et al.) with anti-communist convictions in such a manner that **to change their human nature** (“re-education”; the poor tortured person became a denouncer; he was “de-masked”/*demascat*/ and, short time after this “phase” of the “pedagogical scenario” the victim became a “willingly” an obedient, zealous, skilfull executor of

*****. The members of this **Fliala of C.R.I.F.{T. al Academiei Române** often discuss the problems of museum-isation in very difficult cases: Roşia Montană, the monument of Hungarian generals executed by the Austrian imperial authorities in 1848 at the end of the revolution of 1848/1849, in {iria/Vilagos/, near the town Arad, in the Western part of Transilvania; the common oppion is: the remarkable statuary group could be re-erected in an appropriate Aradean *situs* as a component of a park devoted to the Romanian-Hungarian

friendship *Prietenia Româno-Maghiară/A Magyar-Román-Magyar Barátság*), in which must be also placed some relevant monuments of the Romanian patriots, heroes of revolution of 1848/1849: Avram Iancu, Nicolae Bălcescu, et al. guards and tribuns of *moji* and another romanian militants), and Hungarian patriots (Petöfi Sándor, Kossuth Lajos), and with the clear mentions *in scriptum* of the real data concerning the victims of both parts, unfortunately engaged in the middle of XIXth century in a violent “*differendum*” (political, military, ethnical, economical, et al. conflict). This preconized park – *Situs concordiae* – is conceived/desired as an eloquent (clever, open mind) symbol of *Unio-Europa*.

horrible tortures even against his own friends/colleagues or give suicide, or fall in madness). This climax of horror in the <<**physical-biotical-psychic-cultural communist holocaust**>> – an inferno (with concentration camps, prisons, and other “annexes” of the sovietic-like *gulag*-ization; and with extra-prison tortures specific to the “red”/communist regime: the fff... formula [] *frică, foame, frig* .../fear, hunger, cold ... the permanently supervise of all personal “motions”, gestures, thinks, kept in the numerous “eyes” of the state-al totalitarean apparatus of repressions, ...) must be clearly evoked in a permanent exhibition: located in a new building placed near the completely demolished jail/“hospital”/ achieved later by the communist authorities, not far from the monument which honour the memory of the victims (and express, by a correct map the extension of the **Goulag archipelago** in the Carpathean-Danubean-Pontean Space: from the Eastern parts of the large Pannonic field over the shores of the big river Nistru/Dniestr/; and suggest the reclusion of victims by a fortified wall with some narrow windows with iron bars and *miradoare*/watching towers/; in the permanent exhibition must be exposed also the *curriculum vitae* of some executors and “heros” of this real, black *saga*: Pantiuşa, Dulgheru, general judge Petrescu, Nikolski, Jurcanu ... and the biographies of victims.

The achievement of this kind of *museum-isation* realized under the norms of honorable historian – *sine ira et studio et cum maxima comprehensio, more humanum* – has a clear, moral basis: not to revenge, to forgive (*iertarea creştină*: the christian pardon) not to forget, to memorise from time to time (normally; not with obsessions), to know the true and by this (intellectual, moral) purification, to become free/more free.

- In the Maramureş-ean/Marmaĵian/ county: in this famous (old; new) geographical & cultural area – where exist numerous reputed technical *vestigiums* and examples of performant achievements in the noble activity to protect the *memoria locci* (the *Festivalul datinilor de iarnă la români*/the Festival of old winter customs used by the

Romanians/; other traditions: *tânjana pe Mara* et al., *Muzeul etnografic* from Sighetul Marmației with its many sections, beautiful vivid shrines, wooden churches with high towers, the merry cemetery/*cimitirul vesel* from Săpânța, popular songs, tales, garments multi-cultural social life, the museum of the terrible prison (where – in the time of **communist dictatorship** – were killed, respectively destroyed irreversibly the life/destiny/ of the flower of Romanian *intelligentsia*, et al. victims), the cemetery of national interest where were engraved (in unknown tumbs; without cross) eminent political victims assassinated in the gail marmatean and in concentration camps, the Institute of the research of the Totalitarianism, etc.) – must be operated also some new, urgent *museum-isations*.

a. The evocation of the real history of the old monastery from Peri/Mănăstirea din Peri Maramureșului – placed on the North bank of the river Tisa (now in sub-Carpathian part of Ukraine) – where, in Middle Ages were printed many very old/the first/ religious texts in Romanian language, cultual and cultural shrine which was, later completely destroyed: the evocation of this complex *saga* must be made *sine ira et studio et cum maxima comprehensio more humanum*, under the guidance of scientists (Romanians, et al.), under the auspice of the **Spirit** of *Unio Europa*; the presentations of the correctly made copies of the old medieval texts (manuscripts, books; other documents: *diplome maramureșene* et al.) can be/should be made in the new built church/monastery which bear also the name Peri, placed on the left bank of Tisa river, on the road between the town Sighetul Marmației and the village Săpânța. This *museum-isation* must be a *museum vivum*: a religious shrine, an *agora*, *amfiteatrum*, *academia* appropriate for communications, discussions, debates of the topics & problems of militant humanism.

b. The *museum-isation* of some places in the technical-(mining) units Baia Borșa: conservation of some artefacts, evocation of some accidents (desctruction of some damms, galleries ways; floods et al.), ecological improvements.

c. The preparation of an impressive *fiesta* which evoke the “*descălecatul maramureșean al Jării Moldovei*”: the foundation of the medieval state (principality: *voivoda*) Moldova/Moldavia/, the second, in time, Romanian independent feudal political state.

The achievements of these remarkable social actions will, surely, fortify the *memoria loci* of the *Maramureșul istoric*/The historical Maramuresch/ - this “un even”/*fără pereche*/ realm located in the extremely Northern part of the Carpathian-Danubean-Pontean/Romanian/ Space.

- et al.*****

§.10. *Qui prodest?*

Finally I must put the question: it is/it is not useful, in some kind the *museum technicum vivum*^{VIII}. In this moment I have only an answer => **YES!**

Because: We^{IX} all are *Homo fragilis*^{X,XI}, we are *homo mnesicus*^{*****} *militans*^{XII} and achieving these kind of *museum*-isation, the dignity of the unique, un-comparable, complex, vivid, axio-species/hypostasis/*HOMO (Conscious: Aestimans atque Hierarhicus/Axiologicus/, Mnezicus/Historicus/* – expressed also, in an impressive manner, by the hypostasis *HOMO TECHNICUS-TECHNOLOGICUS*¹⁴⁹ (*CREATOR, Productor, Ingenius, Artae-factor/Artifex/, Laborans, Mnezicus militans/* – are affirmed and, by this¹⁵⁰ *HOMO FRAGILIS* became concomitently *HOMO POTENS*.

*****. Participants of this congress et al.

VIII. *Museum vivum*, with specific sections/*secturae*/ and programmes (exposition; interactive activities).

VIII. Virtual; *panopticum*, wax figures/*cerarium*/, "trains of time", *diorama*, *panorama*, *centrum salutatoris/salutatorium*/, *auditorium*, *viatorium*, *sanatorium*, *academia*, *schola*, *teatrum*, *avocamentum*, *stadium*, *biblioteka*, *arkiva*, *forum*, *ludeon*, *curratorium*, collection, et al.

IX. Reality expressed in many sentences: *Vita nostra brevis est! Ars longa vita brevis! Venit mors velociter, rapit nos atrociter ! Nemini parceret! O rerum, rerum! O que mutatio rerum! Vanitas vanitatum et omne vanitas! Pulvis et umbra summus! Irreparabile tempus fugit! ... De domagni no certezza! ...*

X. *Homo menzicus patiens*. The human *memoria* has many failures and sufer of subtle real illness: *amnesias*, *perversions*, diverse *minus-es*¹⁵¹⁻¹⁵⁵ *oblivions*^{XI}.

XI. The phaenomenon **oblivion** – which is a milti-level¹⁵⁶ and multi-axio-valenced phaenomenon¹⁵⁷ – respectively in connections with the activities of *Homo Scientifer, Cogitans, Aestheticus, Philosophans, Amans, Religious, Economicus, politicus, Locvens, laborans, agens, tehnicus-tehnologicus, ecologicus*, etc. etc. is extremely complex; it was considered (studied¹⁵⁸, used, lived et al.) by many persons with various purposes in various circumstances: scientists physiologs, psychiaters, sociologs) philosophers, curers (shamans, guru; terapeuts: *medicus*; priests, confessors, et al.), ideologs, historians, propagandists, politicians (tribun-s, *meneurs des masses; apparatciki-s*, agitators), priests; sorners, excentrical artists (writers, et al.), et al.); many have noted, or enlarged some components of the *spectrum* of this *conceptum*: *damnatio memorial*, scientific/political

memoires, memorandums, remember!/memento mori! Caesar-cave necadas!), alteration/deviation the individual/social *memoria* exerted in the authoritarean/dictatorial/totalitarean the memory (written, confessed orally) of forgetful persons/*uituci* (*stricto sensu*; in a humorous sense) systems (republic with many slaves; theocracies, nazism, fascism, bolschevism, communism, fundamentalism, sect-isms; modeled persons, robotisation, oblivion of liberty, of individual major options like human rights, tradition, of some essential/traumatic, apocaliptical uncomfortable facts, events, instants, periods from the real parts/*tempus praeteritum/tempi passatit*, the sleep of *ratio/reason/* (i.e. a *minus* of *memoria* of constient persons)¹⁵⁹; the corruption of *memoria* (the persons with perverted/amputated feeling – pearl of chracter – which animate the responsibility to remember: cowards, weaks – morally debiles, which have lost the dignity/intransigence – “luke warms”, lyers, the axio-suicide, the confusion (accidentaly; prepared by diversionists, intoxicants), the drugs/”drogs”^{160,161,162,163,164-173}.

XII. The clever preservation of the cultural heritage stressed by many thinkers which it is an order for conscious persons!⁸⁵ Is also a sign of the complex New Era: initiated by the first years of the III-th millenium after the Birth of Jesus Christ.

§.11. Final additional notes and some short subsidiary comments

1. I confess you: even from the **International Congress** held in **1971** in Bucharest in the “red era”/cold war/ – when I have started my professional career as young universitarean professor for students which are prepared to become specialists technicians; in this (for me!) very “remote” “age” I was a humble assistant and also a small, timide, worker on the “cultural plantation”/*hacienda*/ – which was in that time/ (and I suppose is also now days) the hard work of organization of such kind of international meeting of scientists, but which exceed, naturally, the frame of a pure **scientific**, rigurous, activity – becoming a relevant **cultural event**, a manifestation of **solidarity between intellectuals, responsible men of spirit** – which, in a laconic syntagma, I have nominated at the beginning of my alocution: **co-militants for humanism!**

2. Why? For what purposes?

3. More or less.

4. *In verbum*.

5. Comprehensive description.

6. Biocells, protozoars, animals.

7. Angels, devils, spirits, ghosts, et al. such live/”live”/ entities.

8. Role in *Theatrum Mundi*.

9. With **no copy/"brother"** in the **Universe:** in the **observable/Known more humanum** part of **The Big All/Kosmos/** which is a **"Realm"/World/** in extension *in Tempus*, i.e. in quantitative (*quantum*=space-al) & qualitative (*qualitas*= progressive knowledge/*antropic gnosis*/).
10. Faces of His personality.
11. Philosophical antropology.
12. Fictitious.
13. Logically a correct interrogation.
14. *Homo logicus: locvens*.
15. With their unrepeatable own personality, destiny/*Fatum curriculum vitae*) with biotic brothers, loved friends, accepted sympathetic persons members of the complex system **Mankind/Societas Terra/Terrapolis/**.
16. Has their own Philosophy.
17. The essential ones.
18. "Orto" person: pointly determined *in concreto/in abstracto*.
19. Judgements of value: axiological judgements.
20. By his systematic studies, academic documents et al.
21. Philosophical points of view, *Weltanschauung*.
22. When is *HOMO > Animalus*.
23. *Mundus rerum < Mundus Naturalis < Mundus Axiologicus*.
24. Sometimes some men are reduced in a quasi/in an extremely low position: as **objects** (physical thinks: re-ification), as **animals** (instinctual beings: animalisation).
25. Imago of MAN: distilled "substance" of the human *onthos*; *Homo Humanus* is MAN which all his axiological hypostasis.
26. In the Latin language the name *cardo* means a small but essential part/piece/ of a door (mechanical system: device) which make possible/facilitate/ the openings & closures of the door/gate/ a simple system with specific qualities (in-put, out-put; exit, entrance, inner side, out side); in Romanian language this piece/item/ is named *jâân/balama/* and are used in many cases (the monumental gates of some rural homes et al.); the name cardinal is used in *Theologia*: the cardinal virtues of the moral orthodox theology are The Wisdom/*~n]elepciunea/*, The Right/Justice/*Dreptatea/*, The Courage/*Curajul/* *Responsabilitatea/*, The Moderation (temperate attitude)/*Cumpătarea/*; the word is often used metaphorically in the colloquial language and in literature (the time is escaped from its "joints", the nervous man is getting out from his "joints"); the word is used in technique: joints, cardial spaceal geographical main dirrections North, South, East, West.
27. They are major: "abstract"/ideal/-tors.

28. A noble, elevated, *more humanum position*: which produce satisfaction enjoy partially, happiness.
29. Really very diversified; which is more than sympathy, sex attraction.
30. Amour: omnia vincet.
31. Family the cell of antropic normal/harmonious/ existence.
32. Scope: purpose, *focus*, hub of the universe.
33. *In status nascendi* religious: natural born, without conflicts (with no/minor doubts, hesitations, confusions).
34. Which arrive to his *creddo* after many interrogations, doubts, contorsions, experiences: atheist/sceptical phases, confusions, conversions, apostasias, dramatic struggles in his soul (excruciating feelings, breaks; revolts, despairs, et al.).
35. *Sensus*.
35. *In vivum Dei*.
36. Objectively: by his nature.
37. Homo a marvelous being: unique, strange, contradictory, in miseries ("divine"-ised persons – heros, rulers, tyrans ... by some enthusiastic partizans/maniacal excited fans; proud rulers which are, crazily/madly persuaded that they are/were "elected" no less than "instruments of God", human/exceptional mortals achievers of the **Devine Will/Design** and they act effectively, in some circumstances as "*instrumentum Dei*" in sublimes religious extasies, visions, prophecies, et al..
38. Also essential: *sine qua non* necessary to define the **real antropical condition**.
39. They are important: "real"-isators.
40. *Co-modus vivendi* of persons which (inexorably; specifically^[1]) belong to a community/society/.
41. In harmony, with some real conflicts, tensions⁴² acute differences, ..., which are moderated/politicalized.
42. In crisis there are strong/*extremum*: contradictions, antagonist contradictions, *casus belli*, bellum/*conflagratio*, riots, revolutions.
43. *Antropos: zoon ekonomikon*.
44. *Ex definitio* non identic with *politikia* (intrigues, hypocrisies, lies, felonies, crimes, et al.; terrors, which also, animate some *real politik*).
45. *Antropos: zoon politikon*.
46. Animals – biotical systems – made mechanical work, but not *stricto sensu* conscious labour activities.
47. Military: *manu militari*.
48. Another social militants.
49. *Summa*, product of ensembles.
50. Not in all cases apodictical, optimal, mathematical; in many case empirical, circumstantial; in some cases also are involved esthetical

"arguments" (improvements; *sectio aurea*, *symmetria*, variational principle, et al.), economical "arguments" (prices, conjunctures; failures, et al.).

51. *Animalus faber* can be considered in some limit cases i.e. in *latto sensu*: unconscious/instinctual achievements of some damms, beehives/nests, Tanteaters made by "clever" "laboural animals".

52. Universal features of *Homo*.

53. Specialized *modus* of *Sapiens Scientifer*, *Cogitans*, *tehnicus-tehnologicus politicus, economicus, et al.*

54. *Terrestris, navigans, volans*.

55. The exaggerations/dominances/hegemonies are, sometimes real axiological phaenomena: scientism, moral/political/ fundamentalism, estetism, technocrata, politico-cratia, buro-cratia, militarism, economism, politicianism, "totalitar"-isms, et al..

56. Didactical, aproximative.

57. Vivid species/"forms of crystalisation"/ of the human spirituality/Humane-ness/.

58. As is convenient to consider them often: methodologically, didactically, academically.

59. Saint Anton, San Juan de la Cruz, Santa Terezia de Avilla, etc., *gurus, eremites/hermits*/, et al.

60. Various; with many aspects: identities, equivalences, subtle differences variants et al.

61. Multiform: *quasi ad infinitum* composite axio-hipostasis.

62. *In concreto*; for some representation *in abstracto* of many interesting (unavoidable, perceiving et al.) situations.

63. The dossier "presented" by *Homo aestimans* (*criticus*; judge; incriminate; *advocat*/attorney/defender/prosecutor), to the *Aeropagus of Values/ Jus axiologicus*/: chemical war⁶⁴, biological war, climatological war, extrem in formational bomb,. A/H/N/ bombs, Space science – technique – policy, oil competition⁶⁵, transport (*Homo terrestris – navigans – volans*; *informaticus: significans* et al.), informational science – technique – policy, spy, manipulations, controls, globalization, propaganda.

64. Chemical war = in fronts, in K.Z./Gulag, in propaganda.

65. Savage "oil wars": Suez, Irak, Golf, et al.

66. By its very nature: in the moments when it is not in failure (in animality, satanized).

67. "Bi-cephalic" Axio-structure.

68. Thus Technique too has some aspects of Culture (genitorial, productive; additional), composed with those principal which, statutorily, are civilisational ones (generator, producer).

69. *Zoon Politikon/Spiritus Civicus*.

70. In the time of the invasions of barbarians (German peoples: the lombards/longobardi/*Die Lombardean* et al.), later (under the reigns of ducs/*duce*/: the Sforza dynasty; under the administration of Austrian Empire et al.).
71. Ethnographically, linguistically, culturally et al.
72. The normal/plenty **human-ness**: which surpass the real, accidental failures (in animality; satan-ized perversions).
73. Peculiar, nonconstant in *Tempus*.
74. *In potentia, in actu*.
75. With specific throbs: "rhythm", axiologic "tonus".
76. "Nourish", generate, sustain ...
77. An axio-"voltage".
78. All men are obliged/even when they will not⁷⁹ to remember^{80,81}, to stock informations (events, axiological judgements operated *illo tempore* and other personal experiences^{82,83}).
79. Even when they desire to forget to "fall" (deep; irreversible) *amnesia*.
80. Blurred fuzzy/with clarity, colored, lucid, axiologized⁸¹, etc.
81. Spiritually: *in mente et in anima*.
82. Sensations perceptions, intuitions, feelings, complex sentiments willings, "passages & enjoys" events, facts, thoughts.
83. Which permit to men⁸⁴ to relive⁸¹ in a *sui generis* partial "resurrection"^{80,81} some of their experiences⁸² consumed in *Tempus*. Opposite to some visions, premonitions/prophesies (attested/contradicted *post festum*).
84. To all the men: sometimes, specifically, not in the phases named *amnesia*.
85. Not all the members of the **antropical community/Mankind**.
86. Considered *patrimonium*/axiological wealth, important collection worthy to be treasured⁸⁷.
87. In peculiar *thesaurus*: individual, communitarian.
88. As fanatics, vindictives, propagandists, obstinate ideologists with defined tendencies/programs/, agitators of the hate.
89. Poor or rich, big, small, new or old, et al.
90. *Eminens*: with *sine ira et studio* et al.
91. But only terrestrial: *more humanum*.
92. Modestly, not luciferically.
93. *Homo Fragilis*.
94. The Horace-an classical adage/sentence/.
95. The many faces of the History are/must be considered in the museum-isations: in the phase of ideational project/*cogitatum*/ and in another phase (technical projects: with many variants, executorial project), and in *mise en oeuvre*.

96. Distinguished them: grant awarded, endowed them, laureate them.
97. *Corpus*: corporal objects/things/.
98. Unmaterial axio tezaurus: past activities, traditions.
99. Axiological goods.
100. Pertinent, pregnant, soustenable.
101. *Homo tehnicus-tehnologicus* is a prominent "personage": actor herø, regiseur, involved spectator et al. in *Theatrum Mundi*.
102. Even those which were/are ugly, or were, *illo tempore*, dangerous, used in criminal/poluted activities¹⁰³.
103. Concentration lagers, prisons, *Campus martis*, craters of bombs, desafected weapons, neutralized poisons, et al.
104. For some people: a useless, super fluous, unserious, ridiculous, too expressive, excentrical, strange, luxurious, et al activities.
105. A mixture hypostasis: also *cogitans, philosophans, aestheticus, ..., politicus, economicus*, et al.
106. Degrees determined by various factors: statute of *vestigiums in Societas* (local; Mankind), status (in the first moments of the muzeal actions), involvements of the axiological judgements of the museal makers (authorities; technicians, sponsors; *publicum*), *cursus historiae*^L (avatars/conjunctures of the human adventure named HISTORIA).
107. Changes of the axiological perspectives: *de gustibus*.
108. Conceived and *a fortiori* achieved adequately in different degrees/peculiarities.
109. Against: indifference, concienceal drowsiness, stupidity, miopies, unjustices of authorities/"common people", "mafia"'s uses/confiscations, vandalisms, violations, degradations, robberies, fraudulent interpretations, forms of oblivion, natural dangers (intemperies, obsoletness, et al.), human agresions (indirect, direct) and another *morbus Memoriae* (*damnatio, extinctio; fraus: mendacium, perfidia, depravatio commutare, falsus, adulterare* et al.¹¹⁰).
110. Ageant real *patologia*.
111. *Patrimonium* ethnographical artistic/esteticum/, *juris, scientiarum, tehnicum* et al.
112. The extension of the juridical principle/norm/coutume: *audietur et altera pars*.
113. Informational, mondialism/*civis Mundi*!, kosmopolitism, some forms (potential; actual) of hegemonism.
114. Organizers, specialists in techniques, propagandists, *pro Technika*, politicians, tehno-logs (museologs, muzeographs; culturologs, et al.) another militant from *inteligentia*, as well as from "common people".
115. To increase its "energy"¹⁰⁷.

116. Force, flame velocity, motion, social efficiency, axiological qualities¹⁰⁸.
117. To improve, coagulate, elevate the axiological qualities.
118. Feeling, willing, spirit.
119. Objects, items, units, complex systems.
120. Factories, plants industrial branches (mines, navy, air, military, chemical, mathematical, cognitive informational.
121. By evocation, permanent exhibition, partial reconstruction et al.
122. Marked on the *Tabula Peutingeriana*.
123. The gates, the walls, the *basilica*, the secret well.
124. The *illo-tempore* türkish settlement (fortification, "town", mosque carpet workshops et al.) located in the island sunked in the waters of Danube at the occasion of the end phase of the construction of the giant hydro-electrical power central and navigation system of *Porjile de Fier/Iron Gates/* (the big damm, the enormous lake/natural basin/ of accumulation.
125. The military structures were built by engineers of the Austrian Empire: in the Enlightenment period/*Aufklärung/*.
126. With small spur rails, et al.
127. Oravița, Baziaș, Orșova-Vîrciorova-Balota.
128. Voivodal establishment constructed in the XIV-th century; later entirely distructed¹²⁹.
129. An excellent *locus* for a permanent exhibition devoted to the history of the carpatean-balcanical monahism, printed matters et al.
130. Objects and procedures made (conceived, constructed; used) by *magister naturalis*; the products/items/ were used also by members of some not popular/rural; et al) communities.
131. Objects and procedures made (conceived, constructed, used) by *magister diplomaticus*.
132. The historical rail roads, the inclined plane/*îclăul, a Sikló/* the silvanic industries.
133. Presumable: opinion of some reputed scientist which give strong arguments (I. Diaconu et al.); contested by another arheologists.
134. Ostrov and Dervent monastery in jude]ul Constan]a, in Dobroudja, and Călărași in jude]ul Călărași, in the South part of Muntenia.
135. Founded at the end of X-century during the reign of bysantine *basileos* Ian Tsimikses conqueror of a big part of Dobrogea (in Antiquity *Scitia Minor*) – winner in the strugles with Bulgarian armies and their partners (the Slaves, the Vikings/Variaks/ – which has accelerated the destruction of the medieval Bulgarean *tsarat* – organizer of a provincial military gouvernement (*thema paristrion/para dumacon/* ruled by a */strategos/governor* "man of the emperor *autocrator*).

136. An intelligent, temeritous, project conceived by Capitain Cousteau to lift at the surface of the river the sunken urbanistical structures/ *la cité engloutie*/ in which essential is the construction of an artificial damm (*batardeau*) to evacuate from this precinct the invader water of Danube – was (after some promising discussions with the communist high authorities) rejected.
137. In 2004 the hidro level of Danube are extremely low: some remnants are visible; intensive archaeological researche are operated by divers researchers.
138. Home village of the pioneer of the human flight Aurel Vlaicu.
139. In the famous Transilvanean Golden Quadrangle/*Siebenbürgische Viereckel*.
140. The impressive *Monographia*, et al.
141. Ideators, politicians.
142. Open, declarated (after some real events: which could be *casus belli*).
143. In warm war: not local, not mondial.
144. The installation of the soviet rachets with nuclear weapons in Cuba – state with a pro-communist political regime¹⁴⁵, the discovery by the **Intelligence Services** of U.S.A. et al. of the existence of this dangerous infernal engines.
145. The castro-ist system/administration/; the attempt made by anti-castrist groups supported by U.S.A. to reverse this “red regime” (the event named Plaja Giron, et al.
146. The *atom-iada*.
147. Aberrant decision of some obstinate, obtuse politicians (high *aparalciki*-s; corrupted pretensive technicians; the aditional use of coal, petroleum, gas, as fuel; the catastrophical experience, et al.
148. Controlled by University of Petroșani.
149. An important protagonist in *Theatrum Mundi*/Historia/: in the **past**, in the **present** (2050' years) in the **future**.
150. And by another forms of the antropic/spiritualized/ vitality.
151. Memory of the **People**=> social essential structure defined: the summ of de axio-ideals of a community; which has history, its members¹⁵² are living; intensively, in a social system “covered” by a prestigious, spiritual *cupolas*¹⁵³, are dominated by strong interests (material; spiritual: the “common axiological denominator”¹⁵⁴, commitments, sober, pathological pledges; some times lived/achieved as supreme honorable duties until the tragical options: supreme sacrifices¹⁵⁵.
152. Memory of the **Population**=> essential structure defined: demographic mass, which the members/components living in a social system “covered” by a thin “axio-membrane”, with some common interests (material: *a fortiori*; spiritual: subsidiary, circumstantial).

152. Citizens, "brothers"/friars, comilitants, et al.
153. *Natio (patrimonium, natiophilia), logias, agapés, axio-filias.*
154. More or less expressive, sophisticated, et al.
155. Ruins, poorness, persecutions, terrors, prison (common; in concentrational camps social degradations death.
156. Biotical/fisio-logical, psychical, social (local, historical) et al.
157. A reason for the statutory function of **Aeropagus of Values:** periodical critical trials which improve *volens-nolens* controlled/imposed forms/peculiarities of *amnesia*.
158. The laws of *memor*-isation (Tarde), the relations matter □memory, the mnesique matter/*materia mnesical*, the mnemo-techniques procedures/rules/formulas, et al.
159. Which generate monsters.
160. Chemical substances/psychical induced deassis "implanted" in souls by the "engineers of souls" (fundamentalists, et al.) working in the "plants which produce/modelate <<new men>>¹⁶¹/ connections between amnesia and some forms of sleeping^{162,163} they all failed in a deep sleep (forgotten their mission of watching apostels
161. *Limpieza di sangre, Homo sovieticus, Herrenfolk,* et al.
162. The religion is the opium of peoples/masses/ K. Marx.
163. Many references in religion, mythologie arts, philosophy: sleep of Endimion, sleep of Samson, sleep of reason¹⁵⁹, sleep of Pythia, Casandra, Homer, deep sleep of apostels which have conducted Jesus in the garden Getsemani in which they have fallen in the moments of the intimate prayer – of the Master/*Rabī~nvăjător*/, when He implore God to pass from Him "this glass"/ "with the bitter beverage of sacrifice/, but not accomplish His Will of Man and Mesia/Saviour of Men/ - but only the Godes Supreme Will, hypnotical *amnesia*¹⁶⁴/obedience/ – ignorance/semi-ignorance of the real **past** by some persons which live a special (paranormal; patological) *status* of spirit/conscience/ in which a "magister"/trainer/, breaker¹⁶⁵ can inoculate the desired prepared virus/poison, reflex/idea/, pathological but real amnesia, selective remember/forget, et al.^{166-172,173}.
164. Which some times has as one of its consequences, inhibition.
165. Strange, allien, master, tyran (feared; feared & loved; accepted; claimed) et al.
166. Was mentioned in many proverbs =>
 - a) "It is not fair/oportune to rummage/up set/the **past**' ..., to which will come across/mention the **past** will be severely/memorably/punished^{167,168}.
 - b) oblivion are also included in the list of human laws; not in the list of divine laws;
 - c) the eyes which are no more in wiew will be rapidly forgotten;
 - d) *de mortibus nihil sine bene/silencium*;

e) the “capsules of time”: introduced in the intimate structure of some monumentums by the founders to express some relevant informations adressed to the folowers/next generations/ posterity with the hope that they will be retained in the *memoria* of some relevant persons living in some near/far futures/*tempi futuri*/ and thus this beings will think/evoke/ in some way (some moments; with some motivations, interests, feelings¹, to the “ancestors” which were young and strong, happy/unhappy long time ago!

167. Because he is a “guilty person”.

168. Will lost and eye/will became dazzle, ...

169. Entirely; essentially.

but that person which will forget/lost^E the past will be also punished exemplarly,

170. Namely he will lost both his eyes/will be blinded^{171,172}.

171. Suddenly: after of short time: of incubation/penetration.

172. It is mentioned by Aleksandr Soljenijîn in his explosive book *Arhipelag Gulag*/Goulag Archipelago; in a passage he wrote: ‘the same hands which yesterday have put the handcuffs now cordially holdout us their hands and ask conciliant: you must not rummage the past!’

173. Atrofied, attacked, ill, degraded.

173. A perrenial expression of human mortal being: in agonic dispair, in egotism, in egoism, in testimonial/testamentary hypostasis, in cleverness et al.

Summary

In the paper is defined the concept *Homo mnesicus* (*eminens, militans* et al.) an important axiological hypostasis. Some relevant examples from the Maramureschean area et al. are analysed in a multi-vallenced perspective.

Rezumat

În lucrare este definit conceptul *Homo mnesicus* (*eminens, militans*, et al.) – o importantă ipostază axiologică. Unele exemple – marmajiene ș.a. – sunt examinate dintr-o multivalentă perspectivă.

§.12. BIBLIOGRAPHY

1. Liviu SOFONEA, The Areopagus of Values, XIXth International Congress of Philosophy, Brighton, 1987.
2. Liviu Alexandru SOFONEA, The *Museum*-isation of some relevant technical *artaefactae* in the european town Sibiu/Hermannstadt/

and in the Transilvanean *Judejul/County/ Sibiu* at the beginning of the XXIth century A.D., {tiin]a Modernă și Energia Universitatea Tehnică, Cluj-Napoca, 2002.

3. Liviu SOFONEA, Florentin OLTEANU, Cogitatum pentru }ara Făgăraşului, Rosturi și Rostiri, nr.1, Făgăraş, 2001.
4. Liviu SOFONEA, Elena HELEREA, Homo Tehnicus-Tehnologicus eminens in limit situation; case of Romania in the period cca.1 december 1989 – 1 February 1990; XXIXth International Congress on History of Science, Liège, 1997; Proceeding 2001.

•

GALEȘ, UN SAT ÎNTRE ISTORIE ȘI TRADIȚIE

FILOFTEIA PALLY, muzeograf *Complexul Muzeal Golești*

Situat în nordul județului, la o distanță de 54 km de Pitești și la 23 km de Curtea de Argeș, pe Valea Vâlsanului, satul Galeș pare a fi ascuns în mijlocul pădurilor de fag, "care-l înconjoară din toate părțile"¹, la o altitudine de cca 600 m, pe dealurile Galeșu și Bârlog.

Regiune cu relief accidentat de coaste mari, străbătute de văi și pâraie care devin amenințătoare în timpul precipitațiilor, arealul satului demonstrează, sub aspectul căilor de comunicație, o situație dificilă, determinată de absența unui plan de sistematizare. Ulițele sunt nepietruite, strâmte, fără aliniere și șanțuri și chiar dacă sunt periodic reparate, povârnișurile abrupte împiedică temeinicia lucrărilor de consolidare, singură șoseaua județeană Pitești - Brădet fiind mai puțin expusă degradărilor.

Pe terenurile mai stabile ale celor două versante - Galeș și Bârlog - sunt risipite casele, cele vechi construite din bârne de fag și brad, încheiate "în frânghiu" și tencuite peste rețeaua de stacheți, cele noi înălțate pe fundație de beton, din cărămidă, cu acoperiș de țiglă sau tablă. Stilul tradițional - casă înaltă pe beci parțial, cu sală pe față și foișor cu fronton - se regăsește și în noua arhitectură sătească.

Cercetarea documentelor vremii ilustrează apariția Galeșului în secolul al XVIII-lea, când, la 7 martie 1787, se consemnează pentru prima dată numele de Galeș, în Arhiva Mitropoliei Țării Românești, vol. I.²

În secolul al XVIII-lea s-au întemeiat cele mai numeroase așezări ale ungurenilor, dintre care amintim: Novacii și Vaideenii Gorjului, fondate pe la 1760, de către poienari și jinari; Corbii de către jinari și Galeșul argeșean și dobrogean de către găleşanii din Mărginime.³

Bătrânii spun că au auzit povestindu-se despre cei dintâi locuitori, botezați cu numele de ungureni (cu sensul de veniți din țara ungurilor), care trăiau prin crânguri, în bordeie.

În secolul al XIX-lea, satele de pe Valea Vâlsanului erau grupate în comunele rurale: Brădet cu 549 suflete și Brătieni - Galeș

¹ Florea State, Traian Uță - Galeșu de Sus, Istorie și contemporaneitate, Monografie

² DGAS, Indice cronologic nr. 1, Arhiva Mitropoliei Țării Românești, 1365 - 1890, vol. I, Buc., 1961, p. 633.

³ Meteș Ștefan - Emigrări românești din Transilvania în sec. XVIII - XX, Ed. Științifică, 1971

cu 1208 locuitori.⁴ Despre oamenii acestor locuri, Al. Odobescu menționa în jurnalul său de călătorie: "... cu trăsura am apucat la deal... Am trecut prin Galeș și prin Brătieni până am ajuns la Brădet. Drumul este foarte pietros și trece adesea prin apă. De-a lungul lui întâlnești pe mal oameni care, sub un mic adăpost, lucrează la șită, apoi, prin râu, vezi trecând bile de brad ce merg unele rostogolindu-se, altele se opresc de bolovani de piatră. Oamenii îmbrăcați în zeghi negre și cu pălării asemeni, purtând căngi lungi în mână, merg după ele prin apă și le împing până la locul unde le așează grămezi ca să le taie șită".

Despre întemeietorii satului, preotul Nicolae Eftimie consemnează (în Școala din Galeș, Ed. Discipol): "Întemeietorii satului au fost, de bună seamă, oameni cu frica lui Dumnezeu, cinstiți, harnici, răbdători și veseli. Ei și-au ridicat biserică din lemn dintru început, îngropându-și morții, botezându-și pruncii, și dând mulțumire pentru că au scăpat de urgia străinilor de neam și de credință. Biserica va fi fost certificatul de naștere al satului, iar preoții descălecători vor fi dat întâia hotărâre de întărire a gospodăriilor și întemeiere a familiilor. Aceștia au fost: Popa Păun, Popa Mihai, Constantin Popa Mihai, Toma Popa Mihai..."

... Sat românesc, născut din trebuința de a dăinui în istorie, Galeșul de Argeș a fost și este o vatră curată, în care credința, limba și bunele tradiții s-au înfiripat și s-au păstrat ca un talisman. Pe dealurile îmbrăcate de o vegetație aproape sălbatică, stăpânită din vremuri mai vechi de Mănăstirea Argeșului, Mănăstirea Aninoasa și boierii Brătieni, s-au așezat *cei dintâi, căutătorii de tihnă, biciuiții și scârbiții români din Transilvania secolului al XVIII-lea, crud înrobiiți de Imperiul austro-ungar. Forțați să-și lepede credința ortodoxă, limba și obiceiurile, românii luptau până la mucenicie ori treceau munții la frații lor munteni, amestecându-se cu aceștia ori întemeind propriile lor sate, aducând cu ei doina, portul, blândețea, neînfricarea înaintea morții, hărnicia și modestia. Încercați de persecutarea credinței lor mai mult decât alții, ardelenii care au trecut Carpații s-au caracterizat, firește, printr-o trăire puternică și sinceră a credinței, iubind biserica, slujbele și datinile creștinești mai mult decât o puteau face frații lor neîncercați. Aceasta i-a ajutat să suporte cu răbdare starea lor dintâi de clăcași, muncind și rugându-se lui Dumnezeu pentru o viață mai bună pentru libertate și ocrotirea satului lor.*

Refugiații din Transilvania erau vestiți crescători de oi. În exodul lor către Principate, ei nu și-au putut salva decât turmele, emigranții din Mărginime fiind cunoscuți sub numele de mărgineni sau țuțuieni. Alături de emigranții din Galeș de Sibiu, au venit și locuitorii

⁴ Enache I. Marcu L, Situația țărănimii din Valea Vâlsanului după reforma agrară din 1864, în Studii ,Rev. Istorie ,nr. 3, 1964

din Arpașul ardelenesc. "Astfel, în 1827, la Galeșu s-a stabilit Nicolae Arpășanu sin Ion și Vasile sluga sin Ion fiecare cu câte o familie și au plătit darea la vistierie 12 lei Arpășanu și Vasile sluga 3 lei."⁵

Altă categorie de emigranți, provenită din Viștea, s-a așezat pe moșia numită Bârlog, în stânga Vâlsanului, aparținând Mănăstirii Aninoasa. Existența lor este atestată de documente care vorbesc de o vechime mai mare cu 300 de ani a satului Brătieni, locuitorii din Galeș fiind supranumiți Brătienii de Sud.

În 1801, (aprilie 14) locuitorii din Corbșori se plâng domnitorului Alexandru Constantin Moruzi împotriva ungurenilor Corbeni din Muscel că le-au cuprins moșia Muscelu pe care au fost șezători "moșii și părinții noștri" și "numiții ungureni când au venit din țara nemțească au cuprins moșia Sfintei Episcopii toată pentru trebuința lor și au cuprins și moșioarele Sfintei Mănăstiri Aninoasa, Galeșu și Scondilele."⁶

Trei ani mai târziu, la 20 august 1804, Iosif episcop de Argeș dă Cartea de blesteme pentru Vintilă sin Gheorghe, Stanciului și Sandru din Galeșu pentru a delimita moșia Galeșu a Mănăstirii Aninoasa de moșia Galeșu a Schitului Brădetu.

Arendarea moșiei Galeșu subliniază starea economică pauperă a localnicilor, obligați să fie o forță de muncă ieftină, lipsită de gospodării și turme importante de vite. La aceasta au contribuit și condițiile grele impuse clăcașilor de către stăpânii moșiilor, documentul din 15 martie 1813 fiind edificator. Citez: "Mincu, fiul lui lordache Comis Brătianu adeverește cu verii săi Din Brătianu al doilea vistier și Enică Brătianu Setrar, că rău stăpânește moșia Bârlogul și că au jurat rău că este a lor. Tatăl lor, la sfârșitul vieții, a spus că Bârlogul n-a fost de moștenire, ci a fost al Mănăstirii Aninoasa și că dânsul în silnicie l-a cotropit."⁷

Sub aspect demografic, primul document care ne oferă informații datează din 1820 și aparține Departamentului Vistieriei. În cuprinsul acestuia se specifică: "Satul Galeșu, plaiul Arefului, moșia Episcopiei Argeșului și a boierilor Brătieni: suma familiilor = 58, împărțiți în trei categorii sociale"⁸, după cum urmează: Fruntași, Familii de mijloc și Familii codașe, fiind nominalizate 4 familii la I-a categorie, 9 familii la cea de a II-a și 45 la cea de-a treia.

Starea socială și economică a localității, oricât de modestă va fi fost, nu a împiedicat dezvoltarea învățământului local, în anul 1838 fiind în funcțiune o școală cu clasele I-IV, având 10 elevi și un învățător. În Dosarul 2700/1842, fila 130 din Fondul Ministerului

⁵ Arhivele Statului București, - Fond adm. vechi 187 - V / 1827 fila 54

⁶ Arhivele Statului București, Mitropolia Țării Românești, original CCC VI / 39

⁷ Arhivele Statului București, Episcopia Argeș, Extras după original IV / 59

⁸ Departamentul Vistieriei - Dosar 2381 / 1820, fila 27

Instrucțiunii publice al Arhivelor Naționale ale României, școala din Galeș este descrisă ca fiind construită "din bârne și după trebuință". 25 de ani mai târziu, în Tabloul de stare morală și materială a școlilor comunale rurale din județul Argeș pe anul 1866, Plasa Argeș (Arhivele Naționale ale României, Fond MIP, Dosar 390/1866, fila 117), în dreptul școlii Galeșu se menționează: "de reparat".

La începutul secolului al XX-lea (1912), s-a dat în funcțiune un nou local cu trei camere, din care una aparținea primăriei, local deteriorat de umezeală și cutremurul din 1940. În 1951, prin demersurile directorului școlii, reputatul învățător Florea State, s-a inițiat acțiunea construirii unui mare local - proiect finalizat în 1961 ca o primă etapă și, în 1970, în cea de-a doua etapă.

Generații de elevi dotați au făcut cinste localității și dascăliilor lor, unul dintre aceștia, Nicolae Stoica, profesor de biologie la Brăila, meritând a i se acorda un spațiu special.

De o rară modestie, un om blând și generos cu cei din jur, profesorul pensionar Nicolae Stoica se impune prin fermitatea cu care afirmă: "... am avut șansa să fac o mare descoperire pentru biologie: un gen nou și o specie nouă de pește pentru știință... împreună cu M. Dumitrescu și P. Bănărescu, i-am dat numele *Romanichthys Valsa*⁹ nicola, popular denumit *asprete*... Descoperirea acestui gen nou, *Romanichthys Valsanicola*, după 116 ani de la descoperirea ultimului percid - *Percarina*, a constituit o mare surpriză pentru ichtiologie, deoarece este un gen nou nu numai pentru România, ci și pentru știință.... Datorită interesului sporit pe care-l acordă și străinii - afirmă în încheiere domnul profesor Stoica - *aspretele* este inclus în rândul viețuitoarelor declarate monumente ale naturii și este ocrotit prin lege, care la noi însă nu se respectă și este încălcată de mulți, fără nici o teamă."

Sat cu prestigiu cultural, în care tradițiile se află și astăzi la loc de mare cinste, Galeșu a conservat, de-a lungul secolelor, obiceiurile locale care s-au identificat cu modelul lui de existență și care încifrează adânci înțelesuri ale relației cu lumea înconjurătoare, cu celelalte comunități învecinate, o împăcare cu lumea și cu Dumnezeu. Ele funcționează ca un mecanism activ, creator și păstrător de ordine, de cultură, acte de comunicare cu limbaj propriu, limbaj activ, în care, dincolo de informația comunicată se derulează acțiunea concentrată axată pe mesaj.

Obiceiurile pastorale marchează momente importante din viața găleşenilor, urcatul oilor la munte, ca și coborârea acestora fiind evenimente cu calendar precis, după un ritual secular. În jurul datei de 1 iunie, toată suflarea satului, îmbrăcată în straie de sărbătoare, își petrece turmele de oi, care urcă la munte, conduse de „ciobanul

⁹ Florea State – Galeșu...p.55

cu țolul pe spate, fluierul la chimirul înflorat, bâta ciobănească strujită la capăt și câinele după el ...Ciobanii și oile sunt petrecuți de toți, până la ieșirea din sat,, 1. Aceeași sărbătoare se repetă la *mițuit*, evenimentul derulându-se la o dată cuprinsă între Sfântul Ilie și Sfântul Pantelimon.

Toamna, la Sfântul Dumitru, se fac focurile lui *Sâmetru*, adunându-se în jurul lor copiii care cântă: *hai la focu' lu' Sâmetru, cu mere, cu pere, cu prune că sunt bune și cu covrigei că sunt rotunjei,,*; târziu, peste noapte, rămân pe lângă focuri, la vorbă și la un pahar de must ori de țuică, părinții și buncii care evocă timpurile de odinioară, anii de răstrijte ori belșug, amintirile faptelor trecute sau proiectele de viitor.

Sărbătorile de iarnă încep cu colindele din Ajunul Crăciunului, continuă cu plugușorul, sorcova și capra de Anul Nou și se încheie cu lordănitorii. Ele sunt prilej de mare bucurie pentru tot satul și, mai ales, pentru cetele de copii care, îmbrăcați în straie de sărbătoare și cu trăistuțe pe umăr, se strâng în cete și pornesc să ureze din casă în casă, tot satul, vestind nașterea Domnului Iisus.

Un loc aparte consacrăm sărbătorii dedicate Botezului Domnului, numită lordănitorii. „În seara zilei de Bobotează (6-7 ianuarie), băieții se adună la biserica din sat pentru a primi binecuvântarea preotului, după care fiecare grup pornește pe traseul stabilit. În bătătura fiecărei gospodării, urătorii cântă următorul text :

Aghiosul, aghios, / Trecu nașterea lui Hristos./ Veniți toți să ne închinăm, / La Iordan să alergăm /La Iordan e râu frumos,/Acolo vine Hristos,/Apele să le sfințească, / Pe noi să ne mântuiască. / Astăzi și Sfântul Ioan,/Vine către Iordan. 7 Și când s-apropia,/ Domnul Hristos îi grăia: / - Vino, Ioane, acum cutează, / Și pe mine mă botează ! / - Doamne, cum voi cuteza, / Pe tine-a Te boteza? / Eu sunt iarbă și țărână, / Și-mi tremură a mea mână ./ Tu ești foc ce mistuiești / Tu și munții îi topești ./ Atunci Domnul mi-l privi /Lui Ioan îi porunci: - Vino ,Ioane, nu te-ndoi, / Că legea se va-nnoi ! / Sfântul Ioan cuteza / Pe Domnul mi-L boteza / Duhul sfânt din cer zboară / Ca un porumbel se pogoară. / Atunci cerul s-a deschis / Glasul Tatălui a zis: / Iată fiul meu iubit / În care am binevoit ! /Astăzi și noi colindăm / La Ioni să le urăm ./ La mulți ani cu sănătate ,/Tot de bine s-aveți parte „!¹⁰

În dimineața zilei de Sfântul Ion, colindătorii merg la biserică și aprind o lumânare la sfânta liturghie ; după terminarea slujbei, cântă împreună cu preotul Aghiosul, se miruiesc și se așează la ieșirea din biserică, pentru a-i iordăni pe cei la casele cărora nu au ajuns. Sărbătoarea se încheie cu Hora Satului, bucatele fiind pregătite de mamele lordănitorilor, iar prăjiturile de către fete.

¹⁰ Gheorghe Țița - lordănitorii, în Tribuna învățământului, nr.570-571 din dec.2001

Obiceiurile de familie se remarcă prin încărcătură emoțională, găleșenii fiind sentimentali, sensibili și atașați ideii de familie. „Nașterea unui copil este prilej de mare bucurie ... La venirea acasă, de la maternitate, mama și copilul se spală cu *apă citită de preot*; la patruzeci de zile, copilul este adus la botez de către naș, dacă este băiat, de către nașă, dacă este fată, iar mama vine să ia dezlegare de a intra în biserică; până în această zi, ea nu părăsește casa, nu se duce la fântână, la petreceri ori la muncă, pentru că așa este rânduiala creștinească. Nașii sunt foarte respectați și, în general, păstrați, adică cine cunună și botează, iar cine botează băiat îl și cunună.”¹¹

* * *

Viața satului curge liniștită ca și apele Vâlsanului: cuminte și hotărâtă. Oamenii muncesc și îmbătrânesc, lăsând în urma lor case frumoase și mândre, înălțate pe coastele celor două dealuri. Viața de familie este suficientă și împăcată în marea familie creștină a localității. Biserica a fost și este cel mai trainic liant al generațiilor de găleșeni, care au făcut zid în salvarea credinței în Dumnezeu. Și poate tocmai de aceea, în prima zi de Paști, și astăzi ca și în urmă cu cca 300 de ani, se adună cu mic cu mare la *Masa Împăcăciunii*, întinsă tuturor în curtea bisericii. Este emblematică această aniversare creștină pentru spiritualitatea locală, pe care nimic nu a diminuat-o. Mi-am promis să le fiu alături în 2003, pentru a-mi umple sufletul de noblețea și simplitatea cu care se consideră toți o familie. A fost o șansă excepțională să-i cunosc îndeaproape, petrecând momente de neuitat în familia domnilor învățători Tița, ascultând doinele cântate cu măiestrie de doamna Ileana Chivereanu, înregistrând amănunte despre confecționarea plocadelor alături de doamna Iana Maria.

Ospitalier și prietenos, Galeșul se dovedește a fi locul pe care ești fericit că l-ai cunoscut, că te-a primit în miezul simțirii sale, făcându-te să rostești: "Et in Galeș ego!".

¹¹ Preot Eftimie Nicolae - Monografia unui sat de munte –Galeșu., p.24.

PRACTICILE SCRISULUI ÎN SATUL ROMÂNESC TRADIȚIONAL

Lector univ.dr. ALEXANDRU OFRIM

**Facultatea de Litere,
Universitatea din București**

Multă vreme, antropologii, etnologii, folcloriștii au manifestat rezerve față de documentele scrise, ei privilegiind sursele orale, tradiția, gesturile. Predomina concepția potrivit căreia folosirea scrierii operează distincțiile istorie - preistorie, societăți "calde" - "reci", "primitive" - "civilizate", "tradiționale" - "moderne". Această concepție a fost depășită în anii 70' - 80', când antropologia culturală a început să se intereseze de conținuturile culturii scrise și a practicilor diverse pe care le presupune aceasta.

De exemplu, antropologul Jack Goody¹ s-a ocupat de cercetarea funcționării elementelor culturii scrise în societățile orale "pre-literate", de efectele introducerii scrisului asupra modurilor de gândire și a organizării sociale. Cercetările lui au pus în evidență faptul că societățile tradiționale orale nu au rămas în afara ariei de difuzare a cuvântului scris, existând largi spații de manifestare a culturii scrise în interiorul acestora.

Studiile clasice de istoria scrisului și a cărții au conturat o imagine parțială asupra locului culturii scrise în ansamblul societăților trecute. Vechea istorie culturală europeană delimitase două mari moduri complet separate de însușire și de transmitere culturală, respectiv cultura scrisă și cultura orală ("cultura savantă" și "cultura populară"). La sfârșitul anilor '80 validitatea acestor distincții conceptuale a fost pusă sub semnul întrebării. Un domeniu care a inovat cercetările de istorie culturală este studiul evoluției practicilor culturii scrise, a competențelor de scriere și de lectură în societățile europene de altădată. Un reprezentant de marcă al acestei noi orientări este istoricul francez Roger Chartier. Acesta constata că "l'écrit est au cœur même des formes des plus gestuelles et oralisées des cultures anciennes".² Îndeosebi în istoriografia franceză a fost declanșată o vastă anchetă care își propunea reconsiderarea locului deținut de cultura scrisă în cadrul societăților europene din

¹ Jack Goody, *The Domestication of the Savage Mind*, Cambridge University Press, 1977.

² Roger Chartier, *Lecture et lecteurs dans la France d'Ancien Régime*, Paris, Seuil, 1987. p. 11.

secolele XVI-XIX, repertorierea practicilor culturale împărtășite atât la nivelul elitelor sociale cât și la nivel popular.³

Frontiera care îi despărțea pe cei care știau să scrie și să citească de cei care nu știau nu era atât de rigidă așa cum s-a crezut, dimpotrivă, această frontieră era permeabilă și fluidă. Exista o "cultură a scrisului" (sau o "cultură grafică") chiar și la cei nedeprinși cu alfabetul, fragmente ale culturii scrise erau împărtășite și de cei care nu știau să scrie și să citească.

Acesta este și cazul societății rurale românești din secolele XVII-XIX, care nu era izolată de cultura scrisă, aflându-se în proximitatea acesteia și participând la ea într-un mod indirect. Funcționând într-o lume a oralității, cultura scrisă nu avea o structură monolitică, autonomă - ea a dobândit caracteristici specifice care decurgeau din dependența ei față de oralitate. Este vorba, în principal, de cadrul colectiv și situațional al receptării temelor și motivelor aparținând culturii scrise (liturgia, predica, lectura cu voce tare, imaginea figurativă). Puțin câte puțin, începând cu secolul al XVIII-lea, semnele acestei acculturații a scrisului devin din ce în ce mai vizibile, documentele scrise pătrund în viața cotidiană a țăranilor: acte de botez, testamente, acte de proprietate, acte de vânzare-cumpărare etc.

În vechea cultură românească putem distinge trei nivele: la nivelul cel mai înalt se aflau "cărturarii" - elitele care stăpâneau scrisul și aveau un orizont livresc mai bogat: cronicarii, copişti, tipografii, logofeții de cancelarie, ierarhii bisericii etc. La mijloc se aflau reprezentanții clerului de jos, învățătorii, o parte a boierimii, o mică pătură de țărani alfabetizați sau semialfabetizați - deci categorii sociale care achiziționaseră unele elemente ale culturii scrise. La nivelul de jos se afla marea masă a țăranilor și a târgoveților, pentru care accesul la elemente ale culturii scrise era intermediat de lectura cu voce tare, predică și imagine figurativă.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, creșterea numerică a grupului de mijloc, a elitei sătești alfabetizate sau semi-alfabetizate, a dus la multiplicarea practicilor scrisului și a asigurat circulația cărții în mediul rural românesc.⁴

În societățile de altădată, când cultura scrisă încă nu cucerise spațiul individual și public, actul de a scrie și raportarea la un text scris aveau semnificații diferite față de cele din zilele noastre. Iată de ce, studiul practicilor culturale de trebuie să țină seama de

³ Roger Chartier, *Culture écrite et littérature à l'âge moderne*, dans "Annales. E.S.C.", 4-5, 2001, p. 783-802.

⁴ Vezi Alexandru Duțu, cap. *Le livre et la «culture commune»* din studiul *Y-a-t-il une Europe Orthodoxe?*, publicat în "Sud-Estul și contextul european. Buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene", 1997, VII, p. 27.

pluralitatea folosințelor scrisului: publice, private, politice, administrative, juridice, religioase, magice. Cercetarea trebuie să reconstituie atitudinile oamenilor din societățile orale față de scris și carte, contextele în care se recurge la acestea, valorile și gesturile care li se asociază, locul deținut în imaginarul colectiv.

Scrisul și cartea sunt integrate lumii imaginarelui, dobândesc conotații simbolice și sunt incluse în practici care nu au cu nimic de-a face cu funcția lor de mijloace de comunicare. În jurul scrisului și a cărții a fost elaborat un întreg sistem de reprezentări colective care autorizează prezența acestora în rituri și ceremonii religioase dar și în contextele acțiunii magice, dobândind folosințe particulare: apotropaice, taumaturgice, oraculare. În mentalitatea tradițională, scrisul și cartea sunt ambivalente, pot fi manifestări ale sacralului, purtătoare ale unor forțe benefice dar, la fel de bine, pot fi și vectori ai acțiunii malefice.⁵

Reprezentările colective referitoare la scris insistă în mod deosebit asupra caracterului imuabil al cuvântului scris. Aceste reprezentări stau la baza modului în care a fost receptat scrisul de către comunitățile rurale, care l-au resimțit opresiv și tiranic. Ceea ce este scris este *ne varietur*, se sustrage oricăror posibile influențe sau modificări, are un caracter definitiv, implacabil. De exemplu, în unele bocete românești din Bucovina, caracterul ireversibil al morții este metaforic exprimat cu ajutorul imaginii "scrisorii domnești" – un act oficial emanat de domnitor, ale cărui porunci nu pot fi contestate: "Scoal, te uită pe fereastră / Că-ți vine carte domnească / Preotul să ți-o citească / Din casă să te pornească".⁶

Acest prestigiu al scrisului funcționează și în credințele escatologice populare românești, unde asistăm la un întreg "imaginar penal" al lumii de dincolo. Viața omului apare ca o lungă procedură, fiecare faptă fiind încadrată juridic și consemnată la "catastif" de grefierii celești și infernali, destinul sufletului după moarte fiind hotărât de ceea ce este scris în aceste evidențe. Faptele rele și cele bune pe care le săvârșește omul în decursul vieții sunt *scrise*, pe două coloane, de către mesagerii lumii de dincolo.

Motivul înregistrării păcatelor oamenilor de către scribii din lumea de dincolo este atestată în Occidentul creștin încă din secolul al V-lea.⁷ În imaginarul escatologic românesc, circuitul "birocratic" al

⁵ Referitor la aceste reprezentări și practici asociate scrisului și cărții în spațiul românesc, vezi Alexandru Ofrim, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, Pitești, Editura Paralela 45, 2001.

⁶ Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români*, București, Editura Grai și Suflet, 1995 (prima editie 1892), p. 89.

⁷ Joseph-Claude Poulin: *Entre la magie et la religion. Recherches sur les utilisations marginales de l'écrit dans la culture populaire du haut moyen âge*, în vol. *La culture*

înregistrării păcatelor este foarte bine organizat: imediat ce a fost comis, păcatul unui om este scris și trimis prin demonul-curier pentru a fi înregistrat la "vămile văzduhului".⁸ Fiecare vamă corespunde unui păcat iar sufletul trebuie să dea socoteală pentru faptele din timpul vieții. El este întâmpinat de diavoli care îi arată documente conținând lista păcatelor comise. Sufletul trece cu bine proba "vămile văzduhului" doar dacă îngerii - avocați aduc, în contrapartidă, evidențele conținând faptele bune.

Într-o legendă biblică populară, găsim o imagine foarte plastică a acestor "vămi ale văzduhului" ca loc de întâlnire a sufletului cu lista faptelor sale: la fiecare dintre cele 24 de vămi este o "canțalărie" unde "dracii scriau pe piei de dobitoace". Fiecare suflet posedă un "dosar" propriu, întrucât diavolul: "scotea o piele de bivoliță tăbăcită din sân, scrisă toată și le-o întindea".⁹

Putem identifica și alte implicații escatologice ale scrisului în imaginarul colectiv: scrisul era asociat spaimelor milenariste, ale sfârșitului lumii. Potrivit *Apocalipsei*, unul din semnele sfârșitului lumii este venirea Fiarei: "Și ea îi silește pe toți, pe cei mici și pe cei mari, pe cei bogați și pe cei săraci, și pe cei slobozi și pe cei robi, ca să-și pună semn pe mâna lor cea dreaptă sau pe frunte". (13, 16.) Pornind de la această imagine biblică, la nivel popular, înregistrarea în scris a oamenilor și bunurilor, recensământul, a fost perceput ca unul din semnele apropierii sfârșitului lumii.

Sociologul Henri H. Stahl constata neliniștea locuitorilor din Nerej-Vrancea în fața apariției echipei de cercetare, în cursul unei campanii de teren (1927): "Deseori un cercetător imprudent a stârnit panică în sat, scriind toate cele, cu aer inchiizitorial. Imediat, cum de pildă în Nerej, a ieșit svonul că se apropie sfârșitul lumii, căci așa scrie în *Apocalips* că unul din semnele prevestitoare va fi și scrierea în condici a tuturor lucrurilor".¹⁰

Folcloristul Petre V. Ștefănuță ne relatează un caz similar, petrecut în anul 1935, în satul Copanca din Basarabia. Pentru a preveni o epidemie de tifos, o echipă medicală, însoțită de jandarmi, a umblat din casă în casă. La vederea medicilor și a listelor lor, sătenii sar gardurile și fug în toate părțile văzând în nepoștiții oaspeți

populaire au moyen âge, sous la dir. de Pierre Boglioni, Montréal, Les Éditions Univers, 1979, p. 128-129.

⁸ Asupra motivului "vămile văzduhului" în credințele populare românești vezi Luisa Valmarin, *Il "dogane del cielo". Una psicanodia folclorica?*, în vol. *Religiosità popolare tra antropologia e storia delle religioni*. Atti del Convegno Accademia di Romania in Roma, 15-17 giugno 2000, Cluj-Napoca, 2002, p.59-73.

⁹ Ioan Dragoslav, *Povestiri biblice populare*, București, Editura Rosmarin, 1994, p. 105.

¹⁰ *Tehnica monografiei sociologice*, București, Editura Institutului Social Român, 1934, p. 43.

drept...mesagerii lui Antihrist veniți să-i scrie "la zăpis": "unu și sloboadă sânge, da unu și pui peceata lui la oameni ca să-i cunoască" - declara un țăran basarabean".¹¹ Tot Ștefănuță înregistrează o credință similară în satul Ialoveni din Basarabia: "Antihârț când ari să vie, o să umbli c'on tablău (catastif - n.n.) să te scrii la legea lui".¹²

Există o ambiguitate a atitudinilor țărănești față de scris și carte: pe de o parte acestea se bucură de respect și venerație (atunci când este vorba de *Scriptură*), pe de altă parte asistăm la respingere și neîncredere, scrisul fiind perceput ca un instrument opresiv în slujba autorităților statului. Folcloriști și etnografi români s-au plâns deseori că în cercetările lor de teren, interlocutorii și-au modificat brusc dispoziția în momentul când vedeau bloc-notesul și creionul pregătit pentru a nota spusele lor. Folcloristul Vasile Haneș, s-a lovit de neîncrederea țăranilor din satul Drăguș, din sudul Transilvaniei: "Înainte de a-ți răspunde la întrebări, de a se lungi cu vorba, și mai ales înainte de a-și spune numele și vârsta, au grijă să te întrebe, dacă nu cumva va fi rău de ei spunând ce le ceri: le e teamă să nu fie trecuți la proces-verbal și apoi duși în fața judecății."¹³ Țăranii identifică pe străinii veniți de la oraș, care le scriu spusele și îi interoghează asupra obiceiurilor lor, cu reprezentanții autorităților. Pentru a adormi suspiciunile țăranilor, Henri H. Stahl sfătuia cercetătorii să utilizeze stenografia în munca lor de teren: "Mâzgăleala ta pe hârtie în semne necunoscute lui i se pare mai puțin compromițătoare decât scrisul obișnuit, cu care s-a deprins la judecată și la primărie și despre care are deci proaste amintiri."¹⁴

În ochii membrilor comunității tradiționale, scrisul apare ca un element de control, de constrângere și de opresiune din partea justiției și a fiscalității Statului. Scrisul este un instrument de gestiune necesar aparatului birocratic. Apoi, legea scrisă a Statului începe să predomine în raporturile sociale, înlocuind cuvântul rostit, memoria colectivă, cutuma transmisă și conservată de bătrânii satului. Prin scris, fiecare locuitor este înregistrat pe coordonatele sale sociale și fiscale. Fiscalitatea excesivă a statului a fost combătută de către toate comunitățile țărănești, uneori sub forma violentă a răscoalelor. În Evul Mediu francez, distrugerea titlurilor de proprietate și a registrelor de censuri era "unul din gesturile esențiale ale răzmerițelor țărănești."¹⁵ Distrugerile de arhive ale proprietarilor sau ale primăriilor

¹¹ *Cercetări folklorice pe Valea Nistrului de Jos*, în "Anuarul Arhivei de Folklor", 1937, IV, p. 61.

¹² *Folklor din județul Lăpușna*, în "Anuarul Arhivei de Folklor", 1933, II, p. 163.

¹³ *Din Țara Oltului. Însemnări etnografice și lingvistice*, București, 1922, p. 25.

¹⁴ *op.cit.*, p. 44.

¹⁵ Jacques Le Goff, *Civilisation de l' Occident médiéval*, Paris, Flammarion, 2001, p. 346.

au fost frecvente și în cazul răscoalelor țărănești din România (1888, 1907). Nu este deloc excesiv, afirma Jean Delumeau, să descoperim în spatele acestor gesturi, ciocnirea a două culturi: una orală, cutumieră, care își ia modelele dintr-un trecut imuabil, și celaltă scrisă, modernă și cotropitoare. Arderea documentelor și a arhivelor de către țăranii răsculați s-ar explica prin "frica și ura poporului analfabet față de cuvântul scris".¹⁶

Reprezentările mentale colective construite în jurul scrisului se articulează cu practicile scripturale existente în comunitățile țărănești. De aceea, cercetarea trebuie să deplaseze accentul de la reprezentări la practici ale scrisului: condiții de producere, suporturi, gesturi, rituri și comportamente, modalități de circulație și de receptare.

Astfel, putem identifica practici ale scrisului legate de aceeași curprinzătoare structură a imaginarului lumii de dincolo. Cultul morților, grija pentru pomenirea acestora, era o preocupare constantă a comunității țărănești, care menținea în permanență legăturile cu strămoșii. Uitarea morților este echivalentă - în mentalitatea tradițională - cu o a doua moarte. Pentru a scăpa de angoasa non-existenței, a dizolvării în neființă, omul tradițional recurgea la numeroase practici și gesturi care aveau ca scop înscrierea numelui în memoria colectivă, prin intermediul unor suporturi materiale, urme ale prezenței lui pe pământ: inscripții pe cruci funerare, troițe, fântâni, pomelnice, însemnări pe marginea filelor cărților de cult etc.

Numele strămoșilor erau păstrate cu sfințenie în memoria urmașilor, însă pomenirea lor de către preot, în timpul slujbei, implică existența unui suport material. Literatura etnografică românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea, consemnează pomelnice confecționate din lemn, pe o parte se scria numele viilor, iar pe cealaltă numele morților.¹⁷ Lemnul a fost înlocuit ulterior cu foi de hârtie. Acestea sunt înmânate preotului, în ușa altarului, însoțite întotdeauna de o lumânare aprinsă. În satul românesc tradițional, aceste pomelnice erau scrise, la cerere, de dascălii de la biserică sau de țăranii care știau carte.

Uneori aceste pomelnice scrise pe hârtie sunt lăsate lângă *Evangelie* sau lângă icoanele din biserică: "Se consideră că pomelnicul «se roagă» prin faptul că este scris și atunci este lăsat lângă icoană sau în spațiul dintre acoperământul de metal și pictura propriu-zisă, pentru a fi în imediata vecinătate a obiectului sfânt, care ar absorbi, astfel, dorințele credincioșilor exprimate pe hârtia

¹⁶ *La Peur en Occident (XIVe-XVIIIe siècles)*, Paris, Fayard, p. 43.

¹⁷ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară*, București, 1910, p. 152.

scrisă”.¹⁸ O practică încă vie în lumea satului românesc, care se înscrie în aceeași dorință a omului de a se apropia de sacru, este obiceiul femeilor de a dăruii bisericii ștergere brodate, conținând numele donatoarei, ștergere care se pun pe masa unde este așezată *Evangelia* sau deasupra icoanelor.¹⁹ Aceste practici ale scrisului se constituie așadar în forme de contact cu sacralul, cu obiectele sfinte, depozitare ale unor forțe benefice.

Potrivit mentalității tradiționale, morții nu își pot duce “traiful” în lumea de dincolo decât dacă viii se preocupă de nevoile lor. Prin pomană se asigură cele necesare sufletului pe lumea cealaltă, iar pomenirea numelui acestuia este o condiție esențială pentru ca pomana să ajungă la destinatar. Sufletul nu trebuia să fie lăsat să sufere de foame și sete pe lumea de dincolo. De aici nenumăratele ofrande alimentare, dar mai ales oferirea de apă drept pomană pentru sufletul morților. Aproape peste tot în satele românești se așezau ulcele cu apă în fața porților, pentru ca drumeții să-și poată potoli setea. Uneori, pe ulciorul cu apă se scria numele celui mort, pentru ca trecătorul însetat să-i pomenească numele. Preotul I. Ionescu își aduce aminte că în vara anului 1943, trecând prin satul Criș din Munții Apuseni a văzut: “la marginea drumului satului, cum pe tulpina unui cireș rotat și încărcat de cireșe coapte era agățată o doniță cu apă de izvor proaspătă și deasupra ei era bătută în cuie o tăbliță de scândură de brad pe care era scris cu creion chimic vizibil invitația de a servi cireșe și rugămintea: pomeniți pe părinții noștri Ion și Fluria”.²⁰ Părintele Dumitru Stăniloae semnală că: “În alte părți credincioșii pun la o răscruce de drum, câte un butoi de vin, ca să bea câte un pahar trecătorii obosiți ca să prindă putere, rugându-se la Dumnezeu pentru iertarea păcatelor celor înscrși pe un stâlp în acel loc”.²¹

Grija de avea apă pe lumea cealaltă și de a fi pomenit după moarte se regăsește în efortul membrilor comunității tradiționale de a citori fântâni. Țăranii aveau credința că, după cum nu se pot lipsi de apă pe lumea aceasta, tot așa și sufletul lor are nevoie de apă pe lumea cealaltă. Fântânile erau săpate încă din timpul vieții, dar și de urmași, la 40 de zile, 6 luni sau un an de la moarte, fiind sfințite de preot. Numele celor ce au ridicat fântâna era scris pe soclul acesteia sau pe troița alăturată, cioplită în lemn sau piatră. Astfel, perenitatea scrisului asigură posteritatea și permanența în memoria colectivă a numelor strămoșilor, rugăciunile celor rămași în viață aducându-le

¹⁸ Zamfira Mihail, *Protecția religioasă a habitatului în satul românesc*, în “Revista de Etnografie și Folclor”, 1994, nr. 5-6, p. 490.

¹⁹ Paul H. Stahl, *Les tissus médiateurs. Exemples sud-est européens*, în “Revue des Études Sud-Est Européennes”, 1993, nr. 3-4, p. 293.

²⁰ *Refrigerium în mitologia românească*, în “Glasul Bisericii”, 1988, nr. 6, p. 158.

²¹ *Teme creștine în folclorul românesc*, în “Revista de Etnografie și Folclor”, 1992, nr. 3, p. 233.

ușurare și iertare de păcate. Cel care își lasă numele scris în lumea de aici, dobândește veșnică pomenire, singura bogăție care poate fi luată pe lumea de dincolo.

Practici precum scrierea unui pomelnic sau inscripționarea unei troite necesitau deținerea unor minime competențe, rudimentare, în domeniul scrierii alfabetice. Aceste mici urme materiale ale prezenței scrisului în lumea rurală aveau o considerabilă valoare simbolică întrucât ele făceau parte dintr-un context mult mai larg, acela al practicilor liturgice și al obiceiurilor de comemorare a morților și de comunicare cu lumea de dincolo. Scrisul îndeplinea rolul de mediator, el numește și perenizează, consolidează memoria colectivă.

Istoriografia românească nu mai poate rămâne indiferentă față de practicile scripturale țărănești.²² Recuperearea tipurilor de raporturi stabilite între membrii comunităților țărănești din spațiul românesc și cuvântul scris se poate constitui într-o direcție de cercetare extrem de profitabilă, care se mobilizeze efortul conjugat al istoricilor și etnologilor. Satele românești nu au dus lipsă de țărani știutori de carte care și-au scris povestea de viață sau care au ținut jurnale. Cercetările de teren încă mai pot recupera acte țărănești din trecut (foi de zestre, genealogii, testamente) și "scrieri domestice" (liste, jurnale, cronicile de familie, scrisori). Aceste mărturii excepționale, capabile să redea vocea lumii țărănești de altădată, își așteaptă încă investigatorii.

²² În anul 1910, folcloristul Tudor Pamfile semnală câteva circumstanțe ale prezenței scrisului în lumea rurală românească, demers singular, care nu a fost continuat în folcloristica și etnografia românească. În încheiere el remarcă: "Din nenorocire, și astăzi prea puțin se cunoaște adevăratul rost al scrisului la țară." , *Câte ceva despre scrisoarea la sate*, în "Ion Creangă", 6, 1910, p. 162.

GEOGRAFIE ȘI GEOGRAFI LA SIGHETU MARMAȚIEI

Dr. NICOLAIE HODOR
Facultatea de Geografie a
Universității "Babeș-Bolyai"
din Cluj-Napoca

I. INTRODUCERE

Municipiul Sighetu Marmăției este o așezare cu o existență multimilenară și cu o tradiție bogată. Capitală spirituală a Maramureșului, orașul a găzduit de-a lungul timpului cele mai importante instituții și evenimente.

În istoria activităților științifice și culturale desfășurate în localitate, un rol important revine celor izvorâte din organizarea directă a geografilor.

Atât în trecut cât și în prezent contribuția acestora la studiul Maramureșului, la dezvoltarea comunității locale sighetene, dar și a celor rurale învecinate, a fost semnificativă.

Prin acțiunile lor, geografilor au popularizat în lumea științifică și au făcut cunoscute marelui public, natura și societatea, valorile materiale și spirituale ale Maramureșului, au contribuit la educarea și la instruirea tineretului și, în final, a tuturor locuitorilor.

În acest spațiu, experiența geografică este, poate, mai bogată decât în multe alte locuri din țară. Ea a cuprins întregul Maramureș. În lucrarea de față punem în discuție doar acțiunile cele mai semnificative care s-au desfășurat în Sighetu Marmăției și studiile ce fac referire directă la oraș.

II. DE LA CERCETĂRILE DE ÎNCEPUT LA MONOGRAFII ALE MARAMUREȘULUI

Scrierile de început sunt simple note despre oameni și regiune. În timp s-au făcut multe investigații care au prezentat importanță din ce în ce mai mare din punct de vedere științific. Îi voi aminti doar pe cercetătorii Szilagy Istvan, Gheorghe Vornicu, Iacob Dermer și Petre Lenghel - Izanu, autori de manuale, cărți și lucrări științifice.

De asemenea, contribuții de seamă la studiul Maramureșului și-a adus și Mihai Marina, un fin observator al acestui colț de țară.

Deși nu toți erau geografilor, în lucrările lor sunt cuprinse numeroase informații cu caracter geografic.

În publicațiile geografilor din perioada interbelică au dominat temele etnografice (despre păstorit, folclor, obiceiuri, rituri etc.) de

geografie economică, studii și interpretări de date statistice etc. De asemenea, au fost realizate interesante monografii.

În anii premergători și în timpul celui de-al doilea război mondial au fost elaborate importante documentații și lucrări prin care se justifica apartenența Transilvaniei, în general, și a Maramureșului, în special, la România.

De asemenea, au fost publicate studii referitoare la diferitele etnii care s-au așezat de-a lungul vremii în Maramureș, asupra migrației maramureșenilor în timp istoric, în provinciile vecine etc. Dintre toate acestea, cele elaborate de Tiberiu Morariu ocupă un loc distinct și ele abordează diferite aspecte din orașul Sighetu Marmăției și din împrejurimi.

III. CONGRES NAȚIONAL DE GEOGRAFIE LA SIGHETU MARMĂȚIEI

Generația creatoare a geografiei moderne românești a fost mereu sensibilă la problemele Maramureșului.

Nu întâmplător s-a ales ca loc de desfășurare pentru Congresul profesorilor de geografie din România, în septembrie 1926, orașul Sighetu Marmăției.

Deși, cronologic, se încadrează perioadei interbelice, datorită importanței pe care o prezintă pentru lumea științifică, îi dedicăm câteva rânduri aparte.

La această manifestare au participat, alături de savantul Simion Mehedinți, Gh. Vornicu, I. Dermer, Bergheanu, Ilea, Cristodulo, V. Stroescu, V. Mihăilescu etc.

Cu această ocazie a fost inaugurat Muzeul etnografic al Maramureșului în clădirea Palatului Culturii, considerat drept o "minunată operă științifică și națională" (V. Mihăilescu, 1927, p. 112). Principalul merit în organizarea acestuia revine neobositului om de cultură Gheorghe Vornicu.

Simion Mehedinți, în cuvântul său, aprecia efortul întemeietorului spunând: "Și pentru oamenii de știință, și pentru educatori, care se silesc să întemeieze o tradiție pedagogică în legătură cu experiența proprie a poporului nostru, crearea acestui muzeu este o operă de reală însemnătate... Întemeietorul muzeului poate fi deplin mulțumit de începutul său atât de lăudabil. Profesorul Vornicu e bine meritat de la Țară" (M. Dăncuș, 2000, p. 14-15).

De asemenea, în timpul congresului au avut loc trei excursii geografice: la Ocna Slatinei (la românii din Cehoslovacia de atunci); la Moisei și Borșa și apoi pe valea Tisei Negre (tot în Cehoslovacia), la Frasin (Iasina, Korosmezo) și Abșineț.

A fost semnalată, cu această ocazie, situația grea a locuitorilor Maramureșului, permanenta exploatare a țăranilor și

insuficiența produselor agricole pentru traiul lor de zi cu zi. Pe de altă parte, prin lucrările publicate a fost făcut cunoscut lumii acest colț de țară mai puțin studiat până atunci.

Congresul a fost considerat ca fiind una dintre cele mai reușite manifestări științifice geografice din România (V. Mihăilescu, 1927, p. 111).

Cu bogata sa experiență de teren, profesorul Vintilă Mihăilescu, în cărțile sale publicate peste timp va face o amplă prezentare a Maramureșului, inclusiv a celui de la nord de Tisa.

Se poate spune că acest congres a impulsionat cercetările în Maramureș și a avut un rol important în direcționarea lor.

IV. SITUAȚIA DE DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

O geografie tristă s-a instalat după război. Preocupările geografilor s-au restrâns mai mult la geografie fizică și la anumite părți ale geografiei economice, fiind eliminate anumite subiecte și teme, în special cele de geografie umană care nu erau agreate de regim.

Dacă la inaugurarea Muzeului Maramureșului, savantul Simion Mehedinți aștepta "o generație creatoare și prin urmare respectuoasă față de trecut", peste ani el își va aminti cu tristețe despre aceste locuri. Generația sa nu și-a putut pune în valoare toate energiile datorită vitregiilor vremii. Au ieșit la suprafață mai mult calitățile distructive, îndoctrinarea, lipsa instrucției și educației. Profesorului i-au fost arse, la București, manuscrise de mare valoare. A fost anchetat și batjocorit, eliminat din Academie. Ginerile său, cunoscutul istoric Constantin C. Giurescu a fost arestat și închis la Sighetu Marmației.

Prin formație, Constantin C. Giurescu era și el geograf. Făcuse studii de istorie și geografie. În închisoare a ținut 69 de conferințe pentru camarazi, numite chiar de el, conferințe istorico-geografice (C. C. Giurescu, 1994, p. 142). A fost membru marcant al Academiei Române. A supraviețuit detenției, fiind eliberat după cinci ani și două luni.

La arestarea acestuia, bătrânul geograf Mehedinți era de față. Târziu avea să afle că ginerile său a ajuns la Sighetu Marmației, să petreacă zile grele în închisoarea comunistă.

Studii de istorie și geografie avea și Alexandru Lapedatu, fost președinte al Academiei Române. Întemnițat, a murit în 1950 la Sighetu Marmației (N. Roșca, 1998, p. 90).

V. O NOUĂ ETAPĂ PRODUCTIVĂ

Un nou avânt al cercetărilor geografice a venit abia mai târziu. Drept urmare, au apărut numeroase cărți și studii despre Maramureș și care, implicit, făceau referire și la orașul Sighetu Marmăției.

S-au impus o serie de geografi dintre care amintim pe următorii: V. Mihăilescu, T. Morariu, Gr. Posea, Al. Savu, Gh. Iacob, I. Mac, I. Stan, G. Pandi, I. Haidu etc. Se remarcă în mod special Gheorghe Iacob, care a publicat zeci de lucrări despre Maramureș și a tratat probleme referitoare la orașul Sighetu Marmăției.

Aceasta a fost etapa unor studii geomorfologice (mai ales asupra lanțului vulcanic din care o anumită parte se încadrează administrativ, teritoriul orașului), de geografie fizică în general, de geografie economică și a populației și mai târziu de turism, hidrologie și cercetări monografice.

Fiind reședință de raion și apoi centru zonal și municipiu, orașul a găzduit de multe ori consfăturile de început de an școlar și cercurile pedagogice trimestriale ale profesorilor de geografie din Țara Maramureșului, între șefii de cerc remarcându-se profesorii Alexandru Diaconescu (Meiță), Nicolae Boar și Vasile Danci.

În ultimele decenii, datorită pasiunii unor prestigioși dascăli s-a realizat un salt important în educarea tineretului și instruirea lui în domeniu. Ani în șir au fost câștigate locuri de frunte la olimpiadele școlare de geografie și au fost admiși în facultățile de profil mulți elevi maramureșeni. Unii dintre ei lucrează astăzi în diferite universități din țară și colaborează activ la bunul mers al activităților din regiune.

VI. ÎNFIINȚAREA COLEGIULUI UNIVERSITAR

În anul 1997 eram asistent la Facultatea de Geografie a Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca (UBB) și am început demersurile pentru înființarea Colegiului Universitar din Sighetu Marmăției, ca parte componentă a Universității.

În prezent are trei specializări: Geografia turismului, Gestiune economică și teritorială (specializare geografico-economică, înființată cu colaborarea unui grup de profesori de la Facultatea de Științe Economice) și Institutori-limba engleză. Primele două specializări au fost deschise în octombrie 1998 și aparțin Facultății de Geografie, iar cea de-a treia, în octombrie 1999, subordonată Facultății de Psihologie și Științele Educației.

La început a fost doar o frumoasă idee. Printr-un efort concentrat ea a putut fi concretizată. Colegiul este astăzi o instituție de stat, autorizată (prin Hotărârea de Guvern nr. 301/11. 06. 1998), învățământul este gratuit, studenții beneficiază de burse în țară și în străinătate, de tabere, aplicații de teren și alte facilități.

Prima promoție (25 de absolvenți de la Geografia turismului și 28 de la Gestiune economică și teritorială) se află deja în câmpul muncii. Ei vor spori numărul intelectualilor și vor contribui la dezvoltarea geografiei în Maramureș, la progresul general al societății și regiunii.

Mulți dintre aceștia își continuă pregătirea la Academia de Studii Economice din București, Universitatea din București, Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Universitatea din Oradea, la facultăți cu profil geografic sau economic.

VII. STRĂDANIILE PROFESORULUI DIACONESCU ȘI ALE UNUI GRUP ACTIV DE SUSȚINĂTORI

Profesorul Diaconescu a fost primul pe care l-am anunțat, în vara anului 1997, despre intenția mea de a începe demersurile pentru deschiderea Colegiului la Sighetu Marmăției.

Îl cunoșteam bine, din anii când, printr-o mare șansă, l-am avut dascăl. Mă bazam pe marele lui talent de profesor și organizator, pe impresionanta sa forță și voință, pe dăruirea sa profesională.

Nu în ultimul rând, contam pe prietenia ce-l lega, din timpul studenției, de profesorul Ion Mac, decanul de atunci, căruia orașul îi datorează mult pentru înființarea Colegiului.

În oraș și în județ, în posturile cheie, erau mulți oameni care sprijineau acțiunea. Este vorba, în primul rând, de prefectul din acei

ani - profesor Gheorghe Mihai Bârlea, primarul - inginer Ioan Bledea, viceprimarul - inginer Grigore Șteț, inspectorul școlar general al județului Maramureș - profesor Vasile Anișoreac, directorii liceelor și școlilor (profesorii Eugenia Godja, Ștefan Hubert, Viorel Dragoș, Ioan Dăncuș, Vera Cozuc, Culiță Vlad, Ion Ardeleanu-Pruncu, Dorel Todea, Grigore Moldovan) și conducătorii principalelor instituții.

O mare parte din conducerea județului era formată tot din sigheteni. Condițiile locale și județene erau mai favorabile ca oricând. De multe ori, singur sau însoțit de profesorul Diaconescu, am avut întâlniri cu aceștia pentru a le face cunoscută situația și a le cere sprijin.

Am considerat, de la început, că specializarea cea mai potrivită pentru regiune ar fi cea de Turism, autorizată, mai târziu, sub denumirea de Geografia turismului.

Inițial, am încercat să ținem secretă intenția noastră, până la obținerea tuturor aprobărilor. N-am reușit. Prin firea-i caracteristică, profesorul Diaconescu, implicat total în acțiune, o explica detaliat la foarte multă lume.

Presa a făcut o campanie favorabilă demersurilor noastre, îndeosebi prin intermediul ziariștilor sigheteni Florentin Năsui și Nicolae Iuga, anunțând deschiderea Colegiului și prima sesiune de admitere, fapt pozitiv pentru atragerea potențialilor candidați. Ei au informat corect cititorii, de-a lungul timpului, cu privire la activitățile desfășurate de instituție, la catedră și în teren.

VIII. APORTUL MAJOR AL RECTORULUI UNIVERSITĂȚII, AL DECANULUI FACULTĂȚII DE GEOGRAFIE ȘI AL MARAMUREȘENILOR STABILITI ÎN CLUJ-NAPOCA

În condițiile marii deschideri spre Europa, inițiată, mai mult ca oriunde în țară, în cadrul Universității "Babeș-Bolyai", de rectorul Andrei Marga și la Facultatea de Geografie, de fostul decan Ioan Mac, toate premisele erau favorabile pentru înființarea Colegiului.

În data de 05.11.1997, împreună cu decanul, am redactat și am trimis Rectoratului Universității solicitarea pentru înființarea specializării de Geografia turismului.

S-au grupat în jurul nostru, universitari clujeni, mulți dintre ei originari din Maramureș, membri ai Asociației Maramureșenilor din Cluj-Napoca (profesorii Vasile Pop, Grigor Moldovan, Marcel Oncu, Vasile Dohotar, Anuța Buiga-Morar, Nicolae Popovici, Ioan Vancea etc.) și absolvenți (Marin Ilieș, Alexandru Ilieș, Gabriela Ilieș etc.)

Unii au contribuit, în mare parte, la întocmirea dosarului pentru autorizare la Geografia turismului.

IX. SUSTINEREA MATERIALĂ ȘI FINANCIARĂ

Sustinerea financiară a venit Universității și Facultății de Geografie. Din partea orașului, încă de la început trebuie evidențiat rolul Primăriei, al primarului Ion Bledea care a reușit să adune o mare parte din resurse.

Pentru taxa de la CNEAA, importante contribuții și-au adus, prin sponsorizare, conducerile fabricilor de mobilă (în special economistul Vasile Godja, directorul întreprinderii Plimob; directorii Vasile Cudrici și Ștefan Kertesz), șefii ocoalelor silvice (inginerii Horea Scubli și Mihai Ona), inginer Mihai Mihnea – director al Autobazei Sighetu Marmăției și multe alte persoane sau instituții.

Și alți susținători au contribuit în diverse moduri (o parte din aceste informații mi-au fost comunicate de inginerul Ioan Bledea): consilierii locali, angajații Primăriei (în special Spiridon Pralea, juriști Vasile Hodor și Vasile Știopei, inginerii Marius Țiplea și Marian Anghel), inginer Anton Petrovan – directorul Oficiului Sighetu Marmăției al Prefecturii Maramureș, profesor dr. Nuțu Roșca, profesor Ion Petrovai, meteorolog Gheorghe Petrovay, Echim Vancea – directorul Bibliotecii Municipale, maica Filofteia Oltean – stareța Mămăstirii Bârsana și întreaga obște, inginer Vasile Tulbure – director la Regionala CFR Cluj, inginer Ion Huzău de la aceeași instituție, Mihai Hrin – șef de stație CFR Sighetu Marmăției, inginer Ioan Cozma – director al firmei Neon din Cluj-Napoca, arhitect Gheorghe Stănculescu – director al firmei Romproiect București, jurist Vasile Godja – președintele judecătoriei Sighetu Marmăției, colonel Vasile Botârcă – comandantul Regimentului de Grăniceri din Sighetu Marmăției, colonel Nistor Bălăneanu – șeful Poliției Municipale, inginer Ioan Iepan – director al filialei Electrica, inginer Maria Sidău – director al filialei Romtelecom, inginer Elena Ghidibaca – director la Arta Maramureșeană, economist Vasile Prodan – director la Întreprinderea Mecanică, tehnician silvic Ioan Hârb de la Ocolul Silvic Mara, Ioan Cucul – patronul firmei Carmis, Ioan Bilașcu – patron, Maria Radu și Adorel Gabor – patroni la Hotel Tisa, Mihai Gabrian – instructor la Școala de Șoferi Profesioniști, reprezentanții românilor de la nord de Tisa – dr. Gheorghe Simionca, profesorii Ioan Huzău și Gheorghe Opriș etc. Spațiul nu ne permite să-i amintim pe toți, dar îi prețuim în egală măsură. Vom reveni cu detalii despre această problemă într-o lucrare mai amplă.

Pentru sprijinirea Colegiului și pentru dezvoltarea învățământului s-au pus bazele unei fundații.

Membrii fondatori ai acesteia au fost următorii: Ardelean Gheorghe, Bledea Ioan – primarul municipiului, Bledea Steluța, Botârcă Vasile, Boar Nicolae, Cudrici Vasile, Danci Vasile, Dăncuș Mihai, Godja Vasile, Hodor Nicolaie – împuternicit din partea

Facultății de Geografie pentru înființarea Colegiului, Ilieș Marin, Kertesz Ștefan, Mihnea Mihai, Moș Ioan, Moldovan Grigore, Mureșan Vasile, Ona Mihai, Pop Vasile, Roman Laszlo, Scubli Horea, Șteț Grigore, Vlad Culiță și Zahoranszky Mihai.

Consiliul de Administrație ales a fost format din cinci membri: prof. univ. dr. Ioan Mac – președinte de onoare; asistent universitar Nicolaie Hodor – președinte al Consiliului de Administrație; profesorii Nicolae Boar și Vasile Danci – vicepreședinți; profesorul Marin Ilieș – secretar.

Adunarea Generală a ales și Comisia de Cenzori formată din economiști: Vasilescu Eugen, Vasile Bilașco și Vasile Hotea.

Pentru înregistrarea fundației a fost desemnat juristul Romanișin Petru.

X. DUPĂ GEOGRAFIA TURISMULUI, O ALTĂ SPECIALIZARE

Au apărut, apoi, mai multe elemente noi, odată cu propunerea specializării de Gestiune economică, de către profesorul Ioan Florea. Nu am reușit, însă, să obținem sprijinul Facultății de Științe Economice, nici măcar al întregii conduceri a acesteia.

Soluția a fost dată de către decanul Ion Mac, prin crearea unei specializări duble, geografico-economice, autorizată sub titulatura de Gestiune economică și teritorială.

Aveam deja formată o importantă bază de date de la primul dosar pentru CNEAA din care am adaptat multe părți și pentru cel de-al doilea.

În data de 23 decembrie 1997 am participat, împreună cu profesorii Ioan Florea și Alexandru Diaconescu, la ședința Consiliului Local, unde am avut o primă discuție oficială cu consilierii municipali, în vederea inițierii colaborării dintre Primărie și Consiliu, pe de o parte și Universitate, pe de altă parte, pentru atingerea scopului propus.

Am avut consultări, în mai multe rânduri, cu experți din partea Consiliului Național de Evaluare și Acreditare Academică (CNEAA) al Ministerului Educației Naționale și din comisiile de profil - profesorii Virgil Gârbacea și Grigor P. Pop, întâlniri de lucru cu prodecanul din acea perioadă, profesorul Nicolae Ciangă, cu scopul perfectării documentației pentru CNEAA.

XI. ULTIMA ÎNTÂLNIRE CU PROFESORUL DIACONESCU

Ultima întâlnire pe care am avut-o cu profesorul Diaconescu a fost la început de februarie 1998. Atunci am convenit să-l anunțăm pe profesorul Nicolae Boar pe care am început să-l ținem la curent cu evoluția lucrurilor, să fie pregătit pentru a prelua anumite sarcini didactice.

În a doua parte a lunii, am primit vestea cea tristă - profesorul Diaconescu nu mai era printre noi.

În aceste condiții, toate activitățile organizatorice de la Sighetu Marmației le-a preluat profesorul Nicolae Boar, care se implica tot mai mult în această acțiune, iar cele de la Cluj-Napoca îmi reveneau mie.

În scurt timp, profesorul Boar a fost numit director adjunct al Colegiului în formare și a fost instalat la Sighetu Marmației.

XII. PRELUAREA ȘI AMENAJAREA SEDIULUI

După îndelungi căutări s-a găsit un sediu adecvat pentru Colegiu, imobilul din strada Iuliu Maniu, nr. 67. A fost amenajată clădirea pusă la dispoziție de Primărie, aflată, la început, într-un grad accentuat de degradare. S-au făcut toate transformările necesare în vederea creării condițiilor optime pentru desfășurarea procesului de învățământ, prin contribuția majoră a Primăriei și sub coordonarea profesorului Boar și a primarului Ioan Bledea. Lucrările au fost executate de firma Prestarea Sighetu Marmației (director Gheorghe Boldur).

Pentru încălzire s-a făcut conectarea la fabrica de mobilă Plimob situată în vecinătate.

După mai multe vizite ale conducătorilor Facultății și Universității, ale comisiilor de autorizare de resort, din cadrul CNEAA s-au obținut toate aprobările necesare pentru funcționare și au fost repartizate locuri pentru concursul de admitere la ambele specializări.

XIII. INAUGURAREA ȘI CONDUCEREA COLEGIULUI

Prima admitere a avut loc în spațiile Liceului Dragoș Vodă, întrucât la clădirea proprie se mai efectuau lucrări.

Colegiul a fost inaugurat oficial la începutul anului universitar 1998-1999 în prezența oficialităților locale, a reprezentanților Facultății și Universității.

Coordonarea generală revenea Universității "Babeș-Bolyai" (rector - prof. dr. Andrei Marga) și Facultății de Geografie (decan - prof. dr. Ioan Mac) a cărei parte componentă erau specializările.

Eu lucram la Facultatea de Geografie și am fost numit director, păstrându-mi norma de bază în toată această perioadă la Cluj-Napoca. Am ținut permanent legătura cu directorul adjunct, profesorul Nicolae Boar, de la Sighetu Marmației și am făcut dese deplasări la Colegiu pentru rezolvarea tuturor problemelor organizatorice și științifice.

A fost absolut necesar ca de la început să se impună ordine, seriozitate și exigență de nivel universitar în toate laturile activității, astfel ca acestea să intre treptat în obișnuința întregii echipe. Toți colegii care s-au titularizat în timp, au contribuit chiar de

lănaugurarea instituției la crearea unei atmosfere propice de lucru. Așa s-a asigurat și încrederea necesară pentru primele serii de studenți și pentru cetățenii surprinși, oarecum, de deschiderea unei asemenea școli superioare în oraș.

XIV. PROFESORII ȘI ACTIVITATEA DIDACTICĂ

Facultățile de Științe Economice, Matematică și Informatică, Litere, Drept, Educație Fizică și Sport au contribuit cu personal didactic prin deplasări periodice, încă din toamna anului 1998, la Colegiu pentru susținerea de cursuri.

Așadar, alături de profesorii menționați mai sus, dintre care mulți predau cursuri la diferite discipline, o serie de alți profesori clujeni, originari din Maramureș, s-au alăturat, în timp, întregii echipe: Dan Petrea, Mirela Popa, Viorel Mih, Radu Lenghel, Mara Gabor, Bogdan Chifor etc.

Alții, din simpatie pentru oameni și pentru regiune, au preluat diferite cursuri la Colegiu: Alexandru Păcurar, Liviu Nicoară, Gheorghe Stăneanu, Magdalena Ghișoiu, Doina Marian, Irimie Popa, Teodor Toadere, Rodica Maxim, Gabriela Rotar, Titus Man, Ciprian Corpade, Ioan Fodorean etc.

STUDENȚII COLEGIULUI ÎN AMFITEATRUL "SIMION MEHEDINȚI"

Profesorilor din Sighetu Marmăției le revin majoritatea activităților, atât didactice, cât și administrativ-manageriale. Pe lângă cei patru titulari: directorul adjunct - lector Nicolae Boar, asistent Marin Ilieș, lector Nela Șteliac, preparator Gabriela Ilieș, mai mulți profesori, cercetători, practicieni, doctori și doctoranzi, sigheteni prin domiciliu sau prin naștere, participă la susținerea activităților de predare. Este vorba despre Alexandru Ilieș - cadru didactic la Universitatea din Oradea, Gheorghe Mihai Bârlea - cadru didactic la Universitatea de Nord din Baia Mare, Mihai Dăncuș - directorul

Muzeului Maramureșean, Mihai Zahoranszky, Eugenia Godja, Nicolae Iuga, Vasile Godja, Dorel Cordoș, Vasile Știopei, Vasile Danci, Ileana Vasilescu, Cupcea Rodica, Anton Fangli, Daniela Neacșu, Silvia Kovacs etc.

Au mai participat la diferite acțiuni de la Colegiu (cursuri, simpozioane, cercetări de teren) profesori din străinătate dintre care amintim pe: Sandy Kennedy (Marea Britanie, pentru cursuri de limba engleză), Sanda Bălescu și Simon Pomel (Franța), Eduard Schulz și Cristoph Waach (Germania), precum și alții din Australia, Tunisia, Polonia etc.

Rectorul Universității, prof. univ. dr. Andrei Marga a vizitat Colegiul și a apreciat pozitiv activitatea geografilor sigheteni. De asemenea, instituția a fost vizitată și de prorectorii Nicolae Bocșan, Mircea Muthu, Simion Șimon și Arpad Neda, de decanii Pompei Cocean și Vasile Chiș, de prodecanii Nicolae Ciangă și Virgil Surdeanu, de cancelarul Liviu Floca, precum și de mulți alți universitari din Cluj-Napoca și din țară.

**VIZITA RECTORULUI ANDREI MARGA
LA COLEGIUL SIGHET**

XV. STUDENȚII ȘI ACTIVITĂȚILE LOR

Studentii provin în majoritate din Maramureș (mai ales din depresiune), dar și din fiecare dintre județele vecine.

Costurile sunt mult mai mici decât cele pe care le presupune deplasarea în alte centre universitare. Pe lângă bursele de stat, chiar de la început a fost oferită o bursă din partea doamnei notar Steluța Bleda, pentru cel mai bun student.

Posibilitatea de a studia la Sighetu Marmăției pentru tinerii de la nord de Tisa nu a fost încă valorificată. Îmi exprim speranța că se va folosi și această oportunitate, imediat după darea în folosință a podului rutier dintre Sighetu Marmăției și Solotvina (Slatina).

Studentii Facultății de Geografie au urmat cursuri de geografie, turism, economie, informatică, matematică, drept, cadastru, arhitectură, etnografie, limbi străine și multe altele, primind importante cunoștințe pentru viitoarea profesie și pentru viață. Și-au format importante deprinderi pentru a obține informația atât de necesară astăzi. Cine nu știe să descopere calea spre informație nu poate beneficia de progresele umanității înregistrate de secole și milenii!

Ei au știut să se conecteze la rețele europene și mondiale academice, studențești și de tineret. Cu toții sunt la curent cu o mulțime de date actuale accesate prin Internet.

STUDENȚII COLEGIULUI ÎN LABORATORUL DE INFORMATICĂ ȘI CARTOGRAFIE

De asemenea, au câștigat prin concurs burse în țări ale Uniunii Europene, unde au dobândit o nouă experiență.

Mulți și-au găsit locuri de muncă în domeniul pregătirii lor sau în domenii apropiate, unii chiar din timpul studenției.

În decursul anilor au fost organizate aplicații practice comune, ale studenților clujeni și sigheteni, în multe părți ale țării, vizite de documentare în unități de profil, cu participarea cadrelor didactice și cercetătorilor din ambele centre universitare. Astfel, s-au amplificat legăturile, colaborările și schimburile permanente de idei.

Întrucât au obținut rezultate remarcabile, merită amintite cele două șefe ale primei promoții: Cristina Korut, la Gestiune economică și teritorială și Livia Petreuş, la Geografia turismului.

XVI. UNIVERSITĂȚI EUROPENE DE VARĂ ȘI DE IARNĂ ORGANIZATE DE STUDENȚI

Studentii s-au înscris în Asociația Europeană de Geografie, pentru studenți și tineri geografi (EGEA) și în Asociația Studenților Europeni (AEGEE), participând la diferite activități în Olanda, Italia,

Polonia și în multe centre universitare din țară, la sesiuni, simpozioane și cursuri de vară.

Ei au organizat la Sighetu Marmăției acțiuni la nivel continental, mult apreciate de către participanții din mai multe țări europene și amplu relatate în presă (școli și cursuri de vară și de iarnă, întâlniri, dezbateri, consfătuiri etc.).

Universitatea de vară AEGEE, ediția a VII-a, din august 2000, cu o bogată participare internațională, a avut drept tematică "Vechi tradiții românești pe axa Cluj-Napoca - Târgu Mureș - Sighetu Marmăției" și a fost organizată de studenții din cele trei centre universitare.

Coordonatoarea activităților din partea Colegiului a fost Maria Lăzăroi, președinta antenei (filialei) AEGEE din Sighetu Marmăției.

În Maramureș au fost vizitate Mănăstirea Bârsana, Cimitirul vesel de la Săpânța, stațiunile Borșa și Ocna Șugatag etc.

Această manifestare a fost caracterizată drept "una dintre cele mai reușite ediții ale Universităților de vară AEGEE. Studenții organizatori din cadrul celor trei antene AEGEE le-au pregătit participanților vizite de documentare la gospodării specifice românești, la biserici și mănăstiri vestite din Maramureș și Bucovina, la muzee etnografice și de istorie. Ospitalitatea și bunătatea omului de la sat s-au dovedit încă o dată, au înveselit și au fascinat grupul nostru de prieteni atât de diferiți, care au venit aici pentru a ne cunoaște tradițiile" (Laura Bocu, Adevărul de Cluj, 2000).

Universitatea de iarnă a fost organizată de studenții sigheteni în același an, în perioada Crăciunului, când are loc festivalul de datini și obiceiuri de la Sighetu Marmăției. Ea a întregit cu aspecte inedite experiența câștigată de participanți la manifestarea din vară.

STUDENȚII COLEGIULUI ÎN PRACTICĂ LA CLUJ-NAPOCA

XVII. SIMPOZION NAȚIONAL DE GEOMORFOLOGIE LA SIGHETU MARMAȚIEI

În septembrie 2000 a avut loc, la sediul Colegiului, Simpozionul Național de Geomorfologie, ediția a XVIII-a, cu participarea unui număr mare de geografi români și străini.

A urmat de o interesantă aplicație de teren pe traseul: Sighetu Marmăției – Ocna Șugatag – Bârsana – Ieud – Săcel – Izvoru Albastru al Izei – Săcel – Moisei – Vișeu de Sus – Petrova – Pasul Hera – Valea Tisei – Sighetu Marmăției.

Principalele popasuri, cu vizitarea unor obiective naturale și antropice au fost: la Muzeul Satului Maramureșean în aer liber; la stațiunile Ocna Șugatag; Mănăstirea Bârsana; bisericile de lemn de la Ieud (din deal și din șes); Dealu Moiseiului (între Săcel și Moisei); Cabana de la Izvoru Albastru al Izei; Pasul Hera etc.

XVIII. ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ

Activitatea științifică a cadrelor didactice este remarcabilă. Ea se încadrează în tematica generală a Facultății de Geografie, dar există multe acțiuni și teme de cercetare distincte.

În ultimii ani, Facultatea de Geografie a Universității “Babeș-Bolyai” a elaborat numeroase studii, aducând venituri importante instituției și contribuind la dezvoltarea localităților și județelor din Transilvania.

Amintim doar două dintre acestea. Primul a fost deja finalizat și cuprinde Planul de amenajare a teritoriului interjudețean al Regiunii de Dezvoltare Nord-vest.

Al doilea, Planul de amenajare a întregii regiuni este în lucru. Sunt prevăzute importante lucrări de punere în valoare a resurselor, de realizare a unor dotări benefice pentru județul Maramureș.

De asemenea, a început, în cadrul Facultății și Colegiului, realizarea unei bănci de date pentru toate localitățile, în vederea

elaborării unor studii practice de amănunt (geografice, urbanistice, turistice etc).

Iată deci, că geografii se implică activ în viața și în dezvoltarea regiunii. Absolvenții de la gestiunea teritoriului vor putea participa și ei la realizarea de proiecte folositoare spațiului în care trăiesc.

În urma acumulării unei importante experiențe didactice și științifice, teoretice și practice, psiho-pedagogice și metodice, cadrele didactice și studenții de la Colegiul Universitar Sighetu Marmației au publicat zeci de lucrări și studii științifice, au participat la sesiuni și simpozioane, la stagii de pregătire în țară și în străinătate, la acțiuni academice și studentești.

Au fost editate mai multe hărți ale orașului și regiunii, s-au deschis agenții de turism, ca urmare a instrucției și educației oferite de Colegiu.

Au fost câștigate granturi, prin competiție, la Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS).

Primele direcții majore de cercetare la Colegiu au fost în domeniile: geografia turismului, cartografie turistică, geografie regională, geografie politică, etnografie, geografie fizică și umană, geografia ruralului, amenajarea teritoriului etc.

Lucrările publicate sunt multiple. Spațiul nu ne permite enumerarea lor. Amintim doar faptul că tezele de doctorat ale cadrelor didactice titulare la Colegiu se referă la Maramureș, Oaș, regiunea transfrontalieră româno-ucraineană și la costurile de producție în industria textilă.

XIX. CONTRIBUTIA GEOGRAFILOR LA ÎNFIINȚAREA SPECIALIZĂRII UNIVERSITARE INSTITUTORI – LIMBA ENGLEZĂ

S-au făcut numeroase eforturi, îndeosebi din partea geografilor, pentru ca să nu se piardă oportunitatea înființării în oraș a unei secții pedagogice universitare, în anul 1999.

Am intervenit personal, în calitate de director al Colegiului, pe lângă toate instituțiile și persoanele care puteau contribui la punerea în practică a acestei dorințe generale. Era cunoscut faptul că aici funcționa una dintre cele mai bune școli din nordul țării, cu tradiție în domeniul pedagogic.

În ciuda unor dificultăți artificial create, în octombrie 1999, s-a reușit să se deschidă specializarea de Istitutori-limba engleză.

A fost accelerată puternic activitatea acesteia prin cooptarea, după un timp, a unor cadre didactice dinamice și valoroase, prin atragerea studenților în acțiuni comune cu cele ale geografilor și, mai târziu, prin numirea ca director de studii și la această specializare a profesorului Nicolae Boar.

XX. CONCLUZII ȘI GÂNDURI PENTRU VIITOR

Prin înființarea Colegiului s-a creat șansa și onoarea ca tinerii maramureșeni care, din anumite motive, nu puteau sau nu doreau să urmeze cursuri la mare distanță de domiciliu, să se poată număra, în orașul lor, printre studenții uneia dintre cele mai prestigioase universități din Europa, să trăiască în adevăratul spirit de studiu, de informare, de gândire și de comportament al Universității, al Maramureșului și Ardealului.

Colegiul a devenit loc de informare și de documentare geografică și turistică, pentru învățământ, relații internaționale studențești, consultanță în probleme practice din teritoriu și, de multe ori, punct de întâlnire pentru intelectualii maramureșeni.

În viitor va trebui să se creeze condiții pentru înființarea de noi specializări (cadastru, știința mediului, informatică, istorie, etnologie, limbi de mare circulație, drept etc.), unele chiar de patru ani (învățământ de lungă durată) care, în timp, să se poată transforma în facultăți componente ale unei universități în Sighetu Marmației.

Se preconizează, de asemenea, înființarea în regiune, a unei stațiuni de cercetare a Universității. Ea va avea profil complex și va funcționa și ca bază de practică pentru studenți, centru de conferințe, simpozioane și școli de vară, loc de recreere și de creație pentru profesori, cercetători și studenți. A fost aleasă o ambianță peisagistică plăcută și liniștitoare pentru a accelera și diversifica activitățile de explorare și de cunoaștere a acestor ținuturi mult apreciate de vizitatori.

Oamenii din această parte a țării, ca dealtfel, toți locuitorii planetei noastre, au dreptul la cât mai multă bunăstare. Se poate ajunge la ea prin instrucție și educație.

Autoritățile locale au obligația morală de a pune la dispoziție infrastructura majoră (clădiri). Asigurarea cu personal didactic, partea științifică și dotarea laboratoarelor revin Universității.

Un nou pas în față este necesar și urgent în învățământul universitar sighetean! Geografii pot contribui în bună măsură la acesta. Orașul trebuie să susțină acțiunea!

Așadar, activitățile organizate de geografi la Sighetu Marmației și în împrejurimi au fost multiple. Ele au dat deja rezultate notabile. Mulți dintre geografii sigheteni sunt încă în formare. De aceea, probabil, pe viitor, în activitatea lor, vor apărea și alte aspecte noi. Este, în cea mai mare parte, meritul unor cadre didactice locale care, cu ani în urmă, au descoperit în elevii din școli și licee pe geografii sigheteni de ieri și de azi. În acest sens, merită evidențiată din nou activitatea de decenii a profesorilor Gheorghe Vornicu, Alexandru Diaconescu (Meiță) și Nicolae Boar.

COMISIA DE AUTOEVALUARE LA ÎNFIINȚAREA SPECIALIZĂRII DE GEOGRAFIA TURISMULUI

Din partea Facultății de Geografie,

Din partea Consiliului Local al
Municipiului Sighetul Marmăției,

Decan,
Prof. univ. dr. ION MĂC.

Primar,
Ing. ICĂN BLEDEA

Prof. univ. dr. POMPEI CECILIAN

Președintele Comisiei de Cultură
și Învățământ,
Prof. drd. NICOLAE IUGA

As. univ. drd. NICOLAIE
HODOR

Prof. gr.I ALEXANDRU
DIACONESCU

Dr. MIHAI DÂNCUS
Directorul Muzeului
Maramureșan

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Boar N., (2000), Mutații în turismul maramureșean, Geographica Timisiensis, vol. VIII-IX (1999-2000), Timișoara.
2. Dăncuș M., (2000), Muzeul etnografic al Maramureșului, Sighetul Marmăției.
3. Dermer I., (1927), Note de geografie economică și date statistice asupra județului Maramureș, în "Buletinul Societății Regale Române de Geografie", XLVI, M. O. "Imprimeria Națională", București.
4. Filipașcu Al., (1940), Istoria Maramureșului, Tipografia ziarului "Universul", București.
5. Giurescu C. C., (1994), Cinci ani și două luni în penitenciarul de la Sighet, Edit. Fundației Culturale Române, București.
6. Hodor N., Țiplea V., (manuscris), Contribuția profesorului Tiberiu Morariu la studiul Maramureșului, în curs de apariție în vol. "Tiberiu Morariu – magistrul Școlii geografice clujene", Edit. Presa Univ. Clujeană.
7. Hodiș D., (1929), Starea actuală a economiei rurale în Maramureș, Teză de specializare la Academia de Înalte Studii Agronomice, Cluj.
8. Iacob Gh., (1960), Contribuții la studiul geografic al Maramureșului, În Natura, nr. 6, București.
9. Iacob Gh., (1986), Coordonate geografice privind dezvoltarea economico-socială a municipiului Sighetu Marmăției, în Terra, nr. 2, București.

10. Iacob Gh., (1995), Țara Maramureșului – străveche vatră de locuire, cultură și civilizație românească, Lucr. Sem. Geogr. "D. Cantemir", nr. 11-12, Univ. Al. I. Cuza, Iași.
11. Iacob Gh., (1995), Repere geografice privind revitalizarea economiei Maramureșului, Studii și cercet. de Geogr. XLI, București.
12. Ilieș M., Ilieș Gabriela, Boar N., Dăncuș M., Ilieș Al., Vlaicu Ioana, Popșa Daniela, (2000) Descoperă Sighetu Marmației, Hartă turistică și text, Edit. Marinex, Baia Mare.
13. Ilieș M., Ilieș Gabriela, Boar N., Ilieș Al., Dăncuș M., Hodor N., Vlaicu Ioana, Popșa Daniela, (2001), Zona etnografică Maramureș, Hartă turistică și text, Edit. Univ. Oradea.
14. Ilieș M., Ilieș Gabriela, (2001), Țara Oașului și Țara Maramureșului – câteva aspecte geografice comparative, Revista Muzeului Maramureșului din Sighetu Marmației.
15. Kubijovic Vl., (1934), Păstoritul în Maramureș, în "Buletinul Societății Regale Române de Geografie", LIII, M. O. "Imprimeria Națională", București.
16. Lenghel Izanu P., Dermer I., (19??), Geografia Județului Maramureș pentru cursul primar, Editura "Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș", Sighet.
17. Marin I., Dermer I., (1933), Maramureșul românesc. Studiu geografic, Editura "Cartea Românească", București.
18. Marina M., (1939), Maramureșul. Necesități și remedii, Tipografia "Renașterea", Cluj.
19. Meruțiu V., (1929), Județul Maramureș, "în Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat – evoluția teritorială", din "Lucrările Inst. de Geografie al Univ. din Cluj", Institutul de Arte grafice "Ardealul", Cluj.
20. Mihăilescu V., (1927), Congresul profesorilor de geografie din România ținut la Sighetul Maramureșului în zilele de 6-9 septembrie 1926, în Buletinul Soc. Reg. Rom. de Geografie, T. XLV, 1926, Atelierele SOCEC&Co., Soc. Anonimă, București.
21. Mihăilescu V., (1963), Carpații sud-estici, Edit. Științifică, București.
22. Mihalyi de Apșa I., (1900), Diplome maramureșene din secolele XIV și XV, Tipografia "Mayer și Bergner", Maramureș-Sighet.
23. Morariu T., (1931), Câteva contribuțiuni la oieritul evreilor maramureșeni, în "Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj", vol. IV, (1928-1929).
24. Morariu T., (1934), Noi contribuțiuni la păstoritul evreilor maramureșeni, în "Stâna – organ al oierilor din întreaga țară", nr. 9 și 10, Sibiu.
25. Morariu T., (1937 a), Vieața pastorală în Munții Rodnei, "Societatea Regală Română de Geografie", în "Studii și cercetări geografice", Atelierele Socec et Co., București.

26. Morariu T., (1937 b), Contribuțiuni la aprinderea "focului viu" în Ardeal, Maramureș și Bucovina, în "Anuarul Arhivei de Folclor a Academiei Române", IV, Institutul de Arte Grafice "Ardealul", Cluj.

27. Morariu T., (1937 c), Obiceiuri, credințe și superstiții legate de "focul viu", în "Freemătul școalei", nr. 1-2, Tipografia "Cartea Românească", Cluj.

28. Morariu T., (1939), Țara Maramureșului în lumina literaturii științifice, în "Gazeta Ilustrată", nr. 9-10, Tipografia "Renașterea", Cluj.

29. Morariu T., (1941), Focul viu, în "Enciclopedia turistică românească - Calendar turistic", vol. VIII, Editura "Cartea Românească", București.

30. Morariu T., (1942 a), Maramureșul în organismul etnic și politic al Țării Românești, în "Buletinul Societății Regale Române de Geografie", an LX, 1941, M. O. "Imprimeria Națională", București.

31. Morariu T., (1942 b), Elementul germanic în Transilvania, în "Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj", vol. VII, Timișoara.

32. Morariu T., (1942 c), Păstoritul în Alpii francezi și în Carpați, în "Sociologie românească", Anul IV, nr. 7-12, București.

33. Morariu T., (1942 d), Die Maramureș ein Rumanisches Kerngebiet, "Dacia Bücher", București.

34. Morariu T., (1942 e), Distribuția geografică a populației Transilvaniei, Banatului și Crișanei în 1930, în "Revista Geografică Română", Anul IV, fasc. I și II-III, 1941, București.

35. Morariu T., (1943) Stâna păstorească, în "Enciclopedia turistică românească - Calendar turistic", Editura "Cartea Românească", vol. X, București.

36. Morariu T., (1944 a), Emigrări maramureșene în Transilvania, în "Transilvania - revistă lunară de cultură, organ al ASTREI", Tipografia "Dacia Traiană" S. A., Sibiu.

37. Morariu T., (1944 b), Filipașcu Al., Maramureșul, în "Bibliotheca Rerum Transylvaniae", Sibiu (recenzie).

38. Morariu T., (1944 c), Stâne în Carpații României, în "Știință și progres", Revista științifică a liceelor militare, Anul IX, nr. V-VI, Târgu Mureș.

39. Morariu T., (1944 d), Transilvania și Maramureșul, în "Viața și cultura", nr. 2, Colecția "Transilvania și celelalte provincii românești", Sibiu.

40. Morariu T., Savu Al., (1954), Densitatea rețelei hidrografice din Transilvania, Crișana, Maramureș, în "Probleme de geografie", vol I, Editura "Academiei", București.

41. Morariu T., Savu Al., (1956), Regiunile hidrografice ale Transilvaniei, în "Buletin Științific", Secția geologie-geografie, tom. I, nr. 3-4, București.

42. Morariu T., (1963), Câteva contribuțiuni la migrațiile pastorale actuale din R. P. R., în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei" pe anii 1959-1961, Cluj.
43. Tiberiu Morariu, Membru corespondent al Academiei, (1979) – Titluri și lucrări (1928-1979), Cluj-Napoca.
44. Pop M., (1929), Românii din Cehoslovacia, în "Graiul Românesc", III, 1, București.
45. Posea Gr., Moldovan C., Posea Aurora, (1980), Județul Maramureș, Colecția "Județele patriei", Edit. Academiei, București.
46. Roșca N., (1998), Închisoarea Elitei Românești, Editura Gutinul, Baia Mare.
47. Vornicu Gh., (1927), O caracterizare generală a Maramureșului, în "Buletinul Societății Regale Române de Geografie", XLVI, M. O. "Imprimeria Națională", București.
48. Vornicu Gh., (1929), Maramureșul, Editura "Cartea Românească", Biblioteca "Cunoștinți folositoare", București.
49. xxx Adevărul de Cluj din 8 august 2000, p. 5 , Cluj-Napoca, Universitatea de vară itinerantă și-a deschis porțile, "Vechi tradiții românești pe axa Cluj-Napoca, Târgu Mureș, Sighetu Marmăției", (articol de Laura Bocu),
50. xxx Adevărul de Cluj din 4 septembrie 2000, p. 5 , Cluj-Napoca, Prieteni AEGEE, prieteni AEGEE... seriozitate și spirit studențesc (articol de Laura Bocu).
51. xxx The 18th Symposium of Geomorphology. Sighetu Marmăției, 28-30 September 2000. Abstract Book.

Prof. PAMFIL BILȚIU
Baia Mare

După eliberare, odată cu preluarea puterii de către regimul comunist, cultura a căpătat o atenție aparte, devenind un puternic instrument de propagandă. Ea era indestructibil legată de „*ridicarea conștiinței politice a maselor, în scopul înțelegerii transformărilor sociale și istorice din patria noastră, de întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea, pentru ca individul să participe conștient la munca de construcție și organizare a vieții noi, a unei noi ere*”.

Cultura mergea în tandem cu politica și ideologia regimului. Imediat după eliberare, o serie de organizații de masă, precum „*Frontul Plugarilor*”, „*Tineretul progresist*”, „*Uniunea femeilor antifasciste*”, „*Apărarea patriotică*” desfășurau o largă activitate politico-ideologică și de culturalizare a oamenilor muncii, folosindu-se, diferențiat, o gamă largă de mijloace de propagandă cultural-educativă¹.

În scopul intensificării muncii culturale, era nevoie de noi organizații și foruri, după dispariția celor ante și interbelice, cum au fost „*Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș*”, „*Societatea „Dragoșiana*”, „*Asociația Presei din Maramureș*”, „*Harmonia*”, etc care să reînvie tradiția culturală bogată a Maramureșului, perturbată grav de cel de-al doilea război mondial, care a culminat cu ocuparea vremelnică a Ardealului de Nord de către Ungaria horthistă.

Drept urmare, din inițiativa unor intelectuali sigheteni, ia ființă Ateneul popular „*Lucrețiu Pătrășcanu*”, în capitala Maramureșului. I s-a dat acest nume deoarece omul politic, savantul și patriotul a fost alături de Maramureș în momentele lui cele mai grele, trimițând ajutoare, mai ales grâu. S-a cerut acordul de la Lucrețiu Pătrășcanu ca acest nou for înființat să-i poarte numele.

După o scurtă vreme, omul politic a dat răspuns favorabil, mulțumind pentru acest semn de prețuire, venit din partea maramureșenilor. Era un semn de cinstire și de atașament².

Ateneul cultural sighetean era destinat să fie forul județean care să organizeze întreaga muncă culturală a Maramureșului. Drept urmare își propune obiective îndrăznețe, chiar de la început, între care organizarea de secțiuni în toate cele patru plase ale județului de atunci, precum și biblioteci în cele mai importante comune maramureșene³.

În contextul aceleiași politici, se miza pe antrenarea la activitatea culturală a naționalităților conlocuitoare, în scopul realizării

acelui front comun de acțiune, în care scop s-au înființat formații artistice ale naționalităților maghiare și ucrainiene, prin care s-a tins spre antrenarea unui număr mai mare de intelectuali și o folosire mai bună a potențialului artistic și cultural al județului.

Deși consiliul de conducere era format din reprezentanți ai organizațiilor democratice de masă, în condițiile social-economice grele ale anilor 1945-1946, programul de activități grandios al Ateneului Lucrețiu Pătrășcanu nu fost înfăptuit decât în mică măsură⁴.

Drept urmare, după o acitivitate, redusă ca diversificare, de mai bine de un an, viața acestei instituții culturale intră într-o nouă etapă, odată cu reorganizarea lui, soldată cu alegerea unui nou comitet, avându-l în frunte pe profesorul Gheorghe Dăncuș.

Potrivit documentelor vremii, în noua conducere sunt promovați fruntași ai vieții culturale din Județul Maramureș, precum învățătorul Teodor Borca, profesor Mihai Tomoioagă, Dr. Mihai Pop, medicul primar al județului, Gheorghe V. Hanganu, profesor, Prof. Olga Coman, Nicolae Vnacea, prefectul județului, Iuliu Marchiș, Ion Berinde, inspector școlar județean, Dr. Sever Roxin, prof. Aurel Coman și Petre Lenghel-Izanu, inspector școlar⁵.

Gh. Dăncuș, în anii când se afla la conducerea Ateneului L. Pătrășcanu.

Conform statutelor, votate în adunarea de reorganizare, scopul Ateneului ne apare limpede precizat. Lui îi revenea „menirea de a ridica nivelul cultural al poporului maramureșean, prin difuzarea culturii în masele populare”. Instiuția reorganizată își propunea un obiectiv de mare importanță și bine gândit, „colaborarea cu toate asociațiile culturale din județ, sprijinirea și coordonarea tuturor inițiativelor și acțiunilor culturale”.⁶

În noua structură organizatorică Ateneul s-a deschis la 2 noiembrie 1947, în cadrul unui festival artistic. La festivitate a vorbit Nicolae Vancea, prefectul județului, care a subliniat rosturile și importanța acestui for cultural. Programul ce a urmat a cuprins un concert de muzică instrumentală susținut de Orchestra Ateneului condusă de Al. Pereni, piese corale interpretate de corul condus de Gh. Hanganu și muzică populară⁷.

Noua structură organizatorică se datorează lui Gheorghe Dăncuș, om întreprinzător, care a urmărit să cuprindă în activitatea instituției întreaga sferă a vieții culturale maramureșene. În acest scop a constituit șase secțiuni, având în frunte câte un responsabil :

Cămine culturale, cor și orchestră, teatru, dansuri, Cercul de studii și bibliotecă.⁸

Ateneul înregistrează, de la început rezultate pe linia diversificării activității la care sunt antrenați toți intelectualii din județ. O dovadă pe această linie ne-o slujește Cercul de Studii, care de fapt a fost o revitalizare a aceluiași cerc care a funcționat în cadrul Asociației Presei din Maramureș, datorită succesului de care s-au bucurat acțiunile din cadrul lui în rândul publicului sighetean.

Subiectele conferințelor, tematica acestora erau menite a sluji și politiciii și ideologiei vremii. Titlurile sunt concludente : „*Industria grea - baza ridicării economice a României*”, „*Să pășim pe drumul refacerii economico-sociale a județului*”. Au existat și teme științifice: „*Evoluția omului primitiv și a familiei*”. Unele teme țin de propaganda pro - sovietică a acelor vremuri: „*Educația în U.R.S.S.*”, „*Despre Revoluția socialistă din octombrie*”. N-a lipsit nici propaganda ideologiei marxist-leniniste, dovadă teme precum „*Lenin și proletariatul*”. În agenda de lucru a cercului figurau și teme filozofice de actualitate „*Existențialismul – un nou curent filozofic*”. În acord cu personalitatea și pasiunile sale, Gh. Dăncuș a introdus, în ședințele cercului, expuneri pe teme de etnografie și folclor, literatură, unele prezentate de el însuși.

Din cele notate de Ion Berinde, activitatea literară capătă în cadrul Cercului de studii un interes aparte, convins asupra importanței acesteia pe linia educației estetice a celor mulți. El a știut gândi, s-a știut opri la forme și mijloace, care să sporească atractivitatea acțiunilor în vederea atingerii scopului urmărit. În afara recenziilor, menite a informa și atenționa publicul asupra aparițiilor editoriale de valoare, Gheorghe Dăncuș a organizat seri de muzică și literatură, procese literare ce au constituit acțiuni mult savurate de publicul sighetean. Tipic în acest sens a fost „*Procesul lui I.L. Caragiale*”, avându-l ca acuzator pe Eugen Baias, iar ca apărător pe Ion Berinde.⁹ După modelul fostului Cerc de studii, conferințele erau urmate de discuții, care animându-se adesea, făceau ca acțiunile să devină antrenante și eficiente.

Presa locală chiar sublinia acest gen de activitate atractivă. „*Conferințele săptămânale ale Cercului de studii, urmate de discuții interesante și educative, au stârnit un viu interes în publicul iubitor de cultură și artă*”.¹⁰ Într-un alt număr de gazetă se sublinia că „*acest cerc ține ședințe în fiecare săptămână și atrage un număr tot mai mare de intelectuali. Datorită faptului că subiectele sunt supuse unor discuții contradictorii, unde fiecare își poate afirma punctul de vedere al său – se formează astfel critici ample și fondate, precum și un schimb de idei și experiență, care imprimă ședințelor de lucru un caracter viu și dinamic*”.¹¹ Din aceeași nevoie de diversificare a

muncii culturale, Gh. Dăncuș a introdus în cadrul cercului de studii simpozioane, întâlniri cu personalități politice și literare.

Muzica a stat și ea în atenția *Ateneului Lucrețiu Pătrășcanu*. Aflăm tot din presă că în 1947 Sighetul „*primește cu o deosebită satisfacție vestea înființării unei orchestre de salon, care funcționează în cadrul Ateneului*”. Semnatarul articolului consemnează aportul Conducerii Ateneului, în privința bunei organizări a orchestrei, prin recrutare de instrumentiști și partituri. Cu același prilej se face un apel la „*amatorii care doresc să-și cultive talentul*” ca „*să intre în rândurile ei*”, ca „*să poată întări orchestra, spre a putea răspunde la exigențele publicului*”¹².

Orchestra avea în componența ei peste 20 de instrumentiști, recrutați din rândul profesorilor de muzică sau din rândul amatorilor pasionați și era condusă de Alexandru Pereni, un om inimos.¹³ Orchestra a căutat de la început să răspundă menirii sale, făcându-și apariția în public în concert, străduindu-se să-și ridice calitatea interpretativă. Aflăm că în concertul dat alături de Corul Ateneului, a reușit să redea integral profunzimea și amploarea muzicii lui Giuseppe Verdi, G. Bizet, W. A. Mozart.¹⁴ Orchestra a fost folosită și în privința inițierii muzicale. Unele concerte au fost precedate de prezentări, pentru a-i facilita publicului înțelegerea pieselor muzicale.

Pe linia activității muzicale Ateneul a înscris și alte contribuții. Merită amintită înființarea *Școlii de muzică*, sub egida acestei instituții, condusă de Petru Dreab. În afara rolului ce l-a jucat pe linia încurajării și formării tinerelor talente, corpul profesoral și-a adus aportul și la instruirea unor formații de amatori din oraș. Totodată cadrele didactice ale școlii au organizat programe artistice la care au participat unii artiști interpreți invitați.¹⁵

Convins de valențele educative ale muzicii, Ateneul a avut meritul de a încuraja muzica corală, prin înființarea unui cor mixt care, prin munca pasionată a harnicului dirijor Petru Dreab, a obținut succes de răsunet pe plan național. Succesele corului au generat organizarea formațiilor de acest gen și în întreprinderi și instituții.

Grija pentru diversificarea și intensificarea activității culturale s-a materializat și în alte realizări, între care și organizarea unui ansamblu muncitoresc masiv, prin contopirea mai multor echipe artistice din oraș. Ansamblul urma să aibă patru secții: *cor, orchestră, balet, dans* fiind conceput ca unul de ținută, cu activitate permanentă, numai că lipsa condițiilor materiale din acel moment, a dus la sistarea lui în 1949.¹⁶

În contextul muncii culturale a Ateneului, bibliotecii i s-a rezervat importanța ei. Prin presa locală se lansează diferite apeluri pentru a atrage atenția factorilor responsabili pe această linie și a publicului. Gheorghe Dăncuș sublinia nevoia acută a unei biblioteci publice. Într-un articol menționează că, în acest scop, s-au asociat

trei instituții publice: ARLUS, Cercul civilo-militar și Ateneul popular pentru a putea deschide un club și o bibliotecă.

La puțină vreme după lansarea inițiativei, Ion Berinde intervine în presă pentru a o susține, subliniind laconic rostul unei atari inițiative. *„Biblioteca publică pentru cetitorul de azi ar însemna o necesitate sufletească. Biblioteca publică pentru cetitorul de azi ar însemna primul pas spre o lume spirituală mai superioară, mai umană, mai ideală”*.¹⁷

Cel mai însuflețit apel, lansat de Gh. Dăncuș pentru înființarea unei biblioteci, apare la 1 iunie 1947, din care rezultă că biblioteca publică era mai mult decât oricând necesară, datorită și conjuncturii politico-sociale de atunci. *„Acum, după atâția ani, în noile împrejurări, când masele populare s-au descătușat și au intrat în arena publică, când bunurile materiale și culturale nu mai sunt rezervate pentru o clică privilegiată, ci stau la dispoziția tuturor, când participarea la viața politică este un drept și o datorie a tuturor cetățenilor, când toți participanții la această viață au nevoie să-și ridice, nu numai bunăstarea materială, ci și nivelul cultural și politic al maselor, biblioteca este nu numai pentru delectare cum se înțelegea în trecut”*.¹⁸

În concepția lui Gh. Dăncuș o bibliotecă, ca să poată răspunde rosturilor ei, avea nevoie *„de un fond enciclopedic, pentru a putea răspunde cerințelor școlare, deci să fie înzestrată cu cărți, studii, reviste, tot felul de material documentar, instructiv, educativ, din toate domeniile și referitor la toate profesiunile”*.¹⁹

Considera că o bibliotecă trebuia *„ținută la curent cu ultimele noutăți, ceea ce dorește și cere publicul de mai multă vreme”*. Pentru înzestrarea bibliotecii, Gh. Dăncuș a căutat soluții variate, între care a mizat pe sprijinul editurilor din țară, a unor instituții publice, asociații culturale din țară și din capitală, chiar întreprinderi economice și persoane fizice din diverse colțuri de țară, precum și la autori dispuși să doneze din tipăriturile lor. El se adresa *„la toți oamenii de bine, la toți cei cu dragoste e cultură, să-și dea obolul lor, mai mare sau mai mic, după posibilitate, pentru procurarea cărților și revistelor necesare măcar unui început de drum ducător către ținta urmărită”*. Cărțile donate urmau să servească *„ca punct de plecare”*.²⁰

Apelul și strădaniile lui nu au rămas zadarnice, întrucât biblioteca publică, chiar dacă la început modestă, s-a deschis la 17 mai 1947, cu prilejul inaugurării Clubului unificat al Ateneului popular, al Cercului civilo-militar al Filialei ARLUS.²¹ În constituirea fondului, s-a pornit de la cărțile din inventarul fostei biblioteci a Asociației Presei din Maramureș, care fusese dizolvată, ca urmare a sprijinului acordat de către Ion Berinde, ultimul ei președinte.

Treptat zestrea de cărți a bibliotecii publice s-a îmbogățit, prin acordarea unor fonduri pentru achiziții, cât și prin recuperarea

rămășițelor unor vechi biblioteci sau donații de la persoane particulare. În 1948-1949, când datorită subvențiilor primite, s-a reușit achiziționarea noutăților editoriale apărute, fondul acestei biblioteci s-a îmbogățit substanțial. Prin mutarea ei în noul sediu, în incinta Palatului cultural, au fost create condiții mai bune pentru organizarea sălii de lectură, unde publicul sighetean putea să consulte și ziare și reviste.²²

În privința asigurării legăturii publicului sighetean cu cartea, Ateneul a avut în grijă și cartierele marginase ale orașului. Prin intervenții repetate, Ministerul artelor a înzestrat cu câte-o bibliotecă căminele culturale ale acestor cartiere.²³

Meritele pe linie culturală ale acestei instituții sunt puse mereu în evidență în presa locală. La puțină vreme după înființare, „*Graiul Maramureșului*” sublinia astfel meritele Ateneului. „*Prin înființarea Ateneului „Lucrețiu Pătrășcanu”, s-a creat în Maramureș o mișcare culturală progresistă, menită să restabilească valorile și adevărurile permanente ale artei și culturii, precum și încrederea în forțele de muncă și creație ale omului. Înțelegând rolul culturii în viața socială, Ateneul „Lucrețiu Pătrășcanu” acționează cu tot entuziasmul pentru ridicarea nivelului de viață culturală a județului nostru. Deși de curând întemeiată, această instituție desfășoară o vie și amplă activitate, bazată pe principiile noii democrații și pe realismul consistent și creator. Este și explicația chemării firești adresată către toți intelectualii progresiști, chemați să-și dea aportul activ la acțiunea întreprinsă de acest așezământ pentru înjghebarea unei culturi puse în slujba păcii și progresului*”.²⁴

Articolul subliniază rosturile Ateneului cu limpezime, chiar dacă o face în deplin acord cu ideologia guvernului de atunci. „*Prin noi s-a creat și la noi războiul culturii, integrându-se în procesul revoluției culturale din țara noastră. Prin această mișcare culturală poporul maramureșean a făcut un pas important spre ieșirea din starea de înapoiere spirituală, în care zăcuse de multă vreme*”.²⁵

Reiese limpede că prin diversificarea, dezvoltarea muncii culturale, prin mobilizarea forțelor artistice din oraș, inclusiv cea a naționalităților conlocuitoare, Ateneul popular „Lucrețiu Pătrășcanu” a constituit un punct nodal al mișcării cultural-artistice din Maramureș în anii imediat de după eliberare.

NOTE:

¹ Nandor Katz, Ateneul Lucrețiu Pătrășcanu. Comunicare ținută la simpozionul "Ateneul popular Lucrețiu Pătrășcanu", Sighetul Marmăției, 1978. Arhivele Naționale, Filiala Sighetul Marmăției.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Ateneul popular "Lucrețiu Pătrășcanu", în "Graiul Maramureșului", 13 aprilie, 1947.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ion Berinde, Gheorghe, Dăncuș. Schiță de profil. Comunicare ținută la Festivalul datinilor și obiceiurilor laice de iarnă, Sighetul marmăției, 1976. (Manuscris).

¹⁰ Nandor Katz, Op. cit.

¹¹ "Graiul Maramureșului", XVI, nr. 28, 12 octombrie 1947.

¹² "Graiul Maramureșului", XVI, nr. 14, 15 iulie 1947.

¹³ Nandor Katz, Op. cit.

¹⁴ "Graiul Maramureșului", XVI, nr. 38, 24 decembrie 1947.

¹⁵ Nandor Katz, Op. cit., p. 5.

¹⁶ "Graiul Maramureșului", nr. 1, 29 ianuarie 1949.

¹⁷ "Graiul Maramureșului", 13 aprilie 1947.

¹⁸ Pentru o bibliotecă publică, în "Graiul Maramureșului", XVI, nr. 12 iunie, 1947.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ "Graiul Maramureșului", nr. 7, 13 mai; Nr. 10, 18 mai; Nr. 11, 25 mai 1947

²² Nandor Katz, Op. cit.

²³ "Graiul Maramureșului", nr. 28, 10 iulie, 1949.

²⁴ "Graiul Maramureșului", nr. 36, 6 decembrie 1947.

²⁵ "Graiul Maramureșului", nr. 28, 10 iulie, 1949.

În secolele XVII și XVIII în Maramureș se copiau cărți scrise sau tipărite în Moldova, fapt ce dovedește legăturile culturale între aceste două ținuturi. Dovadă în acest sens sunt manuscrisele și copiile unor cărți religioase slavone sau române. Ion Diaconul din Năneștii Maramureșului a scris pe seama bisericii din Borșa la 18 noiembrie 1653 o **Cazanie slavonă**¹, în 1665 un **Mineiu slavon** și cele **Șapte taine** după ediția de la Iași a lui Varlaam, apărută în 1665. La Cuhea se copiază în 1690 Biblia lui Serban. Tot acum se semnalează cumpărarea unor cărți religioase din Moldova și Țara Românească cum ar fi "Evanghelia de la București din 1645" cumpărată în anul 1651 la Vișeu de Mijloc, "Cazania de la Iași din 1643" adusă la Budești în 1647. Pe plan local, mai ales la Peri, a activat o tipografie unde s-a tipărit un molitvelnic și o evanghelie în limba română în anul 1696 precum și câteva cărți în slavonă. Tipograful acestor lucrări de la Peri a fost Svipold Fiol, venit din Cracovia, iar lucrările realizate de el s-au răspândit în Maramureș, dar și în ținuturile vecine ale acestuia.

După 1733, episcopul Muncaciului, Ion Giurgiu Pataki, care era român de origine, răspândește cărți religioase în toate satele Maramureșului și sprijină înființarea unor școli sătești.²

În plan arhitectural se ridică importante monumente de artă cu însușiri arhitectonice profund originale, specifice Maramureșului. Mănăstirilor și bisericilor existente li se adaugă și cele de la Sat Șugatag (1610), Rona de Jos (1652), Sârbi (1680), Giulești (1695), Cuhea (1722), Săcel (1728). Din cărămidă se ridică în această perioadă, timp de mai mulți ani, biserica romano-catolică din Sighet.

Bisericilor de lemn li s-a pictat interiorul de către pictori anonimi ridicați din mijlocul poporului și numiți popular zugravi. Astfel, între 1783 și 1811, a pictat biserici un zugrav anonim cărui se pare că-i aparține și pictura bisericii din Ieud. Cam în aceeași perioadă este consemnată activitatea meșterului Hodor Teodor, originar din Vișeu de Mijloc, care între 1755 și 1808 pictează bisericile din Cornești, Ferești și Bârsana. În aceeași perioadă au fost pictate și alte biserici de către alți zugravi. Alexandru Poneașile pictează între 1760-1762 biserica din Budești; Radu Munteanu pictează în 1780 biserica din Desești. Zugravul Zaharia pictează în 1775 biserica din Borșa, iar Radu Ștefan zugrăvește în același an biserica din Săliștea de Sus. Puțin mai târziu, între anii 1779 și 1800 este pictată și biserica din Rozavlea de către zugravul Filip.

În Maramureș putem constata că populația și-a dezvoltat o cultură materială și spirituală proprie, după cum acest ținut putea oferi condițiile necesare înfloririi ei, ceea ce s-a realizat în acest cadru geografic și istoric a cunoscut evoluția și tendințele specifice întregului spațiu românesc, unde, ca și în Maramureș, cultura materială și spirituală cunoștea o mare bogăție și varietate.

În tot acest timp creația populară a existat și, zicem noi, a dominat prin tradițiile populare care, peste veacuri, au ajuns întregi până astăzi. Cărțile și creațiile populare fac tot mai limpede ideea unității de neam și limbă care a dominat vreme îndelungată și stă la temelie Unirii de la 1859 și 1918, după prima încercare a lui Mihai Viteazu la 1600. "Existența pe întreg pământul românesc a unei terminologii folclorice de bază, în mare parte latină, a unor motive și specii literare muzicale, care sunt expresii ale unor obiceiuri, practici și credințe, dovedește o surprinzătoare unitate folclorică românească"³.

Mărturie stau creații ca **Miorița, Meșterul Manole, Bogatul și săracul**, care s-au întâlnit și în Maramureș la începutul secolului al XIX-lea, mărturisind că Țara Maramureșului a trăit și simțit, ca întregul spațiu românesc, de care, uneori, doar în aparență părea ruptă, deoarece în realitate n-a fost despărțită niciodată, mai ales că „**vămile cucului**” nu au fost închise nicicând între cele trei ținuturi românești: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Condițiile istorice, în care a apărut și s-a dezvoltat creația poporului, a făcut ca literatura orală din Maramureș, asemenea celei din Ardeal, să cunoască într-o măsură destul de mare poezia înstrăinării, în bună parte rezultat al condițiilor grele în care românii transilvăneni își făceau serviciul militar.

Multe creații folclorice conțin reproșuri și blesteme vehemente la adresa împăratului ce-i trimitea pe feciori pe îndepărtate câmpuri de luptă în scopuri și interese străine românilor care atunci se răcoreau zicând: "Eu voios aș cătăni/La străini de n-aș robi".

Într-un studiu despre folclorul maramureșean Tănase Filip afirma cu îndreptățire: "Mergând pe urmele cronicarului Miron Costin, primul gânditor care apropie obiceiurile noastre de ale românilor, reprezentanții Școlii Ardelene, în special Samuil Micu, au transformat folclorul justificat într-un slujitor al istoriei, știința doveditoare a latinității noastre".⁴

Preocupările pentru folclor, în plan național, au fost larg popularizate și cunoscute în Maramureș prin publicații ca **Familia, Șezătoarea, Tribuna**, care publicau materiale folclorice, acceptând părerile în domeniu ale lui Alecsandri, Hașdeu, Simion Florea Marian și alții. Colaborările între diferitele societăți, care aveau, între altele, și preocupări pentru folclor, au avut în obiectivul lor și Maramureșul.

Cercul Orientul din București a acordat atenție și folclorului maramureșean.

În 1869 Ioniță Scipione Bădescu⁵, folclorist bihorean și bun prieten al lui Miron Pompiliu, vine în Maramureș la îndemnul amicului său, unde este considerat de autorități **agent al României**. Rodul acelei călătorii umbrită de greutate va consta în mai multe creații populare maramureșene care vor fi tipărite în 1870 în revista **Convorbiri literare** și pe care, suntem siguri, le-a citit și Mihai Eminescu, în sufletul căruia, vom afla mai târziu, s-a aprins dorul de Maramureș. Pe baza creațiilor lui Bădescu, în 1878, Alexandru Macedonski va rosti la Atheneul Român cuvinte de laudă la adresa folclorului maramureșean.

Cu toate aceste progrese reale trebuie să recunoaștem că profesorul Dumitru Pop are dreptate afirmând că mișcarea culturală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se încadrează în spațiul „...unei mișcări cultural-științifice mai largi, în care recunoaștem liniile generale ale activității desfășurate odinioară de corifeii Școlii Ardelene. Asistăm, într-adevăr, la cristalizarea în Maramureș a unei **Școli Ardelene întârziate**”⁶. Acest lucru este perfect explicabil prin poziția de margine pe care o ocupă Maramureșul în spațiul geografic românesc.

În cadrul acestei **Școli Ardelene întârziate**, cum o numește inspirat profesorul clujean, vom consemna apariția unor cărturari cu merite însemnate în plan cultural, care prin colaborările la tipăriturile transilvănene, cu creații proprii sau traduceri, au pus temei literaturii culte a Țării Maramureșului de care socotim că se poate vorbi cu deplină îndreptățire, ca și despre cea populară.

Emigrarea accentuată a maramureșenilor între 1700 și 1731 a făcut ca între fiii direcți ai Maramureșului să nu se numere marele Andrei Mureșanu (1816-1863), născut Chindriș, a cărui familie a plecat în secolul XVIII din leud și-a ctitorit în Transilvania o ilustră familie de cărturari.

Ca maramureșeni ne mândrim afirmând că poezia lui Andrei Mureșanu a fost unul dintre modelele lui Eminescu și-o anunță pe cea a dârzului George Coșbuc și pe a profeticului Octavian Goga, în a cărui revistă **Luceafărul** se vor publica și informații despre viața românilor din Maramureș.

În istoricul an 1859, la Paris, printre cei care luptau pentru Unire, Țara Maramureșului are ca reprezentant pe Constanța Dunca de Șieu, căsătorită Șchiu⁷, originară dintr-o veche familie românească maramureșeană care folosea ca scriitoare pseudonimul **Camille d'Alb**. Această maramureșeancă este autoarea romanului **Elena**, lucrare premiată de **Societatea artelor, științelor și frumoseilor arte** din Paris cu medalia de aur. Ființă sensibilă, dar și

bolnăvicioasă, Constanța Dunca de Șieu s-a stins timpuriu din viață, dar, aflându-se în în capitala Franței, în scurta sa viață, n-a ezitat a se apropia de Lamartine - marele poet de atunci, de azi și de totdeauna. Într-un articol intitulat **Două vorbe ale lui Lamartine**, apărut în revista **Familia**, Constanța Dunca de Șieu mărturisește că a fost întotdeauna primită de marele poet cu simpatie și chiar cu căldură. Ea îl descrie astfel pe Lamartine: "...înnalt, mlădios, elegant în mișcări, cu gesturi studiate, puțin teatrale, parcă-i aud vocea sonoră, graiul insinuat, pătrunzător. El cunoștea bine pe români și cu nesaț îmi repeta cât dorește ca românii să prospere prin cultură." ⁸

Vorbind despre Artemie Anderco Homorodeanu, Nicolae Iorga afirma că "Maramureșul n-a avut noroc". Spusa marelui cărturar se potrivește și-n cazul Constanței Dunca de Șieu, dar și al lui Simion Botizan ⁹, născut în Strâmtura la 1844, cu prilejul morții căruia, în 1873, revista lui Iosif Vulcan scria: "...acest june român în scurta sa viață s-a dovedit un adevărat focular al românismului din Maramureș" ¹⁰. Poeziile acestei speranțe a Maramureșului și lucrările referitoare la folclorul ținutului lui de baștină, unele publicate în **Familia** și **Federațiunea** sau citite în **Societatea „Petru Maior” a Studenților Români** din Budapesta și **Societatea de lectură a românilor din Maramureș – Dragoșiana** sunt veridice certificări ale afirmației revistei ce l-a făcut cunoscut spațiului românesc pe poetul Mihai Eminescu.

În perioada 1870-1871, Mihai Eminescu are preocupări serioase pentru promovarea culturii naționale, îndeosebi în provinciile românești aflate sub stăpânire străină. Manuscrisul eminescian 2257 ¹¹ cuprinde însemnarea "Prelegeri publice (Să le țin în Maramureș) 1. Geniul național; 2. În favoarea teatrului; 3. Studii asupra pronunției; 4. Patria română; 5. Poezia populară."

Între multele însemnări despre Transilvania și Maramureș existente în manuscrisele poetului nostru național există și unul purtând numărul 2262 din perioada vieneză, pe care Eminescu a consemnat un text popular care, indiscutabil, va sta la baza poeziei de inspirație folclorică "Ce te legeni". Iată textul cules de poet:

"Ce te legeni, plopule
Fără ploaie fără vânt
Cu crengile la pământ?
Da eu cum să nu mă leagăn
Că ei că s-au vorovit
Trei băieți din Baia-Mare
Ca pe mine să mă taie
Să mă taie-n trei sfărtaie!
Să mă pună pe trei cără
Să mă ducă-n Timișoară

Să mă facă fus de moară.”

Expresiile folosite de informatorul poetului sunt specifice Maramureșului și textul n-a putut fi cules decât la Viena de la un student sau militar în termen, deoarece dovezi să fi fost Eminescu în Maramureș nu sunt. Poetul a îndrăgit acest ținut de vreme ce-a proiectat un “dodecameron dramatic” intitulat **Dragoș Vodă** pe care dacă l-ar fi realizat, potrivit opiniei eminescologului George Muntean, Eminescu ar fi ajuns “...un dramaturg de dimensiuni shakesperiane”.

“Timpul n-a avut răbdare” nici cu Eminescu, cum n-a avut nici cu alți tineri cărturari maramureșeni care, precum am văzut, au apus cu mult înainte de vreme. Spre sfârșitul veacului trecut Maramureșul a avut mai mulți animatori culturali și cărturari. Unul dintre ei a fost și T. Mărgineanu¹², teolog în Vălenii Maramureșului, care publică în **Familia** frumoase creații populare și versuri personale scrise sub influența folclorului, dar pornite din necesitățile de spirit specifice vremii în care a trăit autorul acestor versuri apărute în numărul 21 al **Familiei** pe anul 1879:

„Anticul Maramureș, să n-aibă vreo virtute?
Să n-aibă fii și fiice, în sân cu dulce dor?
Azi vechea fortăreață ce-a-nvins atâtea lupte
Azi să capituleze, să n-aibă trădători?

.....
Zeimea și națiunea ne-nvită la viață
Urmați acel grai dulce: la pază marmașienii!
În astă cetățuie a gînteii cea măreață
Să fiți voi sentinele, eroici cetățenii!

- Către maramureșeni – ”

Alături de culegerea folclorului și creațiile personale, cărturarii vremii practicau destul de frecvent traducerea și, în special, pe cele din literatura franceză. Primele apropieri de limba franceză le-a avut, în Maramureș, Georgiu Vida, urmat de Constanța Dunca de Șieu și Artemie Anderco Homorodeanu. Lor le-au urmat Tit Bud, Simion Botizan și Ion Marchiș care au făcut traduceri din limba franceză și le-au publicat în ziarul **Gutinel** la Baia Mare ori în reviste ca **Familia** de la Oradea, **Gazeta Transilvaniei** de la Brașov și **Observatorul** de la Sibiu. Fiindcă traducerea nu alcătuiesc o literatură națională, le vom pomeni doar în treacăt.

Cei mai activi traducători au fost Tit Bud care a tradus **Prelegerea ultimă** de A. Daudet și **De unde nu este întoarcere**, roman de Adrien Gabrielly, precum și Ion Marchiș care a găsit echivalențe românești pentru lucrarea **O vânătoare de lei în Senegal** de Jule Gerard.

La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX s-au scos la lumină alte roade ale cărturarilor maramureșeni semnate de Ioan Mihalyi de Apșa, Tit Bud, Alexandru Țiplea, Ion Bârlea și alții, care vor întregi tezaurul spiritual al Țării Maramureșului.

După **1 Decembrie 1918** renașterea spirituală din România Mare o vor cunoaște din plin și cărturarii maramureșeni. Ei vor da viață unor valoroase publicații, în paginile cărora se va cristaliza o literatură cultă demnă de luat în seamă, asemeni celei populare care s-a impus pe plan național în primele două decenii ale secolului trecut.

NOTE

1. Ion Bârlea, **Însemnări din bisericile Maramureșului**, București, Editura „Casa Școalelor”, 1909, p. 43.
2. Nicolae Albu, **Istoria învățământului românesc din Transilvania**, Blaj, Tipografia „Renașterea”, 1944, p. 170.
3. Tănase Filip, **Aspecte ale literaturii și folclorului în preajma unirii Transilvaniei cu România**, în: „Pentru socialism”, 18, nr. 4615, Baia Mare, 24 noiembrie 1968, p. 1.
4. Ibidem, p. 2.
5. Dumitru Pop, **Folcloristica Maramureșului**, București, Editura Minerva, 1970, p. 26.
6. Ibidem, p. 11.
7. Andrei Radu, **Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire**, Cluj-Npoca, Editura Dacia, 1982, p. 122.
8. Ibidem, p. 123.
9. Dumitru Pop, op. cit., p. 21.
10. Ibidem, p. 22.
11. M. Eminescu, **Fragmentarium**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 56, 611, 613, 614.
12. Dumitru Pop, op. cit., p. 39.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA GERMANILOR DIN MARAMUREȘ

TEOFIL IVANCIUC, ziarist
Sighetul Marmăției

Modesta comunicare de față prezintă câteva elemente ale istoriei, culturii materiale și spirituale și aspecte economice ale germanilor care au trăit în Maramureșul istoric de-a lungul veacurilor. Despre germanii din Vișeu de Sus s-a scris mult, în detrimentul conașionalilor lor din celelalte localități ale Maramureșului. De aceea, în rândurile următoare informația prezentată se va axa mai mult pe prezentarea celor din urmă, cu precădere a acelor din Sighetu Marmăției.

Înainte de apariția documentelor scrise, adică de secolul XIII, existența germanicilor sau vorbitorilor limbii germane pe meleagurile maramureșene rămâne ipotetică. Pentru mileniul I există doar două indicii fragile. Primul este o monedă de la împăratul roman de răsărit Marcianus (450-457), descoperită în secolul XIX la Slatina (în Ucraina de azi, la nord de Sighet), care ar fi putut ajunge acolo prin intermediul gepizilor. Aceștia au stăpânit Transilvania în secolele V-VI, vreme de circa 110 ani. Se știe că împăratul Marcian a încheiat un "foedus" (act de alianță) cu gepizii conduși de regele lor Ardanaric, acordându-le subsidii în monedă. Banii lui Marcian au fost descoperiți ici-colo în inima teritoriului carpato-danubian, fiind atribuiți ori autohtonilor care i-au obținut pe calea schimburilor comerciale sau luptelor, ori gepizilor. Ipoteza fragilă, rămâne deocamdată, în lipsa unor dovezi arheologice incontestabile, pe tărâmul supozițiilor.

Apoi, în anul 892, regele german Arnulf încheie un tratat cu țarul bulgar Vladimir (păstrat în *Annales Fuldenses*), prin care cei doi se înțeleg ca bulgarii să nu mai permită moravilor cumpărarea sării care provenea de la ocnele din Maramureș sau Transilvania de Nord. Textul tratatului, neclar și confuz, permite diferite interpretări dintre care cea mai plauzibilă este cea legată de ocnele de sare de pe Someș, teritoriu aflat mult mai sigur sub suzeranitate bulgară decât Pădurea Maramureșului, care în acel secol era în afara drumurilor circulate. Și oricum, chiar dacă referirea ar fi la ocnele maramureșene, asta ar dovedi doar că acestea se aflau în acel an sub dominația bulgară, nicidecum germană.

Primii germani amintiți de documentele păstrate, au fost colonizați în Comitatul Maramureș, la marginea regatului Ungariei, de către regii angevini ai secolului XIII.

Istoria lor de aici se confundă adeseori cu istoria comitatului maramureșean, sau cu cea a orașelor și târgurilor în care ei au

coabitat împreună cu românii, maghiarii, ucrainenii, iar mai târziu cu evreii, armenii sau slovaci.

Prima mențiune scrisă despre germanii din actuala Țară a Maramureșului o avem datată pe 19 februarie 1299, într-un document în care episcopul Transilvaniei se plânge regelui ungar Andrei III despre încălcarea drepturilor sale de către episcopul de Agria care, "grăbindu-se mai mult decât trebuie, sfințise niște locuri de cimitire aflate în Maramureș"(1). Este vorba despre satele Visc (cel mai vechi, colonizat cu germani încă pe la 1271-1272, din câte se pare), Hust, Teceu (toate aflate azi în Ucraina), și Câmpulung la Tisa. Localitățile amintite au fost populate cu coloni germani și maghiari veniți din comitatul Ugocea (unde se afla o puternică așezare saxonă la Vinogradovo, încă în 1262).

Cât privește așa zisa așezare a cavalerilor teutoni în Maramureșul anilor 1213-1225, se știe acum că diploma datată 1213, care ar fi atestat acest lucru, este falsă. Mistificarea efectuată de Jozsef Kemeny înainte de 1855 (2), deși dovedită ca atare, a fost preluată ca adevăr incontestabil de mulți istorici, inclusiv contemporani nouă. Chiar dacă s-ar face abstracție de dovedirea falsului amintit, toate celelalte argumente tind să nege posibilitatea așezării teutonilor în Maramureș. Astfel, nici un alt act sau cronică medievală nu menționează acest lucru, iar pe teren lipsesc total probele de ordin arheologic sau toponimic.

Regele Carol de Anjou emite la 26 aprilie 1329 o diplomă privilegială (3) în favoarea așezărilor colonizate deja cu germani și maghiari amintite mai sus, care primesc acum statutul de orașe. Documentul vorbește despre etniile oaspeților din aceste noi așezări urbane: "Saxonum et Hungarorum" (saxoni și unguri). Ordinea în care sunt transcrise nu este întâmplătoare, iar din aceasta se deduce că majoritatea locuitorilor erau pe atunci de origine germană. Prin această diplomă s-a creat, spune Alexandru Filipașcu (4) un fel de "stat în stat" al coloniștilor sași în Maramureș.

Sighetul a fost înființat în primii ani ai secolului XIV de către oaspeții mutați din cele patru așezări mai vechi de pe Tisa superioară(5). Se susține că prima datare a acestuia ar fi din anii 1326 sau 1329, dar prima dovadă păstrată până azi o avem semnată în 1334 (6). Atunci e amintit, pe listele taxelor decimeii papale, Benedict, paroh de Sighet. În 1352 municipiul de azi primește pentru prima dată privilegii cu caracter orășenesc (7). La 1392, când este dăruit de regalitate familiei Drăgoșeștilor, pierzându-și statutul de oraș liber, devine "villa" (sat). Apoi este confiscat de la potentă familie românească, pe fondul conflictului avut de aceștia cu regalitatea, înainte de anul 1404 (9).

Comitele Maramureșului (echivalentul prefectului de azi), la anul 1442 este Andrei de Thar (10), un nume tipic german, deși nu

pare să fi fost localnic. În 1459 Sighetul stăpânea un mare teritoriu, care includea până și munți pentru pășunat, aflați spre izvoarele Marei (11), argument pentru dovedirea caracterului profund agrar încă, al economiei urbane maramureșene de atunci. În 1472 regele Matei Corvin întărește privilegiile orașelor regale Visc, Hust, Teceu, Câmpulung și Sighet, acordându-le cetățenilor acestora dreptul la liberă strămutare, organizarea nestingerii a târgurilor și dreptul de a-și alege liber conducătorii.

Istoricul Vilmos Belay (12) prezintă în lucrarea sa o listă de toponime și onomastici locale datând din secolele XV-XVII, prin care dovedește exact contrariul a ceea ce și-a propus (adică faptul că maghiarii ar fi fost inițial elementul etnic majoritar). Documentele păstrate dovedesc că în acele veacuri a avut loc o intensă acțiune de maghiarizare a saxonilor maramureșeni, ceea ce a dus aproape la dispariția lor în masa orășenească maghiară.

În sprijinul celor afirmate la început (originea germanilor maramureșeni) încercăm și un argument de ordin heraldic. Sigiliul Sighetului în secolul XIV era capul de zimbru, aplicat pentru prima dată în anul 1383 (13). Nu se poate nega factorul totemic arhaic cu rădăcini locale al acestui simbol animalier, factor care s-a repercutat și în legenda descălecatului Moldovei, istorisire care începe cu descrierea vânătorii lui Dragoș, care urmărește un zimbru (sau în alte versiuni, bour).

Dar zimbrul ca simbol heraldic este întâlnit și în evul mediu german, în provinciile Mecklemburg-Schwerin, Mecklemburg-Strelitz, ca și în orașele polono-germane Kalisz și Poznan (14). Cu titlu strict de ipoteză, avansăm ideea atribuirii originii coloniștilor germani din Maramureșul secolelor XIII-XIV, zonei Mecklemburg din Germania nordică. Aceștia au migrat ca și coloniști spre estul Europei, în diverse perioade și către varii locații, și este plauzibil că și-ar fi putut păstra simbolul heraldic ca pe o punte de legătură cu habitatul original. În secolul XII colonii originari din Mecklemburg se afla deja la Spis, în regatul morav, punct terminus pentru unii, sau doar escală pentru alții, pe drumul deschis spre răsărit. Documentele păstrate nu-i numesc pe nemții din Maramureș decât cu denumirea generică de "saxonum", orideunde ar fi provenit ei. Ipoteza de mai sus, interesantă desigur, rămâne bineînțeles a fi valorificată mai profund de viitoarele cercetări.

Dacă până în 1541 comitatul maramureșean a făcut parte direct din regatul Ungariei, după această dată și până în 1733 va fi subordonat Principatului Transilvaniei, o perioadă grea și tulbure din toate punctele de vedere.

Pentru a ilustra greutățile abătute asupra comitatului de-a lungul vremurilor, vom prezenta succint o cronologie parțială a evenimentelor negative:

În 1395 sau 1396 și în 1468 au loc invazii moldovenești, în ultima arzându-se orașele regale printre care și Sighetul. În anii 1566, 1594 și 1599 au loc invazii tătare. În anul 1580 se semnalează o epidemie de ciumă. În 1605 populația se răscoală (ca anterior, în 1435, 1436, 1457, 1495 și 1514). În anii 1640, 1646 și 1657 (15) au loc incursiuni poloneze în Comitat, apoi în 1658 se semnalează o nouă invazie tătară. Între anii 1685 și 1703 ținutul este jefuit sistematic de către bandele de haiduci. Între anii 1708 și 1711 bântuie "ciuma cea mare", iar în 1717 are loc ultima invazie tătară, care devastează Maramureșul, orașele regale fiind arse din nou. În 1738 este atestată documentar prima inundație a Tisei (16), urmată de altele în 1742 și 1747. O mare foamete are loc în 1740, în 1742 și 1774 lovesc noi epidemii de ciumă, în 1778 are loc o mare invazie de lăcuste, iar în 1786 erupe o epidemie groaznică de ciumă care ucide 10000 de oameni, urmată de o lungă perioadă de foamete care va dura până în anul 1800. Cutremure de pământ au loc la 28 august 1800, 15 februarie 1812, 12 martie 1812, în anii 1834, 1844, 1 septembrie 1881 și 24 octombrie 1881, intercalate cu lungi perioade de foamete (ca cele dintre 1800 și 1815 sau în 1817), ori epidemii de holeră (în 1831, 1846 sau 1870). Mari incendii au avut loc în Sighet în anii 1742, 1802, 10 august 1859 (când întreg centrul orașului arde timp de trei zile, mistuind 82 de clădiri de piatră, printre care biserica reformată și palatul prefecturii), 1862 și 1872.

De fiecare dată orășenii s-au ridicat din durere și și-au reconstruit orașul. Nu numai Sighetul a fost lovit de incendii. Astfel Câmpulungul este complet distrus de focul izbucnit în 1776.

În anul 1600 apare prima atestare a mărimii populației principalei așezări a comitatului, Sighet (17). În acel an existau în burg 294 de capi de familie. Coeficientul mediu acceptat de cercetători pentru mărimea unei familii din acea vreme este 4,5, rezultând astfel că populația aproximativă a orașului la anul amintit era de circa 1300 de locuitori.

În anul 1685 armata imperială austriacă condusă de generalul Veterani ocupă militar comitatul, unde poposește o iarnă întreagă, cauzând populației pagube de peste două milioane de florini. În 1686 aceeași armată se așează în actualul județ Sălaj, pentru ca în luna septembrie a aceluiași an să revină în Maramureș pentru a ierna încă o dată, părăsind definitiv regiunea în 1687 (18).

La acea vreme comite al cămării de sare (responsabilul cu exploatarea salinelor) era Georg Frater, amintit la 6 mai 1698 (19), posibil german de origine. Titulatura de Frater ar putea fi pusă în legătură cu apartenența acestuia la vreun ordin călugăresc catolic (căci în acel timp toți maghiarii din regiune erau reformați de rit calvin).

În anul 1701 principele transilvan Mihai Appaffy II vinde împăratului austriac Leopold, pentru suma de 175 000 de florini, cetatea Hust, domeniul regal de la Bocicoi (care începea de la Crăciunești, urcând în amonte pe Tisa până la izvoarele acesteia) și minele de sare. Astfel, principalele valori strategice ale Maramureșului au intrat în posesia Casei de Habsburg (20).

După anul 1770 începe o epocă de prosperitate pentru maramureșeni în general, iar pentru etnicii germani în special, perioadă întreruptă însă de deseale calamități amintite mai sus.

Această schimbare a apărut după vizita împăratului austriac Iosif II în comitat. Acesta a sosit la Sighet (venind dinspre Năsăud) la data de 2 iulie 1773, și a poposit aici timp de șapte zile, găzduit fiind de Palatul Curiei Comitatului (ars în secolul XIX). Vizita sa a avut, printre altele, ca efect și introducerea limbii germane în administrația Maramureșului (care mai uzita și de latină și maghiară) (21).

Din 1776 începe al doilea val de colonizare germană în Maramureș, mult mai bine cunoscut, datorită bogăției documentelor. În acel an sosesc în Vișeu de Sus primele șapte familii de "țipțeri", aduși din Oberosterreich via Zips (azi Spisk, în Slovacia), oraș de la care și-au luat și supranumele, iar în anii 1796-1798 sosesc alte 55 de familii, de aceeași origine. Ultima și cea mai importantă așezare germană la Vișeu (incluzând germani din regiunea Gottschee, azi în regiunea Ljubliana din Slovenia), a avut loc între anii 1812 și 1820.

La Borșa au fost aduși în anul 1777 mineri și muncitori forestieri din Zips, apoi în 1785 25 de familii de mineri austrieci și spălători de aur bavarezi, iar în 1790 alte 100 de familii din Zips (22). Și în Bocicoi au fost colonizați atunci forestieri din Zips.

Baronii Picler, din înalta nobilime austriacă, s-au stabilit în Rozavlea (23), pare-se tot pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Azi descendenții lor sunt complet românizați, caz extrem de rar de acest gen (similar cu cel al familiei Mich din Iapa, ori Lepmuler din Săpânța), știut fiind că deznaționalizarea germanilor maramureșeni a venit pe filieră maghiară, îndeobște. În sfârșit, la 1785 împăratul Iosif II aduce 10 familii germane în Sighet, și alte șapte la Câmpulung. Fiecare din acestea a primit gratuit pământ de cultură, casă, doi boi, doi cai, o vacă, o căruță, unelte agricole și scutire de impozit timp de zece ani (24).

Datorită acestui val de colonizări, spiritul german a renăscut în Maramureș, flacăra uneia dintre cele mai estice insule germane europene continuând să ardă și astăzi.

În anul 1816, pe toate edificiile publice sighetene s-au plantat insignele imperial habsburgice (două capete de vultur), și s-a extins folosirea limbii germane ca limbă oficială (25). Acum are loc apogeul influenței teutone în Maramureș, perioadă de aur care va dura doar până la 1840. În 1830 Sighetul avea o populație de 5008 locuitori, iar

din 1846 cunoaștem un recensământ parțial (26). În acel an orașul stăpânea un teritoriu de 21125 de iugăre (circa 120 de kilometri pătrați), avea 6336 locuitori și 857 de case. Între locuitori erau 716 meșteșugari, 117 comercianți și șase artiști. Orășeni autentici (nu putem explica această formulare), reprezentau doar 311 oameni din totalul populației. Cetățenii vorbeau limbile română, maghiară, ucraineană și germană. După religie, se înregistrau 2119 romano catolici, 1978 reformați, 1225 greco catolici și 964 mozaici. Deși majoritatea erau vorbitori de limbă maghiară, se știe că niciodată nu s-au stabilit mari mase de maghiari în Maramureș, ci doar familii izolate, așa că majoritatea celor recenzați în 1846 au rezultat din deznaționalizarea românilor, ucrainenilor, germanilor și altor neamuri slave de aici.

În timpul Revoluției maghiare din 1848-1849, condusă de Kosuth Lajos, mulți maramureșeni au stat alături de împăratul austriac, opunându-se radicalilor în care vedeau un pericol suplimentar (vizavi de problema deznaționalizării), în cazul în care aceștia ar fi învins.

La sfârșitul anului 1848 populația Sighetului a încercat într-o noapte să dezarmeze pe cei 1500 de ostași revoluționari maghiari însărcinați cu paza orașului (27).

La 23 iulie 1852 împăratul Franz Josef I doarme o noapte în reședința comitatului, în timpul vizitei efectuate în provinciile estice ale imperiului. În acel an orașul comitatens avea o populație de 7300 de locuitori, 1000 de case, iar din punct de vedere al apartenenței religioase se înregistrau 2460 romano catolici, 1690 greco catolici, 1600 de calvini și 1500 de mozaici (28).

În 1867 începe dualismul austro-ungar, care a însemnat pentru toți maramureșenii un prilej sporit de lupte pentru păstrarea identității etnice, dar și o dezvoltare economică fără precedent. La 1857 Sighetul nu mai are decât 6408 locuitori, ca apoi populația acestuia să crească iarăși: 8833 în 1869, 10852 în 1880, 14758 în 1890 și 16901 în 1900. În 1910 (29) orașul avea deja 21370 de cetățeni, 2819 case și 17439 iugăre suprafață (circa 90 de kilometri pătrați, care includea și extravilanul).

Naționalitățile principale erau cele maghiară, evreiască, ruteană, română și germană. În oraș existau o biserică romano catolică, una greco catolică, una reformată, două sinagogi și o biserică evanghelică, cea a orășenilor germani.

La nivel regional (partea de comitat de la sud de Tisa), existau 157 de mii de locuitori, dintre care 73500 de români, 33600 maghiari, 28200 germani (majoritatea lor evrei de fapt) și 21200 ruteni. După religie, 100000 erau greco catolici, 34500 mozaici, 14300 romano catolici, 6100 calvini și 1380 ortodocși.

În anul 1914 izbucnește primul război mondial. Între 3 și 6 octombrie a acelui an Maramureșul este ocupat de ruși. Din 17 octombrie 1914 și până în noiembrie 1918 stă sub ocupația trupelor germane, armata de aici fiind comandată de generalul Konta, care rezida în Vișeu de Sus. Doi ani și jumătate frontul a stat pe crestele Munților Maramureșului, pe aliniamentul vârfurilor Stogu-Copilașu-Prislop, fiind vizitat chiar de împăratul Wilhelm II (a treia și ultima vizită a unui împărat de limbă germană în Maramureș). Pe munții Copilașu și Prislop s-au construit adevărate orașe de barăci, alimentate cu curent electric, și o șosea ce lega vârfurile munților plus alte două șosele de acces: Poienile de sub Munte-Copilașu și Vișeu-Lutoasa (construite de către prizonierii ruși). Tot acum s-a construit drumul Petrova-Bârsana, funicularul Poienile de sub Munte-vârf Copilașu și linia ferată îngustă Borșa-Pasul Prislop-Iacobenii (30). Din păcate, autoritățile române care au administrat regiunea între anii 1918-1940 și apoi din 1945 înapoi, n-au menținut în funcțiune aceste facilități extraordinare pentru dezvoltarea ulterioară a regiunii, așa că totul s-a distrus.

Dintre eroii primului război mondial născuți în Sighet și de origine germană, îi amintim pe dr. căpitan Junger (născut în 1891) și pe ofițerul Schonn (născut la 1862) (31).

După instalarea administrației românești în Transilvania, statisticile din anul 1930 anunță că 2 la sută din totalul populației Maramureșului este de origine germană. În populația urbană a județului ei au scăzut masiv ca pondere. Din cei 160 de mii de locuitori ai județului, 92500 s-au declarat vorbitori de limbă română, 33200 evrei, 17800 ruteni, 14300 maghiari și 3176 vorbitori de limbă germană. Romano catolici s-au declarat 10400 maramureșeni, iar calvinii doar 2900. Din punct de vedere al etniei, au fost înregistrați 93200 români, 33779 evrei, 19293 ruteni, 11196 maghiari, 3247 germani, 485 cehoslovaci, etc. Acest fapt se explică prin declararea majorității evreilor vorbitori de idiș (dialect al limbii germane) ca fiind etnici germani în prima fază, ca apoi să se prezinte ca israeliți. În anul 1938 Maramureșul istoric avea o populație de 169177 locuitori, dintre care 4734 erau germani, iar după religie se înregistrau 11238 romano catolici și 3434 calvinii (33).

În 1940 începea cel de-al doilea război mondial. Ardealul de Nord împreună cu Maramureșul au intrat sub dominația Ungariei horthiste, până în 1944. Din toamna acelui an și până în primăvara lui 1945, județul stătu sub ocupația Armatei Roșii sovietice. În acea ultimă perioadă, la 20 ianuarie 1945, 88 de etnici germani din Vișeu de Sus au fost aduși la Sighet pentru a fi deportați în URSS. Aici fură ținuți în lagărul din oraș timp de trei zile, timp în care li se alăturară câțiva nemți din Sighet și Câmpulung la Tisa. Apoi, prin Satu Mare-Cluj-Brașov-Iași, la 30 ianuarie trecură granița în URSS, transportați

fiind cu un tren de marfă plin cu 1500 de sași transilvăneni. Au petrecut în răsărit până în 1949, în regim de prizonierat, muncind la uzinele metalurgice și minele de cărbuni din zona Donbas. Vina lor erau de aceeași origine etnică cu cei din armata hitleristă (34).

După câștigarea puterii în România de către comuniști, au început din nou procesul de amalgamare a minorităților cu românii majoritari. La recensământul din 1977, în județul Maramureș au fost raportați a fi doar 0,7 la sută germani (adică sub 3500 de oameni) (35). Încă din anii '70 Ceaușescu a permis emigrarea controlată a germanilor transilvăneni către Germania Federală, în schimbul unor sume de bani, în acest proces fiind cuprinși și țipțerii din Vișeu. După căderea comunismului în 1989, mișcarea de migrare a lor s-a acutizat mai substanțial.

Astăzi, numărul etnicilor germani din Maramureș este foarte redus, la recensământul din 1992 declarându-se 2048 germani (dintr-un total de 225 000 locuitori ai Țării Maramureșului). Romano catolici sunt 12798 locuitori, calvini 3549, etc. Cea mai mare parte a germanilor existenți în Maramureș trăiesc în Vișeu de Sus, câțiva la Sighet (circa 70), în restul localităților fiind aproape dispăruți.

Aspecte religioase culturale ale civilizației germane din Maramureș

Biserica din Sighet

În secolul al XIV-lea, când germanii saxoni s-au așezat temeinic în cea mai nord-estică provincie a Regatului Ungariei, religia lor era cea romano-catolică.

Biserica sigheteană era găzduită în actuala biserică reformată, care se numea pe atunci Sfântul Emeric. Nu știm dacă aceasta a fost inițial ortodoxă, și deși unii autori consideră acest lucru ca indubitabil, pare puțin probabil, cât timp se știe că orașul în sine a fost întemeiat de coloniști, iar primul român atestat ca orășean apare abia la jumătatea secolului XV. Planul primar al bisericii, conceput pare-se fără sacristie și cu axa principală orientată est-vest, înclină totuși destul de greu în favoarea acestei ipoteze. Singurele săpături arheologice efectuate la monument, sub conducerea lui Radu Popa (la începutul anilor '80), au descoperit în imediata apropiere a clădirii urme de locuire din epoca bronzului și de la cumpăna secolelor XIII-XIV. Materialul arheologic a rămas nepublicat așa că nu știm, din păcate, aproape nimic despre situația bisericii medievale de aici, cu excepția unor informații obținute pe cale orală de la participanții de atunci la săpături. Ei au vorbit despre existența unui puternic cimitir situat împrejurul bisericii (ale cărui morminte conțineau și monede de argint), ca și despre o fereastră a criptei, situată la nord de corpul central.

Mulți istorici, preluând necritic informații vechi și depășite, au datat forțat (și continuă s-o face) construirea bisericii sighetene în secolele XI, XII sau XIII. Astfel, Henszlman la 1864 (36) o datează în secolul XIII, Alexandru Filipașcu în lucrarea sa din 1940 (37), o atribuie chiar cavalerilor teutoni tot din același veac, iar I. Kovats o datează în secolele XI-XII, pe baza unor presupuse similitudini de plan cu monumente vechi din Ungaria. I. Szilagyi merge chiar mai departe, și încearcă datarea pe părți a construcției (care ar fi fost edificată în 1050-1150, altarul ridicat pe la 1250 iar sacristia în anul 1320).

De fapt singura parte veche păstrată până azi din vechea biserică (reconstruită în anii 1862-1892, în stil neogotic după incendiul din 1859), este o porțiune înaltă de circa 15 metri a turnului vestic. Această zonă este considerată de către istoricul de artă Petranu (39), ca datându-se din secolul XV, iar de către istoricul și arheologul Radu Popa, ca fiind cel mai devreme ridicată pe la mijlocul secolului XIV (40). Elementele de datare, specifice goticului timpuriu sunt portalul în arc frânt, prevăzut cu croșete, ancadramentul dublu de fereastră de deasupra, și rozasa împodobită cu traforuri situată la înălțimea maximă păstrată din vechea zidărie. Aceste elemente (ca și o gravură de epocă înfățișând monumentul dotat cu bolți în cruce, în stil primitiv), ar permite stabilirea vârstei zidului apusean ca datând din anii 1350-1380, mai probabil ultima decadă a acestei perioade.

Zidurile de nord și sud ale turnului, cu contraforții și ancadramele simple (dreptunghiulare sau ogivale) ale ferestrelor, par a se data în secolul XV, pe vremea lui Matei Corvin.

Bineînțeles, sub actualele ziduri pot exista fundații sau părți ale unui alt monument mai vechi, care încă rămâne ipotetic.

Biserica din Sighet a fost reconstruită parțial și repictată după invazia moldovenească din anul 1468 (când a fost incendiată ca represalii de armata lui Ștefan cel Mare), cu sprijinul lui Matei Corvin, apoi reparată în anul 1632 (cu suportul material al contelui Istvan Bethlen, după cum a arătat o inscripție păstrată până în secolul XIX pe tavanul bisericii). În anul ultimei invazii tătărești (1717) biserica a fost din nou arsă și jefuită. Apoi în 1768, anul contrareformei în Maramureș, populația catolică încercând să intre forțat în posesia lăcașului, i-a adus alte stricăciuni. În anul 1775, turnul principal, vestic, este retezat aproape la jumătate, din cauze rămase necunoscute. Cutremurul din 1844 o zguduie din temelii, iar la 10 august 1859 biserica este cuprinsă de flăcări, în incendiul care-i va pune capăt. Zidurile rămase în picioare au fost demolate în mare parte, apoi reconstruite. Atunci au ieșit la iveală de sub tencuielile reformate picturi vechi, pare-se două straturi de frescă suprapuse. Acestea au fost atribuite, iarăși hazardat, stilului bizantin primitiv. Însă fresca de pe care s-au efectuat copiile păstrate la Academia din

Budapesta, conținând scene cu Sfântul George, Sfânta Catalina a Alexandriei și cu Apocalipsa (dezvelite în altar și sacristie), se înscriu cu certitudine în stilul gotic evoluat al secolului XV, posibil din perioada de după 1468 (vezi mai sus). S-a reținut și o inscripție interesantă prin caracterul profan și datare: "Damianus cum amica sua formosa Maria pulchra sponsa incarnationis domini MCCCCXXXV", deci din anul 1495 (41).

Primul act păstrat care amintește Sighetul, cel din 1334 (vezi mai sus), ca și un altul de la 1346 (42), îl pomenesc pe "Dominus Benedictus rector Ecclesiae de Zygeth" (parohul bisericii din Sighet), în al doilea document acesta beneficiind și de titlul "vicarius in Maramorusia" (vicar de Maramureș).

După 1526, în Transilvania încep să apară protestanții, care răstoarnă vechea religie catolică. În Maramureș predicatorii ramurii calvine a reformațiilor au fost Matei Ramasy, Toma Huszty și un sas, Ioan Surdaster (venit pare-se din Bistrița). Deja în anul 1556 toate bisericile catolice ale comitatului se aflau în mâini calvine (43).

Biserica din Sighet este preluată de către calvini, undeva între anii 1550 și 1556. Atunci cimitirul de rit catolic din jurul monumentului este închis (deschizându-se altul, lângă actuala Policlinică veche), la fel ca și cripta de sub lăcaș. Tot în acel timp se întemeiază pe lângă biserică prima școală din Maramureș, la care predă în 1569 magisterul Albert Szegedy (44). Acea școală este amintită apoi în anii 1690, 1696, 1703, etc. La 1696 Congregația Comitatului dăruiește suma de 100 de florini pentru plata profesorilor (45).

Și bisericile orășenești de zid din celelalte orașe regale (Hust, Teceu, Visc și Câmpulung) au avut o istorie la fel de bogată. E suficient să amintim că biserica Câmpulungului este considerată, cu dimensiunile sale foarte reduse, planimetria interesantă și elementele de decor cioplit în piatră, ca fiind chiar mai veche ca cea sigheteană, fiind edificată pare-se, în primii ani de după 1300.

În 1556, un cărturar sighetean-Paul Literatus, primește în dar averile fostei mănăstiri pauliciene Sfânta Maria de la Remeți. Acea mănăstire (ridicată între anii 1421-1426 probabil) se afla în fața actualei biserici parohiale din comună (o parte a monumentului stă încă în picioare). Călugării catolici de acolo, au reprezentat până la Reformă, un factor de culturalizare (pe linie apuseană) a Maramureșului.

După 150 de ani de calvinism, în primii ani ai secolului XVIII (pare-se în 1711), reapar în Comitat romano catolicii, dispersați printre funcționarii și muncitorii din salinele maramureșene.

În anul 1717, minorii din Baia Mare sprijină ridicarea unei capele catolice la Sighet. Apoi în 1730 sosesc în oraș nouă călugări piaștri, conduși de părintele superior Crisostom, ce primesc de la autorități un teren central în Sighet, și fondurile necesare zidirii unei

biserici, mănăstiri și a unei școli, plus 1500 de florini anual, pentru întreținere. Ei aveau obligația să mențină doi călugări activi la Coștiui și unul la Bocicoi, să predice în limbile germană și maghiară, etc. În anul 1731 se deschide școala piaristă din Sighet, cu 28 de elevi în primul an, sub conducerea părintelui Celestin. În 1735 începe zidirea mănăstirii, iar în 1736 se pune piatra fundamentală a bisericii Sfântul Carol. În 1742 un incendiu distruge clădirile abia edificate, iar ciuma răpune cinci călugări. Zece ani mai târziu școala se redeschide, acum având 152 de elevi. În anul 1772 împăratul Iosif II dăruiește pentru ridicarea mănăstirii 15749 de florini, iar doi ani mai târziu alți 24 de mii de florini. Limba principală de predare în școală, latina, începe în 1790 să fie înlocuită cu maghiara, ca la 1840 să fie complet substituită de aceasta. În anul școlar 1791-1792 învățau la piariști 136 de elevi grupați în patru clase. Dintre aceștia 69 erau de religie greco catolică, 61 romano catolici iar șase calvini și luterani (ultimii, evident pur germani, fiind dintotdeauna puțini numeric în regiune) (46).

Catolicii sigheteni, mulți dintre ei de origine germană, au mai cunoscut și alte evenimente majore în decursul veacurilor XVIII-XIX. În 1740 episcopul Barkoczy din Satu Mare a înființat în Sighet o Congregație Mariană, care a ridicat în anul 1776, în piața orașului, o statuie a Fecioarei Maria, în pur stil baroc, care a stat acolo până în anul 1938 (când nesăbuitele autorități locale au demolat-o). În 1761 Sigismund Stoica, episcopul catolic al Transilvaniei, a înființat la Sighet un azil de bătrâni. În 1778 existau deja în oraș 1280 de romano catolici, față de doar 926 de calvini, iar la 1863 a luat ființă protopopiatul romano catolic al Sighetului (47).

Vechea școală reformată, căzută în dizgrație în secolul XVIII, renaște în anul 1802, când se transformă în liceu reformat (construit pe locul actualului liceu "Regele Ferdinand"). În 1836 contele Ioan Butler pune în locul acestui liceu bazele unei Academii de Drept (una dintre foarte puținele instituții de învățământ superior din Transilvania acelor vremuri), cu două secții: drept și filozofie. Această Academie cu caracter confesional calvin, care pregătea în principal funcționari superiori pentru nevoile imperiului, a fost desființată de autoritățile române în 1920.

După jumătatea secolului XIX apar în Sighet și școlile pentru fete. Astfel, Institutul educativ de fete Maria Valeria, înființat în 1863, se mută în localul actualei școli "Ioan Mihaly de Apșa", în anul 1885. Aici frecventau, în anul școlar 1890-1891 un număr de 204 eleve, dintre care 146 maghiare, 32 românce, 24 rutene și 10 germane. În 1869 se deschide Institutul de Educație Feminină Elisabeta, care este preluat de către statul austro ungar, în 1877. În primii opt ani de existență această școală a fost frecventată de 1921 eleve (417 romano catolice, 368 mozaice, 352 reformate și 97 greco catolice).

După naționalitate, acestea erau declarate astfel: 1227 maghiare, 39 române, 22 germane și trei rutene (48).

Ultima statistică pe care o prezentăm, datează din 1919. În acel an, din cele 52 de școli de stat din Maramureș, 38 erau românești, cinci maghiare și una germană (49).

Elemente de arhitectură și artă germană păstrate în Țara Maramureșului

Bolta bisericii catolice Sf. Carol din Sighet este pictată, imediat după anul 1775 de către un austriac anonim, în stil baroc (50). Dealtfel tot ansamblul arhitectonic din centrul principalului oraș al regiunii, cu biserica, mănăstirea și școala, a fost ridicat, se pare, de către arhitecți austrieci. Și reședința administrativă a comitatului Maramureș (actualul complex comercial Curtea Veche), construită în anul 1647, reconstruită în 1690-1691 și ridicată din nou după incendiile din a doua jumătate a secolului XIX, poartă amprenta barocului vienez. Tot în factură vieneză sunt clădite și edificiile primăriei sighetene, tribunalului și închisorii de lângă acesta. Iar părțile vechi din biserica reformată (cum am arătat) se încadrează în goticul dezvoltat în mediul săsesc transilvănean.

Pe locul actualei Policlinici vechi s-a ridicat în secolul XVIII o Calvarie pe care trona o capelă catedrală de tip rotundă, barocă ca factură. Aceasta a fost demolată (iar Calvaria nivelată), înainte de primul război mondial.

Un artist german (Schantzner Filip) își lasă urmele în plin mediu românesc, pe valea Izei la Rozavlea, unde pictează altarul bisericii de acolo, în 1823 (51).

În centrul minier Coștiui se păstrează (mult modificat și transformat), Castelul Apaffy. Ridicat probabil la sfârșitul secolului XIV, amintit pentru prima dată în 1474 (când îl are castelan pe Paulus Magnus) (52), castelul a fost vreme de trei secole un fort ridicat pentru apărarea minelor și cămării regale a sării de la Coștiui. Fortăreața este reparată în 1539, pentru a face față unui eventual atac turcesc (53), apoi este atacată în 1698 de către haiducii care o jefuiesc, ucigând și 250 de oameni (54). După anul 1749, an în care direcția salinară se mută la Sighet (55), castelul începe să se ruineze. Pe zidurile vechii întărituri se construiește conacul rezidențial Apaffy, care este transformat apoi în școală sătească, în primele decenii ale secolului XX.

Tot în Coștiui, casele de la numerele 35, 49 și 50 păstrează la colțul acoperișului, semirozete de șindrilă, ce marchează casele germanilor aduși din Slovacia (țipțerii) pentru minerit, începând cu anul 1729.

Alte urme germane, cele mai bogate de fapt, se află în Vișeu de Sus (care păstrează un întreg cartier, numit "Țițterai", precum și două biserici), altele existând la Bocicoi (biserica, capelele cimiteriale și părți din vechiul conac, acum magazin comunal), Câmpulung la Tisa sau Ocna Șugatag. La Borșa urmele s-au șters în timp, iar Cămara sării de la Sighet a fost demolată în deceniile 1960-1990, cu tot cu bisericuța și moara propriuzisă.

Influența exercitată de germanii din Maramureș timp de sute de ani, s-a manifestat până și asupra graiului românesc. Astfel lingvistul Gheorghe Pop (56) prezintă termeni din minerit (ca leufăr, obâr, etc.), din industria lemnului (calhău-germanul keilhaue, țapină, ainstrih-germanul einstrich, ainștiț-germanul einstutze, etc.). Glosarul întocmit de acesta însumează 74 de termeni proveniți din limba germană, ca fiind prezenți în graiul contemporan maramureșean la data elaborării lucrării, acest lexic fiind paralel cu cel al limbii române literare, care după cum se știe, conține deasemenea mulți termeni germanici.

Germanii maramureșeni au reușit să își păstreze identitatea culturală, cu toată vitregia vremurilor, cea mai bună dovadă în acest sens fiind faptul că, și astăzi, în Sighet și Vișeu, ei sunt grupați în comunități active.

La subsol:

Dintre piesele inedite de cultură materială aparținând germanilor maramureșeni, existente în colecția autorului, amintim:

- 10 nasturi din cupru, datându-se aproximativ în prima jumătate a secolului XIX, proveniți de la Castelul Coștiui, inscripționați: "Eternit. Gesetzlich. Gesutzt".
- două monede de argint, descoperite pe dealul Solovan, Sighet. Prima, 15 groși lați de la Carol III de Habsburg (1712), iar cea de-a doua, 15 groși lați de la împăratul german Leopold I (datat 1695).
- jeton din cupru (înlocuitor de monedă, cu echivalentul a 1 sutime de coroană), din anii 1870, care a fost utilizat la plata personalului fabricii de cherestea a fraților Groedl din Sighet.

Contribuții germane la economia maramureșeană

Dacă la începuturi, în secolul al XIV-lea, colonii germani din Maramureș erau axați pe o economie agricolă, în perioada următoare ei se transformă în meșteșugari. În veacurile XIV și XV aceștia lucrau în orașele regale fără a fi organizați în asociații de meșteșugari (bresle). Din secolul XV, la salinele Coștiui și Slatina (iar începând cu secolul XVIII și la Ocna Șugătag), încep să fie amintiți și minerii germani.

În anul 1502 căruțașii sigheteni (care transportau sarea de la ocne la plutele de pe Tisa), sunt scutiți de vamă. Prima breaslă amintită, în anul 1548, este cea a măcelarilor (57). În 1551 orașul primește dreptul de a ține târguri. Tot în secolul XVI sunt atestate și breslele cojocarilor și blănarilor sigheteni (58). În 1592 magisterul Albert Segedy dă primul statut al breslelor și orașului. În 1621 un meșteșugar sighetean, Ioan Argintarul, îndeplinea funcția de mare răspundere, de a duce aurul pentru separare, la monetăria orașului Baia Mare. Datorită meritelor sale, în 1640 el ajunge în slujba principelui Transilvaniei, la Alba Iulia (59). Lista membrilor breslei aurarilor din Baia Mare conține un număr apreciabil de sigheteni ca Nicolaus Zigheti Aurifarber (atestat între anii 1621-1645 ca membru al asociației), Stephanus Zigareti Aurifarber între 1641-1649 sau Alexandrus Zigareti Aurifarber în 1671 (60).

În 1630-1631 întâlnim frecvent pe piața orașului Baia Mare meșteșugari din Sighet, care comercializează în special încălțăminte și mari cantități de piele de oaie (61). În documentele băimărene aferente perioadei 1 aprilie 1640-30 martie 1641 găsim alți negustori sigheteni care vând pălării, piei, ceară de albine, o mare cantitate de încălțăminte și pielărie, și care cumpără sau tranzitează piei de ovine și bovine, prune și vin (62).

Economia orașenească sigheteană se dezvoltă în așa măsură încât în anul 1706 sunt în funcțiune deja 14 bresle.

Toponimia orașului a păstrat până în secolul XX nume legate de diferite meserii și meșteșuguri medievale: strada Căruțașilor, strada Tăbăcarilor, numele cartierului Cămara, podul Pușcopor (ieșirea din orașul vechi care trecea pe lângă pulberărie). Un braț al Tisei din dreptul Cămării de sare se numea (pe harta orașului din 1910) "Centura Tezaurului", pentru că, probabil, în evul mediu târziu acolo se afla și trezoreria administrației minelor.

Deși unele din numele amintite mai sus au o rezonanță maghiară, nimic nu ne autorizează să afirmăm că purtătorii acestora ar fi de acea origine, ci mai degrabă că numele lor au fost maghiarizate, fenomen arhicunoscut.

După perioada atelierelor meșteșugărești medievale, ulterior anului 1850 se deschid primele fabrici. Întâia întreprindere sigheteană se înființează în 1858, ca proprietate a lui Altmann și Huber. Această "fabrică de scaune și mărfuri din lemn" avea capacitatea de producție de 25 de scaune pe zi.

În 1873 statul austro ungar concesionează tăierea unui milion de metri cubi de brad, din pădurile erariale, firmei belgiene "Frații Groedl" (pare-se austrieci de origine) (63). Iacob Groedl, care mai târziu a fost înnobilit ca baron de Giulești, construiește la 1875 vila care-i poartă numele (actualul cămin de bătrâni). Ultimul membru al familiei, stins cu câteva decenii în urmă, a fost baroana Hermina

Wilhelmina Josefa von Groedl Marmorosch. Această potentată familie a deținut printre altele, și fabrica de perii din Sighet, construită în a doua jumătate a secolului XIX.

Tot în acești ani se dezvoltă mult infrastructura, și apar primele căi ferate. Prima ca vechime și una dintre cele mai vechi din țară, legând Sighetul, via Buștina-Hust, de Satu Mare, a fost inaugurată la 19 noiembrie 1872 (64). Moara de sare de la Cămara, reconstruită în 1872, folosea ca materie primă sarea adusă pe căile ferate salifere dinspre Ocna Șugatag (linie inaugurată în 1883), Coștiui (datată în același an) și Slatina (finalizată în 1892). În anul 1913 se finalizează și calea ferată de pe Vișeu, până la Borșa (65). Apoi în anii primului război mondial s-a ridicat și calea ferată dintre Borșa și Iacobenii, peste Prislop, care în anii 1930-1933 a fost strămutată pe Vaser (unde funcționează și astăzi).

Căile ferate forestiere au împânzit Maramureșul în perioada interbelică (pe Ruscova, Mara, Săpânța, etc.).

Acumulările tot mai ridicate de capital au dus inevitabil la înființarea primelor bănci (case de păstrare). Prima bancă sigheteană (pare-se chiar prima din Ardeal), s-a deschis în anul 1867 (Maramarossziget Takerekpenztar), cu un capital de 60000 de coroane (66). Tot în Sighet, în 1873, ia ființă o a doua instituție bancară (Maramarossziget Kereskedelmi es Hintelintezet), cu un capital de 150000 de coroane. În anul 1912 se deschide "Banca Maramureșeană", cu un capital social de 220 000 de coroane (67), care se majorează în 1920 la suma de 2 milioane de lei. În 1936 această bancă fuzionează cu "Banca Comercială din Sighet", capitalul noii instituții devenind astfel de 10 milioane de lei (68).

Principalul oraș al Maramureșului beneficiază acum și de alte facilități. În 1865 se înființează "stațiunea telefonică". În 1871 se deschide Tribunalul, iar după 1872 corpul de pompieri. În 1893 se inaugurează spitalul comitatului. În jurul anului 1900 apare iluminatul electric al străzilor (care începând din 1920 se extinde și la Coștiui și Ocna Șugatag).

În 1911 în Sighet existau un gater cu aburi, o fabrică de gheață, un abator comunal, uzină electrică (asta pe lângă cele amintite mai sus). În 1920 industria orașului era reprezentată de o fabrică de tricotat, una de îmbuteliat sifon, patru tipografii, iar fabrica de scaune (cea mai mare din județ), avea 200 de angajați. În 1935 se semnalează în plus și o fabrică de produse făinoase, una de basmale și șaluri, una de carton ondulat și articole de hârtie, precum și două tăbăcării.

La toate acestea și-au adus contribuția desigur și tehnicienii de origine germană din localitate, care erau meșteri renumiți, și care și-au pus amprenta și în alte părți ale Maramureșului.

Fabrica de cherestea din Dragomirești a fost înființată în 1886 de către Iuliu Wintz, care a arendat-o mai departe lui Solomon Markstein, apoi a vândut-o lui Kahan Wolf din Sighet, în anul 1910. Acesta a păstrat-o până în 1914, când a fost distrusă de armatele de ocupație rusești. Din anul 1917 și până în 1922 fabrica a fost proprietatea lui Wilhelm Weinstock, domiciliat la Budapesta (69).

Țițerii din Vișeu de Sus, au început încă din 1867 să exploateze izvoarele minerale carbogazoase de la Șuligu, de pe Vaser (70). Până la primul război mondial existau în jurul izvoarelor vile, restaurante și o unitate de îmbuteliere a apei, care exporta apa până la Viena. Țițerii au organizat perfect exploatarea pădurilor de pe Vaser, unde încă în 1835 se întocmește primul plan de amenajare silvică (71).

Aspecte ale mineritului metalifer maramureșean din secolele XVIII-XIX

Minele Baia Borșa

Exploatările de aici, amintite încă în 1554, după o îndelungată întrerupere sunt redeschise în anul 1790, mai târziu (în 1857) administrația austriacă construind pe valea Colbu și o topitorie de cupru. În bazinul Borșa existau pe atunci cinci mine ale statului, 12 asociații particulare pentru cupru și trei asociații particulare pentru plumb și argint.

În 1859 minele împreună cu topitoria sunt vândute cavalerului Wincenz Mantz von Mariansee, vienez de origine. Acesta este urmașul și moștenitorul (în calitate de nepot) al lui Anton Manz de Mariansee, care la 1784 a cumpărat o fabricuță metalurgică la Cârlibaba (dincolo de Prislop). Instalația în cauză, construită cu doi ani mai devreme, a fost concepută pentru prelucrarea manganului. Acest Anton Manz a exploatat minereurile din estul Munților Maramureșului (cu precădere argint și plumb), timp de 41 de ani, cu ajutorul minerilor aduși din Banat, Boemia și Germania. Nepotul său, Wincenz Mantz, care era mai mult interesat de cupru, preia în concesiune minele borșene Toroiaga și Burloaia. Atunci se construiește "Drumul lui Mantz", existent și astăzi, ce trecea peste culmea Cearcănu, pe la Piatra Scrisă, Cornu Nedeii și Valea Vâlcănescu, legând Baia Borșa de Cârlibaba. După vreo 10 ani de la demararea afacerii, cavalerul vienez moare, iar firma rămasă în proprietatea văduvei sale falimentează pe la 1870.

În anul 1880, Hubert Petru Fasbender, directorul fabricii de produse chimice din Bocicoi, preia prin cumpărare afacerea. În această perioadă galeriile minelor sunt lărgite. În 1893 firma Klotild, prima societate pe acțiuni din Bocicoiu Mare, cumpără întreaga

afacere. Această ultimă societate avea sediul la Budapesta, iar capitalul era elvețian și maghiar. Acum în mina Gura Băii se montează un plan înclinat pentru transportul minereului. Pentru înlăturarea apelor subterane au fost instalate două elevatoare, iar șteampul aferent a fost dotat cu o instalație de sortare. Dacă în anul 1877 pe timpul verii lucrau 26 de muncitori, în 1885 ei numărau 81. Pirită exploatăată era transportată și prelucrată la Bocicoi. Din sulf și cupru se fabrica acidul sulfuric și sulfatul de cupru, iar concentratele de plumb cu un conținut de 2 la sută argint, se vindeau la Hamburg. Începând din 1896 și până în 1900, datorită marilor cheltuieli de transport, societatea renunță la perimetrele miniere deținute anterior.

Tot la Borșa mai era prezentă în acei ani și "Societatea austriaco-maghiară pentru industria minieră", proprietatea lui Alfred Kohn din Hamburg, care în 1888 a deschis mina "Solomon și Reghina". Aceasta este abandonată în 1901, după care minele Borșei intră în declin pentru un număr de ani, cu excepția unor lucrări sporadice de cercetare.

Minele Jireapăn și Totoș-Budești

Aici, în 1864 se reorganizează (deci exista mai dinainte) "Asociația minieră Sfântul Nicolae", cu un număr de 128 de cuxe (concesiuni) miniere, dintre care 24 erau deținute de o familie vieneză, Spansaft. Minele stăpânite de această asociație trec, rând pe rând, în posesia Iulianei Achatzy din Austria, apoi vor fi arendate fabricii de produse chimice Bocicoi, iar în 1894 sunt preluate de un alt vienez, Alois Muler. Atunci, pentru transport, se construiește o linie ferată îngustă lungă de 520 de metri, începe reutilizarea șteampului (instalației de măcinare), și se lucrează cu circa 30 de muncitori. La începutul anului 1897 întreaga avere deținută de Muler este preluată de către societatea franceză "The Budfalu Gold and General Mining Properties Company Limited", al cărui director general de la Paris era Leon Lusurier, reprezentat local prin Henry Groves. La 12 noiembrie 1897 această companie cumpără și perimetrele deținute de "Asociația minieră Ștefan-Ana-Maria" din Jireapăn, proprietatea lui Emeric Tomasovszky din Baia Sprie, și mai achiziționează și mina "Regele Ștefan", tot din Jireapăn-Budești.

Acum societatea franceză ajunge să dețină 14 perimetre miniere la izvoarele Cosăului, întinse pe o suprafață de 767 de mii de metri pătrați, și alte 141 concesiuni miniere. Cei 70-80 de muncitori angajați construiesc 4618 metri de cale ferată industrială, dotată cu 38 de vagonete, lărgesc galeriile, etc.

Încă de la proiectarea instalațiilor (de sortare, șteamp, moară cu valțuri) nu s-a ținut cont de specificul compoziției minereurilor locului, fapt pentru care se impune modificarea lor. Se construiește

un nou șteamp, pentru o capacitate zilnică de 100 de tone de minereu, dar din lipsă de fonduri se declară falimentul și licitarea minelor. Începând din 1901 noul proprietar este "Asociația minelor metalifere din Maramureș", societate cu capital prusac.

În ultimii ani ai secolului XIX și la începutul secolului XX, capitalul minier german era reprezentat de două grupări principale: prima, cea prusacă, grupată în special în jurul societății pe acțiuni pentru exploatarea minieră și topitorie de zinc din Silezia ("Schlesische Actiengesellschaft für Bergbau und Zinkhütten Betrieb"), cu sediul în orașul Lipine, iar cea de-a doua, din Dusseldorf, era formată în jurul uzinelor de antimoniu din localitate. La 25 august 1891, în hotarul Budeștiului se înființează mina "Irma" (de către silezieni), pentru argint, plumb și zinc. Dintre cei doi proprietari ai minei, Rudolf Weber din Lipine și Mauriciu Weisenberg din Beuthen, primul se retrage curând, ultimul devenind unic proprietar. La sfârșitul lui 1900 Weisenberg cumpără, cu suma de 4000 de coroane, de la Sigismund Fejer din Sighet, minele "Gheorghe, Sigismund și Ana". Pe acestea, împreună cu "Irma" le va deține până la sfârșitul primului război mondial, dar fără să se înregistreze vreo producție vrednică de menționat. Acest Weisenberg a mai jucat un rol important în acapararea prin licitație a drepturilor reprezentate până la 1901 de societatea TBGGMCL (vezi mai sus) la Budești, preluate ulterior de "Asociația minelor metalifere din Maramureș". Numărul muncitorilor sub Weisenberg (care a avut cea mai rentabilă afacere dintre toți investitorii de la Jireapăn) a oscilat încontinuu: 78 în 1902, 160 în 1903, 76 în 1905, 96 în 1909, 63 în 1914, etc.

În anii primului război mondial o parte a minelor a fost preluată de armata germană, care le-a exploatat intens. În iulie 1918 exploatarea budeștene trec în proprietatea unei firme vieneze, apoi, după instalarea administrației românești, în cea a statului, care le-a schimbat totodată profilul, pe cel auroargintifer.

Mina "Jireapăn" a "Societății Anonime Petroșani" a cunoscut o dezvoltare mai mare în anii 1930-1940, când a fost dotată cu instalații moderne în subteran, cu șteampuri californiene la suprafață, și cu o uzină hidraulică amplasată pe Valea Mare, afluent al Cosăului.

Alte mine din acea vreme cunoaștem la Botiza. Aici, comerciantul sighetean Mauriciu Rochlitz cedează în anul 1900 două perimetre miniere unei societăți maghiare. În anii 1900-1905 s-a căutat în special zincul, dar s-a renunțat pentru că era amestecat cu prea multă pirită.

Una dintre cele mai vechi mine atestate în documente, încă în anul 1709, "de sulf și păcură", aflată în hotarul Dragomireștiului, știm doar că era exploatată din ordinul lui Francisc Rakoczy II.

Despre minele de minereuri neferoase de la Remeți (pirite și mercur), exploatate din vechime, nu deținem date.

Se observă clar că principala implicație financiară și administrativă în minele metalifere maramureșene din secolul XIX în special, se datorează germanilor care și-au pus pecetea și pe acest domeniu, mai puțin valorificat în istoriografia actuală.

În loc de încheiere

Din datele prezentate mai sus reiese cum nu se poate mai clar că germanii maramureșeni au adus o contribuție imensă pe toate planurile dezvoltării societății Comitatului și apoi județului Maramureș. Ei au fost unul dintre principalele elemente civilizatoare, pe filieră occidentală, alături de maghiari, a poporului maramureșean. Bineînțeles, românii au avut la rândul lor o contribuție decisivă pe toate planurile, dar nu trebuie minimalizat nicidecum efortul imens depus de minoritățile conlocuitoare, pentru a nu cădea în păcatele istoriografiei din vremurile comunismului.

Contribuții la istoria germanilor din Maramureș-note bibliografice

- 1- *** DIR C, *Transilvania, secolul XIII*, volumul II, editură Academiei, București, pagina 461
- 2- publicată în "*Tortenelmi Tar*", volumul II, 1855, pagina 104.
- 3- Ioan Mihaly de Apșa - *Diplome maramureșene din veacul al XIV-lea și al XV-lea*, Sighet, 1900, pagina 9 (în continuare Mihaly de Apșa)
- 4- Alexandru Filipașcu-Istoria Maramureșului, editura Univers, București, 1940, paginile 42-43 (în continuare A. Filipaschu).
- 5- Radu Popa-Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea, editura Academiei, București, 1970, pagina 102 (în continuare Radu Popa).
- 6- DIR C, *Transilvania, secolul XIV*, volumul III, editura Academiei, București, pagina 248.
- 7- Vilmos Belay-Maramaros megye tarsadalma es nemzetisegei. A megye betelepulesetol a XVIII szazad elejeig, Budapest, 1943, pagina 25 (în continuare V. Belay)
- 8- Radu Popa, op. cit., pagina 104.
- 9- idem, pagina 102.
- 10- Mihaly de Apșa, op. cit., paginile 320-322.
- 11- idem, paginile 422-424.
- 12- V. Belay, op. cit., pagina 13.

- 13- A. Filipașcu, op. cit., pagina 45 (se referă la documentul numărul 49 din opusul lui Mihaly de Apșa).
- 14- Dan Cernovodeanu-Știința și arta heraldică în România, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pagina 94.
- 15- A. Filipașcu, op. cit., paginile 95-96.
- 16- Mihaly de Apșa, op. cit., pagina 25.
- 17- Daniel Prodan-Iobăgia în Transilvania, volumul II, București, 1968, pagina 753 (este vorba despre datele extrase din urbariul cetății Hust).
- 18- A. Filipașcu, op. cit., pagina 98.
- 19- *** Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Maramureș-Baia Mare, Fond Prefectura Județului Maramureș, Protocolum IX anno 1697 14 mensis August usque ad anno 1704 diem 19, mensis Decembris.
- 20- A. Filipașcu, op. cit., pagina 98.
- 21- idem, pagina 128.
- 22- V. Căpâlneanu, I. Sabău, C. Oszoczy, A. Balogh, V. Schrek-Indrumător în Arhivele Statului Maramureș, București, 1974.
- 23- A. Filipașcu, ibidem, pagina 145.
- 24- idem, pagina 127.
- 25- ibidem, pagina 129.
- 26- *** Magyarország geographiai szótara..., Pesten 1851, IV. 129 (tom II).
- 27- A. Filipașcu, op. cit., pagina 152.
- 28- idem, pagina 154.
- 29- *** A. Magyar Szent Korona Országainak Helysegneutara, Budapest, 1913, paginile 150-153.
- 30- A. Filipașcu, op. cit., paginile 185-186.
- 31- *** Erdelyi ezredek a vilaghaboruban, Budapest, 1941, paginile 22 și 42.
- 32- S. Mamuilă-Aspecte demographique de la Transylvanie, în Academie Roumaine, La Transylvanie, București, 1938, paginile 793-856.
- 33- A. Filipașcu, op. cit., pagina 16.
- 34- V. Dăbală-Deportarea în Uniunea Sovietică a etnicilor germani din Vișeu de Sus
- 35- *** Maramureș-monografia județului, colectiv, editura Sport Turism, București, 1980, pagina 160.
- 36- I. Henszlimann-A szathmari puspoki megyenek kozepkori epiteszeti regisegei (în "Archaeologiai Kozlemenyek, IV, 1864, pagina 153).
- 37- A. Filipașcu, op. cit., pagina 32.
- 38- I. Kovats-Magyar reformatus templomok, Budapest, 1942, volumul II, pagina 615.

- 39- C. Petranu-Biserica reformată din Sighet și bisericile de lemn din Maramureș, în *Analele Institutului de Istorie Națională*, X, Sibiu, 1945, pagina 326.
- 40- Radu Popa, op. cit., pagina 226, nota 57.
- 41- V. Vătășianu, *Istoria arhitecturii feudale în țările române*, volumul I, editura Academiei, București, 1959, paginile 774-775.
- 42- Mihaly de Apșa, op. cit., pagina 23.
- 43- A. Filipașcu, op. cit., pagina 90.
- 44- idem, pagina 90.
- 45- ibidem, pagina 105.
- 46- Ion M. Bota-Din istoria învățământului românesc din Maramureșul sfârșitului secolului al XVIII-lea, *Marmația IV*, Baia Mare, 1978, pagina 193.
- 47- A. Filipașcu, op. cit., paginile 129-131.
- 48- idem, pagina 162.
- 49- *** Pagini din istoria Maramureșului, colectiv, Muzeul județean Maramureș, Baia Mare, 1967, pagina 151.
- 50- A. Socolan, A. Toth-Zugravi ai unor biserici de lemn din nordvestul României, *Marmația I*, Baia Mare, 1969, pagina 55.
- 51- I. Bârlea-Insemnări din bisericile Maramureșului, București, 1909, pagina 160.
- 52- Mihaly de Apșa, op. cit., pagina 522.
- 53- I. Nădișan, O. Bandula-Maramureș-ghid turistic al județului, editura Sport Turism, București, 1980, pagina 118.
- 54- *** Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Maramureș, Baia Mare, fond Primăria orașului Baia Mare, anul 1698, iulie 25, fasciculul 1, numărul 24.
- 55- *** Pagini din istoria Maramureșului, op. cit, pagina 80.
- 56- Gheorghe Pop-Elemente neologice în graiul maramureșean, editura Dacia, Cluj Napoca, 1971, paginile 96-97, 84-88 și 172-264.
- 57- Ștefan Pascu-Meșteșugurile din Transilvania până în secolul XVI, editura Academiei, București, 1954, pagina 103.
- 58- *** Pagini din istoria Maramureșului, op. cit., pagina 61.
- 59- *** Monografia municipiului Baia Mare, volumul I, Baia Mare, 1978, pagina 314.
- 60- B. Balogh, K. Oszoczik-A nagybanyai otvosceh a XV-XVII szazadban, în "Muvelodes torteneti tamulmanyok, editura Kriterion, 1979, paginile 135-137.
- 61- *** Monografia municipiului Baia Mare, op. cit., pagina 345.
- 62- idem, pagina 350.
- 63- A. Filipașcu, op. cit., pagina 140.
- 64- E. Akos-Falu, varos, civilizacio, editura Kriterion, București, 1981, pagina 155.
- 65- idem, pagina 160.
- 66- idem, pagina 175.

- 67- *** Pagini din istoria Maramureșului, op. cit., pagina 111.
68- idem, pagina 127.
69- Elisabeta Dobozi-Faiciuc-Monografia comunei Dragomirești, editura Dragoș Vodă, Cluj Napoca, 1999, pagina 34.
70- A. Pricăjan-Din trecutul balnear al României, editura Științifică, București, 1999, paginile 112-113.
71- *** Maramureș-monografie, op. cit., pagina 84.

În afara extraselor prezentate mai sus, s-au mai folosit informații preluate din arhive particulare, lucrări nenominalizate aici, și informații primite pe cale orală de la diferiți cercetători, cărora le mulțumim și pe această cale.

Bibliografia capitolului "Aspecte ale mineritului metalifer maramureșean din secolele XVIII-XIX" a valorificat și părți din următoarele lucrări:

- A. Balogh-Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860-1918, în Marmăția 4, Baia Mare, 1978, paginile 137-111.
- N. Maghiar, Șt. Olteanu-Din istoria mineritului în România, Ed. Științifică, București, 1970, pagina 283, etc.
- V. Căpâlneanu, I. Sabău, C. Oszoczky, A. Balogh, V. Schrek-Îndrumător în Arhivele statului Maramureș, București, 1970
- ***Călători străini despre țările române, vol. III, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pagina 293.

CINE A FOST ANONIMUS, AUTORUL PRIMEI ISTORII A UNGARIEI?

Prof. IOAN VANCEA
Sighetul Marmăției

Numele lui Anonimus este Ștefan Vancea din Văncești - azi satul Oncești, Maramureș.

Cine este acest Ștefan Vancea și de unde se trage?

Răsfoind presa de la sfârșitul secolului al XIX-lea la Biblioteca Universității din Cluj-Napoca, dau peste ziarul "Unirea" de la Blaj, numărul 6 din 7 februarie 1891 în care se scriu, fără semnătură, următoarele: "Numele Vancea, devenit atât de strălucit și iubit prin demnitatea înaltă bisericească și prin meritele și virtuțile Exc. S. Preabunului nostru Mitropolit Dr. Ioan Vancea, i-a mai purtat încă un alt prelat foarte distins al bisericii catolice și anume Stefanus Vancha sau "Vancea", cum îl scriau maghiarii, adică Ștefan Vancea, cum 1-am scrie noi românii. Acesta a trăit pe timpul regelui Bela IV, care de fapt a fost numit episcop de Vați mai târziu arhiepiscop de Strigoni (Esztergam), iar în anul 1252 fu înălțat la demnitatea de cardinal și episcop praenestiu în Italia. A fost bărbat foarte erudit și cunoștea multe limbi. Din această cauză i s-au încredințat multe misiuni la principii. A murit în 1262, iar după alții în 1269. Și-a câștigat multe merite și pentru patria sa Ungaria. După ce toți purtătorii numelui Vancea din timpurile cele mai vechi au fost români, credem că nu ne înșelăm în presupunerea că și cardinalul Stefanus a fost român".

Atât aflăm din ziarul "Unirea" din Blaj. Acest lucru a fost suficient ca acest cardinal maghiar de origine română să suscite interesul. Am cercetat, inițial, sursele de informare maghiară pentru lămurirea cazului. Dar nu atât pentru lămurirea unei bibliografii de interes ecleziastic, cât mai ales pentru ipoteza dacă nu cumva acest "român" ar fi putut fi celebrul și așa de mult discutatul cronicar "Anonimus" al regelui Bela IV.

Acest fapt pune și mai mult în lumină ideea că ungurii la venirea lor în Europa, nu aveau oameni de cultură și s-au folosit de localnici, care nu puteau fi decât băștinași români. Consultând marele lexicon maghiar "Pallas Lexicon" apărut la Budapesta în 16 volume, în 1897, iată ce găsim:

"Vancea (sau Bancza) Ștefan, bărbat de stat în jumătatea primă a secolului al 13-lea. În 1238 prepozit de Vacz și cancelar regal, în 1240 episcop de Vacz. În 1241 Bela IV și-a trimis cu el soția, copiii și comorile la Viena ca să găsească ocrotire și adăpost la prințul Frederic Bradenberg din fața năvălirilor mongolilor; mai târziu

s-a refugiat el însuși acolo și apoi de la Balaton - Szeged l-a trimis pe Vancsa în misiune la Papa Girgore al IX-lea. Vancsa l-a evacuat pe rege din Zagreb la Spit. Acesta l-a numit apoi, fiind deja episcop al Esztergomului ales încă din 1242 din luna mai, ca înlocuitor al său în Dalmația, încredințându-i spre ocrotire soția și copiii, iar regele s-a întors în țară, aflând de plecarea mongolilor (1242).

Vancsa l-a sprijinit pe rege cu cel mai mare zel în munca de restaurare, ceea ce a și făcut ca Papa Ignațiu al IV-lea, după un an și jumătate să-l confirme în 7 iulie 1243, pentru meritele sale, ca episcop proenest și cardinal. Astfel Vancsa a devenit primul cardinal al Ungariei. Mutându-se la Roma, a reprezentat cu mare dragoste în Curie interesele maghiarilor și s-a bucurat de încrederea papilor care au urmat în Vatican.

Portretul i-a rămas în pictură pe sticlă și l-a dăruit el însuși Capelei Notre Dame de Pilier din Chartres, reprezentându-l îngenunchiat în fața Fecioarei Maria. Pictorul este arhitectul din Cambrai, Villard cu care pare să fi proiectat și Catedrala din Esztergam, construită în acea perioadă. Vancsa a murit în 1267 sau 1268.

Mai departe, în imediata urmare de titlu la pag. 635 din același lexicon mai aflăm: "Vancsfalva (Oncești), comună mică în județul Maramureș. Locuită în 1891, când s-a făcut un recensământ, de 1238 români". Ne-am înșela dacă atribuim cardinalului Vancea, originea din această comună? Eu nu cred! Nu cred pentru că acest lucru îl confirmă de altfel și lucrarea "Familiiile din Ungaria cu stemele și legăturile de rudenie în tabele" de Naghy Istvan din anul 1865, în care la pagina 33 citim: "Familia Vancsa este considerată ca făcând parte din familiile nobililor din județul Maramureș" și mai departe "Și în vechime a existat tot familia Vancsa (sau după documentele latine Vancha) din care băiatul lui Orbaz... Stefanus episcop de Vacs, cardinal și primat al Eszterganului (1242-1252)".

În legătură cu comuna "Oncești" cum este trecută în "Lexicon Pallas", iată ce aflăm, din "Dicționarul istoric al localităților din Transilvania", vol. II, București, Editura Academiei, 1968 de Coriolan Suciu la pag. 16.

"Onceștii", ung. Vacsfalva, r. Sighet, R. Maramureș 1360 posesiune Olachalis Waralia (împreună cu Nănești și Valea Porcului); 1405 Vanchakfalva, Vanchikfaeva, Vanchokfalva, 1414 Vanchkfalva; 1427 Wanhalwa; 1434 Wanchfalua; 1459 Wanchwfalwa; 1463 Wanchafalwa; 1605 Vancsfalva (Belaz 213); 1828 Vancsfalva, Wancioești (Naghyi 199) 1851 Vancsfalu (Fenyés)".

Aceste denumiri ne duc la concluzia că este vorba de comuna Oncești (Văncești). În arhivele familiei Vancea, a căror descendență se află și în București, găsim în plus față de informațiile "Lexiconului Pallas" că:

Ștefan Vancea, ca general și cancelar al regelui Bela IV, a primit de la Roma 40.000 de galbeni să organizeze o cruciadă împotriva tătarilor. Dar regele Ungariei invidios pe meritele lui Stefanus Vancea și pe faptul că este român, îi ia banii și cade în disgrația lui.

Doctorul în drept Caius Vancea, decedat în 1999, în București, apelând la o cunoștință din Roma, aceasta îi comunică lui Dr. Victor Vancea de Buteasa (jud. Maramureș), la 24 mai 1934 la Cluj datele privind-l pe Stefanus Vancea din opera lui Rubel: "Hierarchia catholica medii aevi", tom I, ediția II, Mănăstirii din 1913. Iată aceste date pe scurt:

Stefanus Vancsa - 1241 episcop de Vacs (pag. 511); 1243 iulie Ignățiu al IV-lea îl numește episcop de Esztergam (Strignoiu) pag. 454; 1243 iulie 19, același Papă îl numește legatul său în Croația și Dalmația; 1251 decembrie, același Papă îl ridică la rangul de cardinal în Consistoriul de la Palestina (pag. 7); 1252 decembrie 31 - 1254 februarie 24, administrator al episcopiei din Esztergam (pag. 464); 1269 iulie 9, moare în calitate de cardinal de Palestina (pag. 19).

În legătură cu disgrația în care a căzut, Papa îi scrie regelui Bela IV că nu înțelege dușmănia sa față de Vancsa, care este "carne și os din carnea și osul populației țării".

Din care populație nu se specifică, dar nu este greu de înțeles, de vreme ce nu se precizează că ar fi din "carne și os maghiar".

Deocamdată atât despre cardinalul Stefanus Vancea din Oncești (Văncești).

Să vedem cum stau lucrurile cu "Cronica lui Anonimus?". Ea a fost publicată în traducere românească și se află în librării. Se știe că această cronică cuprinde textul latin al analelor istoriei începuturilor ungarilor cu venirea în Europa, cu mențiunea la "Gesta Hungarorum" că este prima care se ocupă cu istoria ungarilor. Cronica s-a păstrat în arhiva Bibliotecii Imperiale de la Viena, cod. lat. nr. 514 unde la 1741 a fost descoperită de istoricul Johanus Schwandtner, autorul operei "Scriptores rerum Hungaricorum" și dată publicității după 16 ani, la 1765.

Însă se ridică câteva probleme în legătură cu publicarea textului cronicii.

De ce s-a întârziat 16 ani publicarea ei?

Cine a avut interesul să dispară numele autorului și unde a dispărut originalul acestei opere de extremă importanță istorică?

Cum de descoperitorul ei Schwandiner, care cunoștea numele autorului, l-a făcut uitat, când chiar textul cronicii începe cu „Praedictum magister", adică „cu mai sus numitul magistru"?

Cum se face că cercetătorii unguri mai vechi sau mai noi, nu au încercat și nu încearcă nici azi să lămurească, atât pentru ei, cât și pentru noi, autorul unei opere atât de importante pentru istoriografia celor două țări?

Aceste întrebări să fie lămurite, clarificate.

Pentru ipoteza asupra căreia ne oprim, plecăm și noi de la faptul că până acum a rămas necunoscut notarul (dintre câți?) al regelui Bela IV al Ungariei căruia i se datorează cronica. De ce? Pentru că textul cronicii continuă în "ac quondam bene memorie gloriosissimi Bela regis Hungarie notarius", deci "notarului odinioară al preagloriosului rege Bela de fericită memorie, al Ungariei", lăsând deschisă problema căruia dintre cei patru regi Bela care s-au succedat între anii 1061 și 1270.

Încă de la apariția cronicii s-au făcut variate supoziții.

... Istoricul austriac Engel în "Comentatie de expeditianibus Trajani ad Danubium et de origine valachorum" 1794, Praz în "Historie regum Hungariae", Budapesta, 1801, o atribuie notarului regelui Bela III. "Istoricul Roesler la 1871 și mai cu seamă Marazali la 1882, o atribuie regelui Bela IV.

La noi, Dimitrie Onciul, căutând să identifice pe autor stabilindu-i vârsta după prezentul folosit la descrierea domniei regilor Bela II și Geza II, îl presupune a fi fost notarul regelui Bela II, deci de prin jurul anilor 1150.

Nicolae Iorga îl consideră ca notar al regelui Bela IV, iar G. Popa Lisseanu lasă paternitatea cronicii în suspans.

În ceea ce ne privește nu putem face mai mult decât să lansăm o ipoteză istorică nouă pentru lămurirea căreia trebuie făcute neapărat investigații în Biblioteca Vaticanului, pentru că acolo avem, deocamdată, indicii certe asupra originii românești a lui Ștefan Vancea și tot acolo, credem că-l putem identifica drept autorul Cronicii anonime, fiind cancelar intim al regelui, cunoscător al mai multor limbi străine cu arta documentării și în plus originar din Maramureș, despre care cronica anonimă dă o mulțime de amănunte, care puteau ușor scăpa unor cronicari străini de aceste meleaguri. Amănuntele menționate dovedesc că autorul primei istorii a Ungariei a cunoscut foarte bine Maramureșul.

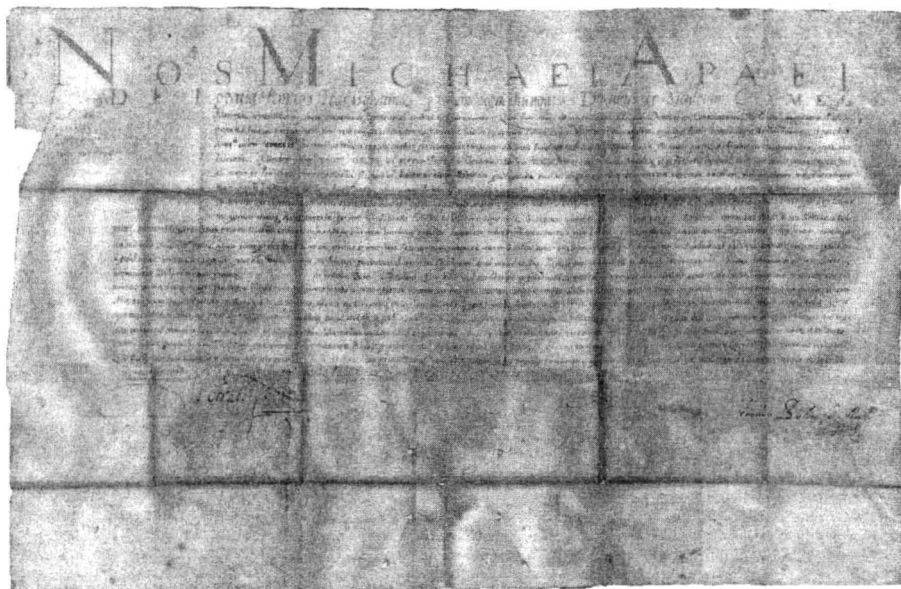
Datele certe asupra originii românești a lui Ștefan Vancea sunt: nobilitatea familiei Vancea care deținea mai multe Diplome, iar prima menționată este de la 1366 (1362) și este din comuna maramureșeană Oncești (Oncești, Văncești) din a cărei succesori peste veacuri îl vom avea pe mitropolitul Ardealului Ioan Vancea, realizatorul instituțiilor de educație și cultură de la Blaj, căruia numai opoziția autorităților maghiare a împiedicat, considerând-o inoportună, ridicarea la rangul de cardinal și documentele pierdute (furate) prin care avocatul Dr. Victor Vancea, decedat în 1947, a

primit la Roma în 19.03.1938, titlul de Cavaler de Malta al patrulea acordat în România, printre care se numără și regele Carol I.

Pentru ce i s-a acordat acest titlu?

Pentru că în cercetările făcute la Vatican au stabilit, din Scriptele aflate acolo, că este urmașul în linie directă a lui Stefanus Vancea din Oncești, căruia Papa Ignațiu al IV-lea i-a dat 40.000 de galbeni pentru organizarea unei cruciade împotriva tătarilor. Fiind român, regii unguri au considerat-o ca o ignire și a intrat în disgrația acestor înfumurați.

Nu mai avem nici o îndoială că Ștefan Vancea din Oncești, a fost primul cardinal al Ungariei, care a contribuit la creștinarea ungarilor, a fost cancelarul regelui Bela IV, a construit marea catedrală Esztergom - centrul catolic al Ungariei și prin modul cum descrie cu lux de amănunte zona Maramureșului, este și autorul de necontestat al Cronicii, care nu mai este anonimă.

– Cărți de identitate ale unor comunități, în contextul integrării europene a României

Dr. ELISABETA FAICIUC
Cercetător Institutul de Lingvistică
Filiala Academiei Române - Cluj Napoca

0. Ultimul deceniu al secolului al 20-lea, caracterizat prin mari frământări social-politice și economice în țările Europei Centrale și de Est a marcat începutul unei etape noi în construirea Comunității Europene. Având în vedere dificultățile cu care se confruntă fostele țări comuniste, aflate în plin proces de schimbare, forurile europene le studiază, le sprijină în permanență și le monitorizează evoluția lor spre o societate global europeană, care tinde spre o uniformizare atât în plan economic cât și social-politic.

1. În plan cultural, însă, Europa comunitară se bazează pe principiul respectării diversității, astfel că patrimoniul spiritual european se va caracteriza prin bogăția și armonia diversităților și nu prin uniformizarea lor, acesta devenind un bun comun. Pe această linie, președintele Academiei Române, acad. Eugen Simion¹ la un Seminar internațional „Să gândim Europa” face niște constatări interesante privind evoluția spirituală a națiunilor europene, subliniind faptul că vor supraviețui doar culturile care își ocrotesc principalul lor instrument de comunicare – limba – care este cel dintâi semn al identității culturale. Deci, pe de o parte Europa adoptă o politică de protejare a valorilor spirituale naționale, iar pe de altă parte comunitățile componente ale acesteia trebuie să facă eforturi pentru a-și păstra identitatea culturală și lingvistică.

1.1. În ceea ce privește **cultura populară tradițională românească** – domeniu care ne interesează pe noi, se constată, în această perioadă de tranziție, o *opозиție* dintre **a) tradiție** (sortită dispariției) și **b) módele culturale** (provenite din societățile occidentale: Sf. Valentin, Halloween diferite festivaluri: ale berii, etc., urmând generalizarea carnavalurilor). **c)** Acestora li se adaugă alte **mode spirituale și religioase** (americane sau de factură, mai ales orientală). Dacă módele culturale penetrează în societatea românească prin imitare, de către tineretul nostru (dornic în descărcarea energiilor) tineret până la 50 de ani, al cărui suflet

¹ Eugen Simion, *Europa comunitară, Europa comunicării...*, în „Academica”, serie nouă, XIII, 2003, nr. 19 oct. (156), p. 3-6.

fusese golit de valorile spirituale tradiționale prin educația comunistă, pătrunderea modelor spirituale și religioase este facilitată de sărăcie și de nevoia de ajutor economico-financiar atât la nivel social și în special în zonele cu o sănătate publică precară, cât și în situații-limită ale individului obosit și devenit fragil. Astfel, se argumentează căutările unor membri ai acestor societăți pentru găsirea unor soluții necostisitoare în rezolvarea unei situații economice sau de sănătate. Este vorba de regăsirea aceluși potențial ascuns de *energie cosmică* (utilizată de popoarele primitive, dar pierdută de cele occidentale) menită a reîncărca omul cu putere și încredere în acțiunile proprii, reorientându-l spre tradiție și credință, mobilizându-l la cursuri și diferite practici terapeutice în tratarea unor suferințe, boli, slăbiciuni, etc., înspre acceptarea *medicinii, alternative* (cu rădăcini în practicile părinților și străbunilor noștri²) și a *alimentației natural-vegetariene* (alt exemplu de tradiție în lumea rurală³, precum și la schimbarea *atitudinii față de mediul* în care trăiește. Astfel, treptat, se va reveni la acel echilibru de altădată între un spațiu și locuitorii lui. De aici, preocupările popoarelor europene de a-și redescoperi acel *specific național*, acea *identitate națională* concretizată în particularitățile modului de viață, de gândire și de creație a etniei sau comunității respective dintr-un anume spațiu. Identitatea culturală, ca și componentă a identității naționale, este o expresie a etnicității izvorâte din mentalitatea unei comunități (ca nucleu social și spiritual). În această situație, *cultura populară tradițională* este un factor definitoriu al individualității etnice a unui popor.

1.2. Ori, în condițiile *extinderii Comunității Europene* este important să se cunoască identitățile naționale: pe de-o parte, o *autocunoaștere* de către fiecare etnie printr-o reanalizare a trecutului prin comparație cu prezentul, dar fără manifestări naționaliste și supraevaluări ridice; iar pe de altă parte, *de către celelalte etnii cu care conviețuiesc*. Această cunoaștere are drept scop înțelegerea „celorlalți” cu care se conviețuiește sau a „celorlalți” din țările învecinate sau din diferite zone. Acest fapt va duce la o atitudine civilizată, de toleranță, de apreciere a valorilor fiecărui neam, la deschidere spre comunicare și dialog, la o bună conviețuire a tuturor popoarelor din Europa multiculturală.

² George Bujorean, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâimea română*, Sibiu, 1936; și în monografiile sătești.

³ I. Berinde, *Alimentația țăranului maramureșean*, în „Graiul Maramureșului”, 1937, nr. 210; O. Văduva, *O introducere în studiul alimentației populare*, în REF, 20, 1975, nr. 2; a se vedea și numărul mare de cărți de popularizare a practicilor de vindecare a anumitor boli prin utilizarea produselor naturale.

2. Problema sincronizării României cu realitățile europene nu este nouă, această preocupând-i pe marii învățați⁴ ai neamului nostru, în condițiile renașterii naționale, declanșate de Marea Unire de la 1918. Astfel, ei au analizat, cu răbdare, putere de înțelegere și responsabilitate, particularitățile poporului nostru, precum și poziția acestui neam românesc între popoarele lumii. Cu toate că a trecut aproape un veac, opiniile acestora ni se par interesante și actuale, subliniind pe lângă multele calități ale românilor (hărnicia, inteligența, omenia, ospitalitatea, spiritul de armonie, etc.) și unele caracteristici care nu ne onorează și mai ales la nivelul conducătorilor autohtoni, care, prin spiritul lor de dezbinare, setea de putere și lipsă de responsabilitate, țin acest popor într-o tranziție permanentă și aplicând reforme sociale neexperimentate îndeajuns sau preluate din societățile occidentale fără a se potrivi poporului nostru. Dacă în perioada respectivă, în ceea ce ne privește, doar din partea României se făceau eforturi de conectare a țării noastre la realitățile din țările europene, în etapa actuală efortul nostru de aderare la Uniunea Europeană este sprijinit moral (prin monitorizări), dar și financiar pentru susținerea reformelor economico-sociale, și de forurile acesteia, ca de altfel, și de țările bătrânului continent. Și aceasta pentru a fi compatibili în acea competiție a popoarelor, *valoarea lor fiind dată, în ochii străinătății nu atât de bunurile comune cât de ceea ce le diferențiază și de aportul de originalitate cu care intrăm în Europa*, „căci (după cum spunea S. Pușcariu⁵) străinul nu va fi entuziasmat atât de confortul și luxul oferit de oraș [sau chiar de satele noastre de acum], ci de acele sate ce se remarcă prin puritatea moralei creștine și unde se găsește o comoară de omenie, toleranță, inteligență, simț pentru frumos și armonie – calitățile etniei noastre; o anume cultură și respect pentru tradiție”.

3. Cum în ultimul deceniu, România este tot mai preocupată pentru integrarea ei în Uniunea Europeană, să încercăm să vedem cu ce ar putea contribui ea la patrimoniul european. Dacă în mai toate domeniile (economic și legislativ), România va trebui (în ciuda rezistenței forțelor responsabile) să se armonizeze cu realitățile și valorile europene, ea va putea aduce o contribuție interesantă patrimoniului cultural european, prin cultura sa în general și mai ales prin cultura populară tradițională, ca factor definitoriu al specificității (identității) noastre etnice, în spațiul ei mai păstrându-se încă (da nu pentru mult timp) relicve ale unei societăți tradiționale în destrămare. Acestea s-ar putea valorifica eventual în turism, România beneficiind

⁴ V. Elisabeta Faiciuc, Elena Drăgan, *Probleme actuale ale abordării patrimoniului rural*, în *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 270-274.

⁵ V. nota 4.

și de un spațiu geografic generos. Oprindu-ne asupra zonei Maramureșului – despre care se spune că este cea mai conservatoare a tradițiilor, noi vom emite câteva observații referitoare la localitățile de pe Valea Izei (unde am făcut și câteva sondaje).

3.1. Localitățile care nu au fost colectivizate (Săcelul și celelalte de pe cursul inferior al Izei) sunt mai conservatoare decât celelalte în ce privește practicarea curentă a tradițiilor, poate că o excepție ar fi leudul.

3.2. Satele și-au schimbat înfățișarea prin construirea, în perioada 1965-1990 a unor noi tipuri de gospodării [cca 75% din total, cu case etajate, ridicate, după aceleași planuri-tip ale Direcției de Sistematizare a Satelor – planuri existente la Primărie) în care avea să locuiască „același om de tip nou, eliberat de prejudecăți și superstiții și înarmat cu o concepție materialistă despre lumea înconjurătoare”. Dar, din structura gospodăriei, au fost excluse în cea mai mare parte, celelalte acareturi. De asemenea, terenul de 30 de arii, primit de la CAP nu le-a permis țăranilor continuarea cultivării diversificate a plantelor (în și cânepă – folosite în industria casnică sau trifoi și lucernă, fânațe pentru creșterea unui număr mai mare de animale); această suprafață mică fiind destinată doar cultivării cartofului, fasolii și dovleacului.

3.3. În această conjunctură, ocupațiile maramureșenilor s-au schimbat, puțini rămânând ca buni crescători de animale și agricultori la ei acasă, în general bătrânii. În ultima fază a perioadei comuniste, bărbații au devenit mineri, butinari sau alte categorii de muncitori navetiști în orașele apropiate (Sighet, Vișeu, Borșa și Baia-Mare). De asemenea, în acea vreme, o caracteristică ocupațională erau și migrațiile sezoniere ale sătenilor la munca agricolă din Bărăgan, Insula Mare a Brăilei, Satu-Mare și mai ales în zona Banatului, iar azi, tot mai mulți tineri lucrează peste hotare (în Belgia, Franța, Anglia, Italia și mai nou în Spania). Atât în perioada comunistă, dar mai ales în ultimii 10 ani s-a pus tot mai mult problema rentabilității muncii țăranului pe terenurile sărăcăcioase ale zonei Maramureșului, ceea ce a produs mari schimbări în structura culturilor, chiar în condițiile reprimirii terenurilor părintești. Actualii proprietari sunt alți oameni – rupți de condiția părinților și bunicilor.

3.3.1. Gospodina a fost eliberată de povara industriei casnice prin care trebuia „să-și îmbrace casa și mai ales familia, acest fapt datorându-se pătrunderii produselor de fabrică (mai ieftine, mai ușoare, mai practice).

3.3.1.1. Femeile, având acum mai mult timp precum și piață pentru procurarea produselor, au schimbat aproape total *alimentația* zilnică, dar mai ales cea festivă, produselor tradiționale (tot mai rare)

adăugându-le preparate tot mai sofisticate, accesibile noilor gospodine școlate.

3.3.1.2. Interioarele caselor au suferit schimbări profunde: mobilierul tradițional (patul, lada, lădoiul, lăițile, blidarele, podișoarele și sporii cu cuptiorul) a fost înlocuit cu cel de fabrică, după cum țesăturile decorative, specifice pe localități, au abandonat elegantele motive geometrice tradiționale (în crengi, cârlige, grebluțe, ruji, etc.) realizate în cromatică tradițională vegetală, în favoarea motivelor florale și mai nou religioase, executate din lână sau fibre sintetice din comerț, strident colorate și generalizate pe toată zona. O revitalizare a țesăturilor tradiționale, dar numai din motive comercial-turistice, se realizează în ultimii 10 ani doar în Botiza, Șieu, Săpânța și sporadic și prin alte localități.

3.3.1.3. Din motive economice și practice, tineretul și generația mijlocie a *abandonat total costumul popular* „de tăte zile” (purta zilnic), înlocuindu-l cu piese fabricate, ca la oraș, iar în structura costumelor de sărbători s-au produs mari schimbări: ne mai brodând nimeni manual, nevestele au abandonat total *cămașa* tradițională (cu elemente specifice pe localități) înlocuind-o cu bluze din comerț, iar la fete s-a generalizat cămașa brodată la mașină pe materiale din comerț, „fodrii” fiind înlocuiți cu dantele din comerț; *zadiile* (sau pânzăturile), iar specifice pe localități, au fost înlocuite total cu fustele de cașmir, viu colorate, zadiile fiind folosite doar în costumul tradițional prezentat la spectacole: *lecrul* (sau lecrecul) precum și guba de altădată, au fost înlocuite cu *cojoace de iarnă* scurte, confecționate după model moldovenesc, la femei, bărbații mai păstrându-l încă în portul de sărbătoare. De asemenea, puțini tineri mai poartă cămăși tradiționale (confecționate manual, uneori cu broderie la mașină) peste pantaloni. *Încălțăminte*a e total schimbată și înlocuită cu cea de la oraș.

3.3.1.4. Obiectele de uz fabricate (mai ieftine și mai practice) au dus la dispariția, în mare, a *meșteșugurilor populare* (legate de confecționarea lor din lemn: dogăritul, rotăritul, butnăritul, etc.) devenite nerentabile. S-au păstrat, însă fierăritul și s-a dezvoltat cojocăritul și țesutul pieselor ornamentale.

3.3.1.5. Dacă schimbările prezentate mai sus sunt rezultatul, pe de o parte a educației și politiciii comuniste, iar pe de altă parte a pătrunderii produselor fabricate mai ieftine, mai ușoare și mai practice, deci mai rentabile, alte schimbări sunt datorate exploziei de aparatură radio și video de care dispune majoritatea sătenilor. Aceasta i-a transformat pe locuitorii satelor din creatori și practicanți ai diferitelor obiceiuri tradiționale (de realizare de bunuri materiale și spirituale) în *consumatori* de cultură populară, preferând, spre exemplu, în locul coplindatului (tot mai rar și doar a celor foarte apropiați) ascultarea

colindelor la aceste aparate sau jocul ritual duminical (dispărut în totalitate) a fost înlocuit cu barul de noapte și disco.

3.3.1.6. Au fost excluse din viața curentă obiceiurile și producțiile folclorice zonale tradiționale legate de ocupații, de viața de familie (botez, nuntă și înmormântare) ca fiind prea complicate, costisitoare și depășite, sătenii fiind receptivi doare la obiceiurile noi, practice. Dar, pe lângă unele lucruri bune, frumoasele piese de folclor local au fost înlocuite cu producții bănățene și sârbești și mai nou cu un folclor de import poluat în ultimul deceniu, cu stiluri balcanico-orientale, care s-a răspândit prin migrările sezoniere agricole, prin muzicanții de etnie țigănească, iar după 1990 prin comercializarea casetelor audio.

3.3.1.7. Până și în sistemul popular, dar și oficial, de *denominație personală* se constată abandonarea prenumelor tradiționale (numelor de botez) vechi, calendaristice ori date după criteriul genealogic sau al sărbătorii din preajma nașterii ori a botezului, ele fiind înlocuite cu nume la modă ce s-au impus prin filme, sport sau date după obiceiul intelectualilor.

*

Chiar dacă, sporadic, în practică vom mai găsi rămășițe ale obiceiurilor tradiționale, acestea au fost golite de conținutul ritual de altădată, ele fiind consumate acum doar ca divertisment în spectacolele artistice de amatori (cf. Botejunea, Nepoatele, Nunta, etc.) sau în festivalurile folclorice care tind a deveni tradiție, importante, desigur, și ele pentru popularizarea valorilor noastre culturale și cu implicații în dezvoltarea turismului.

4. Prin urmare, *patrimoniul rural tradițional* a fost diminuat ca urmare a transformărilor suferite, în perioada comunistă, de comunitățile sătenești, care acum ele se reasează după noi coordonate, proces în care noi nu putem interveni.

4.1. Dar mai acționează și alți factori care favorizează diminuarea și deteriorarea patrimoniului rural, cum ar fi:

4.1.1. Înstrăinarea peste hotare, de către localnici, a diferitelor obiecte de mobilier, de uz casnic, de port, icoane pe sticlă și țesături (și aici, credem că nu se poate interveni decât prin educație), precum și a unor obiecte de cult (icoane, cărți vechi, țesături) de către preoți și consiliile parohiale fără pregătirea necesară pentru a le evalua, hotărârile lor fiind abuzive, dacă ne gândim că donațiile sunt legate de biserici prin aspre blesteme⁶ la adresa celor ce ar îndrăzni să le înstrăineze, fie el preot sau urmaș, așa că noi credem că acele cărți vechi de cult, tipărite până în 1830 (preluate cf. legii patrimoniului din

⁶ Cf. E. Faiciuc, *Dragomirești străveche vatră maramureșeană*, Cluj-Napoca: Dragoș-Vodă, 1998, p. 291-305; Bârlea, I., *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909.

1974 de la biserici și depozitate la Protopopiatul Sighet) ar trebui să se întoarcă la bisericile proprietare ca bunuri ale tuturor sătenilor capabili să le asigure condiții de protecție și siguranță, mai ales în noile catedrale.

4.1.2. Bisericuțele de lemn (majoritatea declarate monumente istorice) din vecinătatea noilor catedrale ridicate în satele de pe Valea Izei, fie că sunt lăsate în paragină, fie că li se grăbește sfârșitul prin utilizarea lor ca loc de oficiere a parastaselor, unde mii de lumânări aprinse în sâmbetele morților, distrug rapid interioarele acestora.

5. Dar care este *atitudinea* generală față de această degradare?

5.1. *Atitudinea intelectualilor* satelor față de problemele patrimoniale ridicate de noi, variază de la indiferență, la valorificarea pieselor materiale pe piața europeană în interes propriu și până la calitatea de autori ai unor schițe monografice ale diferitelor localități, realizate în general ca lucrări de grad didactic, fără demersuri practice, educative pe această linie.

5.2. *Organele administrației locale sau județene* ar trebui să fie responsabile de recuperarea, conservarea și valorificarea tezaurului patrimonial rural, dincolo de spectacolele și festivalurile mișcării artistice de amatori. Dar, ele nu au timp, nu au bani, nu au răbdare și interes și mai ales nu au simțul responsabilității, considerând studiul vieții tradiționale depășit, iar pe de altă parte, un lux. [v. senatorul Bindea].

6. Ce este de făcut în această situație?

6.1. O intensificare a activității *de educare și conștientizare a valorii culturii populare tradiționale, fără pretenția de revitalizare* a diferitelor obiceiuri și practici în lumea rurală actuală, care acum se reasează după alte coordonate. Această educare s-ar putea realiza, pe de o parte, de către biserică prin preoți responsabili și bine pregătiți, cu respect pentru tradițiile comunităților pe care le păstoresc. Pe de altă parte, ea s-ar putea realiza mai ales în școală, mărindu-se numărul orelor prevăzute în programele școlare din ciclul gimnazial.

6.2. Tot pe linia educării, dar și a conservării scriptice a materialului documentar ni se par meritorii monografiile și schițele monografice ale localităților (194 apărute înainte de 1944, 22 în perioada comunistă și 32 după 1990 – situație incompletă dată după I. Datcu)⁷. De pe Valea Izei le menționăm: Elena Grad, *Săcel*, Cluj-Napoca: „Dragoș-Vodă“, 2000; Elisabeta Faiciuc, *Dragomirești străbună vatră maramureșeană* I, II (culegere de folclor funebru), Cluj-Napoca; „Dragoș-Vodă“; „Todesco“, 1998, 2001; Năstaca Bota-Vlad,

⁷ Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. III, București: „Saeculum“, 2001, p. 253-262

Șieul Maramureșului, Satu-Mare, 2000; Vasile Vetîșanu-Mocanu, *Cartea leudului*, 1995; Gheorghe Caia; Daniela Caia, *Rozavlea din Țara Maramureșului*, Cluj-Napoca: „Dacia“, 2002; I. Lenghel-Izanu, *Daină mândră pân'Bârsana*, Baia-Mare, 1978; iar de pe Valea Vișeuului: Coman, *Între Râuri* [Vișeu de Sus], Sighet, 2001 și Nicoară Timiș, *Cartea munților* [Borșa], Cluj-Napoca: „Dragoș-Vodă“, 2001; Ioan Godja Ou, *Cuvinte despre satul meu – Văleni Maramureș*, Muzeul Maramureșului, Sighetul Marmăției. Fără a avea ambiția unor abordări exhaustive ale acestor așezări, scrise uneori de oameni fără pretenții de specialiști în etnologie și antropologie, ei aparținând comunităților respective, este de lăudat interesul, răbdarea, responsabilitatea și eforturile fizice și financiare ale autorilor lor pentru salvarea și conservarea, cât se mai poate, de la vârstnici, a unui material documentar prețios pentru conștientizarea specificității noastre românești în conglomeratul european în care, oricum, vom intra.

6.3. Apariția acestor monografii a responsabilizat, într-un fel, pe săteni (inclusiv intelectuali, primari, consilieri), mobilizându-i la conservarea, oarecum muzeală, a unor bunuri patrimoniale în niște case mai vechi, amenajate special și denumite impropriu muzee sătești (la Săcel, Dragomirești, leud, etc.)

6.4. Meritorii sunt, de asemenea, și înregistrările audio sau acțiunile de conservare pe peliculă de către lucrătorii Radio-ului și Televiziunii în condiții nu ușoare, a unor producții autentice, existente doar în repertoriul pasiv al vârstnicilor și sortite dispariției.

*

Astfel, materialele adunate și conservate pe plan local, adăugate imensului tezaur documentar, cules, conservat și prelucrat (în parte) de cercetătorii institutelor și muzeelor specializate, reperate în spațiul românesc și comparate cu realități din alte zone ale continentului sau ale lumii, vor contribui la conturarea imaginii identității, a specificului nostru etnic, văzute prin prisma limbii și culturii populare tradiționale și va releva aportul României la cultura europeană.

DESPRE UN MONUMENT TRANSFERAT ÎN MUZEUL SATULUI ÎN URMĂ CU ȘAIZECI ȘI ȘASE DE ANI BISERICA DIN DRAGOMIREȘTI – MARAMUREȘ

AURELIA TUDOR, muzeograf
Muzeul Satului București

La începutul lunii mai 1936, Dimitrie Gusti, cel care câștigase deja notorietate pe plan internațional ca întemeietor de școală și de tendință sociologică a cercetării realității concrete, avea să rostească discursul de inaugurare a Muzeului Satelor Românești.

Dar ce este un Muzeu al Satului?

În viziunea Profesorului și a colaboratorilor săi el este: “Un mijloc de a înfățișa astfel colecțiile pentru ca din ele să se desprindă o învățătură utilă și plăcută foarte sugestivă pentru marele public vizitator. Înafară, deci, de o valoare pur științifică, Muzeul Satului Românesc tinde să fie și un adevărat muzeu modern, adică o permanentă lecție vie și intuitivă, menită să atragă luare aminte a opiniei publice și să arunce în circulație o serie de gânduri, de probleme și de lămuriri cu privire la viața noastră socială”.(1)

De-a lungul unor ani de trudă și sistematice încercări, împreună cu elevii și colaboratorii săi apropiați, a reușit să întemeieze ceva unic în felul său: un muzeu alcătuit din piese autentice – case, ateliere, cuptoare, staule, grajduri, tot ceea ce reprezenta viața satului românesc între cele două războaie mondiale. *Instrucțiunile* pentru alcătuirea acestui interesant *sat al satelor* evidențiază două lucruri importante: aria de cuprindere să fie semnificativă și exponatele reprezentative. (2)

Modelarea arhitecturală a spațiului din Parcul Național Carol al II – lea de pe malurile lacului Herăstrău din București a căzut în sarcina scenografului Victor Ion Popa. Sarcină de loc ușoară căci “găsești aici casă de piatră și grinzi de lemn, făcute de țăranul de la munte, de cel din Argeș și Neamț, precum și case făcute de mâna harnică a celui ce-și desfășoară talentul în Șanțul Năsăudului, în Țara Oașului, în Văile Bihorului sau pe plaiurile Sibiului; întâlnești aici case de pe malul Dunării, moara de pe Siret, dar și cherhanaua de pește din Delta”. (3)

Dintr-un muzeu – sat în care se oglindesc stările social – economice ale unei țări, concepție și gust artistic, spirit gospodăresc și tradiția unui popor nu putea să lipsească piesa centrală a oricărei așezări: **biserica**.

Se puteau alege biserici de pe întreg cuprinsul țării, dar atunci, în martie 1936, s-a considerat că doar o biserică maramureșană, aparținând meleagurilor Bogdăneștilor atestate în

documente importante încă din veacul al XIV – lea (4), ar îndeplini toate criteriile stabilite de specialiștii Fundației Culturale Regale Principele Carol pentru a ocupa locul de cinste în satul - sinteză creat de ei.

Alegerea și aducerea la București a unui astfel de monument a fost încredințată de conducerea Fundației colaboratorilor săi din Maramureș: Mihai Pop, Francisc Nistor, Traian Biliu – Dăncuș.

Acțiune deloc ușoară, dacă luăm în considerare timpul extrem de scurt - din a doua jumătate a lunii martie până pe 9 mai, zi hotărâtă pentru inaugurare - în care trebuiau efectuate toate operațiunile (identificare, achiziționare, demontare, transport și reconstrucție), distanța mare – aproape 1.000 de km. ce despărțea locul de expediere de locul de destinație dar și condițiile grele impuse de situația politică europeană explozivă existentă la acea dată.

S-au ales două biserici care ar fi putut reprezenta în mod strălucit nu doar Maramureșul ci și întreaga artă și arhitectură religioasă a momentului: ***Biserica din Bârsana și Biserica din Dragomirești.***

Inițial s-a încercat cumpărarea uneia dintre biserici, iar în devizul cu care Mihai Pop pleca de la București era înscrisă suma de doar 10.000 de lei!(5)

Enoriașii din Bârsana nu au consimțit să-și cedeze biserica lor veche sub nici o formă. În aceste condiții Fr. Nistor propune achiziționarea bisericii vechi din Dragomirești, care era de mai multă vreme dezafectată. (6)

Această biserică era corespunzătoare din toate punctele de vedere: **era veche** – “pe pârte afară, de-a stânga ușii de intrare e săpat un rând slavon, cu data de 1722” (7), dată ce marchează ridicarea ei pe locul unde tătarii arseseră în timpul invaziei din 1717 biserica veche, tot din lemn; **era frumoasă** – mărturie a măiestriei prelucrării lemnului și artei construirii dar și a existenței unei importante școli de zugrăvi de biserici în zonă; arhitectura și pictura ei deosebită (8) o așează la loc de frunte în lista monumentelor istorice; enoriașii **au consimțit** să o cedeze, având în vedere scopul nobil ce le fusese prezentat.

Correspondența între Fundația Culturală Regală, parohul din Dragomirești – preotul Gh. Cosma și cu Dr. Alex. Rusu, episcopul Eparhiei Greco – Catolice Române a Maramureșului din perioada martie – mai 1936 oglindesc o deplină înțelegere a scopurilor urmărite de creatorii muzeului, dar și respectarea doleanțelor unei comunități puternice, cum era cea a satului maramureșan. (vezi anexe, doc. 1,2,3,4,6,7,9,12)

În adunarea credincioșilor greco – catolici din 5 aprilie 1936 se hotărăște definitiv ca biserica să fie donată cu unele condiții privind

oficierea serviciului religios și alegerea meșterilor ce vor ajuta la demontare, transport și remontare la București. (9)

Pentru a marca locul din care Comisiunea Monumentelor Istorice, Secțiunea pentru Transilvania - Cluj, acceptase să se transfere monumentul, enoriașii cer, tot sub formă de donație o sumă de bani "pentru ridicarea unei capele, sau a altui mic monument în stil maramureșan". (10)

Profesorul Dimitrie Gusti consideră îndreptățite toate condițiile obștii din Dragomirești și își îndeamnă colaboratorii să lucreze întocmai după aceste protocoale stabilite, având în vedere că zona era destul de sensibilă după incidentul întâmplat la Cuhea cu puțin timp înainte și care dusesse la o răcire a relațiilor dintre Echipele Fundației și săteni. (11)

Totul era hotărât. Trebuia doar să se înceapă lucrul. Dar aprecierile inițiale s-au dovedit nu tocmai exacte: vremea rea – ploaie și frig, începerea perioadei arăturilor de primăvară, insuficiența fondurilor, situația aproape de "dezertor" a profesorului Mihai Pop au îngreunat foarte mult munca. (12)

De la București se urmărea îndeaproape stadiul lucrărilor. (13) Pe 20 aprilie 1936 profesorul Dimitrie Gusti trimite Regelui, sub al cărui înalt patronaj erau puse Fundațiile Culturale, un raport însoțit de situația în care se afla execuția fiecăruia dintre obiectivele propuse. (14) De altfel, regele Carol al II – lea a fost nelipsit de pe șantierul muzeului.

În acest timp acolo sus, în Maramureș, copiii satului priveau cum cu degetele înghețate de frig "un domn cu barbă și ochelari rotunzi – profesorul Traian Biltiu – Dăncuș – desena cu mîgală sfinții de pe fiecare perete al bisericii".

Biserica nu se mai folosea de mai mulți ani, servind doar drept capelă cimitirului. Credincioșii greco - catolici foloseau noua biserică de zid la care lucrările se finalizaseră încă din anul 1909. (15)

Îngreunate și de incidentul prăbușirii turnului, lucrările de demontarea se termină în cele din urmă.

Ambalate cu grijă bârnele vor călători în peste 100 de căruțe conduse spre punctul de expediție : stația CFR din localitatea Moisei. De aici ele vor pleca spre București în două vagoane – unul de 40 t. și altul de 15 t. ce purtau înscrisă în *scrisorile de trăsură* mențiunea: "biserică demontată veche". (16)

După sosirea la București biserica se ridică pe locul stabilit în planul muzeului, un mic promontoriu pe malul lacului, așa cum fusese învoiala inițială: cu meșteri din Dragomirești. Odată cu ea sunt aduse și alte obiecte menite să o împodobească: cruci, icoane, potire, sfeșnice, candelabre. Între ele un obiect deosebit, provenit de la vechea biserică arsă de tătari: o cruce de lemn (42 / 36,5 cm) ce poartă următoarea inscripție pictată cu litere negre (h 3 cm) pe fond

gălbui: "această sfântă cruce au cumpărat Axenie Jupâneasa lui Ostașu Mihalea și o au dat în sat în Dragomirești în svântă biserică întru numele lui Dumnezeu și pentru păcatele sale unde este hramul Adormirea Preacuratei Născătoare de Dumnezeu în anul 1667, dni 1 Iulie". (17)

Pe 17 mai 1936 silueta sveltă a săgeții bisericii din Dragomirești îi întâmpina pe vizitatori: înalte fețe bisericesti, reprezentanți ai Casei Regale, membrii guvernului, reprezentanții misiunilor diplomatice și militare străine acreditați în România, personalități politice și culturale, săteni și orășeni din întreaga țară, fotografi și jurnaliști. (18)

Din acest moment pentru monumentul din frumoasa Țară a Maramureșului începe o viață nouă, cea de obiect muzeal.

NOTE

(1) Dimitrie Gusti, *Muzeul Satului Românesc*, în *Sociologia Militans I*, 1946, p. 142.

(2) Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond: *Fundația Culturală Regală – Principele Carol – Centrala*, Dosar 7 / 1936, f. 196 – 199.

(3) Ovidiu Bădina, Octavian Neamțu, Dimitrie Gusti, *Viață și personalitate*, Ed. Tineretului, 1967, p. 127.

(4) Ioan Mihaly de Apșa, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Sighet, 1900.

(5) Arhiva Muzeului Satului – București, Fond: Dimitrie Gusti, Dosar: XIV, f. 7; pentru gospodăria țărănească era prevăzută inițial suma de 45.490 lei!

(6) Arhiva Muzeului Satului – București, Fond: Dimitrie Gusti, Dosar: XIV, f. 2.

(7) Ion Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909.

(8) I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, Ed. Meridiane, 1968, p. 114 – 115; Imagini din pronaos după scena pedepsirii prin spintecare cu fierul plugului au participat în perioada interbelică la diferite târguri agrare din străinătate, plugul acela fiind considerat de un tip arhaic.

(9) Arhiva Muzeului Satului – București, Fond: Dimitrie Gusti, Dosar: XIV, f. 52

(10) Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond: *Fundația Culturală Regală "Principele Carol"* – Centrala, Dosar: 7 / 1936, f. 81; În deplasarea efectuată în anul 2002 am constat că acest monument nu s-a ridicat nici o dată; există și astăzi doar temelia de piatră pe care se ridică odinioară biserica.

(11) Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond: *Fundația Culturală Regală "Principele Carol"* – Centrala, Dosar: 7 / 1936.

12) Arhiva Muzeului Satului – București, Fond: Dimitrie Gusti, Dosar: XIV, f. 11 – 12

13) Arhiva Muzeului Satului – București, Fond: Dimitrie Gusti, Dosar: XXXI, f. 13 - 17.

14) Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala, Dosar: 7 / 1936, f. 62 – 63.

15) Informație august 2002, Dragomirești, Preotul Gheorghe Antal.

16) Arhiva Muzeului Satului – București, Fond: Dimitrie Gusti, Dosar: XXXI, f. 11 - 12.

17) *** Inscripțiile medievale ale României. Orașul București. Vol. I, 1395 – 1800, București, Ed. Academiei RSR, 1965, p. 789 – 790.

18) Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala, Dosar: 7 / 1936, f. 81
ANEXE

1. 16 Martie 1936, *București*. Adresă a Fundației Culturale "Principele Carol" către Părintele Gheorghe Cosma, Parohul satului Dragomirești, jud. Maramureș.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 20

Muzeu

16 Martie 1936

Sfinției Sale

Părintele Protopop Cosma

Parohul Satului

Dragomirești

Jud. Maramureș

Cucernice Părinte,

În Muzeul satelor românești, pe care Fundația Culturală Regală "Principele Carol" îl construiește permanent în Parcul Național din București, socotim că ar trebui să fie neapărat și o biserică, atât spre folosul țăranilor cari vor locui în satul pe care-l construim, cât și pentru înfățișarea publicului vizitator, a unui monument de artă religioasă.

Cu încredința Sfintei Episcopii, am dori să transportăm biserica veche de lemn, desafectată, din satul D-Voastră. Vă rugăm deci să aveți bunătatea a lua o hotărâre în această privință și a ne da tot ajutorul pentru ca să putem așeza, pentru totdeauna, o biserică

maramureșeană în muzeul din București, unde să rămâe ca o mărturie de un deosebit preț al vieții religioase din satele noastre.

Mulțumindu-vă, vă rugăm să primiți, Cucernice Părinte, asigurarea deosebitelor noastre sentimente.

DIRECTOR GENERAL

Șeful Serviciului

* Text dactilografiat cu nr. de înregistrare 1908 al Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol".

2. 16 Martie 1936, București. Adresă a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" către Înalt Prea Sfinția Sa Dr. Alexandru Rusu, Episcopul Maramureșului, Baia Mare, jud. Maramureș.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 90

Muzeu

16 Martie 1936

Înalt Prea Sfinției Sale

Episcopul Dr. Alexandru Rusu

al Eparhiei Maramureșului

Baia Mare

Înalt Prea Sfinte,

Fundația Culturală Regală "Principele Carol" organizează în Parcul Național din București un Muzeu al satelor românești. Adică, clădește un întreg sat cu case din diferite regiune ale țării. Casele vor fi locuite de către oameni și de aceea ne-am gândit că nu îi putem lăsa fără o biserică. Dar pentruca biserică însăși să fie reprezentativă pentru viața satului, frumoasă și să formeze un punct central de interes pentru toți vizitatorii, socotim că ar fi foarte nimerit să aducem una din frumoasele biserici de lemn ale Maramureșului. Biserica din Dragomirești este de mult desafectată. Cerem de aceea îngăduința Înalt Prea Sfinției Voastre ca să transportăm această biserică, așa cum este, la București pentru a o reconstrui aci și a o păstra în Muzeul nostru ca pe o mărturie de un deosebit preț al vieții religioase din satele noastre.

Mulțumindu-vă, al Înalt Prea Sfinției Voastre fiu sufletesc

DIRECTOR GENERAL

Șeful Serviciului

* Text dactilografiat cu nr. de înregistrare 1909 al Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol".

3. 16 Martie 1936, București. Adresă a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" către Președintele Comisiei Monumentelor Istorice, Secția Ardeal, Cluj.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 23

Muzeu

16 Martie 1936

Domnului

Președinte al Comisiei

Monumentelor Istorice

Secția Ardeal

Cluj

Domnule Președinte,

Fundația Culturală Regală "Principele Carol" organizează în Parcul Național din București un Muzeu permanent al satelor românești. Din acest muzeu nu poate lipsi o biserică. În planul nostru am prevăzut demontarea și reclădirea la București a bisericii de lemn din Dragomirești (jud. Maramureș). Această biserică este desafectată, în stare de părăsire, în parte descoperită și în câțiva ani s'ar prăpădi. Socotim că transportarea ei în muzeu ar scăpa-o de pieire și am avea astfel puțința să păstrăm pentru totdeauna un frumos monument de artă țărănească pe care să-l poată vedea toți vizitatorii Muzeului nostru. De aceea vă cerem îngăduința să executăm planul acesta, asigurându-vă că întreaga muncă tehnică va fi corect executată.

Mulțumindu-vă, vă rugăm, Domnule Președinte, să primiți încredințarea înaltei noastre stime.

DIRECTOR GENERAL

Șeful Serviciului

* Text dactilografiat cu nr. de înregistrare 1910 al Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol".

4. 19 Martie 1936, Baia Mare. Răspuns al Episcopului Maramureșului, Dr. Alexandru Rusu, la cererea adresată de Fundația Culturală Regală "Principele Carol", privind transferarea bisericii din Dragomirești – Maramureș în Muzeul satelor românești din București.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Domnule Director General,

Confirmând primirea adresei D-Voastre Nr. 1909 – 1936, Vă mulțumim înainte de toate pentru atenția de-a Ne fi trimis Catalogul Expoziției a II – a a echipelor regale studentești.

Cât privește biserica veche din Dragomirești de care Ne scrieți Ne grăbim a Vă arăta – fără a fi întrebat încă parohia proprietară -, că / deși incidentul încă nereparat dela Cuhea a lăsat, în tot jurul reminiscențe nu prea plăcute / nu credem să întâmpinăm acolo vre-o împotrivire, putând să oferim această biserică pentru Muzeul satului românesc plănuir de Fundație. Avem însă o condiție preliminară, care Ne-ar plăcea să nu Vă supere, ci chiar din potrivă să Vă îndemne a stăruir și mai mult pentru realizarea gândului ce Ne – ați arătat. După ce casele satului – muzeu vor fi – cum scrieți – locuite de oameni, probabil că și biserica va trebui să-și îndeplinească menirea firească de a se oficia în ea – măcar din vreme în vreme – cele sfinte. Pentru acest caz cerem ca oficierea să se facă de preoți ai parohiei Noastre din / f. 2 București / 3, str. Polonă 48, fiind întreagă biserica pusă sub grija duhovnicească a acestei parohii.

Nu Vă cerem lucru mare și Ne place să credem că – situația în chestiune – Patronul suveran al Fundației ar insista Însuși pentru acceptarea acestei condiții. Dacă însă, totuși, ați socoti inacceptabilă, Vă comunicăm, că am putea susține oferta singuri cu condiția, ca biserica să rămână – cum ar fi poate și mai bine numai biserică – muzeu, în care să nu se officieze ede nimeni.

Primiți, Vă rugăm, Domnule director general, asigurarea deosebitei Noastre considerații.

Baia Mare, la ședința senatorială ținută la 19 Martie 1936.

Alexandru Rusu
Episcopul Maramureșului

* Text dactilografiat pe hârtie cu antetul Eparhiei Greco – Catolice Române a Maramureșului, Baia Mare, no. 2044 / 1936; ștampila Episcopiei Greco – Catolice Române a Maramureșului și semnătura Dr. Alex. Rusu, Episcopul Maramureșului, în original.

** Ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" no. 2334 / 23 Martie 1936.

5. 26 Martie 1936, Sighetu Marmăției. Francisc Nistor. Raport referitor la alcătuirea Muzeului Satelor Românești.

Raport ref. la alcătuirea Muzeului Satelor Românești.

Domnule Director,

Conform însărcinărilor cari ni s'a dat din partea Fundației de a aduna datele și materialele necesare unei gospodării maramureșene, pentru "Muzeul Satelor Românești", până acum, pot să Vă comunic următoarele:

Cu toate că am rugat pe dl. Pop Mihai să interviev la cei în drept ca subsemnatul și Dl. Profesor Traian Bîlțiu de la liceul din localitate să n'i se acorde concedii, de către instituțiile la cari funcționăm pentru a se putea deplasa la sate în vederea executării acestor operațiuni, totuși până acum n'am primit nici o soluție în acest sens.

Totuși, subsemnatul în dupămieziile libere și în sărbători m-am deplasat în mai multe sate maramureșene, iar Miercuri, în ziua de Bunavestire m'a însoțit și dl. profesor Traian Bîlțiu.

Și iată rezultatul:

O casă țărănească care să corespundă cerințelor n'am găsit nicăieri spre vânzare.

În consecință ar trebui să construim una nouă. Casa se poate construi aici în oraș cu meșteri maramureșeni, care costă aproximativ 25.000 de lei.

Referitor la aspectul și planul gospodăriei Vă trimit 2 schițe și câteva fotografii.

a) vederea gospodăriei

b) planul gospodăriei

Către

Fundația Culturală Regală "Principele Carol"

București

f. 2. v.

Biserica: M'am deplasat în comuna Dragomirești și am predat scrisorile fundației autorităților locale. Preotul Dl. Cozma aprobă în principiu demontarea și transportarea ei la București cu următoarele condițiuni

a) Avizul prealabil al Episcopului din Baia Mare – care până acum însă n'a sosit

În schimbul bisericii se cere 25.000 lei cu care bani să construiască o capelă.

Țin să menționez că biserica este deteriorată încât [trebuie] să l se facă multe reparații pentru a putea fi transportată și reconstruit [ă] la București.

Iconostasul lipsește în întregime.

Biserica din Bârsana: Am fost și la Bârsana unde se află o biserică cunoscută de Dv., care este în condițiuni mult mai bune ca cea din Dragomirești. Părintele din localitate dl. Hotea Mihai se învoiește și Dlui. să se dea biserica, însă credincioșii se opun categoric.

Prin urmare aici nu putem face nimic – despre costul nici nu m-am interesat.

Acesta este stadiul în care mă găsesc cu executarea delegației pe care am primit-o.

Vă rog doar, având în vedere timpul atât de scurt până la data când trebuie să fie gata operațiunile, să binevoiți a dispune urgent ca să se trimită suma necesară pentru începerea imediată a construirii casei care construire va dura cel puțin 15 zile.

În curând voi trimite inventarul întregii gospodării cu prețurile tuturor acareturilor și uneltelor.

Sighet, la 26 Martie 1936

Cu stimă:

Fr. Nistor

* Text dactilografiat cu semnătura olografă a autorului.

** Ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" no. 2788 / 30 Mar. 1936

6. 30 Martie 1936, Cluj. Răspunsul Comisiei Monumentelor Istorice – Secțiunea pentru Transilvania – Cluj, referitor la transferul bisericii din Dragomirești, Maramureș, adresat Fundației Culturale Regale "Principele Carol".

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 25

Comisia Monumentelor Istorice

Secțiunea pentru Transilvania

Cluj

No. 513 – 1926

Cluj 30 Martie 1936

Domnule Director General,

La cererea d-voastră. Nr. 1910 din 16 I.c., cu privire la biserica de lemn din Dragomirești / jud. Maramureș /, avem onoarea a vă răspunde următoarele:

Comisiunea Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania încuviințează demontarea, transportarea și reclădirea, în Muzeul organizat de Fundația Culturală Regală "Principele Carol" în Parcul Național din București, a vechii biserici de lemn din Dragomirești, convinsă că prin aceasta nu numai că se scapă de pieire un valoros monument de artă, dar se și înlesnește cunoașterea mai temeinică a acestei opere de artă românească.

În ce privește latura de drept a acestei operațiuni – cedarea bisericii de către comuna bisericească – aceasta rămâne să o aranjați cu forumurile competente bisericești.

Primiți, vă rugăm, domnule Director General, încredințarea înaltei noastre considerațiuni.

Președinte,

Secretar

D – Sale

Domnului Director General al Fundației Culturale Regale
"Principele Carol",
București, str. Latină 8

* Text dactilografiat cu semnăturile olografe ale președintelui și secretarului.

** Ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale
"Principele Carol" no. 2988 / 1 Apr. 1936.

7. 5 Aprilie 1936, Dragomirești. Proces verbal încheiat în adunarea generală a credincioșilor greco – catolici din parohia Dragomirești, Maramureș, referitor la donarea bisericii către Fundația Culturală Regală "Principele Carol".

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 52

Nr.2 / 1936

proc. verb.

PROCES VERBAL

Dresat azi 5 Aprilie 1936, cu ocaziunea adunării generale a credincioșilor gr. catolici din Parohia Dragomirești Maramureș, având

la ordinea de zi donarea Bisericii vechi de lemn Fundației Culturale Regale "Principele Carol" pentru muzeul satelor românești din București.

De notar al adunării este ales dl. Ioan Chindriș înv. Director, iar ca verficator Dr. Gavrilă Iușco medic de Circumscripție și Ștefan Zubașcu primar comunal.

I. După ce toți credincioșii au fost puși în cunoștința cauzei de cătră Parohul local Gh. Cozma prin vestirea în biserică și invitați a lua parte la ședința adunării G – rălă ce se ține în localul Școalei primară, declară ședința deschisă, citește adresa Nr. 1908 Muzeu din 16 Martie 1936 a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" precum și corespondența Eparhiei Maramureșului în această cauză – transpusă în copie Oficiului Parohial sub Nr. 2221 / 1936 – invită adunarea generală să aducă hotărâre în ce privește donarea bisericei.

II. Adunarea generală luând în considerare opera Fundației Regale, scrisoarea Eparhiei Maramureșului și având în vedere situația în care se găsește biserica – fiind că necesită o reparație generală și foarte costisitoare la ce credincioșii nu se pot obliga iar în situația actuală biserica este chiar periculoasă siguranței – hotărăște donarea bisericei cu următoarele condițiuni:

1. Biserica să rămână "Biserică Muzeu" în care să nu se officieze de nimeni, iar pentru cazul cînd din vreme în vreme s'ar oficia, oficierea să se facă de preoți ai Parohiei unită din București III. Str. Polonă Nr. 48.

2. În mod văzut să fie arătată pe edificiul bisericei comnuna donatoare.

3. Maestrul lemnari pentru demontare și montare să fie recrutați dintre credincioșii din Dragomirești afară de specialiști.

4. Fiind conștii ce valoare reprezintă biserica și obiectele din ea – iconostasul, icoane și alte obiecte – precum și importanța lor din punct de vedere istoric, toate obiectele să fie inventariate iar un exemplar vizat de Fundație se va restitui arhivei parohiale.

5. Actul de donație se va redacta ulterior după formele legale. Ne mai fiind alte obiecțiuni la ordinea de zi ședința se ridică. Drept pentru care s'a dresat prezentul proces verbal.

Paroh Protopop onor.

Notar al adunării

Verificatori

Membrii senatului bisericesc

Nr. 2741.– 1936

Aprobat

Baia Mare, la 18 Aprilie 1936

Episcopul Maramureșului.

* Text dactilografiat cu semnăturile Parohului Protopop din Dragomirești, notarului adunării, verficatorilor, membrilor senatului bisericesc, Episcopului Maramureșului, Dr. Alex. Rusu și ștampila Episcopiei gr. catolice române a Maramureșului în original.

8. 18 Aprilie 1936, Baia – Mare. Scrisoare a Dr. Alex. Rusu, Episcopul Maramureșului, adresată Fundației Culturale Regale “Principele Carol”, prin care solicită acesteia suma de 20.000 lei pentru ridicarea unui mic paraclis pe locul bisericii de lemn din Dragomirești, donată pentru Muzeul Satelor Românești.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală “Principele Carol” – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 81

No. 2471 / 1936

Domnule Director General,

Confirmând primirea adresei D-Voastre Nr. 2192 – 1936, pe care am comonicat-o și parohiei Dragomirești, suntem în situația plăcută de-a Vă putea prezenta aici sub / un exemplar aprobat de Noi din procesul verbal luat în chestiune de adunarea generală a credincioșilor Noștri. Fiind vorba de o donațiune el nu cere, evident, nimica în schimb. Ni s'a arătat însă, că dorind ei să ridice un mic paraclis, V'ar fi foarte recunoscători să le puteți da, în schimb, tot ca donațiune, o sumă de măcar 20.000 douăzeci mii Lei în scopul acesta.

Convinși, că stipulațiunile procesului verbal ce vă trimitem nu contravin întru nimic gândului D-Voastre și că în temeiul lor se va putea redacta fără nici o întârziere și actul definitiv de donație, Vă rugăm să primiți, Domnule director general, asigurarea deosebitei Noastre considerații.

Baia – Mare, la 18 Aprilie 1936

Dr. Alex. Rusu

Episcopul Maramureșului

On.

Fundațiunea culturală regală “Principele Carol”

București

* Text dactilografiat pe hârtie cu antetul Eparhiei Greco – Catolice Române a Maramureșului - Baia Mare cu ștampila Episcopiei și semnătura Episcopului în original.

** Ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale “Principele Carol” no. 3461 / 29 Apr. 1936.

9. 20 Aprilie 1936, Dragomirești. Scrisoare a preotului Gheorghe Cozma, parohul din Dragomirești, prin care anunță Fundația Culturală Regală "Principele Carol", că enoriașii sunt de acord cu donarea bisericii.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 76 – 78

Oficiul Parohial Gr. Cat. Român Dragomirești

Nr. 50 1936

Cu referire la adresa Dv. No. 1908 Museu din 16 Martie am onoarea să vă comunic, că având în vedere scopul urmărit de Fundația Culturală Regală, corespondența între Domnia Voastră și Excelența Sa Dr. Alexandru Rusu Episcopul Maramureșului și dorința noastră de a vedea reconstruit acest monument de artă populară din acest ținut voievodal, împreună cu senatul bisericesc cu asentimentul poporului credincios din această parohie am hotărât să donăm biserica.

Hotărârea noastră împreună cu condițiile a fost trimisă Preaveneratului Ordinariat din Baia Mare de unde cred, că Vi s'a comunicat deja.

Altcum am luat contact cu trimisul Domniei Voastre, dl. Mihai Pop și vă comunic, că demontarea este în curs în condiții bune.

Condițiile de donare sunt formulate cum urmează:

1. Biserica să rămână "Biserică Muzeu" în care să nu se officieze de către / f. 77 nimeni, iar pentru cazul când din vreme în vreme s'ar oficia, oficierea să se facă de preoții Parohiei unite din București III. Str. Polonă Nr. 48.

2. În mod văzut să fie arătat pe edificiul bisericii comuna donatoare.

3. Măștrii lemnari pentru demontare și montare să fie recrutați dintre credincioșii din Dragomirești afară de specialiști.

4. Fiind conștii ce valoare reprezintă biserica și obiectele din ea – iconostasul, icoanele și alte obiecte – precum și importanța lor din punct de vedere istoric, toate obiectele să fie inventariate iar un exemplar vizat de Fundație să fie restituit arhivei parohiale.

5. Actul de donație se va redacta ulterior, după formele legale.

Deși n'am cerut preț, că atunci n'ar fi donație, cred și sunt ferm convins că Domnia Voastră veți onora acest gest nobil al credincioșilor mei, care doresc ca Fundația asemeni să facă o donație, ridicând un paraclis ori monument mic în stil maramureșan – ca suvenir – în locul bisericei cele vechi, care monument ar fi nu

numai o recompensă, dar și o satisfacție acestei Plăși, care a fost și este cea mai românească în întreg județul Maramureș, dar care a avut atât de puțină atențiune din partea stăpânilor de ieri.

În apropierea locului de descindere al voievozilor descălecători / f. 78 arătând tuturora trăinicia neamului nostru și precum biserica transportată în București ar arăta vizitatorilor că Maramureșul vă este scump, acest paraclis ori monument ar fi o mărturie vie că Patronul Fundației veghează și pentru noi.

Crezând că am fi învredniciți de asigurarea împlinirii dorinței noastre, mulțumindu-Vă anticipativ, Vă rugăm să primiți, Domnule Director, asigurarea deosebitelor noastre sentimente.

Dragomirești, la 20 Aprilie 1936

Gherghe Cosma

paroh, protopop

* Text olograf scris cu cerneală neagră pe hârtie cu antetul și ștampila Oficiului Parohial Greco – Catolic Român din Dragomirești.

** Ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" no. 3616 / 27 Apr. 1936.

*** Notă marginală semnată la 28 IV 1936 de D. Gusti privind acceptarea condițiilor parohiei.

10. 22 Aprilie 1936, *Sighetu Marmăției*. Telegramă adresată de Mihai Pop Fundației Culturale Regale "Principele Carol" referitoare la biserica Dragomirești.

Arhiva Muzeului Satului – București

Fond: Dimitrie Gusti

Dosar: XIV, f. 8

Telegramă

Nr. 2390

fundatzia principele carol bucuresti str. latina

2354 / 22 syghetm 1 + 855 55 22 / 4 18 / 28

biserica demontata casa gata stop maine incepe transportul stop trimitezi urgent saptezacimii lei pentru demontare si transport stop exopereaza paea maine amanarea incorporari mele altfel vineri intru la armata si nu raspund stop comunica telegrafic pana maine orele 11 la sighet dragos voda 1 = mihai + c

* Ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" no. 3533 / 24 Apr. 1936, în tuș roșu.

** Ștampila "Oradia Mare", în tuș negru.

*** Ștampila Oficiului de telegraf central București, 22 IV 936 ora 19,45; tuș negru.

11. 23 Aprilie, Dragomirești. Scrisoare a lui Mihai Pop către Octavian Neamțu.

Arhiva Muzeului Satului – București

Fond: Dimitrie Gusti

Dosar: XIV, f. 11 - 12

Dragă Neamțule,

Pretenul Bîlțiu a cărui concediu nu s'a aranjat pleacă la București. Profit de ocazie pentru a face un mic raport.

Biserica e demontată și s'a început transportul care se va transporta mâine. Azi am comandat vagoanele – cred că în câteva 3 – 4 zile lucrurile vor fi la București. N'a fost deloc așa cum ne-am închipuit.

Două săptămâni n'am putut demonta biserica din cauza ploilor continue ce au căzut în județ. Apoi a fost un incident a căzut turnul – nou bucluc – În fine s'a făcut cu multă grije și scrupulozitate. Era mai ușor și mai ieftin să faci una nouă. Demontarea și transportul costă o groază de bani. Eu m'am târguit și am făcut totul să ies cât mai ieftin totuși munca ce a trebuit și apoi fiind vremea plugăritului foarte scumpă iar lemnul ce trebuie la completare costă și el o groază de / f. 12 bani. Eu vă voi referi despre toate și vă voi da socoteli exacte căci am fost nevoiți să depășim chiar pentru casă devizul foarte ieftin întocmit de pretenul Nistor. Ultima vreme nu v'am comunicat nimic căci de două săptămâni fiind la țară am fost extrem de prins. Eu sunt sigur că lucrurile vor sosi la vreme. Deci nici o frică. Trimiteți însă urgent bani căci am nevoie de ei la transportul lucrărilor din sat până la gară. E nevoie de aproape de 100 căruțe și costă între 120 – 140 lei căruța numai transportul.

Situația mea personală dacă voi n'ați aranjat cu amânarea incorporării e aceea de dezertor. Ce să fac. Cum termin lucrul voi intra la armată și voi trage consecințele.

23 IV 936

Cu dragoste

Mihai Pop

* Text olograf scris cu cerneală neagră pe hârtie.

12. 29 Aprilie, București. Răspuns al Fundației Culturale Regale "Principele Carol" adresat preotului Gh. Cosma, paroh protopop din Dragomirești, cuprinzând acceptul necondiționat al condițiilor referitoare la transferarea bisericii vechi la București.

29 Aprilie 1936

Museu

Sfinției – Sale

Păr. Gheorghe Cosma

Paroh Protopop

Oficiul Parohial

Gr. Cat. Român

Com. Dragomirești

Jud. Maramureș

Prea Stimate Părinte Paroh,

Am primit cu multă bucurie adresa Sfinției Voastre Nr. 30 / 936, prin care ne faceți cunoscut că poporul din Dragomirești și Senatul bisericesc din parohia Sfinției Voastre au avut bunăvoința să doneze Fundației noastre vechea lor biserică de lemn.

Vă rugăm, prea stimate Părinte Paroh, să asigurați pe poporenii Sfinției Voastre că au făcut prin aceasta o faptă cuminte, căci în chipul acesta frumoasa lor biserică va fi păstrată în condițiuni bune și va fi învrednicită de tot respectul care se cuvine unui sfânt locaș de închinăciune, păstrând-o cu fidelitate, deci ca pe un monument religios și național.

Privitor la condițiunile de donare, vă înștiințăm că le primim pe toate, fără schimbare, socotindu-le cu totul îndreptățite.

Drept mulțumire pentru dania pe care bunii săteni din Dragomirești ne-au făcut-o, Fundația noastră va ruga pe Maestatea Sa Regele, conducătorul acestui așezământ domnesc, să-Și dea Înalta încuviințare, ca să ridicăm, pe locul unde a fost biserica, un paraclis amintitor, așa precum îl doresc parohienii Sfinției Voastre.

Nădăduind că Sfinția Voastră va fi printre noi la inaugurarea Muzeului Satului Românesc, ca să vă putem mulțumi, și personal, pentru înțelegerea arătată față de această însemnată lucrare a noastră.

Primiți, vă rugăm, prea stimate Părinte Paroh, încredințarea deosebitei noastre stime.

Director General

Șeful Serviciului

* Text dactilografiat cu ștampila Registraturii Generale a Fundației Culturale Regale "Principele Carol" no. 3237 / 29 Apr. 1936.

13. 3 Mai 1936, *Sighetu Marmăției*. Telegramă adresată lui Francisc Nistor profesorului D. Gusti.

Arhiva Muzeului Satului – București
Fond: Dimitrie Gusti
Dosar: XIV, f. 9

Telegramă
Nr. 485
dl. profesor gusti latina 8 bucuresti
2072 sighet 1 55 13 3 1920

dimineata ora sapte ultimul vagon = nistor

* Ștampila "Oradia Mare", în tuș negru.

** Ștampila Oficiului de telegraf central București, 3 Mai 1936 ora 21,45; tuș negru.

14. 5 Mai 1936, *Dragomirești*. Carte poștală adresată de Mihai Pop lui Octavian Neamțu.

Arhiva Muzeului Satului – București
Fond: Dimitrie Gusti
Dosar: XIV, f. 9

Iubite Neamțule,

Un scurt referat despre cele din Maramureș. Activitate ? greu. Casa s'a găsit și a început să se demonteze împreună cu poarta monumentală într'adevăr și care va costa cam 4 – 5 mii lei. Biserica încă n'am început s'o demontăm. Am găsit însă un inginer local pentru schele ect. și de mâine se va începe demontarea cu toată puterea. Lucrul va costa dar se va face prompt și cred că va ieși cât se poate de bine. Te rog fă tu personal ca secretar o adresă către Prefectul de Maramureș să îi dea concediu Dlui. Nistor să se poată deplasa în voie căci îi cam face mizerie și nu uita de concediul Prof. Bîlțiu care am vorbit cu Profesorul să vorbească cu Anghelescu pentru el.

Cu dragoste
Mihai Pop

15. 8 Mai 1936. Scrisoare adresată de Mihai Pop lui Octavian Neamțu.

Arhiva Muzeului Satului – București
Fond: Dimitrie Gusti
Dosar: XIV, f. 13 - 14

Prietenul Nistor silit de oameni cari ne-au creditat vine la București. Eu îți scriu în fugă și militar deci cum vezi din mare mizerie.

Te rog intervină la Profesor ca să ne aprobe și restul de câteva mii ca să lichidăm și ultimele socoteli căci cum veți vedea banii ce i-am avut nu ne-au ajuns ba am mai fost și nevoit să dau dela mine.

Cred că acolo unde s'au cheltuit milioane nu e cazul să ne încurcăm și să ne compromitem / f. 14 pentru câteva mii de lei și nu cred că trebuie să ni se întâmple aceasta chiar nouă cari am lucrat în condiții așa de grele și am avut atâtea lucruri de procurat pentru expoziție.

Sper că tu vei înțelege situația și vei face ca să se aranjeze totul ca pretenul Nistor să vină cu bani.

8 V 936

Cu dragoste

Mihai

* Text olograf scris cu cerneală neagră pe hârtie.

16. București - listă de persoane care vor primi permise de vizitare a Muzeului Satelor Românești deschis în Parcul Național Carol al II - lea.

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond: Fundația Culturală Regală "Principele Carol" – Centrala

Dosar: 7 / 1936, f. 28 – 30

Persoanele cărora li se vor elibera permise
pentru LUNA BUCUREȘTILO

- 1) DI și Dna Prof. D. Gusti
- 2) DI și Dna Emanoil Bucuța
- 3) DI și Dna Apostol D. Culea
- 4) DI și Dna Adrian Scărlătescu

Comitetul de organizare a Muzeului Satului

- 5) DI și Dna Victor Ion Popa
- 6) DI și Dna H Stahl
- 7) DI și Dna H H Stahl
- 8) DI Octavian Neamțu

Pentru supravegherea expoziției

- 9) DI I Dragomirescu
- 10) DI V Godeanu
- 11) DI Octavian Giurgea
- 12) DI și Dna Ștefan Constantinescu

- 13) Dl și Dna Gh Petrescu
- 14) Dl I Hulita
- 15) Dl V Damian
- 16) Dl Cazan Alexandru
- 17) Dl Serafim Borboniță
- 18) Dl Caius Oancea
- 19) Dl Ghimpa
- 20) Dl și Dna Viorel Popu
- 21) Dl Gh Lăzărescu

Pentru explicații la construcțiile ridicate în Muzeul Satului

- 22) Gh Macarie
- 23) Pr Grigore N Popescu
- 24) Dl Mircea Vrânceanu
- 25) Dl și Dna Al Constantinescu – Mircești
- 26) Dl N N Popescu
- 27) Dl Atanasie Popa
- 28) Dl și Dna Gh Focșa
- 29) Dl Prof Traian Biltiu – Dăncuș
- 30) Dl I Borșan
- 31) Dl Dejan Dumitru
- 32) Dl și Dna Anton Coșbuc
- 33) Dl și Dna A Marinescu – Nour
- 34) Dl I Popescu
- 35) Dl Coriolan Buracu
- 36) Dl Dr Gh Radu
- 37) Dl Prof C Stoicănescu
- 38) Dl N Simionescu
- 39) Dl și Dna Ștefan Iacobescu
- 40) Dl Florea Florescu
- 41) Dl și Dna Stanciu Stoian
- 42) Dl și Dna V Măgureanu
- 43) Dl D Dogaru
- 44) Dl Gh N Ionescu
- 45) Dl și Dna C N Ifrim
- 46) Dl și Dna Al Lascarov – Moldoveanu

Consilierii, inspectorii și funcționarii superiori ai Fundației
cari vor lua parte la inaugurare

- 47) Dl și Dna Dr Fr I Popu
- 48) Dl și Dna Dr Sabin Manuila
- 49) Dl și Dna Dr Al S Rădulescu
- 50) Dl și Dna Emil Cociu
- 51) Dra Aurelia Simionescu
- 52) Dl și Dna Arh Florea Stănculescu

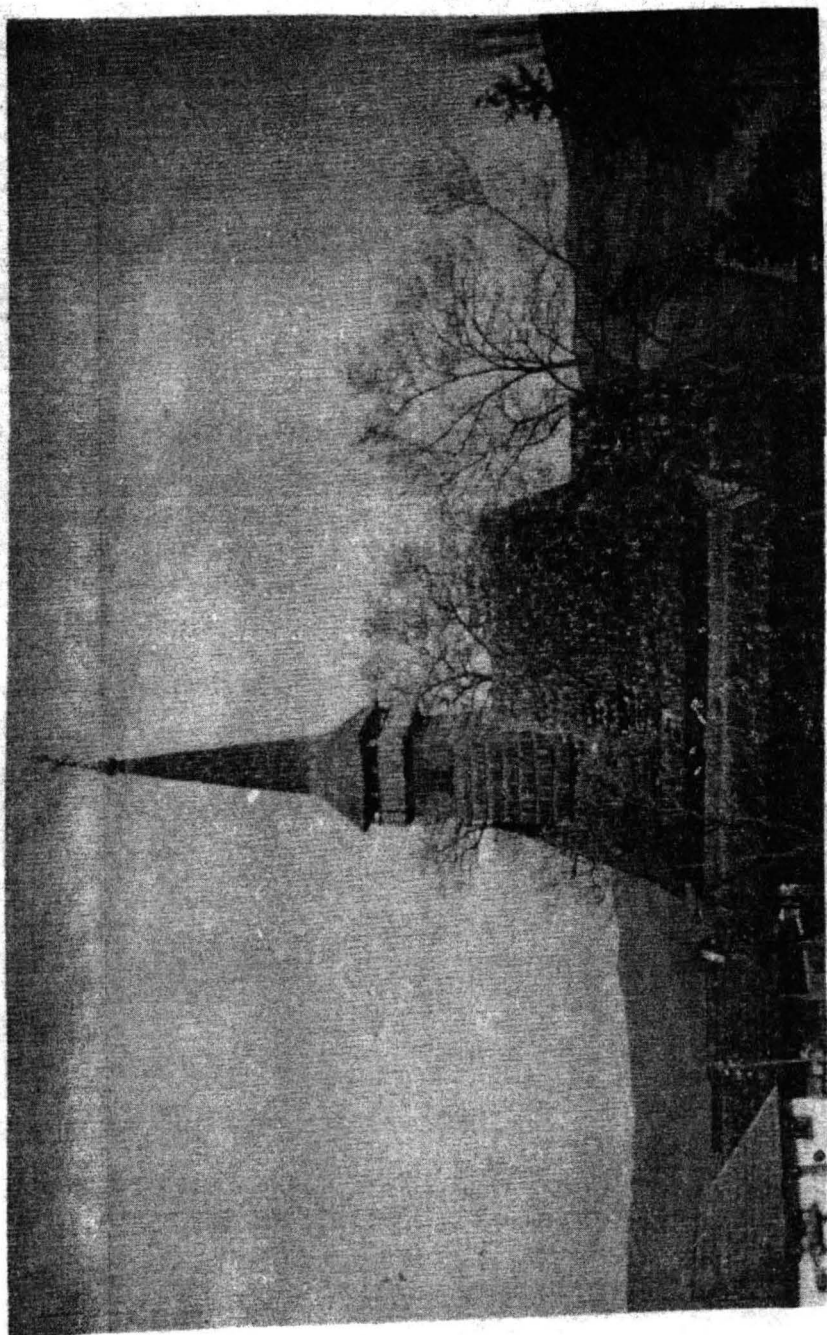
- 53) DI D V Toni
- 54) Dna Cozarina Tomof
- 55) Dna Borindei
- 56) DI Prof Constantin D Nedelcu
- 57) DI și Dna Căpitan Diaconescu Ion
- 58) DI D Ciurezu
- 59) DI Dan Pantazescu
- 60) DI și Dna Prof C Brăiloiu
- 61) DI și Dna D C Georgescu
- 62) DI și Dna Dr Cantemir Anghelescu
- 63) DI și Dna Ing Traian Heroiu
- 64) DI și Dna Traian Horconi
- 65) Dra Lena Constante
- 66) DI și Dna Gh Vlădescu – Răcoasa
- 67) Dra Yolanda Pogonat
- 68) Dra Enulescu
- 69) Dra Dumitrache
- 70) DI și Dna N Ionescu
- 71) Dna Elena Gănescu

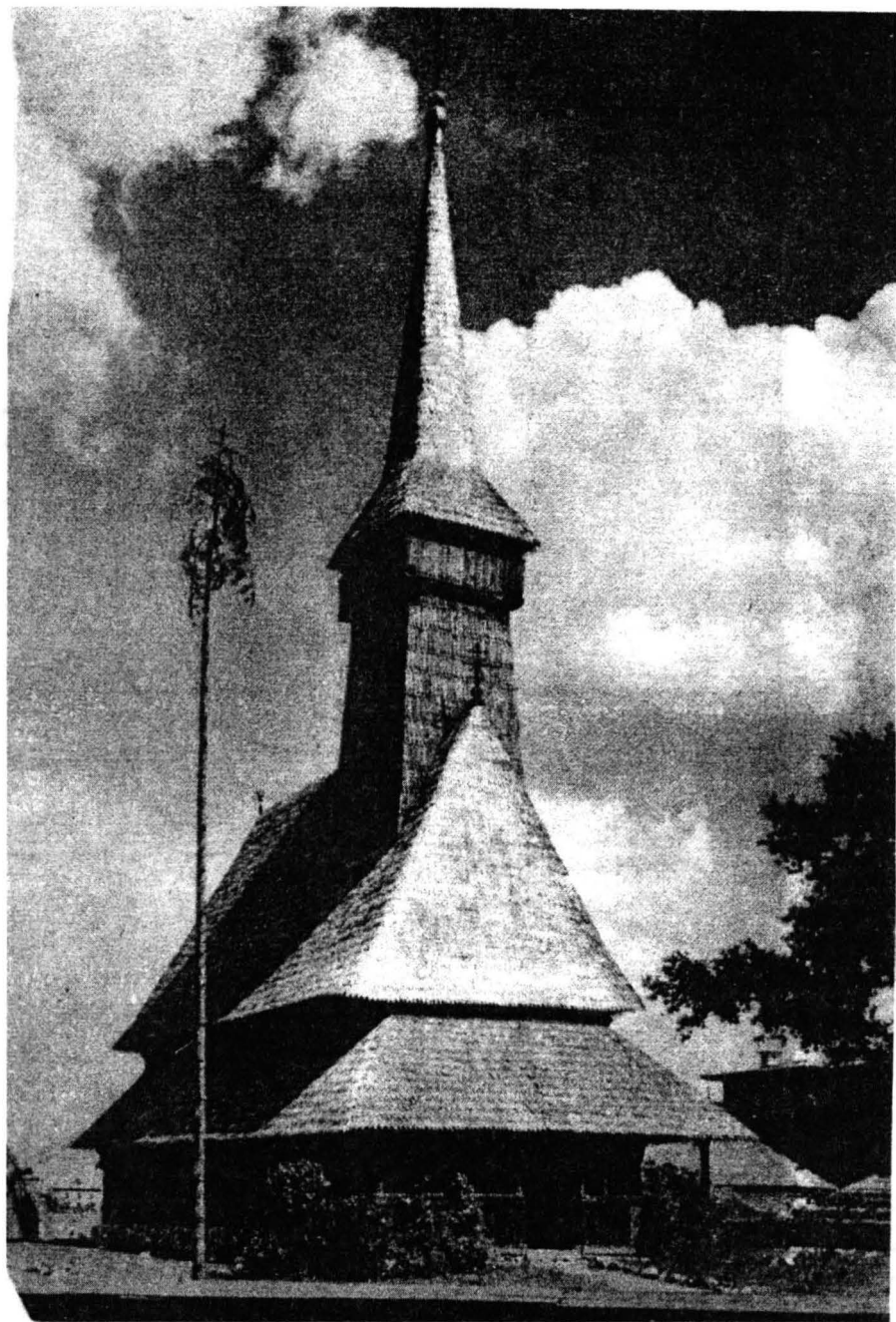
Invitații Fundației Culturale Regale Principele Carol

- 72) DI și Dna Octavian Goga
- 73) DI și Dna I Mihalache
- 74) DI și Dna Grigore Iunian
- 75) DI și Dna C Argatoianu
- 76) DI și Dna Dan Vinlișă
- 77) DI și Dna Al Vaida Voevod
- 78) DI și Dna V Madgearu
- 79) DI și Dna I Răducanu
- 80) DI și Dna Ion Simionescu
- 81) DI și Dna S Mehedinți
- 82) DI și Dna C Rădulescu – Motru
- 83) DI și Dna V Vâlcovici
- 84) DI și Dna I Pogonescu – Pogonoanu
- 85) DI și Dna Nicolae Iorga
- 86) DI și Dna Ionescu – Sisești
- 87) DI și Dna Grigore Antipa
- 88) DI și Dna Gh. Constantinescu
- 89) DI și Dna I C Petrescu
- 90) DI și Dna Dr D Mozincescu
- 91) DI și Dna Prof Octav Onicescu
- 92) DI și Dna Prof Dr Titus Gane
- 93) Pr P Partenie
- 94) DI și Dna Prof Dr Rainer
- 95) DI și Dna Gh I Brătianu

- 96) Dl și Dna Dr Nicolae Lupu
- 97) Dl și Dna Prof N Drăcea
- 98) Dl și Dna Ernest Grințescu
- 99) Dl și Dna Mihai Enescu
- 100) Dl și Dna Ing Păsărcanu
- 101) Dl și Dna Dr Cristea
- 102) Dl și Dna Dr Haneș
- 103) Dl și Dna Prof Dr Reigler
- 104) Dl și Dna Medic Colonel Dr N Marinescu
- 105) Dl și Dna Mircea Vulcănescu
- 106) Dl T Iacobescu
- 107) Dl și Dna Al Popescu Necșești
- 108) Dl și Dna Stelian Popescu
- 109) Dl și Dna Pamfil Șeicaru
- 110) Dl și Dna Mihai Gh Ralea
- 111) Dl și Dna Ion Dragu
- 112) Dl Al Bădăluță
- 113) Dl și Dna Ing Malaxa
- 114) Dl și Dna D Ionescu
- 115) Dl și Dna Insp GI Teodoru
- 116) Dl și Dna Take Tulliu
- 117) Dl Brutus I Costo
- 118) Dl și Dna Mihai Popovici

- Text dactilografiat.

**CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA
MONUMENTELOR DE ARHITECTURA DIN LEMN
(schiță de proiect)**

Arh. IOANA ELISABETA DĂNCUȘ
București

Amplasamentul: Municipiul Sighetul Marmăției, str. Muzeului¹

Terenul propus pentru amplasareA Muzeului Satului Maramureșean implică soluții de sistematizare astfel încât să se realizeze un ansamblu unitar integrat armonios în mediul ambiant.

Față de municipiul Sighetul Marmăției, amplasamentul este situat la sud-est și la est față de penetrația principală în municipiu dinspre Baia Mare, la o distanță de circa 650, în zona numită Doboieș.

Muzeul Satului Maramureșean este amplasat pe un platou ridicat cu circa 20-25 m față de cota generală a orașului, în partea de vest fiind străbătut de pâraul Ronișoara și fostul terasament de cale ferată îngustă (azi dezafectată și transformată în drum).

Terenul, luat în ansamblu, are caracteristicile clasice ale zonei (Depresiunii Maramureșului). Formele de relief prezintă pante de 25-30% prin care se face trecerea de la cota terenului din jur (circa 285 m) ajungând pe platoul cu o formă alungită, contur variat, relief lin și cu o pantă ușoară către vest, cote limită 300-315 m.

Vegetația existentă se constituie dintr-o plantație de câțiva pomi fructiferi pe panta de acces spre biserică, iar la cele două extreme, pâlcuri de arbori și arbuști. Pe buza dealului pe pantele ce coboară spre pâraul Ronișoara, o lizieră de stejar și alta de salcâm delimitează spațiul muzeal de spațiul ce va deservi publicul sub aspect comercial și cultural (spații de dormit și servit masa, spații pentru spectacole folclorice) și desigur "Centrul cultural" propus cu funcționalități specifice - patrimoniale.

Gospodăriile cu case și acareturi organizate pe subzonele Maramureșului au mici grădini cu plantații de pomi fructiferi, arbori și arbuști specifici locurilor de proveniență.

Terenul beneficiază pe tot parcursul zilei de lumina soarelui.

Terenul delimitat pentru muzeu are o suprafață în etapa actuală de 8,5 ha care cuprinde spațiul pe care sunt amplasate deja

¹ Arh. Elisabeta Lukacs, Proiect nr. 4449/1972, Amenajarea secției de arhitectură populară în aer liber a Muzeului maramureșean din Sighetul Marmăției, CPJ Maramureș - DSAC

monumentele în două inele ale circuitului de vizitare. Restul terenului până la circa 15 ha cuprinde spațiul în care se va amplasa "Centrul cultural" UNESCO și anexele ce vor deservi spațiul cultural și comercial al muzeului, precum și spațiul rezervat în zona pâraului Ronișoara pentru instalațiile tehnice populare acționate de apă.

Motivație

Raportându-ne la Muzeul Satului Maramureșean din Sighetul Marmăției trebuie să sintetizăm ca acesta, în ansamblul său, se constituie ca o rezervație de monumente de arhitectură selecționate pe criterii științifice, având ca baza tipologia construcțiilor, evoluția acestora în plan arhitectural și, desigur, sistemul constructiv. Totul în diacronie, pornind de la cele mai vechi construcții găsite în teren (sec. XVI-XIX) și în sincronie, așa cum s-au statornicit acestea în cadrul așezărilor și s-au păstrat în majoritatea lor, funcționând până în zilele noastre. Structural, muzeul este organizat pe baza unui **Model teoretic** al satului maramureșean specific secolului al XVIII-lea, care s-a înobilat cu monumente.

Muzeul Satului (fără a exagera) deține cel mai vechi fond de monumente de pe teritoriul României (case din secolele XVI, XVII, XVIII; biserica din sec. al XVI-lea), în majoritatea lor fiind datate cert, purtând inscripții². Acestea au intrat în atenția specialiștilor din țară și din lume, fapt ce a determinat Comitetul Național Român UNESCO să propună înființarea în incinta muzeului a unui Centru Cultural pentru conservarea și restaurarea monumentelor de arhitectură în lemn. Proiectul este susținut și de Divizia de Patrimoniu din cadrul Consiliului Europei.

Activități

Centrul Cultural va avea un program variat de funcționare prin diversitatea activităților.

Adresându-se unui public cu grade apropiate de pregătire și interes cultural, ansamblul va compune următoarele tipuri de activități:

1. Culturale - manifestări cultural artistice, conferințe, spectacole, expoziții;
2. Educative-instructive - cursuri specializare în domeniul conservării și restaurării lemnului
3. Administrative
4. Cazări

² Mihai Dăncuș, Tematica Muzeului Arhitecturii Populare Maramureșene, manuscris, dactilografiat, București, cota 4/411/1974 la Biblioteca Centrului de specializare din Ministerul Culturii

Zona de activități

1. Destinată publicului: - expunerea tehnicilor în lemn din zona Maramureș (expoziție permanentă și temporară):
 - spații publice de acces și informare culturală;
 - bar – cafenea;
 - bibliotecă.
2. Spații cercetare și specializare tehnico-științifică:
 - săli cursuri;
 - laboratoare și ateliere în domeniul conservării și restaurării lemnului.
3. Spații depozitare
3. Spații administrative:
 - birouri administrație
 - director
5. Spații cazare
6. Spații tehnice

OBIECT STUDIAT

Zone de activități

1. destinata publicului:
 - hol acces
 - expoziție permanentă
 - expoziție temporară
 - bibliotecă publică
 - bar
 - sală polivalentă + foyer
 - grupuri sanitare + garderobă
2. destinată specialiștilor
 - săli cursuri
 - biblioteca specialiști
 - birouri muzeografi
 - grupuri sanitare

Descriere zone de activități

1. hol acces 250 mp
 - informații
 - bilete
 - garderobă + grupuri sanitare 50 mp
2. expoziția permanentă 450 mp
 - expunere obiecte înalte, cca. 12 m înălțime (stâlpi de poartă, bărne)
 - expoziție de tehnica prelucrării lemnului

- spațiul va avea acces direct din hol și va comunica direct cu biblioteca publică
- depozitare (primire obiecte) 30 mp
- 3. expoziție temporară cu vânzare 100 mp
 - iconografie
 - pictură pe sticlă
 - depozitare 20 mp
- 4. biblioteca publică 250 mp
 - introducerea cărților se face prin intrarea secundară și folosirea liftului de obiecte
 - calculatoare cu acces la Internet
 - acces direct la rafturi deschise
 - spațiu pentru lectură
 - depozitare 20 mp
- 5. bar 100 mp (și pentru servitul mesei)
 - accesibil atât publicului cat și specialiștilor (cursanți)
 - depozitare 20 mp
 - aprovizionarea se face prin intrarea secundară și folosirea liftului de obiecte
- 6. sala polivalentă 150 mp
 - adăpostește manifestări cultural-artistice, conferințe
 - funcționează diferit pentru cursuri și expoziții
 - birouri 30 mp
 - depozitare 40 mp
- 7. foyer 100 mp
 - funcționează și ca expoziție temporară
- 8. săli cursuri 120 mp
 - două săli de cursuri pentru grupuri a câte 15 cursanți
- 9. bibliotecă specialiști 250 mp
 - accesul se face pe bază de cartelă magnetică
 - sală lectură cu acces direct la rafturi deschise
 - arhivă
 - spații vizionare filme documentare, microfilme
 - fototecă, filmotecă
 - documente
 - depozitare 20 mp
 - introducerea cărților se face prin intrarea secundară
- 10. birouri muzeografi 150 mp
 - acces separat prin intrarea secundară
- 11. grupuri sanitare 30 mp

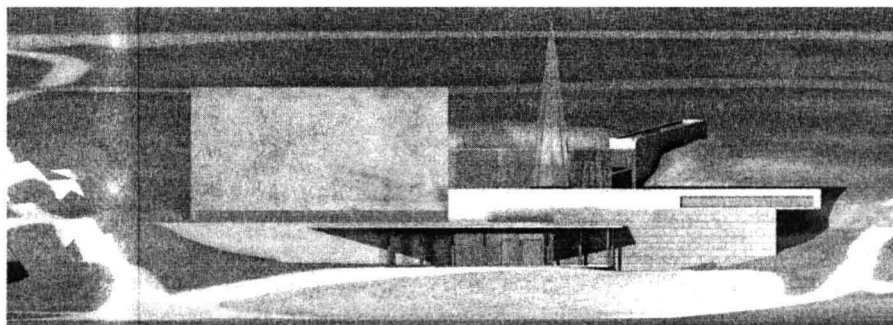
Date tehnice - caracteristice geofizice ale terenului

Formele de relief sunt variate cuprinzând de la pante abrupte în partea de nord până aproape la teren plat, pe malul pâraului Ronișoara.

Stratificarea terenului:

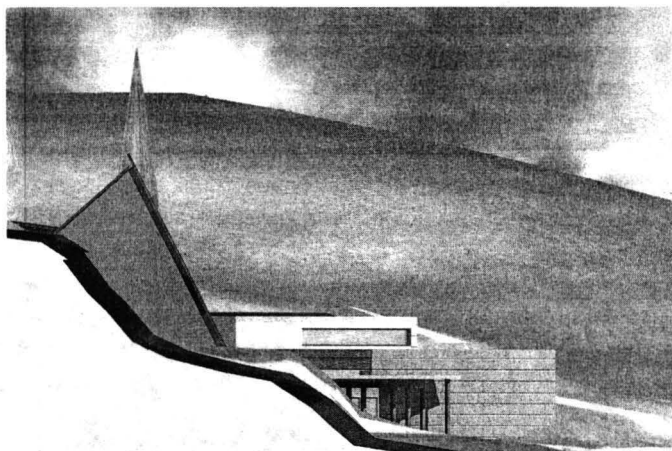
- strat vegetal - 0,0 0,40 m;
- strat de argilă galbenă - 0,50 1,80 m;
- formațiune de terasă din pietriș, bolovăniș cu interspațiile umplute cu nisip, la adâncime de peste 80 m;
- fundarea construcțiilor se va face pe stratul formațiune de terasă situat la o adâncime de 1,50-1,80 în față de nivelul terenului actual;
- presiunea convențională 300 K Pa;
- zona seismică - conform Normativ P 100/92, amplasamentul se încadrează în zona cu coeficient $K_s=0,16$, zona Dcu perioada colt $T_c=0,7$ sec.;
- datele geotehnice sunt cele rezultate din studiile geotehnice, realizate în zona amplasamentului, în mod obligatoriu, vor fi efectuate studii pe amplasamentul concret pentru fiecare obiectiv în parte.

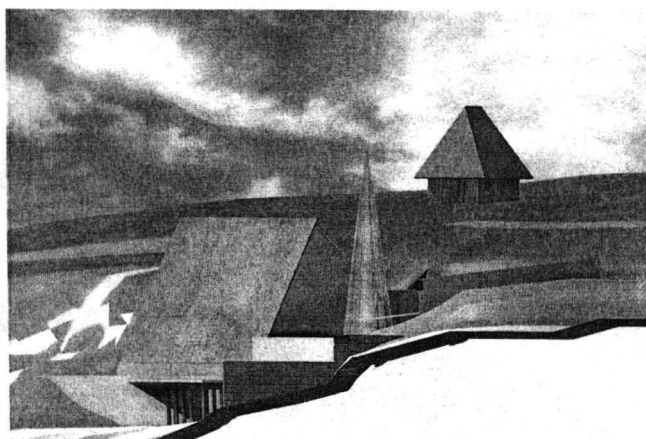

Fațadă principală sud sc: 1/100

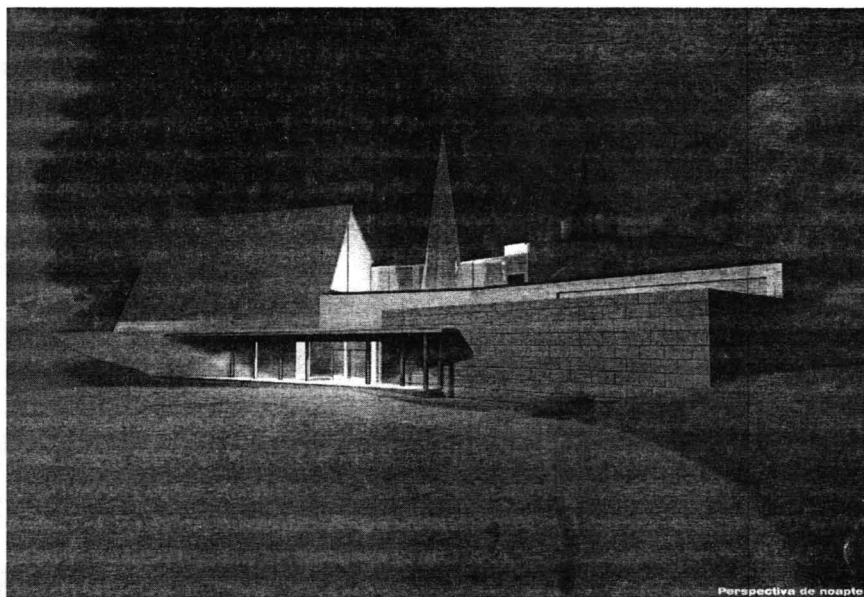
Fațadă principală sud

Fațadă vest

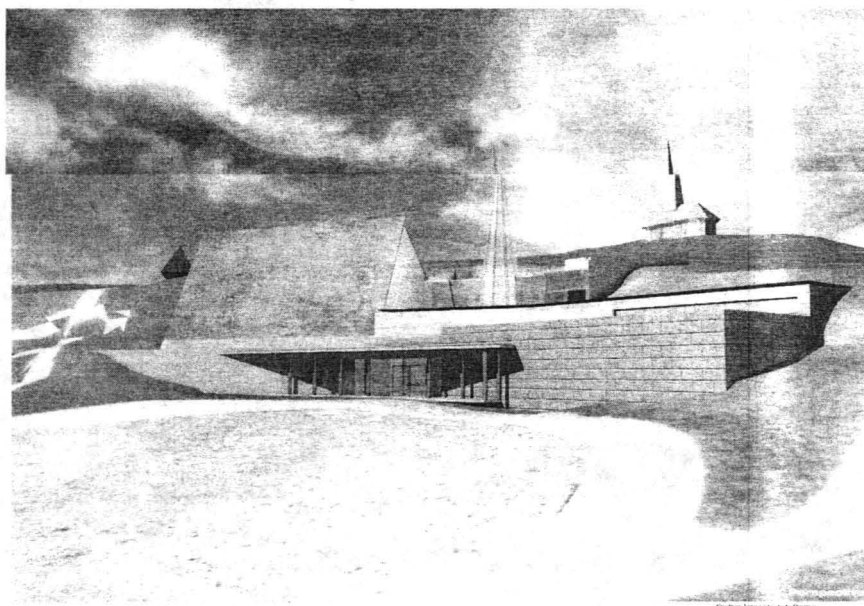
Fațadă est

Perspectivă de noapte

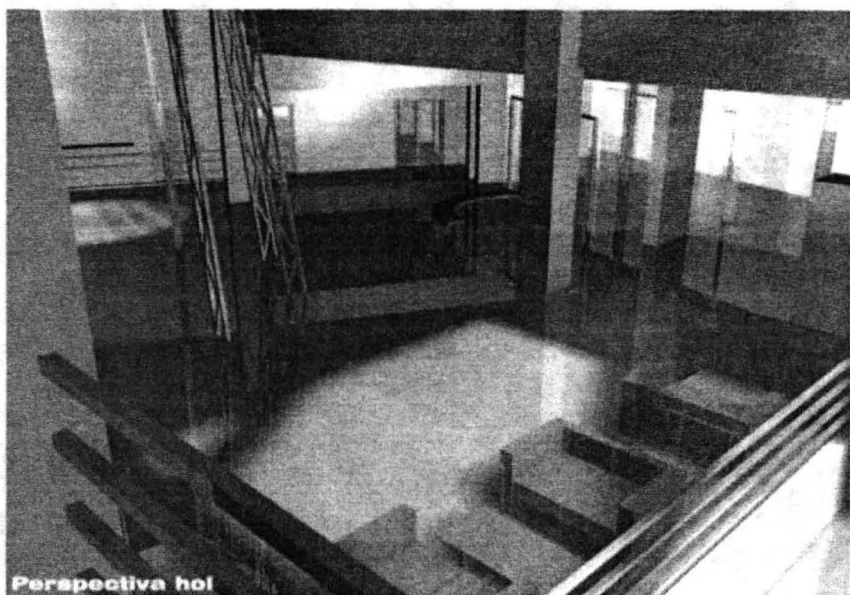
Student: Ioana Elisabeta Dăncuș
Îndrumător: Prof. Dr. Arh. Romeo Belea

Perspectivă de noapte
student Ioana Elisabeta Dăncuș
Îndrumător Prof. Dr. Arh. Romeo Belea

Perspectivă

Perspectivă

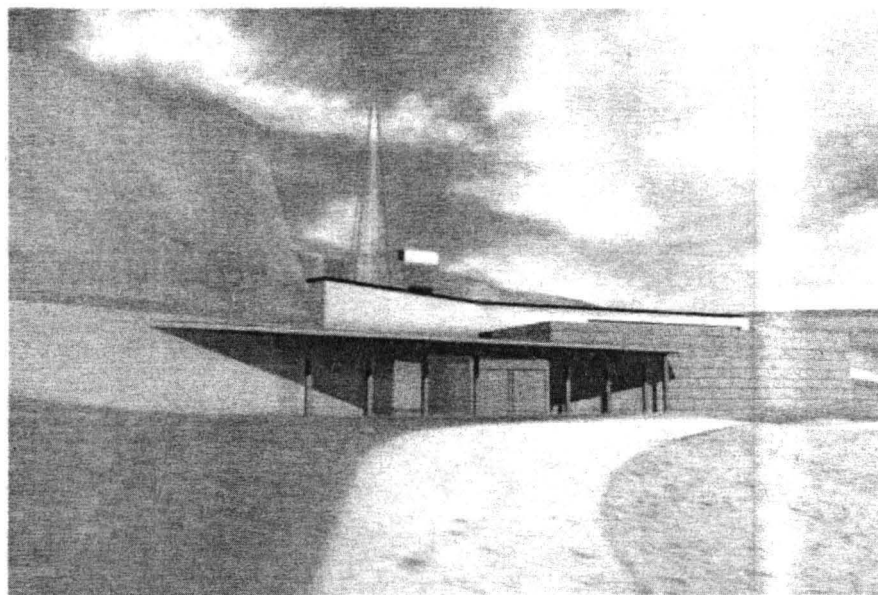
Perspectivă hol

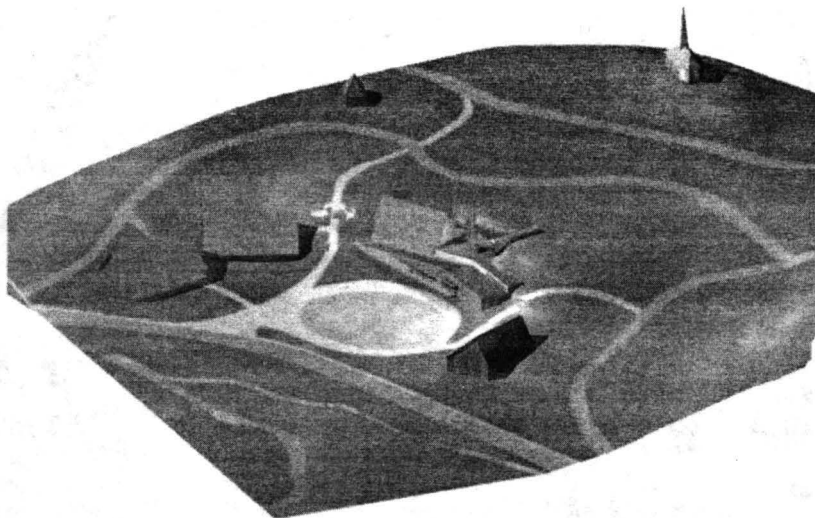
Perspectivă bibliotecă

Perspectivă muzeu

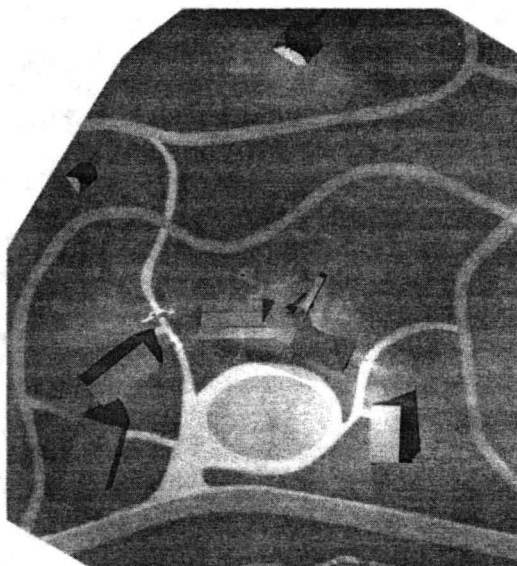

Perspectivă

Axonometrie ansamblu sc: 1/500

Axonometrie ansamblu

Plan de situație sc: 1/500

Student: Ionela Elisabeta Danescu
PROIECTANT: PROF. DR. ARH. ROMEO BELFA

Plan de situație

CERCETĂRILE DE ARHEOLOGIE MEDIEVALĂ ALE LUI RADU POPA ÎN MARAMURESUL ISTORIC

Drd. VICTOR V. VIZAUER
Universitatea „Babeș Bolyai”
Cluj Napoca

În a doua jumătate a secolului al XX-lea se înregistrează o creștere semnificativă a interesului, din punct de vedere arheologic, pentru întreg teritoriul românesc. În aceste condiții, o “țară” cu veche tradiție cum este Țara Maramureșului nu putea fi lăsată deoparte. Începând cu anii '60, Radu Popa a inițiat importante cercetări de teren în Maramureșul Istoric care au scos la lumină vestigii ce aduc noi date și ajută la o mai bună înțelegere a faptelor și evenimentelor înregistrate în documentele scrise ale vremii.

În anii 1964-1965 se desfășoară cercetările de la Bogdan Vodă (Cuhea), prin colaborarea dintre Muzeul Județean Maramureș și Institutul de Arheologie din București. Acestea nu erau primele acțiuni legate de studierea perioadei medievale din Maramureș, deoarece în 1923, Márton Roska a condus lucrări în mai multe sate (Cuhea, Ieud și Săliște), fără a obține vreun rezultat (Roska 1924, n.8, p.12-13). Însă de această dată, colectivul format din Radu Popa, Mircea Zdroba și câțiva studenți a descoperit biserica medievală din piatră, cimitirul aferent și reședința cnezilor din Cuhea. Biserica era de tip “sală”, din perioada goticului timpuriu, asemănătoare cu cele din nord-vestul Transilvaniei sau din nord-estul Ungariei, ridicate în secolul al XIV-lea. În preajma bisericii se afla cimitirul, cu două faze de înmormântări. Prima, căreia îi aparțin sigur 8 morminte, pare să fie anterioară bisericii de piatră, fiind posibil ca el să fi deservit o biserică mai veche, ale cărei urme au dispărut total. Celei de-a doua faze îi aparțin 7 morminte, iar alte 14 morminte nu au putut fi plasate cu exactitate în nici una din cele două faze. În câteva morminte și pe o placă de mortar, care reprezenta nivelul vechi de călcare (în interiorul bisericii noi din lemn, construită prin 1937), s-au găsit câteva monede de la Ștefan Dușan (1331-1346), principe sârb, regele Ludovic I de Anjou al Ungariei (monede emise între anii 1343-1351) și de la regina Maria a Ungariei (anii 1382-1387). Pe baza acestor monede s-a tras concluzia că biserica medievală din piatră a fost construită probabil în deceniul al 4-lea al secolului al XIV -lea. Durata de funcționare a acesteia nu a depășit sfârșitul secolului al XVI-lea, fapt rezultat din ceramica găsită și a molozului rezultat după dărâmarea bisericii (Popa 1966; Popa 1968, p.769-770; Popa 1970, p.52, 219, 224-225).

Importantă a fost și descoperirea reședinței fortificate a Bogdăneștilor, complex care la rândul său a avut mai multe faze de construcție, prima datând din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Printre ruinele reședinței s-au găsit oase de animale domestice, piese din metal (pintenii, piroane, cuie, balamale, catarama și alte piese de la îmbrăcăminte) și numeroase fragmente ceramice (Popa, Zdroba 1966; Popa 1968, p.770-772; Popa 1970, p.123-133).

După numai un an, în 1966, Radu Popa începe cercetări arheologice și în comuna Giulești, ce vor continua până în 1968. Aici au fost descoperite, la fel ca la Bogdan Vodă, biserica medievală din piatră cu cimitirul aferent, reședința cnezilor giuleșteni și vatra veche a satului. Ruinele bisericii medievale au fost identificate în zona din fața bisericii actuale, în unghiul format de confluența Mării cu pârâul Sărata. Acesta a cunoscut trei faze de construcție, avându-și începuturile la sfârșitul secolului al XIV-lea și încetându-și existența abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea. După plan, biserica din Giulești se încadrează în romanicul târziu, cu analogii la sfârșitul secolului al XIII-lea, încadrarea fiind făcută pe baza formei altarului. Însă monedele din mormintele cimitirului bisericii sunt din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (spre exemplu de la regina Maria a Ungariei, dintre anii 1382-1387), iar inelele sigilare din mormintele aflate în nava bisericii nu sunt mai timpurii decât sfârșitul secolului al XIV-lea (Popa 1969, p.30-34; Popa, Zdroba 1969; Popa 1970, p.229-230; Cronica 1971, p.369).

Tot în timpul acestor săpături au fost dezvelite 113 morminte (întregi sau parțial deranjate) ale unui cimitir ce a deservit ctitoria cnezilor giuleșteni. Au fost descoperite 11 monede, de regulă în zona mâinilor (2 din secolul al XIV-lea; 4 din secolul al XV-lea; 2 din secolul al XVI-lea; 3 din secolul al XVIII-lea) și 9 inele, din care 7 sigilare. Cel mai vechi inel este de la sfârșitul secolului al XIV-lea, celelalte aparținând secolelor XV-XVI. Cimitirul a fost folosit de la sfârșitul secolului al XIV-lea și până în secolul al XIX-lea (Popa 1969, p.35-36; Popa, Zdroba 1969, p.278-279).

Pe parcursul acestor lucrări s-a urmărit și descoperirea unor urme ale satului medieval Giulești. Primele sondaje s-au efectuat în centrul satului actual, pe malul drept al Mării, puțin mai jos de confluența cu pârâul Sărata, însă urmele din acest punct (fragmente ceramice, oase, cărbune) nu erau mai vechi de secolele XV-XVI. Nici sondajele de la piciorul terasei mijlocii a Mării, la nord de biserică, nu au avut rezultate mai bune. Situația s-a schimbat când au fost cercetate zonele de pe ambele maluri ale pârâului Sărata. În grădina lui Ștefan Feier a fost descoperită o locuință adâncită în pământ, datată pe baza ceramicii în secolele XIV-XV, iar între cimitirul actual și Ulița Popenilor, în livada lui Gheorghe Rednic și pe loturile învecinate, alte două locuințe adâncite în pământ, ambele fiind date

tot în secolele XIV-XV. Astfel s-a stabilit că vatra veche a Giuleștiului nu era pe râul Mara, ci pe valea laterală a Săratei (Popa 1969, p.39-40; Cronica 1971, p.369).

În aceeași perioadă a deceniului al 7-lea, Radu Popa efectuează și câteva periegeze și sondaje restrânse pe văile Izei și Marei. Între satele Hoteni și Hărnicești, spre marginea terasei mijlocii a Marei și aproape de izvorul Văii Mari, au fost găsite la suprafața solului fragmente ceramice medievale. Recunoașterile de la Ocna Șugatag, în legătură cu exploatarea de sare din secolul al XIV-lea, sau cele de pe valea Copăcenilor de lângă Breb nu au dat rezultate (Popa 1969, n.92, p.28). În legătură cu satul Bârsana a fost stabilit faptul că cea mai veche locuire este pe Valea Caselor (Popa 1968, p.41). Alte cercetări la suprafața solului au avut loc la Coștiui, în preajma castelului Apaffy, unde s-a recoltat ceramică din secolul al XIV-lea, fapt ce arată că satul exista deja în acest secol, deși în documente apare doar din 1474 (Popa 1970, p.75).

În anul 1966 se fac descoperiri importante și la Sarasău, pe valea Tisei. Aici au fost descoperite și apoi cercetate, vreme de mai mulți ani, vatra veche a satului Sarasău și o cetate medievală din pământ. Lucrările au început datorită colaborării dintre Institutul de Arheologie din București, Muzeul Județean Maramureș și Muzeul din Sighet, alături de Radu Popa participând la lucrări și Mircea Zdroba. Mai târziu, cercetările au fost continuate de alți arheologi (spre exemplu Georgeta Iuga).

Cetatea de pământ se afla pe vârful dealului "Cetățeaua", pe valea Sarasăului, la circa 1,5 Km. spre sud de centrul actual al comunei. Avea un val de apărare din pământ, întărit spre exterior cu un sistem realizat din lemn, șanț de apărare fiind numai spre sud. Nu au fost surprinse urmele nici unei clădiri în interiorul cetății, însă probabil că a existat o construcție de suprafață, din lemn, ale cărei urme au dispărut. Fortificația a fost datată în secolele XII-XIII (Popa 1970, p.18, 232, 234; Popa 1971, p.602-608; Maramureșul 1983, p.2).

Vatra satului vechi a fost identificată în punctul "Zăpodie" aflat pe malul stâng al pâraului Sarasău. Urme de locuire din aceeași perioadă au apărut și în punctul "Lazul Mare", învecinat cu Zăpodia, probabil fiind vorba de aceeași așezare. Pe "Zăpodie" au fost descoperite câteva zeci de locuințe de suprafață sau parțial adâncite în pământ. A fost identificat și un atelier de fierar. S-au recoltat numeroase fragmente ceramice, obiecte din fier (lame de la cuțite, bucăți de zgură de fier) și din piatră (spre exemplu cute pentru ascuțit). Locuințele acoperă o perioadă mai lungă de timp, posibil cea a secolelor IX (?) – XIII (Popa 1970, p.18, 53, 123, 127-128, 129,

132, 233; Cronica 1971, p.369, 372; Popa 1971, p.608-618; Maramureșul 1983, p.2; Popa, Harhoiu 1989, p.249-250, 265-269).

La sfârșitul anilor '60 Radu Popa identifică urmele unui sat medieval părăsit, la marginea orașului Sighet. Așezarea cercetată în 1968 se afla în punctul "Valea Mare", la confluența pârâului Valea Mare cu râul Ronișoara. Urme ale aceluiași sat s-au găsit și la aproximativ 400-500 m. spre sud-vest, în punctul "Făget", situat dincolo de Valea Mare, în fosta livadă a C.A.P.. Acest sat nu este pomenit în izvoarele scrise. Materialul arheologic (constând din fragmente ceramice, câteva fragmente de fier – nu s-au putut determina formele lor, și o cute din piatră pentru ascuțit) este asemănător cu cel din vatra veche a Sarasăului, așezarea de la "Valea Mare" fiind datată în secolele XII-XIII, ea dispărând în perioada întemeierii Sighetului, spre sfârșitul secolului al XIII (Popa 1969, n.5, p.7; Popescu 1969, nr.132, p.494; Popa 1970, p.18-19, 53; Cronica 1971, p.369; Popa 1975).

Tot la Sighet, Radu Popa împreună cu Gheorghe Todinca de la Muzeul din Sighet au făcut cercetări la Biserica Reformată din centrul orașului. Aici, printre altele, au fost descoperite urme medievale din jurul anului 1300, considerate de către Radu Popa ca fiind de la începuturile orașului și cele mai vechi părți ale bisericii (turnul de vest cu portalul și un ancadrament de fereastră), care însă nu pot fi date înainte de jumătatea secolului al XIV-lea (Popa 1970, n.57, p.226; Maramureșul 1983, p.2).

Prin cercetările pe teren în Țara Maramureșului, Radu Popa a contribuit la completarea și mai buna înțelegere a informațiilor despre Maramureșul medieval obținute din documente, în același timp el fiind un pionier al cercetărilor de arheologie medievală în această veche "țară", un exemplu ce merită a fi urmat.

BIBLIOGRAFIE

- Cronica 1971

Cronica săpăturilor arheologice efectuate de Muzeul Județean Maramureș în perioada 1968-1970, în Marmăția II, Baia Mare, 1971, p.368-378.

- Maramureșul 1983

Maramureșul este un model pentru a înțelege fenomenele similare petrecute în alte părți ale Transilvaniei, în ziarul Pentru Socialism, anul XXXIV, nr.8642, 1983, p.1-2 (interviu realizat cu dr. Radu Popa de către Gh. Pârja).

- Popa 1966

Radu Popa, Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea, în SCIV 17/3, 1966, p.511-528.

- Popa 1968

Radu Popa, *Recherches d'archéologie médiévale au Maramureș*, în *Revue Roumaine D'Histoire* V/5, 1968, p.759-780.

- Popa 1969

Radu Popa, *Cnezatul Marei*, Baia Mare, 1969.

- Popa 1970

Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970.

- Popa, Harhoiu 1989

Radu Popa, Radu Harhoiu, *Mărturii arheologice din Maramureș aparținând mileniului I e.n.*, în *SCIVA* 40/3, 1989, p.249-272.

- Popa, Zdroba 1969

Radu Popa, Mircea Zdroba, *Ctitoria cnezilor giuleșteni. Un nou monument românesc din piatră în Maramureș*, în *SCIV* 20/2, 1969, p.267-285.

- Popescu 1969

Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1968*, în *SCIV* 20/3, 1969, p.471-501.

- Roska 1924

Màrton Roska, *Raport cu privire la lucrările din al doilea an de funcționare (1922-1923)*, Comisia Monumentelor Istorice, secțiunea din Transilvania, Cluj-Napoca, 1924.

.

MUZEUL MARAMUREȘULUI VĂ OFERĂ SPRE VIZITARE:

Muzeul Satului Maramureșean str. Muzeului, nr. 1
Deschis zilnic 10-18

Muzeul Etnografic al Maramureșului str. Bogdan Vodă, nr. 1
Deschis zilnic 10-18, luni închis

Muzeul de Istorie și Arheologie str. Piața Libertății, nr. 15
Deschis pentru vizitare luni-vineri orele 9-15

Muzeul de Științele Naturii str. Piața Libertății, nr. 15
Deschis pentru vizitare luni-vineri orele 9-15

Casa Muzeu "Dr. Ioan Mihalyi de Apșa" și galeriile de artă
str. Ioan Mihalyi de Apșa, nr. 17
Deschis pentru vizitare luni-vineri orele 9-15

Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș - Casa memorială Elie Wiesel str. Tudor Vladimirescu, nr. 1
Deschis zilnic orele 10-18, luni închis

Casa muzeu "Stan Ioan Pătraș" Săpânța
Deschis zilnic

Casa muzeu "Vasile Kazar" Vadu Izei
Deschis zilnic

Casa muzeu "Lazăr" Giulești
Deschis zilnic

Casa "muzeu școlar" Bârsana
Deschis zilnic

Casa muzeu "Dunca Pâțu" Ieud
Deschis zilnic

„Satele Maramureșului se consideră în general a fi sate de oameni „liberi”, în care relațiile dintre neamuri se practică după un sistem de norme bine stabilit de demult. Pe acest sistem și pe conceptele fundamentale despre bine și rău, despre drept și nedrept, despre raportul omului cu timpul și spațiul, cu natura și cu semenii săi, s-au întemeiat celelalte semne esențiale ce marchează identitatea maramureșenilor.

Academician
Prof. Univ. Dr. Doc. Mihai Pop